

Kőszeg sz. kir. város

jelene és multja.

Irta

Chernel Kálmán.

Második rész:

M u l t k o r.

SZOMBATHELY
Nyomatott Seiler Henriknél
1878

Kőszeg város történelme az Árpád és vegyes nemzetségbeli királyok alatt.

Kőszeg város alapítását 1263 körül Németujvári (Güssingi) Henrik bánnak, és fiának János nádornak köszöni, kik Magyarország nyugoti részének, úgy szinte a kőszegi felső és alsó várnak akkori urai, a völgyben álló alsóvár környezetén az első jövevényeket „hospites“ letelepítették.¹⁾

Az alsóvár, úgy az ennek keleti és déli oldalán emelkedő város, nevét kétségen kívül a már sokkal előbb épült felső vártól nyerte, mely a várostól nyugot felé fekvő hegységnek keleti legmagasb fokozatán halomba omolva egyes rom maradványokkal hirdeti egykori lételetét.

A két vár keletkezési korát sűrű homály borítja, s több hazai váraink közös sorsában osztozik: mert eredetét, módját, okát, és időpontját építkezésüknek, első kori eseményeit egyikének sem lehet történelmi hitelességgel kitüntetni, miután oly okmány, mely a buvárló szellemet biztos nyomokra vezethetné, ekkorig napfényre még nem jutott. Lazius a felsővárt avar királyok lakhelyének vélelmezi,²⁾ egyik történetírónk pedig e vár eredetét illetőleg azt állítja: hogy Zsolt fejedelem az ország határszéleinek védelme tekintetéből Vas vármegyében egy várat építtetett, mely Kőszeg nevet nyert.³⁾ Állítása támogatásául Béla király névtelen jegyzőjének következő szavaira hivatkozik: *Dux vero Zulta post reversio-nem millium suorum, fixit metas Hungariae. Ex parte graecorum usque ad portam Wacil, et usque ad terram Racy, ab occidente usque ad mare. ubi est Spalatina ci-vitas, et ex parte Theotonicorum usque ad pontem Guncil,*

¹⁾ Fejér, Cod. Dip. VIII. 3, 279.

²⁾ Teleki, Hunyadiak kora, 6. k. 1. rész 71. l.

³⁾ Horváth Mihály, Magyarország tört. 1. k. 86. l.

et in eiisdem partibus dedit castrum construere Ruthe-
nis, qui cum Almo duce, avo suo in Pannoniam venerant.¹⁾
Hogy névtelen jegyzőnk, ezen az oroszok által épített vár alatt
csakugyan Kőszeg várát, s a Guncil alatt a csekély széleségű és
mélységű Gyöngyös (németül Günz) folyócskát értette legyen? alig
hihetjük: mert igen kétségesnek tűnik föl: hogy első fejedelmeink
idejekor — midőn az ipar, kereskedés, kezdetleges állopotából még
nem bontakozhatott ki, s ennél fogva a forgalom szűk mérvű fon-
toságához képest a közlekedési eszközöket is csak igen hiányosak-
nak kell föltételeznünk — hogy akkor a jelentéktelen, s könnyen
átgázolható Gyöngyösen, oly tekintélyes hid állott volna, melyet
őseink az ország egyik határjeléül tűztek volna ki; ezt pedig annál
kevésbé fogadhatjuk el: mert Zsolt vezér folytonos hadviseléssel
elfoglalva, s a szomszéd tartományok beütései által nyugtalanítva
alig gondolhatott az ország határainak biztos kijelölésére; de kü-
lönben midőn közte, és Otto király között a határszéli villongások
kitörtek, a magyar határ egész az Enns folyóig terjedt, melyen innen
fekvő föld a Lajta folyam, és hegység közötti tartománnyal hazánk-
hoz tartozott, s őseink birtokában maradt meg az augsburgi ütközet
után is, s csak Geyza vezér idejében sikerült a németeknek azt
Mölk várának bevételével a Wiener Wald-ig visszaszorítani, s a
keleti határgrófságot helyreállítani. Sokkal valószínűbb tehát: hogy
a kérdéses Guncil hid a Dunába beszakadó Enns vizen, vagy a
Dunán az egykori Lauraceum romjain épült Ennsburgnál volt. Sőt
az sem hihetetlen, hogy az Inn egyik mellék folyóját hidalta át,
melynek közelében a magyarok berohanásai ellen a bajorhatár vé-
delmére egy vár építetett.²⁾ Miután Enns és vidéke római telep
volt, igen természetes: hogy a római miveltség, kényelmes, ugy biztos
közlekedésre is kiterjesztette gondoskodását, s a vidéket átszelő fo-
lyók egyikén nagyobbyszerű erős kőhidat emelt. Ezen okoknál fogva
a névtelen jegyző által említett Guncil hidját a Gyöngyös hidjául
el nem fogadhatjuk, s e szerint a kőszegi fölsővár építését — dön-
tőbb adatok hiányában — Zsolt vezérünknek nem tulajdoníthatjuk.

A fölsővár a hatalmas, de zabolátlan németujváriaknak romba
dőlt saslaka, mely jelenleg ó-háznak nevezetik, talán azon időből
nyerte e nevét, a midőn már dűledező falazatának csekély terjedelme
miatt, távolról tekintve, inkább ódon ház alakját tünteti vala föl, mely
a vár nevezetére érdemesnek többé nem tartatott. Hogy egyébiránt

¹⁾ Béla király névtelen jegyzője. 57. fejezet.

²⁾ Szabó Károly, A magyar vezérek kora. 155. l.

ez elnevezés reá csak a későbbi időkben ruháztatott: kétségen kívül helyezik a városi levéltár irományai, melyekben az ó-ház név alatt ismert romok, egész a 18-ik század közepéig még mindig fölső vár, vagy ó-vár nevezettel említettnek. Noha a fölső vár a keletre dülő hegység legmagasabb pontjára vala emelve, és természetes uralkodója az alatta elnyúló vidéknek, még sem birt azon szilárd, s kedvező helyzettel, mint a minővel számos régi váraink kérkedhettek; mert oly elkülönzött és meredek szirtek, melyek az ostromlókat a várhegy megmászásában, és köröndje megközelítésében akadályozhatták volna, itt nincsenek; mind a mellett egykori falazatával, körülfutó sánczával, a hajdankor legszükségeseb védelmi igényeinek megfelellhetett, s a kor szellemében, háborgó urainak elég bátorságos fészkül szolgál vala.

Tárgyunkat illető legrégibb kutforrásaink többször alig engednek eligazodni; mert a 13-dik századbéli okmányokban Kyszug, Kuzig, Kussugh s. a. t. nevezetek, majd Német-Ujvárra, majd Kőszegre alkalmaztatva fordulnak elő, s a zavarból annál bajosabb biztos tájékozást nyernünk, mert mindegyike Vas megyében az ország nyugoti véghatárán feküdt, mindegyike fölső és alsó várral birt, mindegyike a Németujváriak birtokában volt, s itt is, ott is szerzetes zárda épült.¹⁾ Kétségtelen hajdani nevei Kőszegnek: Kewszeg, Keuseg, Gunza, Gunch. Kőszeg vára legelőször IV. Béla királynak az 1248-ban kiadott okmányában említettik, mely szerint Herbord grófnak Ost fiának — ki a Frigyes császár hatalmában esett Kuszugh várat visszafoglalta — érdeme jutalmazásául a Dráván tul fekvő Razna birtok adományoztatott.²⁾ Egy későbbi János tárnokmester által 1276-ban a sydani birtok iránt a maria-hegyi (Borsmonostor, most Klastrom) apáttal folytatott per megszüntetése érdemében kiadott okmányban „Bullo noster castellanus in Gunz“ tétellel találkozunk.³⁾

Kőszegnek első ismert tulajdonosai, a Németujváriak, hogy mily módon jutottak terjedelmes vas megyei birtokukhoz azt tudjuk,⁴⁾ de hogy mikor lőnek Kőszegnek urai? arról okmányaink halgatnak. Csupán egy a vasvári káptalan előtt 1279-ben kelt, s ugyanazon káptalan által Miklós, másképen Kokos-nak németujvári Miklós nádor fiának megkéresésére 1328-ban átírt osztálylevél tanusítja:

¹⁾ Katona, VI. k. 990. A sz. Ferencz szerzet zárdáját 1289-ben, midőn Albert herczeg Kőszeget ostrommal bevette, a lángok elpusztították.

²⁾ Fejér, IV. 2. 31. l.

³⁾ Fejér, VII. 5. 424.

⁴⁾ Botka Tivadar, Chák Máté és kortársai. 7. l.

hogy németujvári Henrik bán elhalálozása után, ennek gyermekei János és Miklós 1279-ben barátságosan megosztóztván az öreghik fivér János tárnokmester Kuzig várat, Duruszlau, Peresztég, Thuskand, Cuneche s. a. t. helységeket, ellenben Miklós Szent Vid várat, Bosuk, Zerudahel, Welem, Chak, Niklus, Kosztontony helységeket, Guor falunak fele részével kaptaosztály részben.¹⁾

Ezen átkos emlékü nemzetség — mely az erőszak az ármány ösvényén oly gyorsan emelkedett föl a hatalom magaslatára — féktelen gonoszságai, vakmerő merényletei, aljas eselszövényei által majdnem egy századon át az országnak nehéz bonyodalmakat, a dunántuli résznek Kőszeggel pusztító hadi viszályokat okozott. A Németujváriaknak bűnös szereplése, Kőszeg sorsával szoros összefüggésben lévén, e család történetét a város multjától el nem különözhetjük, hanem együttesen kell tárgyalnunk.

II. Geiza király uralkodása alatt Volfer és Hedrik testvérek németországi jövevények az országban beköltözködván, Hedrik a győri szigetnek vidékén, hol jelenleg Hédervár (előbb Hedrechvar) áll. telepedett le, a másik testvér Volfer pedig Vas megyében a Kyscen, vagy Cuzin nevű hegyet és vidékét (hol később Güssing, Németujvár épült) nyerte birtokul. Hedriktől a Hédervári család eredt, Volfertől pedig a Kűszini vagy Güssingi (németujvári) ág származott.²⁾

A gyorsan vagyonosságra s országos tekintélyre emelkedett jövevényeknek utódai galádul hálálták meg a magyar vendégszeretetet. Volfernek unokája ugyanis németujvári Henrik — kit IV. Béla király benső bizalmára méltatott, s mint legmeghitebb tanácsosát nádornak tett — akkor, midőn az atya király és István korona örökös közt a trón versengések kitörtek, Henrik nádor fondorlatai, igazgatásai szitották a családi harez lángjait. Miután az ország két pártra szakadt, s a küzdelem nyílt háboruvá fejlődött, Béla király három hadsereget indított lázadó fiának megzabolázására. A legtekintélyesb s legtöbb főt számláló sereg vezérletével Henrik nádort bizta meg, ki azonban István hada által legyőztetvén, fiaival együtt fogságba jutott. A békekötés után Béla király szerencsétlen hadvezérét udvarába fogadta s újabb kegyelmét éreztetendő tótország bánjává nevezte ki. E kitüntetés a korona örökös pártjánál a kegyencz ellenében csak nagyobb bizalmatlanságot, mélyebb gyűlölséget gerjesztett. Henrik nádor a korona örököst maga iránt

¹⁾ Fejér, VIII. 3. 321—324. V. t. levéltár, másolatban.

²⁾ Botka Tivadar, Chák Máté s. a. 6. l.

kiengesztelni elmulasztván, nehogy a bekövetkező trónváltás alkalmával az új király boszujának legyen áldozata, az óvatos férfiú Béla király közbejárulása folytán jövő biztosítására Ottokár cseh király pártfogó védelmét előre kieszközölte.

Midőn IV. Béla halála után, a trónra jutott V. István és Ottokár cseh király között a háboru kiütött, Henrik bán az új király boszuját kikerülendő, a cseh királyt pedig maga iránt lekötelezendő Kőszeg, Szent Vid, Zalonak, Kertusz, Borostyánkő és Farkasvár (Zágoriában) várakat a cseh király hadainak átadta, maga pedig János fiával 1270-ben Prágába menekült,¹⁾ hol már előbb V. István néne Anna, Ratislaw maesói bán özvegye, az ország kincstárából elorzott kincsekkel biztos menhelyre talált. Miután V. István a kincseknek s az átszökött országnagyoknak kiadását siker nélkül követelte Ottokártól, ellene a háborút megindította, s vele Mosony vidékén meg is ütközött, a nélkül azonban: hogy a győzelem koczkaja bármelyik harczó király előnyére dőlt volna el.²⁾ E kétes kimenetű csata után a két fél között 1270. július 25. eszközölt békekötés föltételeinek egyike az is: hogy Ottokár a hozzája menekült főurakat ne pártfogolja, s ezeknek hűtlensége által hatalmába vett Kőszeg, Szent Vid várakat szolgáltatassa ki az országnak.³⁾ Daczára ezen békekötésnek Ottokár a birtokában tartott várakat nem csak, hogy ki nem adta, hanem az ótalma alatt lévő Németujváriakat arra is fölhatalmazta: hogy Kőszeg s egyéb határbeli váraikból rablásaikat a vidéken folytathassák.⁴⁾ Ottokár szőszegése folytán V. István a béke kötelékei alól magát földozottnak érezvén, seregeivel Osztrákhonba rontott, s azt kiméletlenül pusztította. A cseh király viszont 1271-dik tavaszán tekintélyes haderővel Magyarországra tört, s míg fegyverei Pozsonyt, Nagyszombatot, Óvárt, s több más erősegeket meghódították, addig V. István részére Gergely tárnokmester vasmegyei főispán, Jakab, és Ost testvérek Kőszeget bajnoki ostrommal visszafoglalták, s a várőrséget elűzték.⁵⁾ Végre a hadviselő fejedelmek közt 1271-ik július havában megkötött békeszerződés által Ottokár lekötelezte magát, hogy mindazon várakat, melyek a pártos magyar urak segítségével birtokába jutottak, visszabocsátja, ugy szinte a pártfogását

¹⁾ Fejér, V. 1. 99. l.

²⁾ Fejér, V. 1. 70. l.

³⁾ Fejér, V. 1. 113. Szalay László, M. o. tört. 2. k. 85. l.

⁴⁾ Fejér, V. 1. 100. l. Horváth Mihály, M. o. tört. 1. k. 442.

⁵⁾ Fejér, V. 1. 234—235. Hazai okmánytár, VI. 183. l.

élvező németujvári Heinriknek és Jánosnak nem engedi meg, hogy Magyarország részeit háborgassák.¹⁾

Mind az által, hogy a királyok szerződése biztosítá a nyugoti határszélek nyugalmát, Kőszeg nem sokáig örvendhete a békenapjainak, mert V. István elhalálózása után, IV. László kiskorúsága alatt, anyja a Kun Erzsébet, és Pektári Joachim főtárnokmester ragadván meg a hatalom gyeplőit, botor kormányzásuk, a gyermek király könyelműsége, nem különben az ország főbbjeinek gonosz önzése, törvényt tapodó hatalmaskodása, egy nyughatatlan, vad korszakot idéztek a hazára. Miután az özvegy királyné udvarában a cselszövény, a zabolátlanság minden korlátokat tulhágott, s a király és törvények iránti tisztelet mindegyre mélyebbre sülyedett, igen természetes: hogy a főurak erkölestelen hajlamai ösztönző ingert nyertek botrányosb garázdaságok elkövetésére, és épen azon tekintélyes férfiak, kiknek földadata leendett az ország javát előmozdítani, a bel- és külbéke megörzésére ügyelni, azok használták föl az ország rendetlen helyzetét s önző czélokért a nép védelmére szolgáló hatalmat, a támadó, az elnyomó fegyverével cserélték föl. Ekként a jogérzet, az erkölcsi nemesebb indulat a nemzet előkelőiben elhamvadván, a pártusák vadon hullámain féktelenség ököljog s ezeket kísérő rablások emelkedtek fölszínre, melyek nem csak egyesek közbiztonságát, hanem a fejedelem jogait sőt az ország épségét is veszéllyel fenyegették.

Az ország ezen zilált állapotában németujvári Heinrik és fia János kedvezőnek hitték az időpontot arra, hogy önző czéljaik elérésére álnok terveiket végrehajthassák. Mihelyt a hazában uralgó rendetlen viszonyokról értesültek, azonnal elhagyván pártfogójuk udvarát Magyarországra visszatértek, s fondorlataiknak szabad féket eresztettek.

IV. László kegyeiben magokat behizelegvén, a gyámoltalan király nem csak birtokaikat adta vissza,²⁾ hanem Heinriket tótországi bánná, János fiát pedig Sopronmegye főispánjává nevezte ki. Heinrik bán ezen kitüntetésre eleve érdemesnek is mutatkozott, minthogy az 1273-ik év tavaszán kitört cseh háboruban 30.000 hadával legközelebbi pártfogójának Ottokárnak seregét diadalmasan legyőzte.³⁾ De az ingadozó ármányt vadászó család csak rövid ideig maradt állandó László király hűségében, mert utóbbi hadi dicsősége

¹⁾ Fejér, V. 1. 113. és 124. l.

²⁾ Hazai okmánytár, II. 10. l.

³⁾ Lichnovszky, „Die Geschichte des Hauses Habsburg“, 1. k. 214. l. — Horváth Mihály, Magyarország tört. 1. k. 448. l.

után ismét a bűn ösvényére tért, s többszörös felségsértést követett el, s galád merényeit azzal koronázta: hogy Béla királyi herezeget megölte, Endre királyi herezeget pedig összeesküdt czinkosai által elhűrezoltatta. E vakmerő tette után 1274-ben drávántuli jószágaira menekült, honnét párthiveivel fegyveresen Magyarországra szándékoza törni, de az elébe indított királyi had által Füennél legyőzött, hol a gonosz férfinak maga is életével lakolt.¹⁾

Heinrik bánnak hátramaradt három fia János, Miklós és Heinrich hitszegett pártütő atyuknak méltó sarjai a király haragját nem sokáig érezték,²⁾ mert ámbár Jánost lázadási vétségeért a soproni főispánságtól és Seynte birtokától megfosztá³⁾ még is későbbben fivéreivel együtt a pápai követ közbevetésére ismét kegyelmébe fogadta⁴⁾ sőt daczára botrányos tetteiknek, melyekért egyházi átokkal is sújtattak, Jánost 1281-ben nádorrá tette,⁵⁾ Miklóst pedig egyéb kitüntetésekben részesítette.⁶⁾ De a hálát nem ismerő Németujváriak ismét pártot ütöttek, miért a király borostyánkői várukat 1284-ben ostrom alá vette.⁷⁾ Sikertelen vivás után azonban a király kénytelen volt Albert osztrák herceg támogatását igénybe venni, ennek segéd hadai azonban németujvári János által bekerítetvén, magokat megadták. Albert herceg és János közt béke kötöttet ugyan, de az utóbbi fölbontván a szövetséget Stajerország pusztítására sietett, s mint zabolátlan kényur, a meddig csak gyilkoló karja terjedt, sarcholva, gyujtogatva, öldökölve üzte rablásait Kőszeg várából.

E czégegés család szereplő tagjai között Jánoson, vagy Ivánon látjuk a féktelenség, a ravaszság, a gonoszság bélyegét legmerészebben kifejezve. A garázda férfinak — kit embertelen kegyetlenkedései, mértéktelen kincsszomja miatt kutforrásaink „ragadozó farkas“-nak neveznek,⁸⁾ a törvényt megvetve nem csak az egyesek személyét és vagyonát tűzte ki erőszakoskodásának célpontjául, hanem a hatalom gunyára, a fejedelem tudta és akarata ellenére Albert osztrák herceggel saját rovására nyílt háborút folytatott és ennek tartományait kiméletlenül zsákmányolta. A vakmerő hatalmaskodót megtorolandó Albert 1289-ik tavaszán 15.000 fegyveressel a rabloncz

¹⁾ Botka Tivadar, Chák Máté élete. 14. lap.

²⁾ U. o., 14. l. Árpádkori uj okmánytár, IX. k. 77. 88.

³⁾ Botka Tivadar, u. o. 15. l.

⁴⁾ Hazai okmánytár, I. 73. l.

⁵⁾ Árpádkori uj okmánytár, IX. 297. 312.

⁶⁾ Botka Tivadar, 16. l.

⁷⁾ Fejér, V. 3. 460 Árpádkori uj okmánytár, IV. 293. 252. Hazai okm., 301. 312. 324.

⁸⁾ Katona, Hist. Crit. VI. 986. Historia australis pars plenior. Frehernél.

ellen indult, s a Németujváriak roppant birtokát, köztök Köszeget, Sopronyt, Rohoneczot, Nagy-Mártont, Pinkafőt, Cheruel-lenburchot, Sz. Margitot, Nyéket, Kaboldot, Szalonakot, Óvárt s. a. t., összesen harmincz helységet hatalmába kerített.¹⁾ De nem sokáig lehetett Albert herczeg Köszege birtokában, mert még ugyanazon év nyarán Köszeget Ivánnak főfészkét — azon okból: mert ez 500 elfogott németnek kezeit lábait elvágatta — seregeivel ostrom alá vette.²⁾ A német had ostrom rohamait az ellenség többszörös megtámadásait és a szóró gépek köveit, a nyilveszők záporát a város bátran kiállván, az ostromot hőiesen visszaverte. Az ostrom tizenegyedik napján a német hadak a várost ujabban minden oldalról megtámadták, s miután faltörőgépekkel a város bástyáján rést törtek, tömegesen berohantak, s azt hatalmukba kerítették. Az összes lakosság a várba vonult vissza, hol az még nagyobb ellentállással védelmezte a falakat, a nők is hőiesen osztozván a férfiak véres küzdelmében. A vár bástyáját védelmezők a faltörőgépek ütéseit faágakból kötött, s köteleken leeresztett csomagokkal törekedtek elhárítani, melyeket azonban az ostromlók, póznákra erősített görbe éles vasakkal mindannyiszor elmetesztettek. Mig a férfiak a herczeg seregeire égő gerendákat, köveket hajítottak, addig a nők égő szövetnékeket, méhekkal telt köpüket szórtak s forró vizet öntöttek az ellenségre. Németujvári Iván a védelem sikertelenségéről meggyőződván, nehéz helyzetében ármány által akart magán segíteni. Albert emberei közül néhányat pénzzel megvesztegetett a célból: hogy ezek a herczeget a magyar sereg közeledésének hírével, s Osztrákhonban kitört nyugtalanságokkal rémítsék meg, s nekie tanácsolják: hogy a vár ostromával hagyjon föl, s rögtön haza siessen az osztrák főurak lázadását lecsillapítandó. Albert azonban a hamis tanácsra nem hajolt, hanem hírnöke által a várbelieknek kijelentette: hogy mindazoknak életét és vagyonát, biztosítja, kik a fegyvert leteszik, ellenben az ellentállókat irgalom nélkül kardra hányja. Ennek hallatára a várból többen megszöktek, a benmaradtak azonban eltökélték a várt utolsó emberig védeni. Több napi bajnok védelem után, miután a falakon rések törettek s az ezeken betoluló csapatoknak ellentállani az őrség többé képes nem vala, a vár meghódolt. Albert herczeg az őrségnek szabadmenetet engedett, s a nagy részben összeomlott várfalakat saját költségén és embereivel kiigazította s megerősítette, a vár őrizetével pedig

¹⁾ Katona, u. o. 986. Fejér, V. 3. 482. Szalay László, II. 104. Horváth Mihály, I. 467. l.

²⁾ Katona, u. o. VI. 990. l.

Emerberg Berchtold várnagyát bizta meg. Az ostrom alkalmával az egész város, a szent Ferencz szerzetesek hajlékával a lángok martaléka lön, csupán az egyházi szerelvények, kelyhek, könyvek mentettek meg.¹⁾ E keserű leczke, Kőszegnek elveszte, Ivánt a megrögzött lázadót el nem csüggesztette, sőt gonosz üzelmeit tovább is folytatta. IV. László meggyilkoltatása után ugyan is a mint a királyi trónt elfoglalandó III. Endre tótországból utját Székesfehérvár felé folytatná, az eleibe siető Iván a hűség álcája alatt a herceget letartóztatta s szorongatott helyzetében kezéseket, váltságdíjzat, egyéb kedvező ígéretekét zsarolt ki tőle.²⁾ E kierőszakolt kötelezettségek egyike vala a többek között az is: hogy Ivánnak elvesztett birtokait Endre visszaszerezze. Endre Albert herceget követeli által felszólította, hogy az országtól elszakasztott birtokokat, s mindazon várakat, melyeket németujvári Ivántól elfoglalt, szolgáltatassa ki, Albert azonban a király követelését visszautasította, minél fogva Endre elhatározta fegyverrel magának elégtételt szerezni, s azért, hogy véderejét szaporithassa, s egyéb az országban elharpódzott rendtelenségeket megszüntethessen, 1291-ik február havában gyűlést hirdetett, hol a többek között az is elhatároztatott: hogy a közbiztonság tekintetéből a Németujváriaknak határszéli rabló várai lerontassanak.³⁾

Mig Endre Székesfehérvárt az ország rendjeivel a közigazgatás, a honvédelem terén szükségéseknek talált intézkedésekben fáradozott, addig Albert az ország határait átlépven Pozsonyt, Nagy-Szombatot elfoglalta. Ennek folytán viszont Endre 80.000 fegyveressel Osztrákhonba tört, s több erőseket meghódítván, Bécsnek ostromához fogott. Albert kétes helyzetében békét ajánlott, mely 1291-ik augusztus 26-án létre jött. A békeszerződés feltételei között az is foglaltatott: hogy Albert az országtól elszakasztott részeket visszaadja, a Németujváriaknak az osztrák határszélein lévő erőseik azonban a rablások meggátlása végett lerontassanak.⁴⁾

Ezen súlyos határozat valjon Kőszegre ki lön-e terjesztve? biztosan nem tudjuk, azt azonban okunk van gyanítani: hogy a garázda főurak leggarazdabbikát Ivánt az osztó igazság keze kőszegi

¹⁾ Freher után Katona, VI. 990. l. Fuhrmann: Alt und neues Oesterreich. I. fejr. 176. l. Liehnovszky, I. 481. l.

²⁾ Fejér, VI. 1. 201. Botka, 18. l.

³⁾ Horváth Mihály, M. orsz. tört. I. 472. Szalay László, II. 109, 110—111. Liehnovszky, II. 23. l.

⁴⁾ Fejér, VI. 1. 180. Katona, VI. 1070 és 1241. l.

birtokaiban sem kímélte s a büntetés következményeit a kőszegi főlsővár szenvedte, mely mint határszéli rabló fészek leromboltatván, többé föl sem épült, hanem az események hatalma az alsóvárt és várost sodorta a történelem szinpadára.

A Németujváriak azonban nem okulva az ellenök alkalmazott szigorral, a következő 1292-ik évben ismét pártütéssel háborították az ország nyugalmit. Endre király a rakoncátlan lázongókat megzabolázandó, fegyveres hadat indított ellenök, s Pozsonyt, Detrekőt, Sümeget, Kőszegét tőlük elvette.¹⁾ Endrének igazságos, erélyes eljárása a féktelen főurakat, köztük a Németujváriakat a királytól mindegyre jobban elidegenítették. Különösen Iván nem felejtette, hogy több erőssége az Albertel kötött béke értelmében lerontatott, s ennél fogva a boszu ösztönétől ingereltetve, rabolva, pusztítva változó szerencsével küzdött a király hadaival. Ezután pedig több pártütőkkel szövetkezett, kik hathatósan sürgették a római pápát, hogy küldje be Martell Károlynak kiskoru fiát, Robert Károlyt, Endre helyett királynak.

Mialatt az ország két pártra szakadott s az uralgó rendetlenségben a dúlások, rablások, gyujtogatások hazaszerte korlátlan tért nyertek, azalatt III. Endre is elhalálozott. Az ekkor bekövetkezett királyválasztási küzdelmekben a Németujváriak ismét jelentékeny szerepet vezettek. Különösen Kőszegnek ura Iván az ország szerencsétlen helyzetét, az általános köz zavart ármány és ravaszság által aljas kincsragyának csillapítására törekedett kiaknázni. A mint a választási mozgalom s a párttusák hullámai magasra emelkedtek, Iván fivéreivel Robert Károly ügyétől azonnal elpártolván, Venczel cseh király felekezetéhez csatlakozott, mely 1301 júliusban, a többek között németujvári Heinriket menesztette küldöttségileg Csehországba: hogy a választás feltételeit a trón követelő Venczellel egyesség útján tisztába hozza.²⁾ Mig Heinrik a követséggel Venczelnél időzött, Iván seregeivel Esztergomot körültáborozta, és innét Robert Károlyt Bécsbe riasztotta. Esztergomot rövid ellentállás után meghódítván, az ide érkezett Venczelnek azt nagy öszveg pénzért áruba bocsájtotta.³⁾ Venczel ügyének hanyatlásával, ámbár a főurak nagyobb része megszűnt érdekei mellet buzogni, mégis a németujvári testvérpár nem vonta meg tőle támogatását, de mihelyt Venczel az országból eltávozott, bajor Ottónak legmelegebb pártolói

¹⁾ Katona, VI. 1241. Fejér, VII. 2. 195. VI. 2. 19. 260. 265.

²⁾ Szalay László, II. 125. Horváth Mihály, 2. k. 6. l.

³⁾ U. o. 125. U. o. 7. l.

között Kőszeg urát találjuk, ki fivéreivel egyetemben legbuzgóbban segítette bejövetelét, s megkoronáztatását.¹⁾

Otto bukása után a közzavar méginkább megindult, s a kormány nélküli országban a törvénytelenység, a féktelenség hatalmasban emelte föl fejét. Trencséni Chák Máté a morva szélektől Komáromig önkényüleg uralgott, a Németujváriak pedig Kőszegtől Zágrábig fosztogattak.²⁾

Robert Károly trónjának szilárd állást szerzendő, azon törekedett, hogy az ellenpárt makacsabb s tekintélyesb főurait érdekeihez lánczolhassa. Ezen célból németujvári Jánost Henriknek fiát főlovászmesterévé, Tolna és Somogy megye főispánjává, Miklóst tárnokmesterévé, öregebb Heinriket pedig Ivánnak fivérét 1308-ban tótország bánjává nevezte ki, mely kitüntetések által a hatalmaskodó család nevezett tagjait csakugyan maga iránt le is kötelezte.³⁾ Ellenben németujvári Iván utódait Andrást, Jánost és Miklóst — kit Kokosnak is neveztek — nem sikerült ügyének megnyerni, ezek a dunántuli részekben folytonosan lázadást szítottak⁴⁾ Ekkor már Iván a galád rabloncz bűnös pályáját hihetőleg bevégezte, miután 1306-ik éven tul átkos életének minden nyoma eltűnik.

Minthogy a trón versengés viszályai alatt az erőszak, a fejtelenség, az önkény mélyebb gyökereket vert az országban, az általános bomlást meggátolandó Robert Károly a zavargó lázadók lenyűgözésére intézte tevékenységét. Ennek folytán a dunántul garázdálkodó Németujváriak megfenyítésére — kik Kőszegből rabolva zaklatták a vidéket — seregeket küldött. A lázangók legyőzete után, az általuk erőszakkal eltulajdonított birtokok visszafoglaltattak, de miután a királynál kegyelemért esdettek, és esküvel kötelezték magokat az alattvalói hűség megtartására, Ugod és Kanizsa váraikon kívül összes jószágaiknak, ugy Kőszegnek is birtokába visszahelyeztettek.⁵⁾

Miután Robert Károly a kényurakat megfékezte, az alásülyedt királyi tekintélyt, a jog és törvény uralmát helyreállította, fiyelmét a pénz és haderőnek javítására fordította. Nem kevesebb gondot intézett a kereskedés, és nemzeti szorgalom fejlődésére, minélfogva mindennemű kedvezmények mellett osztrák és németországi jövevényeket telepített le az országban. A kereskedés lendületét, az

¹⁾ Fejér, VIII. 1. 183.

²⁾ Szalay László, II. k. 132. l.

³⁾ Fejér, VIII. 1. 210. Botka, Chák Máté 46. l.

⁴⁾ U. o. 46. l. Zichy, Codex I. 128. 137. 156.

⁵⁾ Hazai okmánytár, I. 124. 140. 147. 151.

ipar előmozdítását czélozta az által is: hogy a hazai városokat különféle kiváltságokban részesítette, s ezek lakóit a trón érdekeihez olvasztotta. Miután 1327-ben Kanizsai Lőrincz által németujvári Andrásnak zendülő serege Gunch (Güns) városánál legyőzetett,¹⁾ a király Köszeget uralma alá vette, új jövevényekkel megtelepítette, s a következő évben pedig királyi kegyelmét tanusította az által: hogy mindazon jogokat és szabadalmakat, melyeket a kőszegiek a város fölépítése után élveztek, újra megerősítette és biztosította.²⁾ Sopron és Pozsony város polgárainak pedig 1341-ben meghagyta: hogy bort, úgy egyéb czikkeket szállító Kőszeg polgárait területeiken békével és szabadon átbocsássák.³⁾ Robert Károly a honvédelem szervezését szinte kormányzása feladatául tűzvé ki, gondoskodását a párt küzdelmek alatt sokat szenvedett Köszege is kiterjesztette, s polgárainak megparancsolta: hogy a város falait megépítsék, bástyákkal és sánczárkokkal megerősítsék: hogy veszély esetében a falai közé menekült vidéknek népe itt ótalmat találjon, úgy a várt és várost védő polgároknak védhelyet nyujthasson. Hogy a város ezen kötelezettségből származott építkezési terheket könnyebben viselhesse, tíz évre polgárainak az úgy nevezett — census regalis-t — elengedte.⁴⁾

Mikor Robert Károly országglásának végtizedében a közjó előmozdítására szolgáló intézkedéseit foganasította, akkor már a belháboru vihara is lezajlott, s a németujvári család bűnös szereplését befejezvé letűnt a történelem szinpadáról, melyen az országnak oly sok vizsályt, a dunántuli részeknek annyi romlást okozott. A folytonos villongásoknak természetes következményeit, a nyomort, a pusztulást, főképen Kőszeg a rabloncz nemzetség főfészke viselte, hol az ököljog ezen vaskorában a fegyverzaj, az önkény a polgári ipart, békés forgalmat kedvezőbb fejlődésre jutni gátolták. A pártusák elfojtása, a közrend helyreállítása után azonban egész V. László uralkodásáig az országhadjáratai által Kőszeg nyugalma nem zavartatott, de egyébaránt is a vegyes házbeli királyok alatt számos szabadalmakban részesítetvé, a város belállapotának viszonyai az idők körülményeihez képest élénkebb lendületnek indultak. A város e kori állapotának ismertetéseül közöljük, időszerinti sorozattal, rövid kivonati alakban mindazon szabadalmakat és okmányokat, melyek e korszakból a város közügyeinek átpillantására vezethetnek.

¹⁾ Fejér, VIII. 3. 226.

²⁾ I. Lajos király által 1348-ban megerősített okmányban. Városi titkos levéltár, 9. csomag. 171. szám. Fejér, VIII. 4. 214. 1.

³⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 1. sz.

⁴⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 2. sz.

- 1343-ban Hypolit kőszegi plébános, Miklós városbíró, s több kőszegi polgároknak személyesen előadott kérelmére ¹⁾ Szent György napján, Visegrádon. I. Lajos király megerősítette atyának I. Károlynak 1336-ban kelt okmányát — továbbá saját 1342-dik okmányát, melyben a királyi adót azon feltétel alatt engedte el a kőszegieknak: hogy a város falait megépítsék és fenntartsák, mulasztás esetében az általa kiszabandó büntetésben részesítenek.²⁾
1347. I. Lajos király vizsgálatra küldte Lőrincz főispánt, Laczkfi István által elfoglalt Reuth és Kőszeg közti föld iránt,³⁾ melyet a kőszegieknak ismét birtokába adott.⁴⁾
1348. Lőrincz mester, Vas és Sopronmegyei főispán megerősítette a kőszegieknél által személyesen eleibe terjesztett kiváltság leveleket, melyek szerint „nullus inter predictas civitates Kewszegh, Chepregh et Rohonez vna ad portes Theutonie contra privilegiam libertatem dicte civitatis Kewszegh, et in prejudicium ejusdem deferre, et deferri facere presumat.“⁵⁾
1353. I. Lajos király Kőszeg város polgárait, minthogy Sz. Lőrincz napja utáni szerdán, Budán. Bessenyei István fiát Egyedet társaival együtt lopás és rablásai miatt fölakasztatták, minden további kereset alul fölmentette.⁶⁾
1353. I. Lajos király, János kőszegi bíró, Pwkker István és Miklós kérelmére — Litterati Péter mesternek a kamarai nyeredék szedőjének meghagyta: hogy a kőszegi polgároktól kamarai nyeredéket — luerum camerae — ne szedessen.⁷⁾
1353. I. Lajos király megparancsolta János mesternek Miklós fiának leukai várnagyának, hogy bizonyos föld és erdőrészt, mely Rewt és Kőszeg közt fekszik s bizonyos „Comes Wolfhardus“ elfoglalt a kőszegieknél visszaadassa.⁸⁾

¹⁾ Városi titkos levéltár, 1. es. 2. sz. Fejér, VIII. 4. 209.

²⁾ V. t. levéltár, n. o. Fejér, IX. 1. 109. 1.

³⁾ Fejér, I. 1. 636.

⁴⁾ U. o. I. 1. 494.

⁵⁾ U. o. I. 1. 636.

⁶⁾ Városi titkos levéltár, 1. es. 3. sz.

⁷⁾ U. o. 1. es. 4. sz. Fejér, IX. 2. 224. 1.

⁸⁾ Fejér, IX. 1. 495. 1.

1354. A vasvári káptalan okmánya szerint I. Lajos király
rendelte: hogy csói Gotthárd fia Miklós, mint királyi
ember egy bizonyos föld végett a helyszínére kimenvén,
ott határjárást eszközöljön, ezen földnek birtokába a kő-
szegieket beiktassa; minek folytán a nevezett királyi em-
ber, a káptalan küldöttjével a lékai várnagy, ugy Léka,
Röth és Kedhely falubeli lakosok jelenlétében a határ-
járást eszközölte, s a kőszegi polgárokat azon földek
birtokába minden ellenmondás nélkül beiktatta. A város
határának azon része, hol a határozás történt, a kedhelyi,
röthi határok és a Gyöngyös folyó mellett feküdt.¹⁾
1366. I. Lajos király Visegrádon kelt okmányában hiveinek,
s hatóságainak megparancsolta: hogy a kőszegi polgárok
birtokát és javait lakostársaiknak, vagy előjáróiknak vétke,
vagy adósága miatt letartóztatni ne merészeljék, hanem
ha panaszok fordulnának elő a kőszegiek ellen, saját
városuk bírāja, vagy esküdtje előtt indítandó meg az ügy,
s ha ezek nem intézkednének, a városbíró a király, vagy
tárnokmesternél bepanaszolandó.²⁾
1366. I. Lajos király megparancsolta Chyurle Péter mester
budai kamara grófjának: hogy Miklós nevű Kőszeg vá-
rosa bírájának, a király s ennek anyja előtt tett kéré-
sére a kőszegiek a kamarai nyeredék — *lucrum ca-*
merae — fizetéstől fölmentetvén annak a kőszegi pol-
gároktól való beszédéstől magát tartóztassa.³⁾
1367. I. Lajos király megparancsolta a soproniaknak, hogy a
kőszegi boroknak Németország felé, vagy bárhová szállítá-
sát ne akadályozzák, meghagyván egyszersmind: hogy a
kőszegieknek Sopron városában bort lerakni tilalmazva
van.⁴⁾
1370. I. Lajos király megparancsolta az ország lakóinak az
1336-ban kiadott parancsához képest, hogy a kőszegieket
sem vagyonukban, sem személyükben le ne tartóztassák.⁵⁾
1374. Erzsébet királyné — Frankónak Kónya bán fiának
Vas és Sopron vármegyék főispánjának, s egyszersmind
kőszegi várnagynak — Sas Miklós és Gunzer Miklós
- Lactare
vasárnap előtti
kedden.
- Maria foganta-
tása utáni
kedden.
- Ugyan onnét
azon napról.
- Gyertya
szentelő napján
Budán.
- Sz. Mihály
napja utáni
kedden.
- Sz. Márton
napja utáni
csütörtökön.

¹⁾ Fejér, IX. 2. 331. 1. Városi titkos levéltár, 1. cs. 5. k.

²⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 6. sz. Fejér, IX. 3. 574.

³⁾ U. o. 1. cs. 7. sz.

⁴⁾ U. o. 1. cs. 8. sz. Fejér, IX. 4. 41. 1.

⁵⁾ U. o. 1. cs. 9. sz.

kőszegi polgárok panasza folytán a király nevében meghagyta: hogy a kőszegieket szabadalmaikban ne háborgassa, különösen ne kényszerítse őket, hogy a Kőszeg határbeli királyi (most König) szőlőt megszüreteljék, s borát távol vidékre elszállítsák, rendelvén egyszersmind, hogy a várnagy kőszegi tartózkodása idejekor annak élelmezéséről a kőszegieket gondoskodjanak, nem különben az adószedőknek több terhes és szokatlan ujjításait, úgy zsarolásait el ne szíveljék.¹⁾

1374. Erzsébet királyné — Frankónak Sopron és Vasmegyék főispánjának meghagyta: hogy Lőrinez nevű familiárisának István kőszegi polgár által történt megöletéseért, a kőszegi polgárokat ne bántalmazza.²⁾

1378. A vasvári káptalan Pál nevű kőszegi bíró kérésére átírja I. Károly királynak Pozsonyban 1337-ben költ okmányát, melyben Kőszeg megszállóit (hospites) biztosítja az általuk birt birtokról, és inti az ország tisztviselőit, hogy ellenök ezen birtok miatt senki se bíraskodjék, hanem ha per támadna eleünk, az a király előtt indítandó, s az okmányok ott fölmutatandók.³⁾

1380. I. Lajos király 1367-ik évben kiadott parancsához hasonlólag — Péternek István fiának kőszegi polgárnak panaszára — Sopron város polgárainak meghagyta: hogy a kőszegieket a borszállításban ne akadályozzák.⁴⁾

1381. I. Lajos király — Rayher fia János, mint kőszegi városbíró, úgy Péter előbbi városbíró által a többi megszállók — hospites — nevében a király előtt tett panasza folytán a borsmonostori (Klaster) apátságnak megparancsolta: hogy a Gyöngyös folyó körül fekvő bizonyos birtokban a kőszegieket háborgatni óvakodjék.⁵⁾

1381. I. Lajos király parancsára — a vasvári káptalan, Kőszeg város s vele szomszéd Csó és Csömöte helységek határjában határjárást teljesített.⁶⁾

¹⁾ Városi titkos levéltár, 1. es. 10. sz. Fejér, IX. 4. 1. és 581—582.

²⁾ U. o. Fejér, IX. 4. 580—581.

³⁾ U. o. 1. es. 11. sz.

⁴⁾ U. o. 1. es. 12. sz.

⁵⁾ U. o. 1. es. 14. sz.

⁶⁾ U. o. 1. es. 15. sz. Fejér, IX. 5. 504. Csó és Csömöte helységek ez idétt Lukács fiainak birtoka volt, ezektől származhatott a szomszéd „Lukátsháza“ helység elnevezése.

1383. Mária királyné átiratta I. Lajos királynak 1357-ben
Január 13-án. kelt okmányát, melyben a röthi és kedhelyi határok közt
Budán. a Gyöngyös vize melletti birtok határozásáról szóló 1354.
évben a vasvári káptalan által kiadott bizonyítvány szinte
hiteles alakban átiratott.¹⁾

1385. Erzsébet királyné I. Lajos király özvegye Rayher fiá-
Uj év napján. nak Jánosnak, Miklós polgármesternek, és Lőrincz esküdt-
Budán. nek kérelmére — Szerecsen János mester kamarai vár-
grófnak, ugy Sopron és vasmegyei tisztviselőinek meg-
parancsolta: hogy a községeiktől kamarai jövedéket szedni
óvakodjék.²⁾

1385. Erzsébet királyné — Frank mester, Vas és on
Uj év napján. megyék főispánjának, ugy Kőszeg vára alvárnagyamak
Budán. megparancsolta: hogy miután a királyné városából, Kő-
szeg polgárai részéről, városhíroságot viselt Rayhernek
fia János, Nykkel polgármester, és Lőrincz esküdt pa-
naszt emeltek az iránt: hogy a polgárság a Nagy Lajos
király által adományozott szabadalmak gyakorlatában aka-
dályoztatik, és táborozási költség fejében tőlük erővel is
pénz gyűjtetik, a községeiken ily zsarolásokat tenni ne
merészeljenek, és szabadalmaikban őket ne háborgassák.³⁾

1385. Erzsébet királyné Nagy Lajos király özvegye, Frank
Julius hó 10. mesternek, mint Kőszeg vára várnagyának megparan-
Budán. csolta: hogy Kőszeg város polgárai által a városban ho-
zott fákért kovács szénért, szőlőkarókért, deszkákért, ugy
egyébb eszközökért, a királyné kőszegi polgáraitól, mint
vámmentesektől, vámot szedni óvakodjék.⁴⁾

1387. Zsigmond brandenburgi örgróf, mint Mária királyné
férje márczius 1-én Kőszegen időzött.⁵⁾

1387. Zsigmond, mint Mária királyné férje, Kőszeg polgárai
Február hava szánára, mind azon szabadalmakat, melyeket I. Lajos
24-ről. királytól nyertek, a királyné nevében megerősítette, egy-
Kőszegen. szersmint Sopronmegye főispánját, ugy a kőszegi vár-
nagyot utasította, hogy az említett polgárokat jogaikban
háborgatni ne merészeljék.⁶⁾

¹⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 16. sz.

²⁾ U. o. 1. cs. 17. sz. Fejér, X. 1. 208.

³⁾ U. o. 1. cs. 18. sz.

⁴⁾ U. o. 1. cs. 19. sz.

⁵⁾ Fejér, X. 1. 326.

⁶⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 20. sz. Fejér, X. 1. 345—346.

1388. Zsigmond király megparancsolta: hogy Kőszeg polgárait, midőn a királyhoz utaznak panaszaik, vagy kérelmeik elintézése céljából, megvámolni mindenki óvakodjék, egyszersmint a kőszegieknek meghagyta: hogy ily alkalommal kereskedelmi czikkeket magukkal ne vigyenek.¹⁾
- Uj év utáni
kedden,
Budán.
1391. A kőszegi polgárok Borsmonostor Menyhártnak birtokát elfoglalták.²⁾
1391. A kőszegiek Röth körül fekvő birtok érdemében háttárjárásért folyamodtak.³⁾
1391. A locsmándi helység Kőszeg várába fizette adóját.⁴⁾
1392. Zsigmond király Kismartonból megparancsolta a borsmonostori (Klastrom) apátnak, hogy azon darab földet, melyet az apátság a kőszegiektől elfoglalt, bocsássa vissza, ha pedig azok ellen valamely panaszja volna azt a király előtt, a rendes törvény útján indítsa meg.⁵⁾
- Február 9-ről.
Kis-Márton.
1392. Zsigmond király megengedi: hogy Gara Miklós né- mely birtokainak átengedése mellett Kőszeg várat és fallal kerített várost minden jogaival és haszonvételeivel együtt csereképen birtokába vehesse.⁶⁾ Zsigmond király ezen okmányát azon évi december 8-án ünnepélyesen megerősítette.⁷⁾
- Deczember 8.
1392. Zsigmond király Temesvárott augusztus 15-én kiadott okmányában a veszprémi káptalannak meghagyta: hogy Gara Miklós bán fiait Miklóst és Jánost két Kőszeg vár és bástyával erősített város, úgy Cheznek vár birtokába, úgy az ezekhez tartozó javadalmakba bevezesse. Mely birtokba vezetés a nevezett káptalan jelentése szerint, ugyanazon évi szt. Ferencz napján meg is történt. Ezen jelentésből kitűnik, hogy: két Kőszeg vára, és városának tartozékait képezték, Gench, Sebeteleky nevű pusztával, Doroszló, Azonfalva, szinte Kazar pusztával, alsó és felső Zakon, Themerd és Luchman Ambrus pusztával.⁸⁾
- Augusztus 15.
Temesvár.

¹⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 21. sz. Fejér, X. 1. 446.

²⁾ Fejér, X. 1. 679.

³⁾ U. o. X. 1. 685.

⁴⁾ U. o. X. 1. 730.

⁵⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 22. sz.

⁶⁾ Eredetije a budai kir. kamarai levéltárban fasc. 1512. Nr. 26.

⁷⁾ U. o. azon csomagban, azon szám alatt.

⁸⁾ Budai kir. kamarai levéltár N. B. A. fasc. 1512. Nr. 26.

1404. Zsigmond király tekintetbe vétén a kőszegi polgárok-
nak a forradalom idejében trónjához viseltetett hűségét
Sz. György hava 11-ről. s ekkor szenvedett sok rablásait és egyéb sérelmeiket
Pozsonyban. — Gara Miklós nádor közbenvetésére 5 éven át minden
harminczad és vám fizetéstől — ha boraikat külföldre
szállítanak is — fölmentette.¹⁾

1404. Gara Miklós nádor meghagyta Vathy László kőszegi
November hó 18-ról. várnagyának: hogy Kőszeg polgárait szabadalmaikban és
Soklósán. egyéb jogaik gyakorlatában, ne akadályozza.²⁾

1406. A vasvári káptalan — Benedek kőszegi városbíró
Január 13-ről. kérelmére Nagy Lajos királynak 1380-ik évben kiadott
okmányát hiteles alakban átírta.³⁾

1406. Zsigmond király mindazon okmányokat, melyek sze-
Május hó 17. rint két Kőszeg várt, a fallal erősített várost és Chez-
nek várt Gara Miklósnak és fivérének Jánosnak, ugy-
ezek örököseinek esere útján birtokul átengedte — ujab-
ban megerősíti.⁴⁾

1407. Zsigmond király — Gara Miklós nádor panaszára, a
Február hó 26-ról. soproniaknak meghagyta: hogy a Németországba bort
Budán. szállító kőszegieket területöken a szállításban ne aka-
dályozzák.⁵⁾

1407. Zsigmond király az ország összes lakóinak megparan-
Február hó 25-ről. csolta, hogy Gara Miklós nádor városában Kőszegen lakó
Budán. polgárokat és szállókat (hospites) vagyonaikban, szemé-
lyeikben letartóztatni, vagy elítélni ne merészeljék, mi-
után a kőszegiek csak saját rendes bírójuk és esküdtjök
előtt lévén beperelhetők, és ha ezek bíraskodási el-
járásukban hanyagoknak mutatkoznának, Gara Miklós
nádornak, mint uroknak, vagy ennek tisztjeinek bejelen-
tendők.⁶⁾

1407. Zsigmond király az országgyűlés végzeményére hivat-
Apríl hó 7-ről. kozván Gara Miklós nádot Kőszeg polgáraitól bárminő
Budán. vámnak vagy harminczadnak szedésétől eltiltotta.⁷⁾

¹⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 23. sz.

²⁾ U. o. 1. cs. 24. sz.

³⁾ U. o. 1. cs. 25. sz.

⁴⁾ Budai kir. kamarai levéltár N. B. A. 1512. fasc. 26. Nr. Zsigmond király idézett okmányában, két Kőszeg váráról tétetik említés, noha a felső vár ekkor romokban hevert, de külön tartozékkal bírt.

⁵⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 26. sz.

⁶⁾ U. o. 1. cs. 27. sz.

⁷⁾ U. o. 1. cs. 28. sz.

1409. Zsigmond király harminczadosainak megparanesolta:
Márcz. 10-ről. hogy miután Gara Miklós nádor tulajdonához tartozó
Budán. Kőszeg város polgárainak harminczadi illetékéből 400 fo-
rintot elengedett, ezen összeg beszámításával harmincza-
dolhatják meg a kőszegieket.¹⁾
1411. Gara Miklós nádor és fivére Gara János — Vathy
Decsemb. 20-ról. László kőszegi várnagyukat oda utasították: hogy Kőszeg
Garán. polgárainak erdeit és rétjeit, más nem városbeli tele-
pültek által használtatni ne engedje, mindaddig még nem
ez ügy elintézése végett Kőszegre jövendenek.²⁾
1411. Gara Miklós nádor Kőszeg város birtokosa az ország
Decsemb. 14-ről. várnagyait és adószedőit figyelmeztette: hogy Zsigmond
Garán. király a kőszegi polgárokat áruiktól, minden vám és
adófizetéstől fölmentvén, ezen szabadalmat tiszteletben
tartsák.³⁾
1414. Zsigmond király az egyházi ügyek, ugy római királyá
Január 14-ről. lett koronáztatása miatt az országból távol lévén, ezalatt
Budán. Borbála királyné vezette az ország ügyeit, ki kormányzási
hatalmánál fogva Kőszeg polgárainak megengedte: hogy
kereskedelmi cikkeitől járó harminczad oly mennyiségben
szedethessék, mint az a soproni polgároktól szedetik.⁴⁾
1437. Kolán István város birájának kiadványa folytán a
Nap nélkül. Gyöngyös utczában az árkon felül és alul levő két ház
minden nemű adótól fölmentetett azon kikötéssel: hogy
e házak tulajdonosai az árkot a Gyöngyös vizéig ki-
tisztogássák és egész éven át azt tisztán tartsák.⁵⁾
1440. Gara László macsói bán és Liptómege főispánja,
Szent Imre mint Kőszeg birtokosa, a tűzvész által elpusztult várost
napján. újra benépesíteni szándekoelván, az ujonnan települőknek
Soklóson. 8 évi adómentséget adott.⁶⁾
1441. I. Ulászló király Körmend melletti táborából Kőszeg
Nap nélkül. mezővárost (oppidum) Palóczy Simonnak és Guthy Ország
Mihálynak adományozván, őket a birtokba vételre kiküldte
és a kőszegieket irányukba engedelmeségre intette.⁷⁾

1) Városi titkos levéltár, 1. es. 29. sz.

2) U. o. 1. es. 30. sz.

3) U. o. 1. es. 31. sz.

4) U. o. 1. es. 32. sz.

5) U. o. 1. es. 33. sz.

6) U. o. 1. es. 34. sz.

7) U. o. 1. es. 36. sz.

1441. Palóczy Simon I. Ulászló király főlovászmestere, és Országh Mihály királyi főkincstárnok, mint Kőszeg város urai másolatban átírták és megerősítették Gara Miklós nádornak, és Gara Jánosnak Kőszeg előbbi birtokosainak 1407-ik évi június 30-án Kőszegen kiadott szabadalmi levelét, melyben Robert Károly, I. Lajos és Mária királyok által kibocsátott szabadalmak újra érvényesítették. Ezen szabadalmak tartalma következő: 1. Hogy minden ajándék adástól és befizetéstől mentesek, s csak annyit fizessenek a kőszegi polgárok, mennyit akarnak és képesek. 2. Birót szabadon választhatnak, a ki esküdt társával minden büntettek fölött ítél. 3. Szabad költözködés engedtetik. 4. Minden capetia gabonától 10 denárt tartoznak fizetni. 5. A bordézma mustban szedetik. 6. A városban letelepült nemesek hasonló jogokat élveznek a polgárokkal. 7. Ha a helybeli bírák meg nem egyeznek az ítélet hozásban, vagy a 12 esküdt valamely peres ügyben, azt a soproni polgárok vizsgálják felül és döntsék el. 8. A kőszegi polgárok ugyanazon jogokban részesülnek, mint a soproniak. 9. A szabad költözködhetségi jog mellett, a kiköltözködők minden ingatlan vagyonukat pénzé tehetik, házuk elárusításáért azonban 12 denárt fizetnek, valamint az eladott szőlőért is. 10. Ha az ítélethozáskor a 12 esküdt közül 7 esküdt megegyez a hozandó ítéletben, annak ítélete áll az 5 esküdt ellenében, s az végrehajtandó. 11. A sörtvés tizedtől fölmentetnek. 13. A plébánost és birót szabadon választhatják, s ebbe a várnagy be nem avatkozhatik. 14. Annyi bizalommal viseltetnek a kőszegi polgárok iránt, hogy semmiféle földadásra nem hajtanak. 15. Sem vásárkor, sem más eladásoknál semminemű adófizetéssel sem tartoznak eladott árucikkeiktől.¹⁾

* * *

A várnai vereség csapásai még be sem hegedtek, már is Fridrik római király újabb viszályokba keverte az országot, melyeknek végzetteljes következményei Kőszeg sorsára kihatottak.

Mihelyt Ulászló király elestének híre elterjedt az országban, a királyválasztási mozgalom azonnal megindult. Nehogy a trónvita a megrendült közállapotot még inkább veszélyeztesse, nehogy Fridrik

¹⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 35. sz.

római király V. László gyámságának színe alatt az ország ügyeibe beavatkozhasson. vagy az országlást magához ragadja, 1445-ik husvét nyolczadára országgyűlés hirdetett, mely ápril hó végén Pesten megnyitott. Mialatt az országgyűlés a trón betöltése s egyéb közügyek iránt intézkedéseit bevégezte, a közbe Fridrik király azon ürügy alatt, hogy a községiek tartományaiba betörtek s hivein hatalmaskodásokat követtek el, julius havában Köszeget körül táborozta, rövid ellentállás után ostrommal bevette, s nyolczvan polgárt minden kihalgatás és vizsgálat nélkül fölakasztatott.¹⁾ Kegyetlen munkája bevégeztével, hogy Köszeget uralmának biztosítsa, seregének egy részét helyőrségül hátrahagyta.²⁾

A következő 1446-ik évben Fridrik a város összes szabadalmait megerősítette és számára új czimert adományozott,³⁾ melyet ez időtől fogva a város folytonosan használ.

Fridrik császárrá leendő koronáztatásával lévén elfoglalva, a közte és Magyarország közt kitört háborgások kiegyenlítésére hajlandónak mutatkozott, minek folytán 1447 junius 1-én Regedén közte és a magyar rendek között két évre békeegyeség kötött, mely szerint Sopron, Kőszeg, s a birtokában lévő egyéb várak és városok a végleges és állandó békemegkötéséig, Fridrik birtokában zálogul maradtak.⁴⁾ Fridrik birtoklása azonban daczára a regedei egyeség által kikötött két évi fegyverszünetnek, békés és nyugodt nem vala, mert 1449-ben kényszerítve volt Köszeget hadaival megszállani.⁵⁾

1452-ben Fridrikkel az alkudozások a kiskori László és a magyar korona kiadatása iránt megindítottak, a megállapított feltételek között helyet foglalt a többek között az is: hogy Fridrik Köszeget a nemzet birtokába visszabocsássa. Az alkudozások azonban sikerre nem vezettek, minthogy Cilley Ulrik a békeokmány aláírásához nem járult, a tárgyalások tehát e miatt csupán fegyverszünetet eredményeztek.⁶⁾

1454 november 28-án Hunyady János Köszegezen időzött.⁷⁾

1459-ik január havában Gara László és Ujlaky Miklós Mátyás király megbuktatására többekkel szövetkeztek, kik a németujvári

¹⁾ Szalay László, III. k. 81. l. Horváth Mihály, II. k. 263. l.

²⁾ Teleky József, Hunyadiak kora, 481. 482. l.

³⁾ Városi titkos levéltár, I. cs. 38. sz.

⁴⁾ Teleky J., Hunyadiak kora, II. k. 46. 47. l. Horváth M., II. k. 373 l.

⁵⁾ Teleky J., Hunyadiak kora, II. k. 131. l.

⁶⁾ U. o. II. k. 266. 267. l.

⁷⁾ U. o. X. k. 432. l.

erősségben gyűltek össze értekezletre. A eselszövő párt majdnem kirekesztőleg olyasokból állott, kiknek birtokai határosak voltak a szomszéd stajer és osztrák földdel, vagy Fridrik által jogtalanul elfoglalt vasmegyei erősségekkel. A németujvári értekezlet oklevél által tudomásra kívánta jutatni, hogy tagjai Fridrik császárt választották királynak. Az oklevél kiadatása után Fridrik koronázása fogott volna eszközöltetni.¹⁾ Ennek folytán Fridrik február 24-én Sopron várost felszólította, hogy seregéhez Kőszegre bizonyos számú fegyvereseket küldjön, miután a kőszegiek tudósítása szerint a magyar had a szigeten és Lékánál gyülekezik és készülődik.²⁾ És csakugyan Mátyás király hadai Nagy Simon és Rozgonyi Miklós vezérlete alatt utját is állották a császárnak, ki ezen akadály miatt nem Székesfehérvárt, mint a pártosok által tervezve volt, hanem Bécsujhelyben a salzburgi érsek által koronáztatott meg magyar királyul.³⁾ Fridrik pártfeleinek hadát azonban Graveneker Ulrik császári vezér ötezer fegyverrel növelvén, a pártütők Kőrmendnél Mátyás dandárait megtámadták és megverték. De rövid napok mulva kemény ütközet után a magyar zászlókhoz fűződött a győzelem.⁴⁾ A kudarcot helyre állítandó Fridrik császár új seregek gyűjtésére fordította figyelmét s ápril 15-én Bécsujhelyből ismétlődőleg fölszólította Sopron várost, hogy hadaihoz Kőszegre bizonyos számú fegyvereseket küldjön.⁵⁾

Mátyás Fridrik császárral a korona kiadatása végett alkudozásba bocsátkozván 1462-ik év elején Vitéz Jánost nagyváradai püspököt Gréczbe menesztette Fridrikhez, hogy ezt az egyezkedésre hajlítsa. Közte és Vitéz között a megállapodás létre is jött, melynek egyik pontja az is volt: hogy Fraknó, Kabold, Kis-Marton, Rohonez és Kőszeg tartozékaival, Fridrik és egyenes águ utódai birtokában maradjanak, egyházi viszonyaikra nézve mindazáltal továbbá is eddigi felsőségek alatt fogván állani ezen urodalmak a török háboru terheinek viselésére azonképen mint az ország többi részei tegyenek kötelezve. A császár halála után király és rendek jogositvák, a nevezett erősségeket és urodalmakat negyvenezer aranyért beváltani.⁶⁾ Ezen egyeség összes pontozataival a budai országgyűlés által elfogadtatott s a következő 1463-ik évi július 19-én

¹⁾ Szalay, M. o. tört., III. k. 189. l.

²⁾ Hazai okmánytár, V. 261. l.

³⁾ Szalay, III. k. 189. l.

⁴⁾ Katona, XIV. k. 227. l.

⁵⁾ Hazai okmánytár, IV. 396. l.

⁶⁾ Szalay, III. k. 198. l.

Mátyás és Fridrik császár biztosai által Sopronban a szerződési oklevelek megerősítettek és kicseréltettek.¹⁾ Ennek folytán Kőszeg továbbá is Fridrik császár birtokában maradt.²⁾ A viszálykodások azonban ezzel meg nem szüntek, sőt a magyar király s a német császár között napról napra mérgesebbé vált a viszony, míg nem az izetlenségek 1477-ik június 12-én Fridrik és Mátyás között nyílt háboruban törtek ki. A mint a magyar hadi erő Ausztriába nyomult és alsó részét meghódította, Fridrik császár Bécsből eltávozott s Kremsből Mária születése napja utáni szerdán 1477-ben intette Kőszeg város polgárait, hogy a magyar hadsereg ellen vitézül viseljék és álhatatosan védelmezzék magokat mindaddig, míg nem hadaival mi hamarabb segédelmükre járulhat.³⁾ A háboru viszontagságai ez alkalommal Kőszeget nem is kimélték, miután Pesnitzer Ulrik, Rohonecz és Szentgotthárd ura a stajer széleket és Fridrik birtokait pusztitgatta, egyuttal Kőszegnek is tetemes károkat okozott, a mint a császárnak 1478-ik évi májusban Gréczen a kőszegiek számára kiadott szabadalomlevele tanúsítja, mely szerint a kőszegi polgároknak számos kárvallásaik pótlása fejében megengedte: hogy gabonáikat, boraikat szabadon s vámfizetés nélkül szállithassák.⁴⁾ Noha a két fél ellenségeskedéseit békekötés váltotta föl, még is Fridrik császár fondorlatai Mátyás királyt kényszerítették 1482-ik elején a nyugtalan császárnak hadat izenni. Miután a diadalmas magyar seregek Hainburgot hatalmába ejtették, Mátyás Badennél ütött tábort, honnan hadai Bécsig száguldoztak. A király őrseget vetvén Bécs szomszéd helységeibe, Stiriába készült, de a sémeringi szorosnál az év ezen szakában előnyomulása akadályokba ütközvén, az év végével visszafordult és Magyarországra vezetvén dandárait, Kőszeget s a császárnak több magyarországi erősségeit meghódította.⁵⁾ Ezen ostrom alkalmával daczára a esekély ellentállásnak a vár és város bástyai megrongáltattak s házainak nagyobb része a lángoktól elpusztítatott, miért is Mátyás király Kőszegen 1483 január 25-én kelt okmányaiban a kőszegiek szabadalmait megerősítette, s a hadviselés alatt szenvedett veszteségeik kármentesítéséül, öt évre minden vámfizetéstől fölszabadította, s egyszersmint azon 41 fillért, melyet a kőszegiek a kőszegi várba köteleztettek évenként adóképen fizetni, öt egymásután következő évre a város

¹⁾ Szalay, III. k. 208. l.

²⁾ Teleky, Hunyadiak kora, II. k. 335. l.

³⁾ Városi titkos levéltár, 1, cs. 40. sz.

⁴⁾ U. o. 1. cs. 41. sz.

⁵⁾ U. o. 1. cs. 43. sz. Horváth M., II. k. 519. l. Szalay L., III. k. 311. l.

bástyáinak fölépítése feltétele mellett elengedte, végre azon polgárokat, kik a háboru tartama alatt elpusztult szöleiket beültették és művelet alá vették sorsuknak enyhítéséül öt évre a bordézsmá kiszolgáltatásától fölmentette.¹⁾ A reá következő 1484-ik évi szent Mihály napját megelőzőtt szombaton Mátyás király Bottyány Boldizsár községi várnagyának meghagyta: hogy a városi polgárokat boraik szállításában, saját szükségleteikre kívántató marhák behajtásában ne akadályozza.²⁾

Mátyás király halála után az 1490-ik évi június 17-én véghez ment rákosmezei országgyűlésen Corvin János az ellenpárton lévő leghatalmasb egyházi és világi főurak javaslatára szerződésileg beleegyezett: hogy azon esetben, ha a czélba veendő királyválasztásnál személye elmellőztetnék, akkor azon városokat, erősségeket, urodalmakat, melyeket atyja Mátyás király a magyar birodalom területén, úgy Morvában és Osztrákhonban neki adományozott, örökös birtokában maradjanak. A szerződési okmányban előszámlált városok között Kőszeg is föl van említve.³⁾

II. Ulászló vetélytársai trón igényeiket érvényesítendők a villongásokat megkezdették. Mig Albert lengyel herczeg az ország felső vidékén pusztított, azalatt Miksa római király hadai Sopron és Vas megyébe nyomultak, s az 1490. év előőszén Sopront, Kismartont, Szombathelyt ellentállás után elfoglalták. Kőszeg sem tárta föl önkényt kapuit a német seregeknek, csak keményebb ostrommal sikerült azt Miksának hatalmába hajtani.⁴⁾ A vár hősi védelmét Bottyány Boldizsár várnagy vezette, s ez alkalommal tanusított érdemei folytán Corvin János 1490-ben kiadott adománylevelében őt somogy megyei Látrán helységgel jutalmazta meg.⁵⁾

Miután Miksa római király hadi költségekből kifogyva hadait elbocsátotta s a háborut beszüntette, december 22-én Sopronból Németujhelybe távozott, előbb Szombathelyt, Kőszegét s még néhány kisebb erősségeket német őrséggel látott el,⁶⁾ Kőszegbe várnagyul Jehonackhy Albertet helyezte el, kinek elfoglalt javait egyuttal visszaadta.⁷⁾ Miksa az 1491-ben megindított szerencsétlen hadviselése folytán békére hajolván, a béke alkudozások Ulászló

¹⁾ Városi titkos levéltár, I. cs. 44. és 45. sz.

²⁾ U. o. I. cs. 46. sz.

³⁾ Szalay L., III. k. 358. l.

⁴⁾ U. o. 370. l.

⁵⁾ Nagy Iván, Magyarország családai, I. k. 239. l.

⁶⁾ Szalay L., III. k. 373. l. Pray, Epist. Procerum, I. k. 26. l.

⁷⁾ Firnhaber Frigyes, A cs. osztrák házi és állami levéltár után, 99. l.

és Fridrik biztosaival Pozsonyban megkezdttek. Két hónapi tárgyalás után az egyezkedési oklevél november 7-én aláíratott, a szerint, hogy Kismarton, Fraknó, Kabold, Szarvkő, Borostyánkő, Rohonecz, Kőszeg és más helységek, melyek Mátyás király hadviselése előtt a császár kezében voltak, ezentul is az 1463-iki szerződéshez képest annak birtokában maradjanak.¹⁾ Az osztrák részről kiadott békeokmányban a többek között Kőszegre vonatkozólag ezek állanak: Item quantum pertinet ad castra, et oppida intra fines regni Hungariae constituta videlicet Ferreum civitatem, Vorchenstein, Kobelsdorf, Hornstein, Güns, Rechnitz, Pernstein, et alia loca, que ante bellum quondam regis Mathiae fuerunt, in manibus sacre imperialis maiestatis conventum est, quod ea loca omnia preter Rechnitz, cum suis pertinencijs antiquis, quod imperialis celsitudo, de gracia speciali domino Guilhemo Pemkircher juxta sue maiestatis litteras donavit: debeant apud suam majestatem remanere secundum vim, et tenorem prioris inscriptionis, et concordie tempore prefati regis Mathie cum imperiali maiestate facte, sed quoniam Ferrea civitas, et Vorchenstein, et Kobelstorf usque hodie in manibus d. regis Bladislai aut suorum subditorum habentur, conclusum est, quod ea loca cum suis pertinencijs idem d. rex Bladislaus ad manus cesareas infra hinc, et diem sancte Gerdrudis proxime venturam, que est decima septima Marcij anni nonagesimi secundi consignare debebit, retentis tamen omnibus condicionibus circa ea loca in priori tractatu notatis in suo vigore presertim in facto impositionis super homines illorum locorum ob generale passagium pro defensione regni, et jurium et exercicij jurisdictionis pertinentis ad ecclesiam jaurinensem, aut alias ecclesias regni s. a. t.²⁾

Ezen gyalázatos szerződés, mely az ország megeseonkítását vonta maga után s Kőszeget másfél századon tul Magyarországtól elszakasztotta s Osztrákhonba kebelezte be, midőn a Pozsonyból Budára érkezett küldöttség által köztudomásra juttatott, a nemzet hazafias érzésű részénél lázas ingerültséget idézett elő. A hangosan nyilatkozó ellenszenv hazaárulással vádolta az ország főurait, kik megfeledezvén honfiui kötelmeikről, a magyar birodalom épségének

¹⁾ Szalay, III. k. 379 l.

²⁾ Firnhaber, u. o. 99. l.

esorbitásával a békekötés feltételeit elváltatták, és elődeik szerzeményét, az országnak egyes részeit elidegenítették. A nép epés kifakadásai ellenére 1492-iki február 2-ára összegyűlt országgyűlésen a szerződés elfogadtatott és kihirdetett.¹⁾ Miksa még a lefolyt deczember 20-án Inspruckban,²⁾ Fridrik 1492-iki január 4-én Linzben erősítették meg a békeoklevelet.³⁾ A szerződés elfogadása után 1492-iki február 8-án így hat nap múlva Fridrik császár tulajdonosi jogával élván, Prueschenk Zsigmond és Heinrich testvéreknek Kőszeg várt és várost élethosziglan oda adományozta,⁴⁾ mely cselekvényét a császár Kőszeg városával, ugyanazon évi ápril 13-án közölte.⁵⁾

Fridrik császár adományozását a következő május 8-án Miksa szinte megerősítette.⁶⁾

A mint Kőszeg a pozsonyi szerződés értelmében osztrák uralom alá jutott, a háborgatásoknak sora is megnyílt számára. Sopron város polgárai tekintetbe nem véván a város számos kiváltságait, a kőszegi bort Sopron város területén át szállítani nem engedték. Hasonló eljárást követett Fladnitzer Vid, Szalonak várának ura, ki az uradalmához tartozó területén a bort szállító kőszegieket erőszakosan akadályozta, s rajtok egyéb méltatlanságokat követett el. Kanizsay László Léka várának birtokosa a kőszegieket saját erdeikben a favágásban, réjteiken a kaszálásban gátolta, s tőlük vámot szedtetett. Ládoni István deák esőmötei birtokos pedig azon okból, mert jobbágyai közül néhányan boszuját kikerülendő Kőszeg városába menekültek, a város határába több lovagokkal betört, fenyegetések, káromlások között több kőszegi polgárt megvagdalt, az ekék mellől a lovakat kifogta és elhajtotta, s egyéb garázda és féktelen tetteket követett el.⁷⁾ Hason kisebb háborgatások mellett Kőszeg egy emberkoron keresztül, alig itt-ott felületesen megzavart békének örvendett. Még az 1514-iki pórlázadás s a mohácsi vereség vésze sem ingatta meg Kőszeg nyugalvét.

Midőn Ferdinand főherczeg Zápolya Jánosnak koronáztatásáról értesült, elhatározta a magyar trón birtokát fegyverhatalommal megszerezni. Higgadtabb megfontolás után azonban és magyar párt-hiveinek tanácsára abban állapodott meg: hogy öröködési jogának

¹⁾ Horváth M., II. k. 571. l.

²⁾ Liehnowszky, 8.

³⁾ Bonfin, V. k. 2. l. Istvánfy, II. k. 20. l.

⁴⁾ Firnhaber, 131. l.

⁵⁾ U. o. 132. l.

⁶⁾ U. o. 133. l.

⁷⁾ Városi titkos levéltár, 3. cs. 81. sz.

értvényesítését a nemzet szabad választása által eszközölteti. Ennek biztosítása végett magyarországi hiveivel szerződést kötött, mely szerint az ország alkotmányának hű megtartását, párthiveinek eddigi hivatalaikban és javaikban való megmaradását és szenvedhető kárait megtérítését ígérte, névszerint Báthory István nádornak Kőszeget és 2000 rénes forintot átadni magát lekötölte.¹⁾

Az osztrák házbeli királyok alatt

a vallás és alkotmányos villongások kitöréséig.
1527—1605.

Midőn a versenygő ellenkirályok közt megkísértett béke-alkudozások meghiúsultak, s ennek folytán Ferdinánd vetélytársa ellen a háborút megindítani elhatározta, hadviselési készülékeire minden irányban gondot fordított. 1527-ik június 13-án Kőszegre szinte parancsot küldött, melyben meghagyta: hogy kőszegi urodalmához tartozó jobbágysai a város falainak kiigazításánál s védállapotba lendő helyheztetésénél, két vagy három napi robotot szolgáljanak.²⁾ Az ellenségeskedések kitörvén, minthogy a következő évtavasán Ferdinánd vezérei Kaczianer János, Fels Lenárd és Thurn Miklós Zápolya seregeit Szinánál legyőzték, János király Szolimán török császárhoz fordult és fölkérte: hogy vetélytársa ellen intézendő hadjáratában segélyezze. Laski követének ügyes eljárása folytán a császárt ügyének megnyervén, ez 1529-ki május 10-én 200.000 haddal védenche segedelmére Konstantinápolyból kiindult, s miután több hazai városokat utjában meghódított, szeptember 27-én győzelmes seregével Bécs falai alá érkezett, honnét zsákmányló csapatai a magyar határszéli vidéket Kőszegig pusztították, s a máriahegyi ciszterczita apátságot (Borsmonostor-Klastrom) alapostól elrombolták.³⁾

¹⁾ Szalay, IV. k. 25. l.

²⁾ Városi titkos levéltár, 1. cs. 48. sz.

³⁾ Czínár Monasteriologiajában (II. k. 111. l.) állítja: hogy az apátság 1530-ig virágzott, s ekkor a szerzetesek szétoszlottak, hozzáteszi azonban, hogy a törökök és tatárok dulták föl, kik Kőszeg sikertelen ostroma miatt fölbőszülve boszujokat ez apátság szétrombolásával elégitették ki. Ez ellenmondás, mert a kőszegi ostrom nem 1530-ban, hanem 1532-ben történt, s ennél fogva az apátság földulását, az 1529-ki török berontás idejére tehetjük. Egyébiránt a Kőszeggel határos sz. máriahegyi apátságról érdekes tudnunk: hogy ez a Bors nemzetségből származott Domonkos bán által alapított 1195-ben a cisztercziták számára Manesdorf, Hochenberg (melynek helyére a zárdá épült), Pressing, Strolstorff, Pulzstorff, Münchhoff, Wauenstorff és Dägenstorff faluk adományozásával. Az alapítványt III. Béla király 1195-ben megerősítette (a pannonhalmi levéltár

Ezen alkalommal a törökök által szenvedett károk enyhítéséül Ferdinánd 1530-ik június 26-án Augsburgban kiadott okmányában a községieknek urbéri tartozásait elengedte, oly feltétellel: hogy az ekként megkímélt pénz a város falainak megépítésére és erősítésére fordítsák.¹⁾

Ez időt Szombathelyt János hivei tartották megszállva, kik éjjli időben Kőszegre berontottak, raboltak, gyújtogattak. A polgárok e miatt Ferdinándnál panaszt emeltek és segélyért esedeztek, mire a király értesítette a várost, miszerint Teufel Mátyást a város segélyezésére elindította, egyszersmind utasította a városbelieket, hogy jól őrködjenek, ez esetben biztosítván őket támogatásáról.²⁾ Jurisich Miklós a merényletet megtorlandó néhány könnyű lovassal Szombathelyt megtámadta, de a várt bevenni nekie nem sikerült. Ennek folytán Bécsbe fölterjesztést intézett, melyben Bécsujhely, Sopron és Kőszeg veszedelmére utalván, az osztrák kormánytól selegek és ágyuk gyors küldetését sürgette, hogy Szombathelyt annál sikeresebben ostromolhassa.³⁾

Miután Salm Miklós hősi védelme folytán Szolimánnak nem sikerült Bécsét elfoglalni, a török táborban beállott eleség hiány s ragályos betegségek a sultánt arra kényszerítették: hogy Bécs ostromával fölhagyon és visszatérjen Konstantinápolyba. A török főcsereg kivonulása után Várday Pál esztergomi érsek ösztönzésére Ferdinánd a békeegyesítésre hajlandónak mutatkozott s ennek eszöközlésére 1530-ik május 27-én Insbruckból Lamberg Józsefet és Jurisich Miklóst követekül a török fővárosba menesztette, honnét ezek az év végén visszatérvén 1531 február 2-án tudosították Ferdinándot: hogy a jövő évben a török sultán meg fogja ellene indítani a háborút. Szolimán készülétei azonban a tervezet hadviseléshez még időt kívánhattak, miután az egyévi fegyverszünetben végre még is beleegyezett. Ezalatt az ellenkirályok kibékítésére czélzott

---

fase. 85. 16. l. Czinár közli) a szerzetesek széteszlása után, az apátság javadalmait többek birtokában találjuk, különösen 1568-ban Majláth Gábor, ugyanazon évben királyi jóváhagyás mellett Kanisa Orsolya, Nádasdy Tamás özvegye birta, végre 1680-ban herczeg Eszterházy Pál, ki az urodalom főhelyét a falut, hol most a zárda és templom áll, a esztercezi rendnek visszaadta, s jelenleg a lilienfeldi esztercezi birtok. A régi templom a falu meletti magaslaton volt, s helyét most kápolna foglalja el. A jelenlegi zárda, ugy látszik a régi épületből alakítottatott át, melynek hoszu tágas alvó terme, több helyisége alkalmaztatott át. U. o. II. k. 111. l.

¹⁾ Városi titkos levéltár, 2. cs. 49. sz.

²⁾ Városi levéltár irománya.

³⁾ Hormayer, Taschenbuch der vaterländischen Geschichte. VIII. évfolyam. 1829. 227—255. l.

tanácskozmányok folytak és kihuzódtak 1532 elejéig. körülbelül a fegyverszünet határidejéig a midőn, mint várható volt a sultán új hadjárathoz készült Bécs ellen. S csakugyan ápril 25-én Konstantinápolyból 138.000 fegyveressel és 120 ágyuval Magyarország felé megindult, s utközben hadseregét 115.000 fővel szaporitván, Eszéknél a Dráván átkelt. Miután Siklóst, Egerszeget, Babocsát, Csicsót, Kapornakot, Bélavárt, Rumot, Ikervárt, Hidvéget, Körmen-det, Szombathelyt, több apró várakkal könnyű módon hatalmába ejtette, utját Bécsnek folytatandó győztes hadoszlopaival Kőszeg felé közeledett. A bátor elhatározással, de hiányos és gyér hadi szelvényekkel bíró kis város, hős parancsnokának Jurisich Miklósnak ügyes vezénylete mellett a török hadat föltartóztatta diadalmenetében.

Kőszeg ostromát mint történelmünk egyik dicsőbb harezias eseményét, a város multjának pedig mindenesetre legfényesebb episódját — bár eléggé van ismertetve — még is az eddig világot látott adatok nyomán e helyen részletesen közleni mellőzhetlennek tartom. Az ostrom leírásánál legbiztosabb kutforrást, egy a városi levéltárban becses ereklye gyanánt őrizett, a török megszállás idejéből származó kézirat szolgáltatta. Ezen negyedréiben vörös pergamenttel bekötött ódon, megfakult kötésű kézirat első lapja goth betűkben ezen felírást viseli: „Abschriften der Kö. Khay... Statt Gunsz allten frejhajtn.“ Több üresen hagyott lap után a török ostrom leírása, ezután pedig Jurisichnak Ferdinánd királyhoz az ostromra vonatkozó levele következik, mely utóbbi úgy látszik, mintha későbbben csatoltatott volna a kötethez. Végre németujvári Heinrich bán, és fiainak Jánosnak és Miklósnak osztálylevele másolatban, Zsigmond és Corvin Mátyás királyoknak, és trónutódainak a város szabadságait illető okmányai, úgy a következő német levél zárnak be, mely magyarban így hangzik: Február hó 2-ik napján 1553-ban 24. eredeti levél leiratott, s az említett napon a bécsi osztrák kancelláriánál hitelesitetett s ezen könyvhez csatoltatott, és mindegyik levélnek szegélye 1, 2, 3 s. a. t. számmal megjelöltetett. Hogy tudhassák, melyik okmány küldetett el az udvarhoz megerősítés végett. Pang. Swankler (aláírással).

Az érdekes kézirat írójaúl Treskovits Farkas morva származású kőszegi lakos kell tartanunk, ki 1528-ban a város régi okmányait lemásolta és ezeket az ostrom leírásával e kötetben foglalván. Swankler Pongrácz augsburgi születésű kőszegi első tanácsosnak ajánlotta, ki az ostrom alatt hősi tevékenységgel szerepelt. A kézírathoz kapcsolt latin levél felvilágosítást nyújt egyszersmind azon körülményről, hogy mi ok indította Treskovitsot arra: hogy a kőszegieket

illető szabadalmakat lemásolja és átfordítsa. A levél szövege következő:

Wolfgangus moravus Treskovits Incola oppidi Guns Pancratio Swankler ex augusta Vindelicorum ejusdem oppidi Guns praecipuo juratoque Consuli Compatrino suo Charissimo. S. D. Coegit me tandem Paneraci prudens circumspectio tua, et antiquus ego: antiquorum superiorumque Hungare regum, ac procerum quorundam antiquas, ac pene antiquates litteras olim Civitati datas renovarem inque libellum lecta promptioris redigerem. Neque tamen contentus esse voluisti, ut eas quae scripti erant sermone utcumque latino; nisi et in nostram illas linguam germanicam versas e regione excriberem, quippe prebe callideque perpendens plures ex iisdem litteris ex lectu pariter, et intellectu obscuras esse, posseque aliquando contingere, ut vel cauto etiam, aut erudito lectori causato rubore imponant. Idque quod olim jam contingisse audivimus. Nam dum semel generosus Comes Heinrichus, Joannis Comititis de Hardekh pater (in cujus ditone tunc civitas erat) semet huc presentem contulissit. Cives consilis adunito persvasi, Libertate eorum antiqua se per illum servari supplicarunt. At qui dum libertatum ipsorum instrumenta sibi exhiberi postulasset. Allatae sunt, coram eo litterae antiquae per quendam eo tempore scholasticum perlegende: at qui explicatas in mitus obmutuit, non tantum intelligere, sed nec legere eas valens, propter quod a comite prefato severius inerepatus ingenti vultum rubore perfusus abivit, Verum patria hec gentis Hungarorum consuetudo scribendi puro germano linguae Hungarice experti difficultatem parere potuit. Nimirum eciam hic ipsorum scribendi stilus in bona parte hebraismum sapit. Solent enim hebrei filios (de quibus mentio fit) patrum suorum nominibus frequenter insinuare. Id quod in his quoque literis crebro observatum videmus. Nam non raro reperies. Venit in nostre majestatis praesentiam providus Petrus filius Laurentii de civitate nostra Ketsekh etc. sunt praeterea in hisce literis verba non nulla ab ipsis hungaris germane confecta, vel ad proprietatem sermonis ipsorum usurpata, quae (nisi linguam eorum callenti) ad interpretandum patere minime possunt. Vnde ipsi magistratus alicujus officium, honorem absolute dicant; — quod e quidem in literis Sigismundi regis quae vigesime prime sunt; et litera X. insigniti; in margine adnotavi; sed et de male compositis elementorum figuris pro signo evidenti in libellum infigere placuit litteras unas parvulas in ordine 34 et litteris K. k. obsignatas; ut vel in eo ipso me lector sudasse perspiciat ceterum et in singulis literis, tam latino, quam germanico sermone confectis

suum in fronte adijcere argumentum curavimus, ut mox ejus sint litere quisve tenor illarum, lectori occurrere possit. Vale Paneraci vir prudentissime, et me dominis meis civibus commendo. Ex turguriae nostro decima februarij. Anno dni millesimo quingentesimo vigesimo octavo.

A török ostrom s az okmányok kivonatai német nyelven vannak a kéziratban közölve. Treskovits összesen 41 okmányt írt, s a latin szövegűeket átfordította németre, melyeket azután Swankler az érintett kéziratban újra lemásolt. Van ezeken kívül még 16 okmány lemásolva I. Ferdinánd, Miksa és Rudolf királyoktól, s ezeknek korából származók, melyek azonban más kéznek vonásait árulják el. Az ostrom leírójának, úgy a régibb okmányok másolójának kézvonása azonos lévén, a kézirat egy koruságában, s hiteleségében legkevesbé sem kételkedhetünk s elbeszélésünk folyamában mint a legjelentékenyebb történelmi alapra támaszkodunk. A többi adatokat Rosnak Márton sz. ágostoni szerzetesnek 1789-ben Kőszeg ostromáról kiadott munkájából Jovius Pál és Istvánfy 9. könyvének felhasználásával szereztük, kiknek közleményeit annál inkább is történelmi becsesel bírónak ismerhetünk el, minthogy az előbbi az ostrom eseményeit Jurisich Miklóstól magától hallotta, az utóbbi pedig magas életkoránál fogva az ostrom szemtanuitól gyűjthetett magának a hősi tény körülményeiről tájékozó adatokat. Az említett kutforrásokon kívül még Pray, Katona, Hammer munkáit is felhasználták Kőszeg ostromának későbbi leírói, mint: Hormayer és Mednyánszky; Taschenbuch der vaterländischen Geschichte, 1829. folyam 227—255. l.; Magyarországi Minerva, 1832. II. 437—441. l.; Fillértár, 1834. évfolyam 218. l.; Magyarország, 1864. folyamában; Pauler Gyula, 281—282. l.; Horváth Mihály, Magyarország története, III. k. 71—74. l.; Szalay László, M. o. történ., IV. k. 125—127. l., s több mások a nélkül azonban, hogy újabb, ismeretlen adatokat szolgáltatnak volna rendelkezésünkre. Sőt a legújabb időben megindult történetbuvárlati munkáságnak sem sikerült, át és keresztül kutatott hazai levéltárainkban a kőszegi ostromra vonatkozó újabb mozzanatokat fölfedezni. Ily meddő körülmények között, nem lehet más választásunk, mint hogy az eddigi kutfók nyomán megjelent dolgozatokra szorítkozzunk, mert különben elbeszélésünkkel a regényírói térre fognánk átesapni.

Török ostrom 1532-ik augusztus havában.

A török hadsereg közeledtének rém hírére a szomszédvidék megfélemlült számos lakosa, leginkább védelemre képtelen aggastyánok,

nők és gyermekek Kőszegbe menekültek, kiket Jurisich a fenyegető veszélytől megóvándó védelmére alá fogadott s számukra a várt kézséggel megnyitotta. A míg Jurisich a hadi eszközökkel gyéren és hiányosan fölszerelt Kőszeg védelmére a legszükségeseb intézkedésekkel foglalkozott, az alatt Ibrahim nagyvezér előhadával a város közelébe érkezett s augusztus 5-én havi boldogasszony napján, mely akkor hétfői napra esett, a város déli részén elnyúló térségen tábornok ült, itt bevárva hadtestének zömét, mely öt napon át folytonosan ide gyülekezett. Noha a város hiányosan vala erősítve, s a védelmi őrség 28 huszárból, 18 német lovas katonából és 700 menekült fegyvertelen parasztból állott, még is az őrség bátor huszárai az elővárosban mutatkozó törökökre kicsapásokat intéztek, és egy új zászlót, dob, siphangok s öröm rivalgások között a város falaira feltűztek, honnét jól irányozott lövöldözéssel az ellenben sok kárt okoztak.

Kőszegnek szomorú védelmi helyzetét tanusítja a hős parancsnoknak augusztus 28-án Ferdinánd királyhoz írt levele: „Én Bécsbe szándékoztam indulni tiz nehéz lovassal és huszonnyolcz huszárral felséged szolgálatára, s a szegénységemhez képest tűrhetően ellátott erősséget, egy megbízható nemesre (Erdőst vagy Veöreöst érthette) akartam bizni. de látván, hogy a török hadak ostromhoz készülnek, lehetlen vala innen a megszökés gyanuja nélkül távoznom, nem mintha képes volnék Kőszeget ily nagy erő ellen megoltalmazni, hanem hogy időt nyerjen felséged a készülétekhez, kitettem magamat a végveszélynek a halálnak. Isten irgalmazzon lelkemnek, mert csak egy mázsa lőporom van mindössze.¹⁾

A mint Ibrahim hadteste együtt volt, a nagyvezér augusztus 10-én kora reggel a várost környező szőlőkbe, s egyéb városok uralgó magasabb pontokra ágyukat helyezett el, s a várost és várt lövetni megkezdette. A következő nap augusztus 11-én az ágyuk tüze még nagyobb erővel működött, s miután a külvárosok házai, melyek a belváros bástya árkaikhoz legközelebb estek, védelmi okokból Jurisich parancsára lángba borítottak, s a lakosság a belvárosba húzódott — a védelem nélkül hagyott külvárosokat az ellenség minden vérontás nélkül elfoglalta. Szolimán császár is augusztus 12-én megközelítette a várost 12.000 janitsár, 20.000 spahi, 26.000 rumeliai, 30.000 anatóliai, 15.000 tatár, és számos végvidéki harezosokból

¹⁾ Pray, Epist. Procer. II. k., 22—29. l. Itt ugyan aug. 22-ke áll 28-a helyett, de az nyomtatási hiba.

ákó hadoszlopaival, s szinte mint Ibrahim a város déli részén, csak hogy távolabb a Gyöngyös folyó jobb partján egész Lukácsházáig elnyúló mezőségen, és délnyugotnak a Kőhegy szőlőkéig terjedő téren helyezte el hatalmas táborát. E napon a lövöldözés még folytattatott, de a sultán megérkezésekor beszüntetett. A következő nap azonban augusztus 13-án Szoliman parancsára, sűrűen hulló esőben, erős ostromra indult a török, kőcsezzal borított égő nyilakkal, számos ágyuval éjjel nappal lövette a várost, s hágesók segítségével törekedett megmászni a bátran védett falakat. Tíz kisebb és kilencz nagyobb ostromot intézett a török a vár és város ellen, de mindannyiszor a támadók véresen verettek vissza a falakról. Augusztus 14-én a küzdelem mindegyre folyt, s az ellen tizenhárom ponton tüzaknákat ásatott, de ezeknek hatását Forintos Mátyás Jurisichnak tüzmestere ügyesen meghiúsította, ki az aknákon át közeledő törököket sikerrel lövöldözte, és ásó eszközeiktől megfosztotta. Célzszerű intézkedései daczára a törökök egy aknát szétrobbantottak, mely a város bástya falát 10 öl hosszúságban halomba döntötte. E széles nyíláson át a tömegesen benyomuló janitsárokat, a bátor védők sánczkosarak oltalma mellett másfél órai nehéz harc után visszaverték. E roham tartama alatt Szolimán, Ibrahim nagy vezérével a szőlők magaslatáról szemlélte a meghiusult támadás jeleneteit.¹⁾ A nem várt kudarc után, hogy az ostromlók a bástyákra könnyebb móddal följuthassanak, esomagokba kötött rőzsékkal szándékoztak a sánczárkokat kitölteni, de a várt védőknek ügyesen, kezelt lövegei e terv kivitelétől őket elriasztották. Utóbb tevéken, és szekereken nagy mennyiségű fa hasábokat hordottak össze, melyekből az éjszaki, vagy felső kapu tornyának magasságát meghalladó álványokat emeltek, hogy ezekről löfegyvereikkel, nyilakkal a védelmezőket annál biztosabban pusztithassák. De minden igyekezet megtört a szemes és bátor őrség erélyes intézkedésein, kik az éj sötétségét fölhasználván, kénnel, szurokkal, fagyúval töltött hordókat helyeztek titkon az álványok alá, és égő szalma zsupokkal ezeket lángba borították. A folytonos örködés és védelem fáradalmaitól kimerült őrség mindazon által csüggedetlenül dolgozott éjjel nappal a siker biztató reménye nélkül feladatának hű teljesítésében, egyedül hősi öntudatában keresve jutalmát. Midőn az ellenség megfeszített ostrom mivelleteinek eredménytelenségét tapasztalta, harci buzgalma lankadásnak indult, s bátorságát kezdte veszteni. Az ostrom

¹⁾ Hagyomány szerint Szolimán a király (König) szőlők fölötti tértzről — hol most a szőlőpásztoroknak kőből épült hajléka áll — nézte a roham folyamat.

22-ik napján Szolimán újabb kísérletül ismételt ostromra parancsolta hadait, melyek kora reggeltől egész délután egy óráig elszánt küzdelemmel vitták a falakat, heves ágyuzás löfegyverek tüzelésétől kísérve. Mig az eltorlaszolt felső és alsó kapuk mögött észszerűen alkalmazott töréseken át Kőszeg őreinek lövegei az ellen soraiban sok kárt okoztak, addig a városba röpített golyók aránylag keveset ártottak. Végre a város bástyáit folytonosan tüzelő ágyuk több réseket nyitottak, de melyeket az őrség, a nők és gyermekek hozzájárulásával ismét eltorlaszoltak. Fent a falakon a nők izasztó munkában sulyos köveket sülyesztettek a közeledett törökök könnyen fedett fejekre, a férfiak pedig a falakhoz támasztott létrákat edzett karjaikkal visszalökték, minek következtében a felmászó törököket saját bajtársaik szablyái nyársaltak föl. Az emberi erőt meghalladó védelem daczára, az ostromlók közül néhányan a falakra fölhatoltak és négy zászlót kitűztek; a vakmerő válalkozók azonban tüstént szablyára hányatván, a félhold jelvényei eltávolítottak, hogy ismét Kőszeg őreinek piros lobogója hirdesse a bátor nép lelkesedett harczkedvét. Az őrség lelkesedése, szívósága, esüggedetlensége mellett főképen Jurisich kitartó hősiességének tulajdonítható: hogy ily kétségbeesett helyzetben Kőszeg népe elvala határozva a védelem munkáját a végeletekig folytatni.

Miután a törökök rohamai annyi erőfeszítés, annyi áldozat után sem arathattak eredményt, azon kívül a táborban élelem hiány állott be, s járványos betegség ütött ki, a harczkedv pedig mintegy egyre enyészett, nehogy a török fegyver újabb megalaztatást, Ibrahim hadvezéri hire nagyobb csorbulást szenvedjen, a lehangolt nagyvezér ösztönöztetve érezte magát a végroham megkisérzése előtt Jurisichot négy küldöttje által a városnak átadására fölszólítani. A fölhívásra Jurisich a bástya résnél ugyan megjelent, de határozottan kijelentette: hogy a várat, melyet királyától nyert, mig él föl nem adja. Válaszát a küldöttek a nagy vezérrel közölvén, rövid idő múlva ismét vissza menesztettek: hogy Jurisichot a sultán bosszankodásáról, de egyszersmind a nagyvezér jó indulatáról értesítsék, ez utóbbi általuk késznek nyilatkozott a hős parancsnok kétségbeesett sorsán segíteni, oly feltétel mellett: ha ez a sultánnak meghódol, a vár kulesait átadja s minden ház után egy forint évi adónak, vagy ennek fejében 2000 darab aranynak lefizetésére magát kötelezi, mint hogy ennyi összeg biztosított a jancsár aga számára, kinek veszteségei kármentésítéséül Jurisich személye és vagyona volt váltságképen oda ígérve. Jurisich ezen ajánlatot visszautasította, állítván: hogy a város nem lévén tulajdona vele nem

rendelkezhetik, s tőle adót sem fizethet, 2000 darab arany pedig ninesen birtokában. Tagadó válasza után, beható reábeszélésekkel tanácsolta Ibrahim és környezete a higgadtan megfontolást, de a szilárd férfit határozatában nem ingadozott, s visszautasító válasza mellett megmaradt. Ibrahim az ily módoni alkudozás sikertelenségéről meggyőződven, más utat nem látott, minthogy fegyverrel oldja meg földadatát. Gazdag bérrel kecségetve új rohamra vezényelte harczosait. kik eget hasgató rivalgások, dobok pergése, tárogatók riadása, löfegyverek ropogása, ágyuk dörgése között böszülten rohantak a bástyák megmászására. Ekkor az őrség a két oldalról intézett török lövegek, s nyilak zápora, s az erőlyesen előnyomuló ellenség nagy száma miatt daczára elszánt védelmének a réset tovább nem tarthatta s visszavonulásra kényszeritetett. A lefolyt napok tusáiban már tetemesen meggyérült őrség, ezen roham alkalmával ismét hatvan harczképes férfit életével áldozott e nap küzdelmeinek. Maga Jurisich is, golyó és kópja által megsebesülve kimerültségében egy védfal mögé vonult, hogy végbajnoki védelemben itt fejezze be dicső pályáját. A helyzet e pillanatban borzasztó volt, s a véres válság befejezéséhez sietett. E közbe a város különböző pontjain levő aggastyánok, nők és gyermekek rettegéstől üzetve a sz. Jakab egyházához gyülekeztek s néma aggodalommal várták itt a dráma kimenetét. A mint azonban a megsebesült hős parancsnokot, szeretett védnőket megritkult kis csapatával visszavonulásban megpillantották, rémitő jajveszékelésben tört ki kétségbeesésük. Az előtörő ostromlók a rendkívüli zaj által meglepetve, a kétségbeesett tömeg kifakadását, közelgő vagy elérkezett segédhad fölötti öröm nyilatkozványnak vélvén, rögtöni rémülettől áthatva ingadozni kezdettek. soraik megzavarodva fölbomlottak. A szemes és bátor várőrség e kedvező pillanatot fölhasználván erőlyes rohamot intézett ellenők, s a megfélelmült nagy tömeget két zászló visszahagyásával rendetlen, vad futamodásra kényszeritette. A csekély de lelkesült kis csapat a futamlókat nyomban üldözte, s közülök sokakat kardra hányt. A külváros összeomlott utezáit, a rommá lőtt falak környékét vérrel áztatott hullák s fegyverek borították. Egész a külváros végső pontjáig nyult ki az üldözés, honnét vissza tértek tartván attól, hogy a török had ismét sorokozik táborában, vissza fordul, s üldöző esapataikat új erőlyel megtámadja. Csakugyan Ibrahim nagyvezér a mint a rendet annyira, a mennyire helyreállította, előbb lelkesítés, majd kényszerítés által törekedett megremült hadait újabb rohamra vezetni. De hasztalan! a fegyelmetlen seregek parancsait annál inkább vonakodtak teljesíteni, minthogy

azon hír terjedt el a török táborban, hogy Szent Márton Szombathely védszentje lángpalossal mutatkozott a falakon a veszélyben levő keresztényeket megoltalmazandó ¹⁾. „Isten és ember harezol a város mellett“ mondák a janicsárok, „Allah végzése ellen győznünk lehetetlen“.

Ezen fejlemények folytán Ibrahim, ki a várórség helyzetét a valónál sokkal kedvezőbbnek ítélte, elesügedtt; vagy a mi még valószínűbb, Jurisich iránti rokonszenve által indítatva, hajlandónak érezte magát újabb alkudozások megkísérlésére. E czélból négy hírnököt menesztett a bástya részhez Jurisichot felkérendő, hogy ne koczkáztassa a város lételét, hanem jöjjön a török táborba és hódoljon a hatalmas sultánnak, hogy a várost a további ostromoltatástól megkíméltesse, egyszersmind menevédet és két tusot ajánlott, oly biztosítással, hogy tőle semmi olyas nem fog kívántatni, mi állásával vagy becsület érzetével ellenkezésbe jöhetne. Miután a hős parancsnok számot vetett nyomasztó viszonyaival, s meggyőződött, hogy élelem és lőkészlet fogytában, több ostromnak ellen nem állhat, s a várost önfeláldozásával sem mentheti meg a végső csapástól, a felszólításnak engedett. Távozása előtt bajnokait kitartásra lelkesítvén, török kíséret mellett az ellen táborába indult, hol a nagyvezér a hős parancsnokot érdemei elismeréseül felállva tiszteletteljesen üdvözölte, kezet szorítva bajnoki védelmét magasztalta, maga mellé ültette, s konstantinápolyi ismerkedésükre emlékeztetvén nyájasan tudakozódott, ha valjon betegségéből, melyben ottani követségi idejében szenvedett kigyógyult-e? veszélyesek-e az ostromnál nyert sebei? miért nem hódolt meg Batyány Ferencz és Erdődy Péter példájára? van-e kilátása hadisegélyre? „Becsületem tiltotta, hogy előbb meghódoljak, míg a végszükség reá nem kényszerít,“ felelé az óvatos Jurisich; „most pedig ha hajlandó volnék is, a várbeli fegyelmetlen spanyol és német harezosok akadályoznának, csupán a nők és gyermekek rimánságainak tulajdonítsd, hogy hozzád, kit barátom, jóakaróm és pártfogóm gyanánt tisztelek, kibocsátottak.“ „Azt hiszed, hogy tán segítséget nyersz a spanyol királytól? kérdé Ibrahim, én biztosabban vagyok értesülve náladnál, hogy hol van ő, s mit mivel az jelenleg. Jurisich hallgatott. Lásd folytatá a nagyvezér, én kegyelmet eszközöltem ki számodra a sultántól, sőt még a várt és várost is neked adományozza, ha lobogóinkat a vár falára

---

¹⁾ Jovius után Rosnak 44. lap.

kitüzni nem akadályozod.“ Jurisich erre felállott, s a tapasztalt szivesség viszonzásául Ibrahimnak oda nyújtott keze helyett kaftánját ajkával illette, mire a nagyvezér Jurisichot felszólította, hogy őt a sultán kézesókolására kövesse. Jurisich azonban ezt tenni vonakodott kifogásképen válaszolta, hogy a nagyvezér tekintélyénél, ismert befolyásánál fogva mindazt mit ajánl a török császárnak ez elfogadja, legyen tehát most kimélettel iránta, miután sebei elbágyoztották s engedje meg, hogy visszatérhessen várába. Ibrahim közbenjárásáról biztosítván Jurisichot megígérte, hogy rögtön takarodót parancsol, s két nap mulva Köszeget táborával elhagyja. „Észrevettem, — tudósítá Jurisich későbbben Ferdinándot — hogy mennyire hízelt a nagyvezérnek, hogy magas tekintélyére és fontos befolyására támaszkodva, feleslegesnek ítéltem a sultán előtti megjelenésemet.“

A fentebbi párbeszéd után Jurisichot tíz török visszakisérte a városba, azon okból, hogy a bástya résnél őrt álljanak a netán betolakodók visszatartóztatására, de főképpen azért, hogy a török lobogót a város falára föltűzhessék. A jancsárok agája, kíséret közben Jurisichot fölkérte, hogy engedje meg nekik a belvárat megtekinteni. „Nem, mondá Jurisich, ott felbőszült spanyolok és németek örködnek, kik életedet nem kimélnék, de egyébiránt a belvár nincs is az én parancsom alatt! Az aga ijedtségében nem merészelt tovább menni, hanem visszamaradt, s csak a közjancsárokat bocsátotta a belváros kapuja alá, hol ezek borral bőven megvendégeltettek. Miután az ital hatása kellőleg nyilatkozott, Jurisich engedelmével azok a vár falaira fölmentek s a vár tornyaira nyolez vörös zászlót tűztek ki. Ibrahim a tornyokon lengő lobogók látásánál katonai becsérzetében magát kielégítve találván, azonnal hadseregének elvonulására az intézkedéseket megtette, s egyszersmind Jurisichot megkérte az iránt, hogy a táborból el nem szállítható sebesülteinek s betegeinek ápolásáról gondoskodják. Ezen előzmények után maga a török császár is, miután értésére esett, hogy Bécsben és környékén 90,000 gyalog és 30,000 keresztény lovas táboroz, s hogy Regensburgból számos ágyutelepek szállítottak a Dunán, s hogy Pozsonynál nagyszerű hadászati készülékek történnek, összes hadoszlopaival három heti megszállás után augusztus 31-én Köszegetől elvonult és Stejerhonon át Varasdnak, Nándorfehérvárnak Konstantinápolyba visszatért.

A török hadsereg elvonulásának napjáról kútfoink véleménye szétágazik. Istvánfy azt september hó 28-ára teszi, ellenben Herberstein Zsigmond naplója, úgy a városi levéltárban őrizett s minden-

esetre legtöbb hitelességgel bíró egykori kézirat a török elvonulást augusztus 31-én állítja megtörténtnek. Miután ez utóbbi szerint az utolsó roham augusztus 28-án intéztetett a városra, s a bekövetkezett békealkudozások Ibrahim és Jurisich között körülbelül két napot vettek igénybe, a török had elindulását bátran augusztus 31-ére végelvonulását pedig 1. vagy 2-ik szeptemberre tehetjük. E mellett bizonyít Herberstein naplója is, mely szerint a törökök eltávozása szinte szeptember második napján ment végbe.

A török ostrom alatt a városiak közül az ellen fegyvere által 418 ember hullott el, a támadók vesztesége mindenesetre sokkal nagyobb volt, számát meghatározniuk lehetetlen. A védelemnél hősi halállal elestek, megsebesültek és főbb szereplők neveit a kézirat fentartotta.

Halva maradtak:

Erdős Pál tanácsos.

Herszner János tanácsos.

Bedőcs Miklós tanácsos.

Ledrer Mátyás tanácsos.

Bedőcs András választott kapitány.

Schneider Márton választott kapitány.

Thramer János választott kapitány.

Schuster Erhardt őrmester.

Slaher András sebei folytán elhalt.

A város dobosa szinte agyonlövetett.

Megsebesültek.

Jurisich Miklós várparancsnok.

Rempl István városbíró, karján átlövetett.

Schwankler Pongrácz.

Markhó Bálint.

Plickenofen Mátyás.

Günser Ulrik.

Ygl János zászlótartó.

A városi sipos szinte megsebesült.

Vitézül küzdöttek, de semmi bajok sem történt.

Csó Mihály.

Darkner István.

Vörös Benedek.

Khromoser György őrmester.

Swankler Germán.

Schmid Péter.

Forintos Mátyás tüzérmester.

Köszeg makacs védelmét bírálva hihetlennék tünik föl, hogy e csekély népességű város, hatalmas erődítvények nélkül, silány őr-ségével czélszerű hadi és várvédelmi eszközök, különösen lőkézszerlet hiányában, Szoliman roppant hadseregének annyi ostrom és roham után oly hosszú időig ellenállhatott. E csodálatos védelem kulcsát csak is abban találhatjuk föl, ha számban vesszük az általános török tudatlanságot, hadászati tökéletlenségét, különösen a várvívásban való ügyetlenséget. Ezen körülményekhez járult még a nagyszámu hadseregnek rendetlen s fölötte hiányos élelmezése, mi természetsszerűleg az őr-ség kitartó ellentállása után betegségeket, lehangultságot s általános csüggedést idézett elő. Azonkívül nagy fontosságot kell még tulajdonitanunk Ibrahim nagyvezér hősünkhez viseltető barátságos hajlamának, mely a lovagias nagyvezért konstantinápolyi barátja irányában a végválság előtt kiméltre ösztönözte. Végre nem felejtethjük el Jurisich bajnoki lelkületét és hadiügyességét, melynél fogva minden kedvező esélyt ildomosan fölhasznált a parancsa alatti város megmentésére. Ezen tényezőket mérlegelve kevésbé csodálkozhatunk, hogy Köszeg a reá mért halálos csapást magától elhárítá; s e nevezetes ostrom nem végződött sokkal gyászosabb kimenettel. Egyébiránt habár Köszeg a mint említettük nem birt hatalmas erődítményekkel, de egészen elhanyagolt állapotban sem lehetett, minthogy a megelőzőtt korszakban az ország végvárai közé tartozván I. Károly és Nagy Lajos királyaink utóbb Fridrik császár alatt gondot fordítottak arra, hogy a város és vár türhető védelmi állapotban legyen, s az akkori idők hadi követelményeinek lehetőleg megfeleljen. Azonkívül Jurisich a mint a török hadsereg közeledtéről értesült, elhatározta az őrizetére bizott várost alhatatosan védelmezni, azonnal a legszükségesb erődítéseket, igazításokat a legnagyobb erélylyel eszközölte; a város magas bástya falait, tornyait, kapuit kijavította, a körsánczokat kitisztogattatta és vízzel bőven ellátta, a bástyák térszetein pedig erős deszkákból és gerendákból földött karzatokat csináltatott, hogy ezek óltalma alatt az őr-ség magát golyók és nyilak ellen biztosabban védelmezhesse. De különben is a török had nagyobb ostrom ágyukkal nem lévén ellátva, kisebb öblü ütegeivel az erős falaknak nem igen árthatott; e mellett legnagyobb részben lovasságból álló, a várvívásra ügyetlenebb seregekkel indult ki Szolimán hazájából, miután Ferdinandot, mint ehhez intézett levele tudatja, nyílt ütközetben akarta megtámadni,¹⁾ mely harcban seregei alkalmasabbnak, ügyesebbeknek

¹⁾ Szolimán levele Joviusnál. Rosnak közölte tartalmát 31. lap.

bizonyultak, mint a várak ostromlásában. Végre Ibrahim nagyvezér ily váratlan nehézségekre és kitartó védelemre sem számított; s miután Jurisichnak hősi magatartása őt bámulatra, tiszteletre ragadta, jutott azon határozatra, hogy saját hirnevének biztosítása, s bajnok ellenfelének s régi ismerősének kimélése tekintetéből jó módjával valamely tetszetős ürügy alatt ejti hatalmába Kőszegét, nehogy a hosszú vivás által kifáradt, élelem hiányt szenvedő és ragályos betegség folytán meggyérült táborát az őrség kétségbeesett küzdelmeinek továbbá is áldozatul kitegye. Ezek lehettek a kényszerítő befolyások, ezek a határozó okok, melyek a török hadparancsnokságot annyi sikertelen roham után az ostrom felhagyására ösztönözték; mert ha ezen tényezőket számításunkból kifejejtjük, akkor az ostrom történetét is egészen más szemüvegen át tekintünk, akkor kutfőink hitelességében kételkedve Jurisich hősi emlékét a titokszerűség gyanujával, a hazafiui kötelesség mulasztásával és esküszegés szennyével fogunk elhomályosítani.

Midőn Kőszeg falaitól a töröksereg elvonult, Jurisich a meg szállásról úgy az ostrom kimeneteléről Ferdinandot tudósította: „Személyesen nem jöhetek — írta — sebeim és a kóborló törökök miatt, huszonöt napig védtem e várost, számot tartok jntalomra. Saját költségemen védtem e házat, mindenből kifogytam, küldjön felséged segílyt, kézséggel koczkáztattam felségedért életemet, de ne kívánja felséged, hogy hirnevemet új veszélynek kitegyem, most egyszer az Isten csodálatosan megmentett. Ha valamely kóbor csapat reám üt, én a várban nem maradhatok, mert abban egy font löpor sincs, a város falának négy helyen tág rése van, lakossága megfogyott, s mindene elpusztulván közel van az éhen haláshoz.“¹⁾

Az ostrom csapásai által sokat szenvedett Kőszeg súlyos kárai enyhítéséül, még azon évi october 7-én Ferdinándhoz azon kérelemmel járult, hogy miután a város egészen elpusztult, egy küldöttséget küldjön ki, mely veszteségeiket megvizsgálja s sérelmeiket orvosolja.²⁾ Minő foganatja lett kérelmezésüknek nem tudjuk, de azt tudjuk, hogy Ferdinánd 1531-ik november 9-én Innsbruckban kelt okmányában, Kőszeg polgárainak a török ostromnál kitüntetett vitézségükért megelégedését és kegyelmét fejezván ki, őket azon szabadalommal ajándékozta meg, hogy veres viaszú pecsétet hasz-

¹⁾ Pray Epist. Proc. II. 22.

²⁾ Városi titkos levéltár 2. csomag 50. sz.

nálhassanak.¹⁾ Jurisich Miklóst pedig az ostromnál tanusított kitűnő védelmeért 1533. február hó 20-án kelt okmányában „kőszegi báró“ czimmel báróságra emelte, azonkívül tanácsosi czimmel és kamarási ranggal tüntette ki.²⁾ Ezen kitüntetések megelőzőleg Jurisich 1524-ben a bécsi országgyűlésen a felső házban foglalt helyet. 1537-ben az osztrák felső-háznak választmányi tagjául választatott. Továbbá az öt osztrák tartomány rendjeinek nagy értekezletére ugyan azon évi mártius havában a felső-ház választmányi küldöttje volt Bécsben.³⁾ 1537-ben végre Ferdinánd hű szolgálja iránt háláját méginkább lerovandó, Kőszeg minden tartozékával neki és férfimaradékainak adományozta.⁴⁾ Kőszeg ostromával Jurisich Miklós emléke szorosan összeforrvá lévén helyén találjuk, hogy itt életpályájának nevezetesb eseményeiről, politikai és diplomatikai szerepléséről néhány vonásokban megemlékezzünk. Sajnos, hogy hősünknek családi viszonyait illetőleg vajmi kevés adat jutott az utókor birtokába, pedig kíváncsok volna, hogy életrajza kiegészítéséül magán viszonyaira vonatkozó minden adat lehetőleg ismertessék, hogy ekként a homályos mozzanatok földerítésével a szét szórt töredékekből egy összhangzó egész kép állíttathassék előnkbe.

Jurisich nemes szülőktől Horváthon Segnia (Zeng) városában született. Születésének napja ismeretlen. A jelentékeny szellemi tehetséggel s egyéb jeles tulajdonokkal megáldott férfiú már kora ifjúságában a hadi pályára lépett, melyen hű és buzgó szolgálatai, éles értelme által kitűnván, I. Ferdinánd képességét igénybe vette és több alkalommal politikai és diplomatikai küldetésekkel bízta meg. Midőn Frangepan Kristóf a mohácsi ütközet után a tótországi rendeket a haza védelme iránti tanácskozássra 1526-ik szeptember 23-ára Kapronczára hívta össze, e gyülekezetet megelőzőleg Ferdinánd ügyének támogatására Frangepanon kívül, Jurisich Miklóst nevezte ki biztosul.⁵⁾ A következő december hó végnapjaiban pedig Czetinben tartott horvát országgyűlésen, ismét Jurisichot bízta meg érdekei képviseltetésére,⁶⁾ mely alkalommal 1527-ik január 1-én a Ferdinándhoz szító horvátság, horvátország nemességének, vármegyéinek, városainak, kerületeinek nevében Jurisich Miklós,

¹⁾ Városi titkos levéltár 2. cs. 51. sz.

²⁾ Bécsi cs. k. nemességi levéltár.

³⁾ Prevenhuber Annales Styrenses LVII. fol. 256.

⁴⁾ Városi t. levéltár 2. cs. 59. sz.

⁵⁾ Fraknoi Vilmos m. országgyűlések története I k. 41. l.

⁶⁾ U. o. IV. k. 43. lap.

Katzianer János és Püchler János kapitányok és királyi tanácsosok előterjesztésére Ferdinándot királyukká választották,¹⁾ azonkívül a tartományban uralgó rendetlenségeket a gyűlés orvosolni kívánván, Jurisich Miklóst kérte föl, hogy a királyi helytartó tisztséget vállalja el, mit Jurisich azon okból: minthogy ily tiszt adományozása a rendek hatalom körét áthágja, e kitüntetést csak hosszabb vonakodás után, királyi megerősítés feltétele mellett fogadta el, melyet a rendek siettek kikérni.²⁾ Azon évben ápril 28-án ismét Czetinben tartott horvátországi gyűlésből a rendek kívánalmaikat 17 pontban terjesztették elé Ferdinándnak Prágába, melyekre a király válaszulván a többek között azt is felemlíti: hogy Bihać város és erősség felül tanácskozzanak a rendek Jurisich Miklóssal az iránt, hogy mily módon lehetne azt visszahódítani, továbbá jelölnék ki a rendek azon végvárait, melyeknek megerősítését ohajtják. Együttal Jurisich parancsot vett, hogy a végvárok állapotáról jelentést tegyen.³⁾

Midőn Ferdinánd ügyei Magyarországon Zápolya háborgásai miatt nem örvendezhettek kedvező előmenetelnek, s állása pártviszályok hullámai közt mindegyre ingadozott, 1529-ik májusban pedig Szolimán Konstantinápolyból 300,000 főnyi haddal Magyarország határához közeledett, akkor Ferdinánd készületlen állapotában, minden áron békét igyekezett vásárolni a töröktől. Ennél fogva július 27-én Linzben Jurisich Miklós számára, kit Szolimánhoz követül volt menesztendő, utasításokat adott ki. Jurisich csakugyan a szükséges menevéd eszközlése végett lépést is tett a sultánnál, de az idő rövidsége miatt követségi megbízatásában nem járhatott el, mert míg Jurisich augusztus 27-én hadiügyek elintézésével a Krajnai határszélen foglalkozott, azalatt Szolimán Eszéken felül a Dráván átkelt s már augusztus 18-án Mohácsra érkezett, s ennél fogva küldetését nem foganasithatta.⁴⁾

1529-ik év véghónapjaiban Jurisichot Kőszegen találjuk, honnét csekély lovas csapattal Szombathelyen Zápolya hiveit megtámadta.⁵⁾

Ferdinánd 1530-ik május 17-én Innsbruckból Lamberg Józsefet és Jurisich Miklóst követekül Konstantinápolyba küldötte fegyvernyugvás és békeviszony eszközlésére. A követek october 17-én érkeztek a török fővárosba, hol ugyan nyájas fogadtatásban része-

---

¹⁾ Szalay László IV. 41. lap.

²⁾ Fraknoi, M. országgyűlések története I. k. 47. l.

³⁾ U. o. 82. l.

⁴⁾ Szalay IV. 86.—87. l.

⁵⁾ Hormayer. Taschenbuch der vaterländischen Geschichte 1829. évfolyam 227.—255. l.

sültek, mégis a sultánnak válasza nem volt megnyugtató, mint-hogy időközben hirt kapott: hogy Ferdinánd Budát ostromoltatja, Jurisichot követtársával letartóztatta, s csak deczember 22-én bocsátotta őket szabadon.¹⁾

Eredménytelen utjából hazatérvén, Kőszegen, mint a vár és város parancsnoka, Fiumenak kapitánya szerény körülmények mellett tölté napjait, de nem sokáig élvezhette a családi nyugalmat, mert mintegy másfél év múlva házi örömei között csapott reája a török ostrom vihara. Neje szerdahelyi Dersffy Potentiana volt²⁾ Dersffy Jánosnak leánya, kitől két gyermeke Ádám és Anna származott. Ezek azonban korábban elhaláloztak, de mikor? azt nem tudjuk, annyi bizonyos, hogy 1538-ban nem voltak életben.³⁾ Neje Potentiana gyermekeit, úgy férjét is jóval túlélte, s úgy látszik: hogy Jurisich halála után ismét férjhez ment, és azon Eychinger Potentiana, — kivel 1563 Dersffy Miklós és Gábor Lipese vára miatt pört vezettek.⁴⁾ Ezen föltevésünket igazolja azon körülmény, melyszerint ha férjénél előbb halálozott volna el, akkor a sírkő nem csak a fiut és leánykát, hanem az anyát is említené. Jurisich elholta után, minthogy utóda nem maradt, az özvegy pedig ujabban, talán igen is rövid idő múlva férjhez ment, s özvegyiségének megszűntével miután nevet cserélt, Kőszeg is idegen zálog tulajdonosra Weispriach Jánosra szállott.

Jurisich a török ostrom után is rendesen Kőszegen tartózkodott, mint ezt egy 1536-ik augusztus 12-ről Kőszegen kelt, s az osztrák helytartó tanácshoz intézett levele bizonyítja,⁵⁾ többször azonban — mint látni fogjuk — politikai küldetései kizavarták házi köréből. A többek között Ferdinand király 1537-ben ismét igénybe vette az ügyes férfiunak, hű szolgálójának tevékenységét. Ugyanis az érintett év kora tavaszán a törökök fokozott eréllyel kezdték meg hódításaikat a magyar korona területének déli részein. Ezeket meggátlandó Ferdinand király augusztus havában Kacziauer János hadvezér parancsnoksága alatt Tótországba tekintélyes haderőt indított. A 25,000 főből álló had táborozási fáradalmak, betegségek által elcsüggedve, vagy vezérétől elárulva október hó elején Eszéknél kevés küzdelem után részben szétfutott, részben a törököktől fölkonczoltatott. E balvégzetű esemény nemcsak rémű-

¹⁾ Szalay, 4. k. 196. és 104. l.

²⁾ Nagy Iván, M. ország családai, 5. k. 371. l.

³⁾ Lásd a feliratot a Jurisich-féle siremléken, jelen munka I. részében 100. l.

⁴⁾ Sz. benedeki conv. Prot. D. pag. 235. Nagy Iván után.

⁵⁾ Franknoi, M. országgyűlések története I. k. 232. l.

lettel töltötte Szlavoniát s a vend földet, hanem a legnagyobb veszélylyel is fenyegette, ennek elhárítása végett Ferdinánd Jurisich Miklóst, Batthyány Ferenczet, Peregh Albertot és Székely Lukácsot nevezte ki biztosokul, kik november 5-re Dombróba gyűlést hirdettek a tótországi rendeknek, melyen a végek oltalmáról történtek intézkedések.¹⁾ Miután időközben Kaczianer gyanított árulása miatt fogságra vettetett, utódául a főkapitányságban, november 6-án Ferdinand Jurisichot nevezte ki.²⁾ És Jurisich csakugyan mint mindenkor, ugy ezen alkalommal is a benne helyezett bizalmat fontos feladatának hű és eszélyes teljesítésével fényesen igazolta. A tótországi rendek lelkesülve üdvözölték a tapasztalt hadvezért és hű hazafit új tisztségében, és fölkérték: hogy november 11-re Grátzba hirdetett értekezlet alatt ne távozzék a tartományból, hanem biztonságuk végett Varasdon tartózkodjék, mit ő meg is ígért. Egyuttal megkeresték az iránt is: hogy védelem nélkül hagyott váraikba rendelkezése alatt lévő hadaiból őrséget szállítson.³⁾

Sok oldalú hadi és politikai érdemeiért I. Ferdinand — mint föllebb említettük — báróságra emelte, s e czim örökösödésére az 1533-ik évi február hó 20-án kiadott okmányában meghatározta: hogy azon esetben ha Jurisich Miklós törvényes utód nélkül halna el, leány utódai, ezek kihaltával pedig Jurisich nővérének fiára Twarkowigkh (Twarkowitsch) Ferenczre szálljon a bárói czim. S valóban sem Jurisich Miklós, de ugy látszik Twarkowitsch Ferencz sem örvendhetett férfi utódnak, miután Jusicich halála után Kőszeg idegeneknek jutott zálog birtokába, a bárói czim pedig sokkal későbbben ifjabb Jurisich Miklósról és ennek örökösére ruháztatott, sógorának Swetkowitz Ádámnak 1567-ben beadott folyamodására, azon okból mert a nevezett ifjabb Miklóson kívül senki más nem volt életben a Jurisich családból. A folyamodónak egy 1568. évi január 9-én kelt iratából kitünik: hogy kérelme helybenhagyatott.⁴⁾

1538-ban nyerte el Jurisich a krajnai rendiséget, és ugyan akkor neveztetett ki ottani kormányzóvá,⁵⁾ s mint ilyen fejezte be fényes pályáját, melynek ragyogó pontja Kőszeg védelme marad örökké.

¹⁾ Szalay, 4. k. 175. l. Franknoi, 2. k. 60. l. Pray hist. rerum Hung. III. 48. l.

²⁾ Szalay, 4. k. 176. l.

³⁾ Franknoi, 2. k. 62. l.

⁴⁾ Bécsi cs. k. házi, udvari és állami levéltár. A kettős párban beadott folyamodványra ezen felzett van vezetve: per Imperatorem aláírás olvashatlan. Szinte a levéltárban van II. Miksa császár által ifjabb Jurisich Miklós kőszegi báró részére 1568. február 7-én kiadott okmány, melyben régi nemeségére, lovagi származására történik hivatkozás.

⁵⁾ Rosnak, 9. l.

Elhalálzásának napja mindekkoráig nem volt földérite. Élete-
írói annak meghatározásában ingadoztak, s tapogatódzva 1545-re
tették azon feltevésből indulva ki, hogy Lamberg József báró,
mint a krajnai főkapitányságban utóda 1546-ban emlittetik először,¹⁾
mi igen bizonytalan támpontot szolgáltat, mert azon körülményből:
hogy valakinek hivatala megszűnt, vagy ebben más követi, nem
lehet még a hivatalt viseltnek halál esetét következtetni. Jurisich
halálzásának idejét illetőleg legközelebbi fölfedezésem által minden
kétségem el lön oszlatva. Helybeni levéltári kutatásom alkalmával,
egy 1544-ik évi január 30-án keltezett, az alsó osztrák kamarának
Kőszeg városához intézett leiratára találtam, mely által a város
értésitetik: hogy miután Jurisich Miklós elhalálzott, a kőszegi
urodalom, összes tartozékával együtt a császár tulajdonába vissza
szállott s ennél fogva azt Ferdinand ismét birtokába veszi, mint-
hogy ezen iratban Jurisichről, mint elhaltról történik említés, tehát
kétség nem foroghat fön: hogy a nevezett férfin 1543-ban, vagy
legfőlebb 1544-ik év első hónapjában fejezte be dicsőségtelt életét.
Sajnos, hogy az irat, temetkezésének helyét elhalgatja, úgy szinte:
hogy eddig nem jött napfényre oly kutfő, mely erről felvilágosítást
nyujtana. Elhalálzását megelőző kőszegi rendes tartózkodása után
ítélve, azt kelle gyanitanom, hogy az itteni szent Jakab egyházban
általa építetett családi sirboltban tétettek hamvai örök nyugalomra.
E kétséges körülményről bizonyoságot szerzendő, több helybeli
érdeklődővel egyesülve az említett sirboltot — mely az egyház
éjszak oldali hajója alatt a szent Benedek oltár átellenében báró
Puehain féle sirlappal van elzárva — 1873-ik évi ápril hó 24-én
fölbontattam s átvizsgáltam. Miután hágesó segítségével a másfél
öl mélységű előtornácza leereszkedtünk, keleti irányban a szent
Benedek oltár felé vezető, ajtó nélküli nyiláson át, a tulajdonképeni
sirbolt üregébe jutottunk. A sirbolt ablak nélküli téglá boltozatu
üregből áll, melynek alját szétmállott s nagyobb részben elrothadt
koporsó romok borították. Ezeknek eltakarítása után, apró deszka
töredékek és forgács között délről éjszaknak fordított két koponyát,
több kisebb hullá maradványokat, fekete selyem harisnyákban bur-
kolt lábesontokat pillantottunk meg. Miután a majdnem bokáig
érő romladványokat eltávolítottuk, rézfejú szegekkel kiveret, egykor
szövettel bevont, de már szétomlott diszesebb koporsó részeket
födöttünk föl, két felnőtt ember és egy gyermek elkorhadt kopó-

¹⁾ Valvasor, III. R. 9. k. IV. fej. 43. l. Rosnak Valvasorra hivatkozva
tévesen 1544. vesz föl, de tán sajtó hiba.

nyájával s más kisebb csontrészekkel, melyek közelében ezüsttel, vagy arannyal átszőtt teve szőr zsinorzatot és gombokat, továbbá barna, vagy viola szín szövetű virágos — selyem gyermek rokolyát és zöld kis cipőket találánk. Az egyik koponyában egészen meglevő ép felső fogsor egykori tulajdonosának középkorára mutatott, a másik koponyának csak felső része lévén meg, a kort nem lehet meghatározni. A sirbolt talaján egymástól féllábnyi távolra három, mindegyik egy öl hosszú és egy láb magas téglatalpazat vala szemléltető, melyeken a három koporsó állott. E három talpazaton nyugvó koporsók halottai fejjel keletről nyugotnak tekintve feküdtek. Miután az egyház északi oldalában befalazott és Jurisich Miklós által 1538-ban emelt siremlék a hősnek Ádám és Anna gyermekeit nevezi, a három téglatalpazat s ezeken talált koponyák két felnőtt és egy gyermek hulláját jelezik, bátran elfogadhatjuk: hogy Jurisich Miklós is saját sirboltjában korábban elhalt gyermekeihez lőn eltemetve, mit annál biztosabban következtethetünk, mert alig hihető, hogy korának oly hirneves férfia: a 16-ik században divó szokás ellenére, minden emlék, vagy ismertető jel nélkül, idegen helyen, nem pedig saját sirboltjában takarított volna el.¹⁾

Jurisich Miklós anyagi helyzetéről egyebet nem tudunk, minthogy Bécsben két adómentes házat birt, melynek egyike a Schenkenstrasse utczában tulajdonosának nemzetisége után „horvát“ háznak neveztetett. Ezen ház később Trautsohn herczeg birtokába jutott, mely család utolsó ivadékával Vilmostal kihalt. Ekkor a „horvát“ ház nagyobb részben lebontatott, s helyén az egykori magyar kancellaria épülete emelkedett, melynek északi szögletét az egykori Jurisich-féle ház maradványa képezi.²⁾ Ezt, ugy egy második adómentes házat Jurisich Auern Jánostól és Gerwick testvérektől vásárolta.³⁾ Az utóbbit 1559-ik évi november hó 8-án Jurisich György (talán ifjabb Miklós) báró Menesis Bernardnak és nejének Rauber Katalinnak örökbe eladta.⁴⁾

Jurisich Miklós mint I. Ferdinand király adományozása folytán 1537-ben Kőszegnek is birtokosa lett. A török ostrom előtt mint zálogbirtokos, családi czimerét a város és vár tornyaira festette, melyek azonban az ostrom által részint megrongáltattak, részint

¹⁾ A „kőszegi sirboltok“ átkutatásáról szóló részletes közleményemet lásd „Századok“ 1875. évfolyam 128. l.

²⁾ Rosnak, 10. l.

³⁾ Prevenhuber, *Annales Styrenses* LVII. 256. Itt az eladás éve 1544. ápril hó 26-ra van téve, mi toll vagy nyomtatási hiba, mert ekkor Jurisich már nem volt életben.

⁴⁾ Wissgrill, IV. 525. l.

megsemmisítettek. Jóval később Jurisich halála után 1568-ban ezen czimerek helyreállítása miatt ifjabb Jurisich Miklós és Kőszeg város között mérges viszályok támadtak, melyek elintézése végett a bécsi cs. kamara által kiküldött bizottmány ez ügyben oly határozatot hozott, mely szerint a kőszegiek a hősparancsnok emlékére alkalmas helyen, saját költségeken a czimereket megújtsák és megfestessék.¹⁾ Ha valjon Jurisich báróvá lett emeltetése után régi czimerét megtartotta-e? vagy ujjal cserélte e föl? nehéz elhatározni, mert a czimerre vonatkozólag még a bárósági okmányban sem történik említés, a mi egyébiránt a korban gyakran előfordult, különösen ha a nemzedéki czimer meg nem változtatott. Annyi azonban valószínű, hogy czimerében Kőszeg városnak jelenleg használt czimerét csak a török ostrom után nyerte el és vette föl. A Jurisich-féle czimernek eddigi leirói,²⁾ köztük legérdemesebb genealogunk is³⁾ Valvasornak téves közlése után indultak, és a czimert hibásan ismertették.

A szent Jakab egyházban álló egészen ép siremléken csinos vésetben a Jurisich-féle czimer az egész emlék szélét és hosszának két harmadát elfoglalja, helyenkint különösen a sisak ékezetnél 1 vagy $1\frac{1}{2}$ hüvelknyire a márványból kidomborulva. Az összes $7\frac{1}{2}$ láb magas és 4 láb széles siremléket $4\frac{1}{2}$ láb magaságba a czimer, alatta 3 láb magaságba a felirat foglalja el.⁴⁾ A czimer paizsa négy részből áll: az 1-ső és 4-ikben, mely kék alappal bir, Kőszeg város czimere áll rovátkás fehér várfallal és két nyílt kapuval, ez utóbbiak között vörös fedelű gömbölyű torony emelkedik. A 2-dik és 3-dik paizs részben — melyek vonallal kétfelé vannak osztva a vonalon felül arany mezőben fekete holló, alul pedig jobbra fordult scorpio látható. A czimer paizs fölött két koronázott sisak: a jobbról lévő sisak arany koronáján, szárnyék pár között fekete holló, a bal sisak korona fölött páros vörös strucztooll bodores, alatta a czimer paizs scorpioja van. A jobb sisak fekete és arany fedővel, a bal sisak vörös és arany fedővel boritva.⁵⁾ E czimer leírás a sisak fedélt és egyéb ékességeket illetőleg helyesnek fogadható el, miután a czimertan alapszabályainak megfelel.

Jurisich Miklósnak egyenes utódai nem maradván, elhalálózása után, I. Ferdinand Kőszeget birtokába vette s Weispriak Jánosnak

¹⁾ Rosnak, 9. l.

²⁾ Wiszgrill, IV. 526. l. Dr. O. T. Hefner „Kraineri Adel“-ban.

³⁾ Nagy Iván, M. ország családai 5. k. 371. l.

⁴⁾ Lásd e munka 1-ső részében 100. l.

⁵⁾ Csergheő Géza barátom, szakavatott heraldikus, meghatározása szerint.

koblstorfi bárónak, kapitánynak, Sopronmegye főispánjának adta zálogba, kit rövid idő múlva ennek veje krottendorfi Teufel Kristóf es. kapitány, azután pedig hősünk fivérének gyermekei, ifjabb Jurisich Miklós és János követték Kőszeg zálogbirtokában, mint ezt egy 1546. január 16-ról Bécsben Ferdinand király által kiadott okmány bizonyítja. Ezen okmányban hivatkozás történik azon egyeségre, mely 1545. ápril 14-én ifjabb Jurisich Miklós és János, úgy Kőszeg városa között a kiküldött es. biztosok előtt létre jött, melyszerint a fenforgó viszályokat és pörlekedéseket a felek egymás közt megszüntetik, a Kőszeg városbeliek a Jurisichoknak engedelmeséget igérvén. Továbbá azon 1500 frt iránt, melyet Ferdinand néhai Jurisich Miklósnak a vár és város falának felépítésére ajándékozott, nem különben azon 20 ágyu iránt is, melyet a német birodalombeliectől a kőszegiektől kaptak, kiegyeztek és lekötelezték magokat a Jurisichoknak évenként 50 frt bért fizetni.¹⁾ De ezzel a sürölődások Kőszeg város és ifjabb Jurisich Miklós közt befejezve nem lettek, mert az egyenetlenséget, czivakodást kereső ember Kőszeg polgáraival a vámszedés és koresmáltatási jog gyakorlata miatt évekig tartó viszálykodásokat folytatott. Azonkívül a város közügyeinek igazgatására és igazságszolgáltatására nézve önkényes befolyást követelt magának, miből újabb, szenvedélyes viszályok szülemletek, annyira hogy az ellenségeskedések kisimitására 1568. osztrákhoni biztosok kiküldetése vált szükségessé. Végre a vitázó felek kiegyezkedtek s az egyeséget hiteles alakba foglalták.²⁾

Az egyeség létre jötté után ifjabb Jurisich Miklós csak néhány évekig élt, mert egy 1572-ik június 30-ról kelt okmányban ifjabb Jurisich Miklós özvegyéről, mint Kőszeg zálogbirtokosnájáról történik említés.³⁾ Ifjabb Jurisich Miklóssal e család kihalt; négy évvel később 1576-ban özvegye is elhalálozott s vele a név is sirba szállt; ezentúl e rövid időre felmerült nemzetségnek, melynek a kőszegi hős halhatatlan fényt kölcsönzött — történelmünkben minden nyoma elenyészik. Sopron megyének 1583. és 1584-ik évi jegyzőkönyvében Jurisich Potentiana férjezett Ághy Miklósné néhányszor előjön. Levéltárunkban pedig van egy tanuvallatás 1593., hol utolszor találkozunk a Jurisich család nevével.⁴⁾ Miután mindazt mit kutatóink a Jurisich családra vonatkozót fentartottak, közöltem,

¹⁾ Városi titkos levéltár, 2. csomag, 61. sz.

²⁾ Városi t. levéltár, 3. cs. 71. sz.

³⁾ Városi t. levéltár, 4. cs. 73. sz.

⁴⁾ Városi levéltár.

e hosszú kitérés után áttérek Kőszeg eseményeinek, kisebb, nagyobb becsű történelmi mozzanatainak vázolására.

A török ostromot követő évben Ferdinánd király ápril 29-én Bécsben kiadott okmányában Kőszeg mezővárosbeli (oppidum) polgárainak azért: hogy a török császárt falaik alul oly vitézül visszaverték, örökös vám, harminczad stb. menteséget engedélyezett.¹⁾

1533. Bécsben kelt okmányában Ferdinand király a kőszegiek érdemei tekintetéből: hogy a várfalainak kiigazítására költségük legyen, a polgárokat husz évre az osztrák örökös tartományokban vám és harminczad fizetéstől fölmentette.²⁾ Továbbá szinte azon évi május 7-én tekintve az ostromnál szenvedett káraikat tiz évre az országos adótól felszabadította.³⁾

1533. Ferdinand király Pápán kelt okmányában trónmájus 31-én. elődeinek a kőszegiek részére kiadott szabadalmait megerősítette.⁴⁾

1534. Szombathelyen Laaki Bakyth Pál huszárok főkapitánya I. Ferdinand nevében a kőszegi polgároknak vám és harminczad mentességet engedélyezett.⁵⁾

1535. Bécsben I. Ferdinand király meghagyta főispánjainak, várnagyainak s adószedőinek, minthogy Kőszeg mezővárosbeli polgárainak a vár és város védelmében tanusított vitézségükért vám és harminczad mentességet engedélyezett, ennél fogva tőlük vámot és harminczadat szedni óvakodjanak.⁶⁾

1535. Ugyanazon adatról I. Ferdinand király, Bakyth Pál huszár kapitányt utasította: hogy miután Kőszeg polgárai vámmentesek, azoktól vámot, harminczadat, vagy másnemű jövedéket a vámszedők által behajtani ne engedjen.⁷⁾

1537. Kőszegen Jurisich Miklós, mint Kőszeg urodalmának és városnak ura, a császárok s királyok által Kőszeg városa részére adott szabadalmakat — a török ostrom alkalmával a polgárok által nyújtott legeredménydusabb segélyért — megerősítette.⁸⁾

¹⁾ Városi titkor levéltár. 2. cs. 52. sz.

²⁾ U. o., 2. cs. 53. sz.

³⁾ U. o., 2. cs. 54. sz.

⁴⁾ U. o., 2. cs. 55. sz.

⁵⁾ U. o., 2. cs. 56. sz.

⁶⁾ U. o., 2. cs. 57. sz.

⁷⁾ U. o., 2. cs. 58. sz.

⁸⁾ U. o., 2. cs. 59. sz.

Hason kitüntetések s kedvezményeken kívül a mint Kőszeg ostromának hire elterjedt, nem csak az osztrák tartományokban ébresztett lelkesedett elismerést Jurisich hősi védelme, hanem a külföld is bámulva magasztalta Kőszeg polgárainak harezias magatartását, mely határt szabott Szolimán további hódításainak. A kedvező hangulatot a kőszegiek felhasználandók, elhatározták: hogy az elrongált védműveknek, bástyafalaknak, kapuknak és tornyoknak fölépítésére, kiigazítására, ágyuk, lőpor s egyéb hadiszerek beszerzésére, súlyos káraik enyhítésére a német birodalomban, hol a lelkesedés irányukban legmelegebben nyilatkozott — könyöradományokat fognak gyűjteni. E czélból Moszer György polgárt s Khowatsch Pál (Kováts) a szent Katalin-féle kápolnának szerzetes lelkészét 1535-ik évi február hó 23-án utnak indították. Tizenegy héti távollét után ezek visszatérvén, következő adományokat gyűjtöttek:

Vilmos herczeg Münchenben adott		
100 db. koronás aranyat, mely rajnai		
forintban tett	CXL	r. frtot.
Augsburg város	CC	"
Ulm város	VI mázsa lőport	
Memmyngen város	XL	"
Eszlingen város	X	"
Straszburg város	C	"
Lajos választó fejedelem Heidelbergbe	L	"
Frankfurt város	XX	"
Haylprun (Heilbronn)	XX	"
Nürnberg város VIII mázsa lőpor,		
XX db. kettősen öntött rézzel foglalt		
horgos puskát, mindegyike IV r. forint		
értékben		
Regensburgi püspök	X	"
Passau város	X	"
Összesen pénzben	DCXX	"
Lőpor	XIV mázsa	
Horgos puska	XX darab.	

E gyűjtés távol sem szolgáltatott oly eredményt, hogy a befolyt pénzösszezen a szükséges nagyobb építkezéseket eszközzésbe vehették volna, azért csakis a bástyák kisebb kiigazítására szorítkoztak, a lényegesb,

költségesb építési munkálatokat évek folyamán át foganasították.

Noha I. Ferdinand és elődei a községeket számos szabadalmakban részesítették, mégis jogaik biztosítására Ferdinand 1545-ik évi márczius hó 21-én Bécsben kelt okmányában a községi polgárok részére ismétlőleg vám és harminczad mentességet engedélyezett, kijelentette egyszersmint: hogy ezen szabadalom visszavonása egyedül a király tetszésétől föltételeztetik.¹⁾

1546. Bécsből Ferdinand király két évre az urbéri adót
február 4-én. újra elengedte, oly feltétel alatt azonban: hogy az ily
módon megtakarított pénzt a város falainak fölépítésére
és megerősítésére fordítsák.²⁾

1547. Ferdinand király a községeket értesítette: hogy a
szeptember 8-án. bástyák kiigazítására, a szükséges építkezések eszközlé-
sére ahhoz értő mesterembereket fog küldeni.³⁾

1551. I. Ferdinand király nevében annak német kormánya
június 13-án. a „König“ szállót, mely Kőszeg várához és urodalmához
tartozott, Álts Mihály községi plébánosnak, Müllich István,
Urbán Ulrik, Urbán Bálint, Deák Pál, Diern György,
Cozdog (Gazdag) János, Gál András, Scherneyker Ambrus
községi polgároknak eladta, eladási ár nem kötött ki
— csupán évenként 8 akó bor hegyvámot köteleztettek
az új tulajdonosok a várba szállítani.⁴⁾

1554. Miután a községi polgárok és Nádasdy Tamás röthi
május 16-án. jobbágyságai közt bizonyos „Günserau“ nevű erdő miatt
határvillongás forgott föl — Ferdinand király Alsó-
Osztrákhon és Magyarország részéről ezen határvillongás
kiegyenlítésére vegyes bizottmányt küldött ki, kik azon-
ban egyet nem értvén, a dolgot el nem intézhették, a
király ítéletére bizván az ügy eldöntését. A király
részéről tehát sommás uton hozott ítélet által kimon-
datott, hogy a „Günserau“-i birtok a röthi határ
kiegészítő részét képezi s ennél fogva a községiek pana-
szának hely nem adatott.⁵⁾

1) Városi titkos levéltár, 2. es. 60. sz.

2) Városi titkos levéltár, 2. es. 62. sz.

3) Városi levéltár külön írományai.

4) Városi titkos levéltár, 2. es. 64. sz.

5) U. o., 3. es. 65. sz.

1554. Kőszeg mezővárosbeliek közt egy részről, úgy a csói
május 16-án. nemesek közt másrésztől, névszerint Pathy Miklóssal —
kőszegi és csói határookban lévő erdő iránt — határ
villongás forogván fön, miután az alsó Osztrák, úgy
magyarhoni részint Sopronban, részint Kőszegen 1550.
ülésező bizottmány a feleket kiegyeztetni nem tudta, a
király által sommás uton hozott ítélettel a csói neme-
seknek, úgy Pathy Miklósnak állításaik valóságára a
hitletétel oda ítéltetett.¹⁾

Miután a reformáció 1550. év óta Kőszegen elterje-
dett, Ált. Mihály kath. plébános állomását 1554-ben
kényszerítve volt elhagyni, s helyét helvét vallásu lelkész
foglalta el, ki az ágostai vallásu németek elszaporodásával
1560-ban, ezen vallásu lelkésznek engedte át az egyházi
teendőket.²⁾

1563. Miksa király — Chemetey Bálint és György azon
május 26-án. panaszára, melyszerint a kőszegiek a panaszlókat, cse-
lédjeiket, jobbágyaikat midőn predikációra Kőszegre
mentek bántalmazták, egy alkalommal tőlök 12 frtot,
egy lovat és szőlőjüket erőszakkal elvették, magukat
pedig börtönre vetették — megparancsolja súlyos bün-
tetés terhe alatt: hogy az elfoglalt tárgyakat visszaadják
s őket a jövőben bántalmazni ne merészeljék.³⁾

1564. Miksa királynak osztrákhoni kormányja a marhák
október 29-én. szabad hajtása iránt intézkedvén, a kőszegieknek az
urbéri adót egy évre elengedte, a város által gyakorolt
bormérést helybenhagyta, egyszersmind a harminczad
iránt is intézkedett.⁴⁾

1565. Miksa király megerősíti atyjának 1533. a kőszegiek
ápril 6-án. részére kiadott szabadalom levelét.⁵⁾

1569. Kőszeg város folyamodott Miksa királyhoz az iránt:
november 22-én. hogy az 1532-ki török ostrom alkalmával össze omlott
32 öl hosszú bástya falnak fölépítését elrendelje.⁶⁾

1571. Miksa király mindenkinek meghagyta: hogy a
november 5-én. kőszegi polgárokat, sem személyükben, sem vagyonukban

¹⁾ U. o., 3. cs. 66. sz.

²⁾ Magyarhoni ágost. hitv. evangélikus egyház szótára. Székács József
1848. évfolyam 134. l.

³⁾ Városi levéltár mellék iratai.

⁴⁾ Városi titkos levéltár, 3. cs. 69. sz.

⁵⁾ U. o., 3. cs. 70. sz.

⁶⁾ Városi levéltári mellék iratok.

ne háborgassák, hanem ha panasz merülne föl ellenük, rendes bírójuk előtt jelentsék be.¹⁾

1572. A királyi kamara által a kőszegiek felszólítottak,
junius 30-án. ha valjon nem akarják e a győri püspökséget illető Kőszeg városi tizedet haszonbérbe venni, kijelentvén egyszersmind: hogy ellenkező esetben a tizedszedés Kőszeg vár urnőjének özv. Jurisich Miklósnénak (ifjabb) fog haszonbérbe kiadatni.²⁾

1572. Miksa király nevében annak német kormányja meg-
szeptember 29. hagyta: hogy miután Kőszeg város saját tizedét haszon-
Bécs. bérbe kivette, a Bécsbe szállítandó 12 akó borra nézvest kötelezettségének eleget tegyen. Ezen rendelethez van csatolva Spatarius Ferencznek Delfin cardinal meghatalmazottjának egy az osztrák kormányhoz intézett panasz levele, melyszerint a kőszegiek dézma fejében váltságdíjjukat 700 tallért ugyan lefizették, de a 12 akó bort, ugyan annak fejében még Bécsbe nem szállították.³⁾

1572. Spatarius Ferencz Delfin cardinal meghatalmazottja
deczember 17. Kőszeg várost a szombathelyi várba szállított dézmáról
Bécs. nyugtázta.⁴⁾

1577. Az alsó osztrák kamara a kőszegiek számára rend-
február 9-én. szabályokat adott ki, melyszerint a polgároknak engedélyeztetett: a kőszegi földeken találtató vadnak lövése, oly feltétel alatt azonban, hogy az elejtett vadnak egy negyed részét megfelelő díjért az urodalomnak átengedni kötelesek.⁵⁾

1578. Rudolf király atyjának Miksa királynak a kőszegiek
junius 14-én. részére 1555-ik évben kiadott szabadalom levelét meg-
Bécs. erősítette.⁶⁾

1578. A vasvári káptalan Rudolf király parancsára tanu-
vallatást eszközöl az iránt: hogy minő szokás uralkodott Jurisich Miklós idejében a vámoltatási, vámszedési jogra és tizedre nézve. A tanuvallatás eszközzésére királyi emberül kiküldve valának: „Wolfgangus Polányi de Táplánfalva, vel Stephanus litteratus de Radócz — aut

1) Városi titkos levéltár, 3. cs. 71. sz.

2) U. o., 3. cs. 73. sz.

3) Városi titkos levéltár, 3. cs. 74. sz.

4) U. o., 3. cs. 75. sz.

5) A városi levéltár irat gyűjteményében.

6) Városi titkos levéltár, 3. cs. 76. sz.

Valentinus Nagy de eadem Radócz, sive Andreas, vel Stephanus de Nádasd seu Blasius, seu Steffanus Sybryk de Zarwaskend, sive Andreas Pathy, neve Franciscus Choy de Nemes Cho, aut Gregorius vel Johannes Laky de Ondód seu Nicolaus Beyczy de eadem Beycz.“

A tanuvallatás ekként ment véghez:

Abstemius János káptalani és Nádasdy István megkezdtek a tanuvallomást Körmenden, hol kihalgatatott Nicolaus Lepchewytz provisor eatri Kermend et Emericus litteratus Kermendy; az első Jurisich Miklós titkára volt, a másik pedig 1553. Gregoranczy Pál bordézmálója.

Sabariában Blasius Urbocius Rationis arcis Sabariae; előbb kőszegi dézma szedő.

Ugyanott Egregius literatus de Razthowycza Castellanus arcis Sabariae; előbb szinte kőszegi decimator.

Ugyanonnét Georgius Vincze szombathelyi lakos, valamint szinte onnét Kozma Bertalan (ki Cheorgeő Máté és Benedekről emlékezik) Mathos, máskép Janesos György (ki Nemay Mátéről várpraefectusról és Hetéssy Jánosról emlékezik) Venerabilis Benedictus Nagy plebanus dicti oppidi Sabariae (ki Benedictus litteratus de Mezlenről emlékezik) Nagy Bálint (ki Zele Pálról emlékezik) Marthon Benedek — Emericus Notari civiti Sabari. — Paulus filius quondam Joannis Hetéssy.

Zanathon: Polgár György püspökség jobbagya.

Mezlenből: Nemes Feyr István, N. Ágoston Péter, N. Marton Bálint.

Pusztá-Csóról: N. Pathy András.

Nemes-Csóról: N. Choy Bálint, N. Choy Albert, Pál és Ferencz.

Kőszegváros külvárosából kihalgattattak: Choy Mátyás, Por János, Pather Mihály, Kelemen Mihály, Paur Mátyás, Zenthe Simon és Salamon Lukáts rohoncei jobbagyai Batthányi Boldizsárnak.

Kihalgatatott: Venerabilis Simon presbiter concionator in possessione Wykér (Ujkér) ki 1550-ik évben „tempore videlicet quondam Christophori Ewrdegh (helyesebben Teufel) possessoris, et domini arcis Kewsegh ad officium concionatoris venisset, et usque magnificum dominum Franciscum de Schonnach ibidem mansisset.“

Uzákról: Jankó Máté és Pech Ambrus Batthányi Boldizsár jobbágysai Chum Mihály bíróságáról emlékeznek.

Kéthelyről: Saffar Mátyás libertinus Magnifici Francisci de Nádasd.

Reüthről: Nádasdy Ferencz jobbágysai: Stampf László és Vid, Molnár Pál, Kewmyes (Kőmives) Vid és Sewtheth (Sötét) Márton.

Alsó-Lászlóról: Fraynczy János Nádasdy jobbágysa, ki szinte Ewrdegh Kristóf Kőszeg uráról emlékszik. — Achatius Reinn colonus relicte domine quondam Gregory Beitz in alsó Laszló, ki említi, hogy idősbb Jurisich Miklós Kőszeg várával együtt birta Borsmonostor klastromot.

Sopronban: Nobilis Johannes Kalmár. — Egregius Martinus Weysz aliter Feyér, tricesimator in Zenth Márton, ki Ewrdegh Kristóf tiszttartója volt 1546.

Dörffelben: Agilis Georgius Stoychych officialis et procurator domus seu Curiae Egregii Gabrielis literati de Zentgyörgy, ki 10 évig szolgálta idősbb Jurisichot, emlékezik azon időről, midőn Nádasdy Ferencz birta a szombathelyi vár uradalmát, s szedte kőszegi dézmát, tanu 32 évig borsmonostori tiszttartó is volt.

In Seregelháza Nobilis Emericus Benedyk aliter Prybék de Zerem Wylak, ki Jurisichot és Schönnachot szolgáltatta.¹⁾

1579. Istvánfy Miklós királyi tanácsos és titkár hitelesen
juli 19-én. átirta: Zacharias borsmonostori apátnak 1505-ik évben
Bécs. átirt Lajos királynak 1353-ik évről a kamarai nyeredék
iránt, ugy szinte Gara Miklósnak és Jánosnak 1407-ik
évben Kőszeg város részére kiadott szabadalom leveleit.²⁾

1585. Gróf Zrinyi György Kőszeg városát arról értesítette:
hogy egy foglyot Kanizsára hoztak, s e fölött törvényt
fog szolgáltatni.³⁾

1588. Erneszt osztrák főherczeg, Kőszeg mezővárosbeli
február 29-én. polgárok kérésére a tótországi harminczadosoknak és
vámstedőknek meghagyta: hogy miután a kőszegiek
Ferdinand király által vámmentesítettek, azoktól vámot
és harminczadot szedni ne merészellenek.⁴⁾

¹⁾ Városi titkos levéltár.

²⁾ U. o., 3. cs. 77. sz.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ Városi titkos levéltár, 3. cs. 78. sz.

1593. A vasvári káptalan tanuvallomást eszközölt az iránt, ha vajon a halakból és egyebekből szedett e vámot a kőszegi várnagy? Ezen alkalommal királyi emberül jelen volt „Franciscus Rachay de eadem Racha.

Első tanu Nemes Pongrácz Benedek 60 éves Loesmándról kihalgatatott, állittá: hogy Jurisich Miklóst mint szolgálta 10 évig, devecseri Choron Jánost pedig 7 1/2 évig szolgálta Kőszeg várában.

Második tanu: Egregius Isaac Berthalanffy in Stob degens in castro Kabold repertus 32 éves 2 évig gyarmati Balassa István tiszttartója volt a kőszegi várban.

Harmadik tanu: Nicolaus Koszthenovith aliter Saffar de Velika Castellanus Francisci Nádasd elaustru Borsmonostor in possessione fölső Lászloy (László) repertus annorum 68.

Negyedik tanu: Nobilis Stephanus literatus Lyndiciensis in Kőszeg repertus 32 éves Choron Jánost szolgálta Kőszeg várban.

Ötödik tanu: Egregius Benedictus de Mezlen in possessione Sz.-Ivánfalva repertus, annor. 50. Jurisich alatt várnagy és tiszttartó volt.

Hatodik tanu: Nobilis Lucas Chay de eadem Chóó in Csóó repertus Jurisichnál 2 évig volt kapus, utóbb pedig Blasium Zabó aliter Nagh, militem, et familiarem Nicolai Jurisichot 2 évig szolgálta.¹⁾

1598. Miksa osztrák főherczeg rendeletében megparancsolta: hogy a Magyarországból utazó kőszegi polgárokat sem személyükben, sem vagyonukban ne háborgassák, s panasz esetében fölöttök Kőszeg városbírája esküttje ítélend.²⁾

1598. Mátyás osztrák főherczeg rendeletében I. Ferdinand király felmentő levele folytán a tótországbelieknek, különösen Varasd város polgárainak meghagyta: hogy a kőszegiektől vámot és harminczadot szedni óvakodjanak.³⁾

1600. Rudolf király két rendbeli parancsában, magyar- és tótországi tisztviselőinek meghagyta: hogy Kőszeg város polgárait szabadalmaikban ne akadályoztassák.⁴⁾

¹⁾ Városi titkos levéltár.

²⁾ U. o., 3. es. 79. sz.

³⁾ U. o., 3. es. 80. sz.

⁴⁾ U. o., 4. es. 82. sz.

Az

alkotmányos és vallási mozgalmak korszakában
a szathmári békekötésig 1605—1611.

A hitújítás világtörténelmi eseménye, mely messze kiható következményeivel hazánk sorsába oly mély nyomokat vésett be, és annyi rombolásnak, borzadalomnak és véres villongásoknak nyitotta meg kutforrását — Kőszeget több emberkoron át súlyos megpróbáltatásoknak, forrongásoknak és nyomornak özönébe sodorta.

Még II. Lajos király országlatának idejében Luther tana átszivárogván Magyarországra, kedvező körülmények segélyével, különösen a mohácsi vész után kitört trónversenygések és török hareczok között, minden nagyobb akadály nélkül, meglepő gyorsasággal a dunántuli részekbe és nyugoti városokba elterjedett, s az 1530-ik évi augsburgi gyülekezet nyilatkozványai folytán oly szilárd gyökereket vert, hogy a kiirtására érzelt minden későbbi törekvése a hatalomnak meghiusult.

Kőszeg élénk borkereskedési viszonyainál fogva a külfölddel, főképen a szászhoni németekkel, úgy a szomszéd Sopronnal különféle üzleti érintkezésben lévén, ezek által a hitújítók tanaival részint szóbeli, részint írott közlemények útján már 1520-ban megismerkedett¹⁾ s az új vallás elveit, ha még nyíltan nem is, de titokban már 1531-ben ápolta.²⁾

A török zavarok, nem különben az 1532-ki ostrom megakasztották ugyan egy időre az új vallás nagyobb terjedését, de mihelyt a város a török ostrom érzékeny csapásaiból némileg fölüdülhetett, a vidéken ekkor már megindult vallási mozgalom elevenebb áramlata Kőszeg lakóit szinte körébe ragadta.

A hitújítás előmozdítására leghatályosabb befolyást gyakorolt Vas megye részeiben a többek között Batthányi Boldizsár s Nádasdy Tamás országbíró. Ez utóbbi műveltsége, hatalma és erélyes buzgalma által az új eszmék iránt nem csak hogy emelkedett rokonszenvet ébresztett, hanem az 1537-ik év vége felé Wittenbergából haza tért Dévay Mátyás, úgy később Sylvester János közremunkálásával Csepregben és Sárvár-Ujszigeten föllálitott könyvnyomdák és ágostai tanodák eszközzésével hatáskörét a közel és távolabb vidékre kiterjesztette.³⁾ Nádasdynak mint Léka, a szomszéd Röth,

¹⁾ Merlé d'Aubigné. Geschichte der evang. Kirche in Ungarn. 41. l.

²⁾ Faut Mark. Soproni krónika.

³⁾ A dunántuli ágostai hitv. evang. egyházkerület névtára 1853. évre.

és több Kőszeggel határos helységek urának érintkezése, de leginkább az 1553-dik évben tartott soproni országgyűlés rendjeinek a hitujtáshoz szító magatartása, Kőszeg lakóira oly határozó sikerrel hatott, hogy az ingadozók is fölbátorodtak s kevés kivétellel mindnyájan a hitujtás mellett nyilatkoztak.¹⁾

Miután a Zwingli tanait követő magyarajku felekezet 1554-ben a szent Jakab védelme alatt álló plébánia egyházát elfoglalta, Ált. Mihály katolikus lelkész²⁾ egyház és hívek nélkül maradván, a városból eltávozott.³⁾ Hat évi használat után a magyarajku gyülekezetet a tulsulyra vergődött német ágostaiak a nevezett egyházból 1560-ban kiszorították.⁴⁾

Ámbár I. Ferdinand király buzgó hive volt a katolika vallásnak, még is az ország viszályos állapota visszatartóztatta őt oly rendszabályok alkalmazásától, melyek a protestantismus erőszakosb korlátozására, vagy végleges elnyomására czélozhattak volna. Uralkodása végéveiben Oláh Miklós esztergomi érsek kezdeményezésére, s az 1651-ik évben letelepített jézsuitak ösztönzéseire a hitujtás elleni visszahatás jelei nyilatkoztak ugyan az országban a nélkül azonban, hogy a megindult mozgalom Kőszeget legkevésbé érintette volna. Ez időtt, ugy Miksa király uralma alatt is — kinek szelid hajlamai a szendergő vallási türelmetlenséget nem engedték felszínre jutni — zavartalan békében folyt Kőszegen a hitujtás böleső korszaka. Ily körülmények között, a vallás szabad-ápolásával párhuzamosan, a polgári szabad szellem is élénkebben fejlődött, s mivelődési viszonyainak, később pedig nemzeti érzelmeinek fölkeltésére a hitujtás félreismerhetlenül kedvező hatást gyakorolt. A helyzet azonban Rudolf király alatt komorabbá alakult. Rudolfnak tétlenség, szerencsétlenség és gyalázat által megzavart uralkodása alatt sötét felhők vonultak az ország egére, melyekből az alkotmányos és vallási mozgalmak villámai törtek ki, s Kőszeget nem egy csapással sujtották.

Miután Luther és Calvin követői közt 1591-ben szakadás történt, a polgári és vallásszabadság ellenei ezen körülményt ugy Rudolf királynak támogatását czéljaik előmozdítására s a szétágazott protestantismus elrombolására kedvező alkalmul használták föl. Noha II. Szoliman halálával a félhold hatalmának legerősebb idege elmetszetett, s alkalom nyílt arra: hogy Rudolf erélyes háboru

¹⁾ Merlé d'Aubigné. Soproni krónika 84. lap.

²⁾ Városi titkos levéltár, 2. es. 64. sz.

³⁾ Jézsuitak évkönyve Kőszegen.

⁴⁾ U. o.

mellett a török döllyöt megtörje, még is folytonos félelemben a béke és harez között ingadozva a helyett, hogy a török kiűzésére irányozta volna figyelmét, inkább az alkotmány és vallásszabadság korlátozásával szította népeinek elégedetlenségét. A hazai törvények, a személy és birtokjogok sérelmei kapcsolatban a német katonaság féktelen zsarolásaival s pusztításaival, végre az 1604-ki országgyűlés 22. t. cikkelye, a már úgy is forrongó kedélyeket annyira elmérgesítették: hogy a közkeseredettség Bocskay lázadásában lelte kifejezését. S ezzel a vallási s polgári szabadságért vívott harcok megindultak, melyeknek sötét jelenetei Kőszegre annyi pusztulást árasztottak.

Bocskay felkelése alatt 1605.

A mint az ellenreformációnak ezélba vett erőszakos műveletei, úgy a hatalomnak alkotmány ellenes intézkedése következtében 1605-ik ápril 20-án a szerencsi gyűlésen Bocskay Magyarország és Erdély fejedelmévé kikiáltatott, azonnal a haza téerein a belháboru lángja is fellobogott, s az ellenségeskedések megkezdettek. Ennek folytán május 24-én Rudolf király megparancsolta a kőszegieknél: hogy a háborus viszonyok tekintetéből Kőszeg várát és városát védelmi állapotba helyezték, s a bástyafalak kijavításánál, megerősítésénél az eddigi szokás szerint a három napi robotot mindenki leszolgálja.¹⁾

Mialatt a kőszegieknél a vár s város erősítésével foglalkoznának, Bocskay hadai napról napra szaporodván, vezérei az ország éjszaki részét meghódították, Némethy Gergely hajdu vezér pedig a nyugoti részek elfoglalása végett Somorjánál a Dunán átszállott. Miután ez Pápát és Csepreget bevette, s az itt táborozó Nádasdy Tamást, Rátkay Menyhértet, Hagymásy Kristófot, Horváth Bálintot s számos nemest Bocskay hűségére hajlitott, Horváth s Hagymásy segítségével a pécsi, szigeti, koppányi s kanizsai török segédhadak csatlakozása mellett Türrét, Körmentet, Szombathelyt meghódította.²⁾

Innét Sümegh ostromára indult, melyet azonban Tulok Tamás várparancsnok vitéz védelme miatt be nem vehetett. Mig az erős vár vivásánál vesztegelt, a császári hadak Steijer országból Rindsad András, Keglevits György és Blaskovits István vezérlete alatt betörték. Midőn Némethy tábora ellen rohanást készülnének intézni, a hajduk őket előbb megtámadták, de kemény csata után

¹⁾ Városi titkos levéltár, 4. cs. 84. sz.

²⁾ Szalay László, 4. k. 441. l. Horváth Mihály, 3. k. 402. l.

számos halott, sebesült és 40 fogoly hátrahagyásával kényszerültek visszavonulni. A német had győzelmi mámorában biztonságáról gondoskodni megfélelkezvén, egy erdő árnyában nyugalomra ereszkedett. Némethy csapatai az alkalmat fölhasználván a császáriakat megtámadták, ámbár eleinte vissza verettek, utóbb azonban a csata a magyarok részére kedvezőleg dült el. Rindsad csak nehezen szabadult meg az elfogatástól, Blaskovits karján megsebesült, Gerecz Mátyás, Gyulafy Kristóf és Petrics Ferencz több másokkal fogságba estek. A veszített csata után a császáriak Regedére húzódtak, Némethy pedig Sümeghvár sikertelen vivása után Szombathelyre tért vissza, hol a római pápa 800 lovas zsoldosival, kiket a florenzei Rudolphi Sándor vezetett, erős csatába keveredett. De az olaszok vitéz védelem után, még is végre hátat fordítottak. Ezután rövid idő múlva Tilly János Basta által küldetve 4000 lovas dandárral Kőszegre érkezett, s innét tovább menve, Némethy vezénylete alatt lévő, zsákmányt hajbászó tatárokat Hidvég és Vasvár között váratlanul megröhanta, azoknak egy részét lekasabolta, nagyobb részét pedig fogságba ejtette. Ezen alkalommal a császári had nagy szomorúságára az ifju Holsteini Frigvest 1000 lovasnak parancsnokát — ki fényes fegyverzete, tündöklő arany páncélzata által figyelmet gerjesztett — miután előbb lovát leszurták, megölték.¹⁾

Ezután Némethy csapatvezetőit Kőszeg alá küldötte, kik a következő kiáltványt intéztek a városhoz:

„Keszenetünket és hozzánk illendő Barátságunkat iriok mi hol illik. Erreöl akaránk feienkint titeket megh találunk, tudgyátok azt, hogy ez ideigh valamihez érkezün, és hozzánk illet mindenhol oltalmaztuk benneteket, ugy anyira, hogy ha sokan keszölünk nem lettünk volna chijak az kaputokon, ki sem iöhettek volna, de meghgondolván azt, hogy tij is mi Barátink és attyánkfiai lesztek és jövendőben megh is legyen felesighteket és gyermekteket mivel tartanakok és táplálnatok. De ti ez ideigh minket chyak imide amoda halogattatok és mutogattattok, mi immár az mi alattunk való vitézleő rendet, towáb semmi uttal nem tartóztathattuk, hanem által néggel (igy) valamint és hogy tudunk elletetek állanunk ugy rea tanulunk, hogy bizony ennél is sokkal iobban az inatokban esik, és mindenek előtte az Ur Isten ti magatokath, feleségteket és gyermeketeketh Wárosotokkal egyetemben kezönkbe adja, kicsintől foghiva nagyigh bizony minden Zeölő hegyeteketh mind hasznával egyetemben semmive teszeönk, ha

¹⁾ Istvánfy Miklós, XXXIV. k. 515. l. Kázy Ferencz, I k. 50., 51., 52. l.

pedig az jó Isten az hely kezeönkbe adgya magatokath, feleségteketh és gyermeketeketh bizonyal meghidgyétek, hogy bizony az Török Witézek rabsagaban adgjok, ugy hogy kezeöletek Magyarországot bizony kewes láthattya, kiröl mi sem az Isten előtt, sem az Világi emberek előtt okot ne adgyunk, mert az mi itt való létünknek sem heti sem hava. Ez ideigh, ha az Isten meg nem vakított volna benneteketh, eleit vehettétek volna, kewes kárt is vallottatok volna, de az minthogy vakmerőséghe vetettitek magatokath, az Ur Isten megfizet érdemek szerint, ebben kétesek ne legyetek. Minket immár tuwáb ne halogassatok és mutogassatok, hanem ezen levél véveő ember által nekünk valasat adgyatok, mert holnap az napia, hogy a Zeöleöknek nem chyak az hasznát, hanem egy teöwigh az Zeöleöteket is ki wagattiok, ezt bizonyal elhigyétek. Walazt várunk ugyan ma. Zéchy Mihály, Ambach Agha, Horváth Bálint, Sibrik Oswalt, Deli János.“ (Levél alakban összehajtva pecsét nélkül.) Kívül: „Adassék az Keöszeghi Bironak es mind fejenkint az egész Tanachynak.“¹⁾ Ezen keltezés nélküli iratot biztosan 1605-ik évi május havára tehetjük, a mikor Némethy Gergely Hagymásy Kristófot és Horváth Bálintot a csepregi várból kibocsátott felhívó levele folytán Bocskay pártjának megszerezte.²⁾ Állításunk támogatására szolgál az idézett levél aláíróinak Bocskay mozgalmával összeeső életpályája, mert azt biztosan tudjuk: hogy Zéchy Mihály, Tamásnak, Magyarország főkapitányának fia a 16-ik század végén és 17-ik század elején élt³⁾ s kortársa volt szarvaskendi Sibrik Osválnak.⁴⁾

Miután Kőszegnek német polgársága, mely Rudolf iránti hűségében állhatatosan megmaradott, az érkezendő hadi segély reményében a lázadó vezéreket különféle ürügyek alatt a város erőszakos meghódításától visszatartóztatta, ezen fenyegető felhívásra Nádasdy Tamást, Kőszeg vára zálogbirtokosát felszólította: hogy a rendelkezése alatt álló várőrséget, a harezképes polgársággal paranesnoksága alatt egyesítse, a várt és várost a lázadók ellen védelmezze s a császár birtokában tartsa meg. Nádasdy azonban ekkor már Némethy Gergely hajduvezér által Bocskay ügyének megnyerve lévén, de egyébbiránt is a mozgalom céljaival egyetértvén, a városiak kíváncalmát, ugy a császár támogatását határozottan visszautasította és azt adta válaszul: „hogy ő a városnak megvédője

¹⁾ Irományok gyűjteménye kőszegi levéltárban.

²⁾ Nagy Iván, Magyarország családai 5. k. 173. l.

³⁾ U. o., 10. k. 532. l.

⁴⁾ U. o., 10. k. 173. l.

lenni nem akar s lenni nem is fog, még akkor sem, ha a császár a kőszegi várt és urodalmat neki, s örököseinek örök időre oda ajándékozná; mert a német számára egy katonát sem tud kapni, míg Boeckaynak kétezer fegyverest könnyű móddal szerezhet.¹⁾

E visszautasító válasza a megrémült Kőszeg a fenyegető veszélyvel szemközt véderő és hadiszerek hiányában egység és vezetés nélkül önmagára hagyatva 1605. pünkösdi napján Boeckay fegyverei előtt minden ellentállás nélkül meghajolt s kilencz hétig Nádasdy parancsnoksága alatt a nemzeti zászlót uralta. Némethy Gergely e közben a Dráván szándékozott áttörni, de Dráskovits János bán, Zrinyi Miklós, Trautmansdorf Zsigmond és Batthyányi Ferencz által visszanyomatott.²⁾ A császári hadak előnyomulásának hírére Nádasdy — miután az ellenséges indulatu város támogatására nem számíthatott, esékély őrségével pedig a várost és várt megőrizni lehetetlennek látta — a felkelő hadakhoz csatlakozandó hiveivel a várból kivonult. Nemsokára az őrség kivonulása után a császári hadak a várt és várost megszállották és a parancsnokságot Dorn Farkas Salm ezredbeli kapitányra ruházták. E vadlelkű, féktelen harczi működését rögtön azzal kezdte meg: hogy több kőszegi lakost azon szín alatt, mintha a lázadás ügyét támogatták volna elfogatott, s vértlázító kegyetlenkedéseket követett el. Azonkívül a gyanúsított foglyok nejeit üldözte, házaikat katonái által fosztogatatta, földulatta. A többek között október 3-án Marthon Márton, Thornis Mihály kőszegi és Wald György sárvári lakosokat azon vád folytán, mintha a fölkelőkkel érintkeztek volna, kintpadra vonatta, halálig sanyargatta, végre Wagner Bálint tanácsos, Gelharius János jegyző és a császári párton álló Chemetey István ösztönzésére a már-már vonaglókat a várban őrizett török foglyok által lefejeztette, hulláikat pedig az ebek martalékkául a város piaczára vettette. A nevezett három áldozat kinfaggatott vallomásai szerint: Marthon Márton elfogatása előtt Boeckay hiveivel érintkezett és Thornis Mihálylyal — ki magát Nádasdy megbízottjának lenni állította — kölesönösen azon tervben állapodtak meg: hogy a várt és várost hadicsellel hatalmukba ejtendik oly módon, miszerint a Sziget-külváros kapujához legközelebb eső házakban császári katonaruhában öltözött fegyveres felkelőket rejtene el, kik aztán a legközelebbi éj homályában a külvárosból dobszóval bevonulván,

¹⁾ Irományok gyűjteménye a városi levéltárban.

²⁾ Istvánfy XXXIII. Pray Epist. Procer. III. k. 283. 1.

mint császári hadnép a belváros felső kapuját kinyitgatni követelik, bebocsátatásuk után pedig rögtön a már előre értesült városbeli párthívek Hörmann Mihály vezetése alatt fegyvert ragadnak, hogy a várost könnyű szerrel meghódíthassák.

Terveztetett-e valóban e hadi esel? s menyire valának a szerencsétlen vádlottak részesei a mozgalom ügyének? erre a kinzással kicsikart vallomások biztos választ alig nyújtanak, annyit azonban az iratok kétségenkívül helyeznek: hogy Hörmann elfogatott, s vagyona elkoboztatott és Tornis Mihály őt megszabadítani akarta, de miután a foglyot kísérő erős fegyveres fődözzettel megmérkőzni tanácsosnak nem tartotta, tervével föl hagyott. Hörmann — kinek végzetteljes balsorsáról Bethlen mozgalmának alkalmával megfogunk emlékezni — egy évig Bécsben szigorú fogságban őriztetett, s az ekkor bekövetkezett császári közbocsánat után békóitól megszabadult ugyan, de elkobzott vagyonát többé vissza nem nyerte.¹⁾

Dorn kapitányt a kőszegieken elkövetett számos méltatlanságai, hatalmaskodásai s katonáinak kiesapongásai miatt a város a kamaránál bepanaszolta és az okozott károkért elégtételt követelt. A panasz előmozdítására Freisinger Mihály városbíró és Dauchner Márton tanácsos Bécsbe küldettek, hol azonban Dorn kapitány fölterjesztésére s gyanúsító vádjaira 1606. augusztus 28-án bebörtönöztettek, de rövid idő múlva szabadon bocsátattak. Dorn kapitány szinte a bécsi törvényszékhez idéztetett, de ez a városiak által ellene támasztott vádak alul részrehajló bírái által fölmentetett.²⁾

Míg e szerint Kőszeg a német katonaság önkényének kitéve naponként újabb jogsértéseket szenvedett, a nélkül, hogy e miatt emelt panaszai, a bécsi kormánynál orvoslást nyernének, azalatt Rudolf király és Bocskay közt a békealkudozások is megnyíltak. Mintán hosszabb tárgyalás után a békekötés pontjait december 22-én a már haldokló Bocskay megerősítette, a háború fegyverzaja elnémult az országban és Kőszeg megmenekült Dorn kapitány hatalmaskodásaitól. Ezentúl háborítlan békében élvezte nyugalma a Bethlen-féle mozgalom kitöréséig, melynek eseményei súlyos következményekkel nehezültek a város sorsára.

1609. II. Mátyás király az előbbi királyok által Kőszeg város
október 14-én, Bécs, részére adományozott szabadalmakat megerősítette.³⁾

¹⁾ A jelenlegi sirkert Hörmann elkobzott vagyonának egyik részét képezte, ezt Inkhoffer Gáspár magának megszerezte és 1618-ban végrendeletileg temetkezési helyül a városnak hagyományozta.

²⁾ Városi levéltár irat gyűjteményében.

³⁾ Városi titkos levéltár, 4. es. 86. sz.

1610. Nádasdy Tamás mint Kőszeg várának zálogbirtokosa
február 1-én. Mátyás királyhoz folyamodott az iránt: hogy a megromlott vár és erősség kiigazítását — azon 600 rajnai forintokon, melyeket Miksa király e czélra az óvári harminczad által kifizetetni rendelt — a városi község eszközöltesse.¹⁾
1611. Gróf Thurzó György nádor Kőszeg várost fölszólította: hogy az ország birtokába visszajutott szent korona őrzésére, ugy egyéb közszükségletekre a város által teljesítendő adót — nehogy a király neheztelését vonja a község magára — Péch Leopold kir. adószedőnek kezéhez Pozsonyba mentül előbb lefizesse.²⁾
1619. Rátky Mihály — Bánfy Kristóf bárót a dunán-
junius 17-én. inneni hadak főkapitányát tudósította: hogy hét török, kik németül, horvátul és magyarul beszélnek, polgári ruhába öltözve s hajokat megnövelve, hárman lóháton, négyen pedig gyalog kémlelés végett a vidéken barangolnak.³⁾
1619. Bánfy Kristóf Alsó-Lendváról megkereste Kőszeg
junius 20-án. városát, Rátky Menyhártnak a király vice generalisának tudósítása folytán: hogy a kémlelés végett kóborló török latrokra vigyáztasson, fölismerés esetében azokat megfogassa és erős rabságban tartsa, ötöt pedig azonnal tudósítsa.⁴⁾

Bethlen Gábor mozgalma alatt.

Midőn a vallási vizsály Csehországban följajlott, akkor már hazánk több éveken át érezte az ellenreformationnak fokozott tevékenységét, s aggállyal tapasztalta egyszersmind: hogy az 1608-ik országgyűlés rendelkezései az alkotmány és vallás szabadságot a hatalom sérelmes intézkedései ellenében távolról sem biztosították.

Miután II. Ferdinand versenytársának Fridrik pfalzi választó fejedelemnek törekvései ellenében a császárságot elnyerte, a vallási és politikai ügyek Magyarország helyzetét nagyon válságossá tették. A mint Csehországban a vallási zavarok kitörték, azonnal a német birodalmi és osztrák protestans rendeket a mozgalom magával ragadta.

¹⁾ Városi levéltár irat gyűjteményében.

²⁾ Városi levéltár irat gyűjteményében.

³⁾ Városi levéltár levelezési gyűjteményében.

⁴⁾ Városi levéltár levél gyűjteményében.

Magyarországban ekkor már forrongásban levő vallási nyughatatlanságok a magyar protestans nemességet is nem sokára a csehek ügyéhez csatolták. Bocskay felkelése folytán szerzett álláspont megőrzése, a vallási és polgári szabadság szilárdítása, s a haza alkotmányos érdekeinek szeretete izgatták Bethlen Gábort, hogy a Magyarországon kitörendő mozgalom vezetését magára vállalja. Alig hogy Ferdinand és Bethlen közt az ellenségeskedések megnyíltak, a mozgalom Köszeget is hullámai közé sodorta, harszó események színhelyévé tette a várost mely Bocskay hadainak megszállása óta biztosabban lélekezett.

Miután Bethlen 1619. szeptember közepén debreczeni táborából megindult és 40 ezerre szaporodott harszósaival a felvidéket magához hajlitotta, Pozsony meghódítása után győzelmes hadmenetben november vége felé az ország nyugoti részeibe robohott. Sopronból, ünnepélyes fogadtatás után, Rákóczy György tudósítására, miszerint Homonnay György tekintélyes császári haddal az ország felső részeibe nyomult, gyorsan Pozsonyba visszasietett, 1700 főnyi őrséget azonban a soproni polgárok kérelmére Bucsí Benedek parancsnoksága alatt hátra hagyott, mely aztán kisebb és nagyobb portyázó csapatokban a közel, úgy a távolabb vidéket zsákmányolta.¹⁾ Ezen őrségnek 800—1000 huszárból álló része Bogradj János kapitány vezénylete alatt december 14-én virradóra váratlanul Köszeget külvárosába rontott és a belvárost fenyegetések között 800 tallér hadisarcz kiszolgáltatása mellett a hódolásra felszólította, kinyilatkoztatván egyszersmind: hogy tagadó válasz esetében el van határozva a külvárost mindenek előtt tüzzel, vassal elpusztítani, a belvárost pedig erőszakkal hatalmába ejteni. Bogradj kívánságának kielégítése iránt a városi tanács — a belváros parancsnokának meghallgatása nélkül mit sem akarván határozni, nehogy a város veszedelmet szenvedjen és a lakosok élete kockára vessék — a várparancsnokkal értekezett és kölcsönös megállapodás után az erőszakoló felkelőknek 416 tallért ajánlott, a belvárost azonban földadni vonakodott.²⁾ A tagadó válaszra Bogradj, noha az ajánlott összeget, melyet Herbst Bálint előlegezett, lefizetette, a külvárost fölguyjatta, katonái pedig a polgárságot fosztogatták s bántalmazták. Ezen alkalommal 500 ház lett a lángok zsákmánya. Ennyi inség tapasztalása után a városi tanács, nehogy még nevezetesebb károk okoztassanak, kényszerítve érezte magát Bethlennek meghódolni.³⁾

¹⁾ Gróf Eszterházy Miklós élete. Szalay Lászlótól I. k. 95. lap.

²⁾ Városi jegyzőkönyv. U. o. levéltár iromány gyűjteménye.

³⁾ Városi levéltár iromány gyűjteménye.

A következő december 28-án Coltay Tomán (talán Koltay Tamás) által zárt magyar levélben Bethlen tudósította a kőszegieket, hogy Sennyei Gáspárt a dunai részekben altábornokának kinevezte, ennek folytán ennek mindenben hitelt adjanak és rendeleteit pontosan teljesítsék.¹⁾ Erre a tanács december 29-én. Hostódy Mihályt, Andreásy Szabó Ferencz belső tanácsbelieket és Deöbressy Deák Györgyöt Sennyeihez küldöttségbe menesztette, mégtudandó: „hogy mitévő legyen a város magatartása végett,“ egyuttal a tábornoknak, jó indulata elnyerése czéljából tiszteletdíj fejében 10 darab aranyat küldött, melyeket Pammer Benedek belső tanácsbeli, mint nála letétben őrzött pénzt, oly feltétel alatt kölcsönözött oda, hogy azt annak idejében természetben visszatérítsék.²⁾

Kőszeg azonban a bekövetkezett események tanúsága szerint úgy látszik Bethlen iránti hűségében ingadozott, miután Bográdj elvonulása után nem sokára Nitzky Ferencz és Eörsy Zsigmond kapitányok 1500 lovas s gyalog haddal a külvárost megszállották s három héten át itt tanyáztak, mely idő alatt különféle garázdálkodást követtek el, a várost felgyújtással fenyegetve, folytonos rettegésben tartották, mignem egyik éjben fölkerekedtek, számos marhát, nagy mennyiségű gabnát és egyéb tárgyakat azonban magokkal elvittek.³⁾

Alig, hogy ezektől megszabadult a város. rövid idő múlva Hagymásy Kristóf császári kapitány 1000 lovas s gyalog katonával szállotta meg Kőszeget, kiket hosszabb ideig élelemmel, szülességgel s egyéb szükségletekkel kellett a városnak ellátni. E mellett nem kis aggodalmat okozott 1620. január 9-én Jobbágy János szalonaki udvarbírónak tudósítása, mely szerint a lengyelek Német-Ujhelyből téli szállásul Kőszeget tüzték ki.⁴⁾

1620-ik ápril 7-én gróf Eszterházy Miklós Lakompakról a kőszegieket értesítette: hogy ámbár a jó szomszédság tekintetéből a mustra helyet máshová szeretne volna rendelni, azon okból is, mert Kőszeg ezzel már két ízben terheltetett, mindazonáltal kényszerűségből Kőszeget választotta, biztosítja azonban a várost, hogy személyes jelenléte mellett azon törekszik, hogy vitézei kárt ne okozzanak és sokáig a városban ne késedelmezzenek.⁵⁾

Szeptember 18-án szomoru napra virradt Kőszeg lakossága,

---

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ Városi levéltár levél gyűjteménye.

⁴⁾ Városi levéltár levél gyűjteménye.

⁵⁾ U. o.

Sennyei Gáspár ezredes és altábornok a dunántúli részek parancsnoka, Sopronban toborzott haddal és 670 katonával a város falai alá érkezett és ezt felszólította, hogy a fejedelemnek hódoljon; miután a város kívánságának nem hajolt, sőt ellenszegült, a külvárost Sennyei katonái lángba borították és 200 házat elhamvasztottak.¹⁾

A hadi fejlemények folyamában, miután Bethlen Haimburgot hasztalanul ostromolta, Dampierre pedig Huszárt Lakompaknál október 3-án véres csatában megverte, a fejedelem személyes vezérlete mellett 25 ezernyi haddal a várost körültáborozta és hódolatra fölhevítte, tagadó válasz esetében kiméretlen eljárást ígért a makacs belváros ellen alkalmazni. Miután a város Hagymásy Kristóf várparancsnok buzdítására a fejedelem kívánságát visszautasította, sőt kirohanást intézett a fejedelem seregei ellen és nem csekély kárt okozott soraiban, Hagymásy döllyfét megboszulandó, Bethlen a külvárosban a még megmaradt házakat is hajdui által elégetette, s így az egész külvárost elpusztítottatta, mely alkalommal több ezer mérő gabona, eleség, számos marha s egyéb vagyonság, több emberélettel esett az ellenszegülés áldozatául.²⁾

Bethlen főserégével Kőszeg alul elvonulván Német-Ujvár felé sietett, hol Batthyányi Ferencz azonnal lobogóihoz csatlakozott.³⁾ E közben egyik nap reggelén néhány zászlók alatt lovas felkelők czirkáltak a város közelében azon szándékkal, hogy a városbeliek marháit kézre kerithessék. Azok a ködös, borongó időt fölhasználván, a városi kapuk közelében elrejtőztek, s midőn a lakosok veszélyt nem sejtve a kapukat fölnyitották, a hadfiak rejthelyeikből a kapukon berohantak és a lakosok marháit elhajtották. A kőszegiek azonban első meglepetésükből felocsudván, a zsákmánylókra csaptak s többet közülök megöltek. E véres jelenetet a vár zálogbirtokosnéja Forgách Margit, özvegy Széchy Tamásné — ki a felkelők ügyéhez hajlott — várnépével együtt a vár falairól tétlenül szemlélte; miokból a kőszegiek panaszos kifakadásokat szórtak ellene.⁴⁾

Batthyányi Ferencz ekkor már Bethlennek határozott híve november 17-én a császárt uralgó város falainál megjelent s azt ostromzár alá vette. Ekkor a várurnőnek özvegy Széchy Tamásnének egyetértésével Hörmann Mihály várnagy a magyar hadak

¹⁾ Kőszegi tanácsnak az udvari kamarához intézet beadványa. Városi levéltárban.

²⁾ Városi levéltár iromány gyűjteménye.

³⁾ Kazy I. 183. lap.

⁴⁾ Városi levéltár iromány gyűjteménye.

egy részét éjjeli időben titkon a várkertjén át a várba bebocsátotta, hogy ezek segélyével a várost az ostromló vezér hatalmába ejthesse. Következő nap november 18-án Batthyányi a várost hódolatra fölszóllította, de miután ez kaput nyitni egyáltalán vonakodott, meghatározott jelre a várba bejutott felkelő csapatok kirohanást intéztek, s a városba ugyanekkor berohanó hadinépkel az ellenálló polgárokból többeket megsebesítettek, leöltek, házaikat kifosztották. Azonkívül Batthyányi három városi tanácsost elfogatott, 45 vagyos polgárt értekezlet ürügye alatt német-ujvári várába meghíván, itt őket börtönbe záratta s csak 1300 tallér váltságdíj lefizetése után bocsátá vissza családi tűzhelyeikhez, a várossal pedig hadainak élelmezésére 10,000 forint hadisarczot rendelt kifizetetni.¹⁾

Ez alkalommal Hagymásy várparancsnok kétségbeesett helyzetében nejével és gyermekeivel a templomba az oltárhoz menekült, életét ugyan megmentette, de vasba verve Sopronba, s innét Pozsonyba vitetett Bethlenhez.²⁾

Nem sokáig maradt azonban Kőszeg Bethlen birtokában. Mert a mint a fejedelemhez a prága-fehérshegyi vesztett esata híre eljutott, s ez seregeinek zömével a dunántúlról elvonult, Preiner császári tábornok Lakompakot, Csepreget és Kőszeget Batthyányi-tól visszafoglalta.³⁾

II. Ferdinand és Bethlen között 1621. elején folyt békealkudozások ideje alatt Kőszeget ismét a fejedelem birtokában találjuk, minthogy a tárgyalások megszakadta után Bethlen Kőszeget őrséggel s védelmi szerekkel ellátta.⁴⁾

Miután Ferdinand Pázmány, Eszterházy Miklós és pártján álló híveinek tanácsára elhatározta, hogy a felkelést összes hadseregének fölhasználásával véglegesen elnyomja, hadait három osztályban indította meg a fejedelem birtokában lévő részek meghódítására. A dunántul működő hadsereg Colaltó és Eszterházy Miklós vezénylete alatt 1621. tavaszán, miután Körmendet, Rohonczt Ferdinandnak meghódította,⁵⁾ Kőszeg falaihoz közeledett. A tekin-

---

¹⁾ Kőszegi tanácsnak az udvari kamarához intézet beadványa.

²⁾ Nagy Iván, Magyarország családai I. k. 243. lap, ki ezen eseményt Pethő krónikája után közli, de tévesen, Pozsony helyett Sopront mond, pedig Hagymásy nem Sopronba, hanem Pozsonyba küldetett foglyul, hol akkor Bethlen táborozott. Kazy I. 188. lapon helyesen Pozsonyt említi, noha hibásan magát az eseményt december havára teszi.

³⁾ Horváth Mihály, 3. k. 556. l.

⁴⁾ U. o., 3. k. 566. l.

⁵⁾ Szalay László, 4. k. 358 lap. Ugyan attól Eszterházy Miklós élete, 1. k. 195. lap.

télyes haderő előnyomulásával a Batthyányi parancsnoksága alatti várórség helyzetét veszélyeztetve látván, tanácsosbnak vélte a közelgő ellennel meg nem mérközni. Ennélfogva a védelmi eszközöknek s lőkészleteknek elszállítása után a várt s várost elhagyta. Hörmann Mihály várnagy azonban — ki vagy nem tudott, vagy nem akart a gondjára bízott várból elvonulni — vissza maradt. Miután a védelem nélkül hagyott várost a császári had minden ellentállás nélkül elfoglalta, Hörmann 5 tona lőport — melyet pártfelei hátra hagytak — nehogy a császáriak birtokába jusson — légbe röpített. A benyomuló ellenség boszuját kikerülendő, menekvésben kereste üdvét, mi azonban nem sikerült, mert elfogatott, s minthogy a fölbőszült katonák pártszenvédegye boszut szomjazott, Hörmann a város megszállásának napján május 27-én kivégeztetett.¹⁾

A kőszegi levéltárban egy védvassal ellátott négy élő spanyol tör őriztetik, melynek bőrhüvelyében sajátzerű alaku kés van illesztve. A törnek összes hossza 43 cent. 1 mm., melyből markolatjára 11 cent., igen hegyes keskeny pengéjére 32 cent. jut. A tör hüvelyében nyugvó kés nyelének hossza 11 cent., pengéjéé pedig 26 cent. tesz. Az éles penge közepe táján 3 cent. széleségre kidomborodik. A hagyomány szerint Hörmann kőszegi várnagy azon okból, mert az 1532-ki török ostrom alkalmával a várt és várost álnokul a pogány ellenség kezére akarta játszani, midőn fölfedezése után szökéssel akart a büntetés elől menekülni, a kőszegi hegységben azon a helyen — hol a nevérol elnevezett Hörmann kutja van — az említett késsel elevenen megnyuzatott.²⁾

A halvégzetű várnagy tehát e szerint a polgári bűn legnagyobbikával, hazaárulással sújtatott s mint sorsát érdemlett büntettes ijesztő rémképül lőn az utókornak fölállítva s emlékéét átok és kár-hozat kísérté.

Miután sem a török ostromot vázoló egyidejű kéziratban, hol a vár és várost védelmező őrség és polgárság főbb szereplői névszerint föl vannak sorolva, Hörmann neve elő nem fordul, ugy szinte a kőszegi ostrommal tüzetesben foglalkozó azon korbeli íróknál a várnagyról és árulása cselekvényéről legkisebb említés sem tétetik, — mit mindenesetre, mint az ostrom egyik közbeneső jelentékeny mozzanatát alig mellőzhették el — én részemről ezen egyedül a hagyomány útján hozzánk leszállott esemény megtörténtén, habár egészen nem is kételkedtem, de azt minden tör-

¹⁾ Városi levéltár íromány gyűjteménye.

²⁾ Állítólagos bőrének csekély maradványa a negyvenes években a városi levéltárban látható volt.

ténelmi támpontok hiányában okszerűleg más viszonyokkal kelle kapcsolatba hoznom, más korba helyeznem, és így apocryphnek tartanom.

Föltevésemet csakugyan későbbi felfedezésem igazolta. Levéltári kutatásaim alkalmával egy csomag 17-dik századbeli nyugták közt, több megfakult, részben elrongyolt s össze nem függő, leginkább tanuvallomásokat tartalmazó ivekre akádtam, melyeknek nehezen betűzhető elmosódott sorai Hörmann Mihálynak Bocskay és Bethlen felkelésekor vitt szereplésére és állítólagos árulására, — mint feljebb közöltem — kétségtelen világot derítettek.

Sajnos ugyan, hogy a pártdüh, a hadi izgalom e borzasztó cselekvényét, a várnagy elfogatásának és kivégeztetésének részleteit kutforrásunk elhallgatja, hanem a meglevő adatok, összevágó körülmények, a városban s császári hadseregben uralgó izgatott hangulat folytán meggyőződünk, hogy a gyűlöletet, melylyel emléke az utókor által be lőn fertőztetve, nemzeti szempontból méltatlanul viselte. De ez alig is lehetett volna másként, mert a szathmári béke után bekövetkezett alkotmányos hanyatlás korszakában, midőn a dynastia hatalmának megszilárdulásával az önállásra vágyódott nemzet törekvései megbénultak, és a politikai, ugy a társadalmi élet terén általános közönyösség terjedt el; a történelmi események is elvesztették érdekességüket, s a lezajlott nemzeti küzdelmek mellék-cselekvényei lassankint homályba merültek. Az alkotmányos fásultság ezen állapotában városainkban nemzetellenes fejlődés keletkezett, mely a hatalomnak most már vakon hódoló polgárságában megsemmisítette a hajlamot: hogy a történelmi tényeket, az alkotmányos küzdelmek szereplőit, s ezek tetteit részrehajlatlan hű emlékezet által dicsőítse.

Ezen okokat számba véve, némi biztosággal feltételezhetjük, hogy a nemzeti ügytől elfordult, a multak emlékein többé lelkesülni alig bíró ivadék Hörmann szövetkezését a pártütő hadakkal, a vár és város kézre kerítésénél tanusított közbenjárulását, a 18-dik század dynastikus érzelmeivel mérlegelte, s ennél fogva a várnagy emlékét beárnyalni nem idegenkedett, csakhogy eljárását annál rémitőbbé tehesse, őt a pogány ellenséggel való czimborálással vádolta s árulását a török ostrom korába helyezte.

Ily vád következményeivel, ily ijesztő képpé torzítva származtatta reánk a hagyomány a szerencsétlen várnagy alakját, pedig a csekély bár, de hiteles adatokból annyi világosan kiderül: hogy Hörmann nem valami árulási bérért, nem a haza elleneivel való czimborálás büne miatt, hanem áthatva tettének jogos érzetétől,

az alkotmányos szabadság iránt tanúsított hűségéért szenvedte halálát.

Ezen kitérés után lássuk a további események folyamát.

Kőszeg elfoglalása után ámbár Colalto seregei a várost egy ideig megszállva tartották, mégis Batthyányi csapatai a kőszegieket éjjel nappal nyugtalanították, fenyegető izenetekkel rémitgették, s ha közülök egyiket vagy másikat elfoghatták, rabságra huzolták és bántalmazták. Szorongatása közben a város több ízben folyamodott a királyhoz, hogy a béke helyre álltáig őket elegendő védszerekkel, fegyverekkel és lőporral lássa el, miután valószínűnek látszik előttük, hogy Batthyányi rövid idő múlva a várost boszúból elpusztítani szándékozik, így tehát folytonos veszélyben forogván a város, ne vonja meg tőlük segélyezését, örvendeztesse meg őket atyai védelmével, nehogy feleségeik, gyermekeik és megmaradt csekély vagyonuk az ellenség boszuvágyának föláldoztassék, miután a nyomor, éhség, terhes adók és egyébbb inség miatt életüket fentartani alig képesek.¹⁾ Hason tartalmu kérelemmel Colaltót és Eszterházyt szinte megkeresték, kik azon ígéretet adták: hogy ez ügyet a királynak pártfogás végett föl fogják terjeszteni.²⁾

Mialatt Bethlen fegyvereinek vitézsége július 10-én az érsek-újvári diadalt eredményezte, addig Batthyányi a dunántul szintén a fejedelem zászlóihoz ragadta a győzelmet. Fölhasználván ugyanis Colaltónak Rohonczon való késedelmezését, török segélyvel a császári hadakat visszanyomta, különösen a horvát seregekben nagy pusztítást tett, Malagridius, Patachich György, Orgován István, Ferencz, Gáspár és Zsigmondot fogva Német-Ujvárra vitte. A legyőzött és üldözött császári had Kőszegbe menekült, mit Batthyányi azonnal körülfaragott, de sikertelenül ostromolt.³⁾ Miután a kőszegiek a császári seregnek menhelyet s védelmet nyújtottak, az ostromlók boszujokat kielégítendők, a szőlőhegyeket elpusztították, a tőkékét kivagdalták, s a szőlőbirtokosoknak ezáltal több évre kiható károkat okoztak.⁴⁾

A villongások folyama alatt többször elhamvasztott város, a gyakori hadi miveletek és megszállások folytán elsanyarodott lakosság a nyomor tetőpontját érte el, számos család a lángok által hajlékaiktól, a rakonezátlan katonák zsákmányolása folytán mar-

---

¹⁾ II. Ferdinand királyhoz Kőszeg városának kérvénye. Városi levéltár iromány gyűjteményében.

²⁾ II. Ferdinand királyhoz Kőszeg városának kérvénye. Városi levéltár iromány gyűjteményében.

³⁾ Kazy, I. k. 193. l. Horváth Mihály, 3. k. 569. l. Katona, XXX. k. 701. l.

⁴⁾ Városi levéltár iromány gyűjteménye.

hától, élelmi szereitől megfosztatván, a pajtákban keresett menhelyet s a legborzasztóbb nélkülözéseket szenvedte, az éhhalál borzadályai közt tengette napjait.¹⁾

Ennyi súlyos inség kárhozatától csak akkor menekült meg a szerencsétlen város, midőn Nikolsburgban 1622-ben létre jött és soproni országgyűlésen megerősített békealku folytán II. Ferdinand és Bethlen közt az ellenségeskedések véglegesen beszüntettek. Ezentul I. és II. Rákóczy György küzdelmeinek, úgy a kiűtött török háboruszkodásoknak folyamában minden megrázkódtatás nélkül vonult el Kőszeg fölött az idők vihara. Noha a polgári és vallási sérelmek száma halomra szaporodott az országban, Kőszeg tulnyomó protestans lakossága vallásszabadságában kevés, vagy semmi megszorítást sem szenvedett, úgy hogy a magyar és német hitgyülekezet két külön egyházban gyakorolhatta isteni tiszteletét, csakugyan a város ezentul közel félszázados nyugalomában községi ügyei vezetésére nagyobb gondot fordíthatott, iparát, gazdaságát, bortermelését fejlesztette, s ennél fogva vagyonosodása, anyagi jóléte élénkebb, örömdetesb lendületnek indulhatott.

1624. Zrinyi György bán Német-Gencsről irt levelében a kőszegiekre iránti barátságos indulatára hivatkozván, a város bíróját fölkérte: hogy miután Borbély Andrást ítéletileg elmarasztalták, az ellene hozott ítéletet, miután ez emberséges ember, a bíróság semmisítse meg.²⁾

1625. Sennyei István váci püspök, Kőszeg város bíróját
július 3-án. s tanácsosait, Sennyei György leányának Annának Poky Jánossal tartandó menyegzőjére Udvardra (Sopronmegye) meghívta.³⁾

1626. Kuseheróczy Orchóczy Ferencz II. Ferdinand király
ápril 17-én. kapitánya, hadnagyinak megparancsolta, — hogy miután az elmúlt viharos időkben a kőszegiekre a király melletti hűségükben kárvallásokat szenvedtek, — a városi lakosoknak semminemű kárt ne okozzanak, őket beszállással ne terheljék, ha pedig valamelyike hadnagyai, vagy katonái közül panaszra okot szolgáltatna, azt testileg és vagyonilag meg fogja fenyíteni.⁴⁾

1626. Gróf Eszterházy Miklós Kis-Martonból a kőszegieket
augusztus 19-én. intette: hogy miután a király a haza oltalmára önkénytes

¹⁾ Városi levéltár iromány gyűjteménye.

²⁾ Városi levéltár favelek gyűjteménye.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

hadat gyűjt, ebben a kőszegieik akadályokat ne tegyenek, mert különben súlyos következményeket fognak szenvedni.¹⁾

1626. Gróf Zrinyi György Loesmádon kelt biztosító leve-
ápril 8-án. lében mindenkinek meghagyta: hogy Kőszeg városába
semminemű katonaság be ne szállásoltassék és senki
által a városbelieknek kár ne okoztassék.²⁾

1626. Gróf Nádasdy Pál Sárvárról kelt levelében a kősze-
október 9-én. gieket megintette: hogy Vas, Sopron, Zala és Veszprém
vármegyéknek Büübe (Beő, Sopron megyében) hozott
határozata szerint a város 50 gyalogot köteleztetvén a
mustrára küldeni, miután ebbeli kötelességét nem telje-
sitette, s ha teljesíteni továbbra is elmulasztaná, bárki
a kőszegieik közül kezökbe kerülne, azt keményen meg
fogják büntetni.³⁾

1626. Telekesi Török János és Gersei Pető Margit
tekintetbe vevén Kőszeg városának irányukban mutatott
jó akaratját és kedves szomszédságát, de leginkább azon
körülményt, miszerint a fentnevezettek rokonai, ugymint
a Nádasdy családbeliek,⁴⁾ Kőszeg város templomában
temetkeznek, s miután Nádasdy László temetéseért a
város legkisebb fizetést sem fogadott el, ezen oknál
fogva azon kertet,⁵⁾ melyet a fentnevezettek őse devecheri
Choron János Bedőcs Jakabtól vett, egy benne levő
puszta halastóval együtt Kőszeg városnak ajándékozáik,
azon ígérettel: hogy a Széchy családnak Kőszeg akkori
zálogbirtokosának netaláni birtokháborításaitól a kősze-
gieket megóvandják.⁶⁾

1632. Hostodj János városbíró és Pintér János az új
augusztus 21-én. temető szemléletére s falainak felépítése végett kikül-
dettek. A temető falának felépítésénél szükségelt nap-
számokat a lakosok önként teljesítették.⁷⁾

1634. Lippay György egri püskök — Geöntörházy Szabó
január 13-án. Mihály után Geöntörházy Sóós Péterre, mint legköze-

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ A darabosi Nádasdy család értetik, mely a fogarasföldi gróf Nádasdyak
mellék nemesi ága volt, és 1641-ben fiágon meghalt.

⁵⁾ Ezen tér a jelenlegi Seybold erdejénél, a Steiner szállók éjszaki oldala
alatt négyszöget képező földhányással körülkerített rét, hol egy forrás is fakad.

⁶⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

⁷⁾ Városi jegyzőkönyv.

lebbi rokonára jutott javaknak a városbíró által leendő felosztatását — mentől előbb eszközöltetni szorgalmazta.¹⁾

1634. Miután Bethlen felkelése idejében a város többször elhamvasztatott, s azóta a lakosok tehetetlensége miatt az építkezések csak részben valának eszközölhetők, annyira hogy a külvárosban nem volt egészen fölépült ház, a város a bécsi kamarához adók elengedése végett folyamodott, panaszképpen ez alkalommal fölemlítette: hogy a török ellen éjjel nappal kelletik őrködniök, s e miatt 32 személyt és több hajdut saját költségükön ellátni, noha elpusztult házukon és szőlőjüken kívül semmi egyéb vagyonnal sem birnak.²⁾

1641. Gróf Batthyányi Ádám Német-Ujvárról fölszóllította
január 30-án. Kőszeg város tanácsát: hogy a város részéről kiállított gyalog katonákat elindítsa, hogy kilencz óraker Rumnál megérkezzenek, hová ekkor maga is megjelenését ígerte.³⁾

1642. III. Ferdinand király nevében Darás István személy-
márczius 3-án. nőki ítélő mester határlevelet adott ki, melyszerint a patyi, ugy csói nemesek s a város közt fenforgó határ-villongási kérdések eldöntettek, jelenlévén Magyarország részéről ezen ügy elintézésénél Galanthai Eszterházy Dániel királyi tanácsos és ajtónálló, Osztopani Perneszy Ferencz Zala és Somogy vármegyék alispánya, Eörsy Zsigmond Sopron vármegye alispánya, Osztrák részről szinte három biztos volt jelen. Az ítélet ugy hangzott: hogy a patyi nemesek s a város közti határ ugy marad mint ezt a kőszegiek kimutatták, a csói nemesekkel határkérdést illetőleg azonban a kőszegiek semmi bizonyítékkal elő nem állhatván, a vita alatti térség kétfelé hasitatott és egészen új határhalmok hányattak.⁴⁾

1644. Gróf Zrinyi Miklós Csáktornyáról mene levelet adott
július 21-én. a kőszegieknek, melyszerint a belváros, és a külváros katonaszállásoltatástól, vagy tartástól fölmentetett.⁵⁾

1645. III. Ferdinand a kőszegi várt és urodatmal gróf
ápril 24-én. Széchy Dienesnek adományozta 246,255 forint zálog sommában ugyan azon fölül fizetendő 25,000 forint és

¹⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

²⁾ Városi levéltár irományok gyűjteménye.

³⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

⁴⁾ Városi titkos levéltár 5. cs. 92. sz.

⁵⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

6000 tallérban.¹⁾ A kőszegi uradalmat mint osztrákhonhoz tartozó birtokot III. Ferdinand nem mint magyar király, hanem mint osztrák főherceg adományozta, később mint alább látandjuk, miután Kőszeg Magyarországhoz visszaesatoltatott, III. Ferdinand mint magyar király az adományozást megújította.

1646. Pázmány érsek felszólította a kőszegieket, úgy
június 9-én. szinte Puchhaimot (ki hihetőleg Kőszeg parancsnoka volt) hogy Paraniszky hadának még ezentul néhány napra szállást és mustra helyet adjon.²⁾

1647. III. Ferdinand király Pammer János és Svetics
február 20-án. András kőszegi tanácsosok kérelmére az előbbi királyok által a városnak adományozott szabadalmakat megerősítette.³⁾ Ezen okmányban Fridrik császár által 1446. adott és II. Ferdinand királynak 1622. évi okmányban szinte befoglalt városi czimer, újra szemlélhető.

1647. Gróf Zrinyi Péter közbenjárulását igérte a városnak
május 22-én. a királynál, ha a Kőszegre szállásolandó és élelmezendő 1200 lovasnak máshová elhelyezése iránti kérelme a kőzségnek sikertelen lenne.⁴⁾

1647. Gróf Zrinyi Péter a kőszegieket a katonatartás s
augusztus 15-én. szállásolás terhétől fölmentette.⁵⁾

Kőszeg város visszacsatolása Magyarországhoz.

Midőn I. Mátyás halála után II. Ulászló és Miksa császár trónkövetelő versenytársak között a békealkudozások Pozsonyban megnyitlak, Miksa császár biztosai a Mátyás és Fridrik közt 1463. kötött szerződés alapján Magyarországot Miksának követelték. Ulászló biztosai azonban ezen szerződést mint erőszakoltat, s a későbbi események által túlhaladottat érvénytelennek nyilvánították s az alkudozás fő elvéül Ulászló törvényes királyságát tüzték ki. Az értekezlet többszöri félbenszakasztások mellett két hónapig húzódott ki, míg végre 1491-ik november 7-én közmegállapodással a béke létre jött s az egyezkedési oklevél aláíratott. E szerint Ulászló mindazon várakat, városokat és erősegeket Austriában,

¹⁾ Városi titkos levéltár 5. cs. 94. sz.

²⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

³⁾ Városi titkos levéltár 5. cs. 95. sz.

⁴⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

⁵⁾ Városi levéltár levelezések gyűjteménye.

Stiriában, Karánt földön, Krajnában és más császári örökös tartományokban, melyek saját vagy övéinek birtokában voltak s melyeket Mátyás fegyverrel, vagy más módon hatalmába ejtett, Fridrik császárnak a bennök található hadi szerekkel, ágyukkal együtt visszaadja, Kis-Marton, Fraknó, Kabold, Szarvkő, Rohonecz, Borostyánkő, Kőszeg és más helységek, melyeket Mátyás hadviselése előtt a császár birt, ezentul is az 1463-ik szerződéshez képest birtokában maradjanak, s minthogy Kis-Marton, Fraknó és Kabold Ulászló, vagy alattvalói kezében valának, kikötetett, hogy ezen erősségek 1491-iki márczius 17-én a császár megbízottjainak átadásának, úgy nem különben Szombathely, Szent-Grót, Kéménd, Márványkő stb. várak, melyek a lefolyt hadviselés idejében Magyarországon s a hozzá tartozó tartományokban Miksa, vagy mások által elfoglaltattak, tulajdonosaiknak kiszolgáltassanak.¹⁾

A biztosok által aláírott szerződést, daczára hogy az urak Budán boszús kedvetlenséggel fogadták, Ulászló december 6-án még is megerősítette, s midőn a következő 1492-ik február 2-án tartott országgyűlésnek a békeokmány fölolvastatott, az ingerült nemesség az elégtelenség zajával fogadta, s hazaárulással vádolta mind azokat, kik ily gyalázatos béke létesüléséhez hozzájárultak. Az ingerültség s a fölbomlott közrend csak akkor állott legalább külsőleg helyre a fővárosban, midőn a király megígérte: hogy a békekötés föltételei módosítani fognak.²⁾ S csakugyan Ulászló követeket küldött volt Miksához, hogy ezt ha nem is a siker reményében, de legalább ígérete szerint a békekötés feltételeinek módosítására felhívja.³⁾ Mialatt a követek Miksánál jártak, azalatt a törökök háborgásai, Szörény várának ostroma a figyelmet ide fordították, s az erősítést nyert békeokmány értelmében Kőszeg Miksa birtokába jutott, s másfél századon tul egész 1649-ig mint az osztrák főherczegek tulajdona Osztrákhonban maradt bekebelezve.

A pozsonyi békekötés folytán az anyaországtól elszakasztott birtokok vissza kapcsolatását noha többször sürgették őseink, mind a mellett ez ügyben csak hosszabb idő múlva jutottak eredményhez.

Már 1550-ik évi január és február hóban tartott pozsonyi országgyűlés a határok kiigazítása végett bizottságokat küldött ki: hogy a Szepeségben a lengyel király, Szakoleczán a morvaországi rendek, Tótországban a steyer rendek, Kőszegen pedig az osztrák

¹⁾ Szalay László, 3. k. 379. l.

²⁾ Horváth Mihály, 2. k. 571. l.

³⁾ U. o., 2. k. 574. l.

rendek küldöttjeivel a határok szabályozása iránt értekezzenek. Magyarország részéről a szepeségi bizottság tagjai valának: a pécsi és váci püspökök, Réway Ferencz, Verner György, Rabolehi György és a királyi ügyek igazgatója, mint a korona képviselője. A szakolczai bizottság tagjai: a veszprémi és nyitrai püspökök, Szeredy Gáspár, Sibrik György, Kamoray Tamás, Chernel Ambrus. A kőszegi bizottság tagjai: a veszprémi és váci püspökök, Mérey Mihály, Istvánffy Pál, Chernel Ambrus, Kamoray Tamás és a királyi ügyek igazgatója. A tótországi bizottság tagjai: a bosniai és tinini püspökök, Batthyányi Lőrincz, Raven Mihály, Choron András, Lukács zágrábi kanonok és a királyi ügyek igazgatója. A nevezett biztosok május 1-jére, a kőszegiek pedig 25-dik februáriusra oly utasítással küldetének ki: hogy nem az eddigi gyakorlat szerint, mint a magyarországonkívüli biztosok kívánják, hanem inkább a tulajdonjog alapján szabályozzák a határokat és az ezek körül nyilatkozó vitás kérdéseket. A mennyiben pedig a biztosoknak nem sikerülne az örökös tartományok és Magyarország között főnforgó nehézségeket illetőleg megállapodásra jutni, azok iránt döntőleg a király határozand. A Kőszegen működő biztosoknak feladatául volt kitézve az is: hogy a borsmonostori (Klastrom) apátság jószágainak kérdését szinte tárgyalják s oldják meg, habár az országgyűlési rendek előtt teljesen kétségtelen, hogy az Magyarország területéhez tartozik.¹⁾

Három év mulva az 1553-ik ápril és május hóban Sopronban lefolyt országgyűlésen a rendek a királyt ismét fölkérték: hogy Magyarország és a szomszéd országok közötti határok kiigazítását, a határvillongások megszüntetését és az Osztrákhonhoz kapcsolt kőszegi várnak és lánzséri uradalomnak kiváltását eszközölje.²⁾

II. Mátyás király által szeptember 29-re Pozsonyba összehítt koronázási országgyűlésen, a koronázás után hozott törvényczikkelyek egyikében a rendek kifejezték: hogy Kőszeg, Borostyánkő, Kabold várak, melyek Magyarországhoz tartoznak, s adófizetés és egyéb közterhek teljesítésében nem az osztrák, hanem a magyar törvényhatóságoknak, magyar törvényeknek rendeltessenek alá s a megyékbe kebeleztessenek be.³⁾

Mig az 1619-ik május 26-án Pozsonyban megnyílt országgyűlésen nehéz akadályok leküzdése után 1620-ik január 17-én

¹⁾ Corpus Juris. XII. törvény 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. t. ezikkelyek. Fraknói, Magyarország gyűlések történetében szinte közli, 3. k. 85. 86. la.

²⁾ 1553. törvény 28. 30. t. ez.

³⁾ 1608. koronázás utáni törvény 7. t. ez. 1609. törvény 62. ez. 4. §.

Ferdinand és Bethlen közt a fegyverszünet létrejött, azalatt a fejedelem a cseh-morva szövetséges rendek biztosaival is bevégezte az alkudozást, s az 1620-ik január 19-én kiállított okmány egyik pontja Borostyánköt, Fraknót, Kaboldot, Kis-Martont, Szarvköt és Kőszegét Magyarországhoz vissza kapcsoltatni rendelte.¹⁾ E szerződés foganatosítása azonban elmaradt, miután a fejedelem az okmányok kicserélését czélszerűbbnek látta a viszonyok kedvezőbb alakulásáig elhalasztani.²⁾

A Nikolsburgban létrejött békealku folytán 1622-ik május hó 1-én megnyílt soproni országgyűlés rendeineke sürgetésére II. Ferdinánd ünnepélyesen megígérte volt, hogy az Osztrákhonhoz csatolt határszéeli birtokokat Borostyánköt, Kaboldot, Fraknót, Kis-Martont, Szarvköt, Kőszegét tartozékaival együtt minden váltság nélkül vissza szolgáltatja az országnak.³⁾ A végrehajtás foganatosítására azonban egy újabb törvényczikk vált szükségessé, mely az 1625-ik soproni országgyűlésen alkottatott. E szerint az Osztrákhonhoz csatolt magyarországi birtokok átvételére határnapul 1626. vizkereszt napja tüzetett ki, biztosokkal pedig kiküldettek: Telegdy János nyitrai püspök, Batthyányi Ferencz, Ostrosith István, Cziráky Moises, Pákay Benedek, Trstiansky Gáspár és Patachich István.⁴⁾ A bizottmány Fraknó és Kabold visszacsatolását február 14-én eszközölte ugyan, de Kőszeg és a többi várak bekebelezése az osztrák birtokosok késedelme miatt haladékok szenvedett⁵⁾ és papíron maradt⁶⁾ mindaddig, mig nem az 1638. és 1647. országgyűlési rendek hazafiui szorgalmazására III. Ferdinand király 1647. évi szeptember 7-én a bekebelezést ténylegesen végrehajtatta. A végrehajtás eszközzésére kiküldött bizottság tagjai valának: Kisdy Benedek váradi püspök, Cháky László, Erdödy Gábel, Szunyogh Gáspár, Rohonczy István szalavári apát, Kereszturi László alország-bíró, Aszalay István nádori ítélőmester és Káldy Ferencz.⁷⁾

¹⁾ Pray Princip. Gab. Bethlen, 1. k. 90. l.

²⁾ Horváth Mihály, M. o. tört. 3. k. 540. l.

³⁾ 1622. törvény 2 t. cz. 20. §.

⁴⁾ 1625. törvény 37. t. cz. 1622. törvény 62. t. cz.

⁵⁾ Szalay László, Eszterházy Miklós élete. II. k. 312—313. lap.

⁶⁾ Az idézett munkában Szalay László, II. k. 313. lapon. Eszterházy nádornak 1626. február 14-én ez ügyben a megyékhez küldött jelentésére hivatkozik, s a bekebelezést Kőszegre, ugy a többi kiszakasztott birtokokra is megtörténtnek állítja, de hibásan: mert ennek ellent mond az 1635. törvény 60 t. czikke, mely szerint Fraknón és Kaboldon kívül a többi birtokok még nem jöttek az ország tulajdonába, s ezek bekebelezése végett biztosok küldettek ki. Lásd az említett törvényt.

⁷⁾ 1638. törvény 38. t. cz. 1647. törvény 71. t. cz.

Osztrákhon részéről: Reich Dániel, Weinzerle György s Schelhardt Bertalan.¹⁾

A következő év november 6-án a király Kőszeget a szabad királyi városok sorába emelte és megengedte: hogy eddig használt régi czimerét, melyet még Fridrik császártól 1446-ban nyert ezentul is használhassa.²⁾

Miután Kőszeg, Szarvkő, Borostyánkő, Kis-Marton visszakeblezéseért az 1649-ki országgyűlési rendek III. Ferdinandnak örök hálájukat fejezték ki,³⁾ a király kívánalmára Kőszeg a szabad királyi városok sorába fölvétetett, s régi szabadalmai, jogai megerősítettek.⁴⁾

Mielőtt Kőszeg mint sz. kir. város az említett országgyűlésen törvénykönyvünkbe beczikkelyeztetett volna, III. Ferdinand 1648-ik november 27-ről kelt levelében — gróf Draskovich János nádor halálózása folytán eszközzendő nádor választásra 1649-ik évi január 25-re kiirt országgyűlésre — meghívta,⁵⁾ és ezentul mint sz. kir. város országgyűléseinken követei által képviselve volt.⁶⁾

Kőszegnek a hazához lett visszaesatolása új fordulatot alkotott a város községi életében. Ekkor ugyan is polgári közszelleme, nemzeti érzelve újabb, melegebb lüktetést nyervén, gyermeki ragaszkodását az anyahazához azzal nyilatkoztatta ki: hogy hazai nyelvünket a közigazgatás minden ágában fölkarolta. Már az 1649. országgyűlés kezdetén a német jegyzőkönyv vezetését a község beszüntette, s a magyar nyelvben járatlan jegyzőt hivatalától elmozdítván, ápril hó 7-én Gombosy Mátyást városi jegyzőnek nevezte.⁷⁾ Ezen időtől fogva a városi jegyzőkönyv szakadatlanul — II. József uralkodása s Bach korszak éveit leszámítva — magyar nyelven szerkesztetett. A mily arányban haladott a város évről évre magyarosodásában, szintoly mértékben erősödött a haza iránti hűségében. Fejlődésének kedvező menetét, anyagi emelkedését azonban a század végtizedeiben fölmerült események megakasztották, a hosszabb béke áldásait, a szorgalom gyümölcseit, melyeket Bethlen mozgalma óta nyugalomban élvezett — tönkre tette az alkotmányos és vallási villongásoknak vas kora, melyet oly sok

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi titkos levéltár 5. es. 97. sz.

³⁾ 1649. törvény 25. t. ez.

⁴⁾ 1649. törvény 39. t. ez. 1659. törvény 84. t. ez.

⁵⁾ Városi titkos levéltár 6. es. 99. sz.

⁶⁾ Lásd e munka I. részét 137. lap.

⁷⁾ Városi jegyzőkönyv.

ember és vagyon áldozat, oly sok átok, gyász és könny kísért. De erről alább emlékszünk.

1649. május 12-én Pozsonyban kelt rendeletével III. Ferdinánd király a vasvári káptalanat kiküldte: hogy — miután rimaszéchi gróf Széchy Dienesnek, Széchy Tamás fiának a harmincz éves háboruban, ugy Rákóczy György alatti zendüléskor szerzett érdemeiért Kőszeg várát s ahhoz tartozó urodalmat nevezetesen az Ó-Várt a hegytetején, Nagybarom, Frankó, Lotsmand, Kis-Zsidány, Fölső s Alsó-Szakony, Tömörd, Asszonyfa, Genes, Ludad, Pöse, Doroszló, Lukáesháza falukat, a vár melletti kertet, a vár árka melletti telket, a város kapuja előtt vámszedési, husvágási, censusszedési és tizedelési jogot oda adományozta, mely birtokokat előbb gróf Széchy Tamás és utóbb gróf Széchy Dienes 246,235 forintért zálogba birt és érte gróf Széchy Dienes utólagosan 43,000 forintot felülfizetett, — gróf Széchy Dienest ezen javak birtokába beiktassa.

Minek folytán a vasvári káptalan 1650-ik évi július hó 31-én III. Ferdinánd királynak jelentette: hogy időközben gróf Széchy Dienes elhalálozván, annak Draskovich nejétől született fiait Pétert, Györgyöt és Gáspárt, ugy leányait Máriát és Juliannát — mankóbüki Horváth Ferencz vasmegyei jegyző, mint kiküldött királyi ember közbenjöttével, az összehívott számos szomszédok és bizonyságok jelenlétében midőn beiktatni akarnak, a beiktatásnak Lindamári Leonárd Kőszeg sz. kir. város részéről, különösen az ó-várra, s a város határában levő birtokokra, a királyi kisebb haszonvételek birhatására nézve ellenmondott; miokért Kőszeg város birái és eskütjei ellenmondásukat igazolandók a királyi személynök bírósága eleibe idéztettek.¹⁾

1650. szeptember 24-én tárgyalatott a városi tanács ülésében Santits Mártonné Eörzsikének és társainak boszorkány pere. A vádolt nő a befogatást megelőzőtt napon szeptember hó 23-án Pammer János birónak, Vida Tamás és Swetics András tanácsbelieknek szabad akaratjából, minden kinfaggatás nélkül az ellene emelt boszorkánysági vádat alaposnak ismerte el s boszorkány társait is megnevezte. A nevezettek Varga Györgyné Magda, Santa Magda, Siba Miklósné Magda és leánya, Eörsik Tavasz Györgyné a tanácsülésben Santits Mártonnéval szembesítettek, ki ezuttal kinyilatkoztatta, hogy valóságos boszorkányok s az ördögi mesteriségben vele együttértettek. Varga Györgyné azon okból, mert

¹⁾ Városi titkos Levéltár, 6. es. 100. sz.

szent Iván napjakor különféle boszorkányságot követett el, de kiváltképen, mert az említett napon magát előbb macskává, később ebbé változtatta és Lonkay Pál kőszegi lakos házában ajtaján egy kis lyukon bebújt, és a szobában egy bölesőben fekvő gyermeknek kezéből a csontot kivette, mint boszorkány Siba Magda társával együtt, ki ugyan azon boszorkánysággal vádoltatott, máglyára ítéltettek, s az ítélet rajtok végre is hajtattott.¹⁾

1653. márczius 18-án gróf Batthyányi Ádám Kőszeg városát fölkérte: hogy ha a király szolgálatjában Kőrmenden állomásozó katonák bármelyike Kőszegnek menne és illető alezredesétől uti levelet előmutatni nem tudna, mint szökevényt a város letartóztassa s ötét erről azonnal tudósítsa.²⁾

1654. május 3-án a vallási türelmetlenségnek több bizonyítványaival találkozunk: ugyanis gróf Pálffy Pál nádor parancsára a vasvári káptalan küldöttje Gálóssy György és a nádor megbízottja Nagy György által teljesített tanuvallatásból bebizonyult: hogy Simon másképp Kimpelmayer egy más társával, a városi tanács meghagyása folytán 1653-ban a szent Jakab egyházban hét oltárt lerontottak, melyeknek köveit a tanács iskola építésére elhordatta s az oltárokból levő ereklyéket a tanács házához vitette.³⁾ Simon kőműves pedig súlyos börtönben záratott azért, mert az ereklyéről szörlő jegyzéket pápisták kezére adta. Ezen cselekedeteért a tanács és bíró őt szidalmazván, ez utóbbi azt mondta: hogy megérdemelné, hogy tüzre vettessék. Továbbá, hogy a mesteremberek közé pápistát be nem vettek, ha csak Lutheranus nem lett, sőt a pápistáknak a piacot is eltiltották s ha pápista elhalálozott, lutheranus predikátornak kellett eltemetnie. Továbbá, ha lutheranus háztulajdonos házat pápistának elakarta adni, a tanács akadályozta. Ráday Mátyás felesége Györkei Susanna kimondotta ez alkalommal, hogy első férje is pápista lévén, meghalálazásakor a lutheranus predikátor megholt urának teteme fölött a predikáló székből azt mondotta: Ez nem érdemelné bestia hitü, hogy mi eltemetnénk eőt, de a mit cselekszünk, csak magunk emberségéért cselekeszszük. Lutheranus aszonyt pápistához férjhez menni a tanács nem engedte, a pápistákra nagyobb adókat vetettek s ha lefizetésével késedelmeztek azonnal börtönre vetették. Karácsony nap tájban Jezsuiták jöven egy öreg asszony gyóntatására,

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ A szent Jakab egyház már 1560. óta a német protestánsok birtokában volt, de e korig az oltárokat nem bántották.

midőn ez elhunyt s a Jezsuiták elakarták temetni, a városbíró akadályozta ezen szavakkal: oda ne menjenek jezsuiták halott házhoz processioval, mert ha mi esik rajtok, magoknak tulajdonítsák.

Ily vallási nyomásokat szenvedtek a számban nagyon meggyérült s 350 személyre leolvadt pápista lakosok, kik sérelmeik orvoslása végett hivatkozva az 1647-ik év 14-dik törvény cikkére folyamodásokat még 1649-ben a nádorhoz fölterjesztették, melyben a katolikus vallás gyakorlatát a belvárosban egyház fölépíthetését, paplak, iskolák felállíthatását és a Lutheranusok szigorú megbüntetését kérelmezték.¹⁾

A katolikus lakóság feljajdulása ezuttal minden siker nélkül hangzott el, s még éveken kényszerült tűrni a türelmetlenség nyomásait, de a mint az ellenreformatio hívei elérkezettnek látták az időt nagyobb tevékenység kifejtésére, s működésük által a katolika vallás szélesebb tért nyerhetett Kőszeg falai közt, azonnal a vallási szorongatásokat is megkezdették és kettős mértékkel fizették vissza a katolikusok a protestansoknak a részükről szenvedett vallási sérelmeket.

1654. Draskovich Sára néhai gróf Széchy Dénes özvegye, október 2-án. leányának lakodalmára a várost meghívta és egyszersmint fölkérte, hogy a lakodalmas vendégek számára szállásról gondoskodjék.²⁾

1654. A városi közgyűlésen Pammer János bíró közölte: október 10-én. hogy az esztergomi érsek, számos világi és egyházi rendűekkel gróf Széchy Dénesné leányának lakodalmára a kőszegi várba fog érkezni, közhír szerint azonban ez csak ürügy volna a német templomnak elfoglalására. Ennek folytán a közgyűlés elhatározta: „hogy azon esetben, ha az érsek csakugyan a templomba bemenni szándékozna, bár mi okból lenne is, nem kell beereszteni, s ennél fogva a polgárság fegyverben legyen és vigyázzanak, nehogy vigyázatlanság miatt a városnak valami alkalmatlansága legyen.“ A város aggodalma azonban alaptalannak bizonyult be, mert az érsek s a többi uri vendégek a menyegző véghez menetele után a várost elhagyták.³⁾

¹⁾ Városi levéltár iromány gyűjteménye.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

1655. Széchenyi György Sümeghről Kőszeg város bíráját
december 27. értesítette, hogy a pestis ugyan megszűnt, de a török
folyton fenyegeti a vidéket, s miután a nép futó félben
van a török miatt, pénzt nem tud szerezni. Panaszol-
kodik egyttal, hogy lőpor hiányában van nem csak
Sümeghen, hanem Tapolczán is. Kérdést intézett a
kőszegiekhöz, ha van e puskaaporuk? és mi az ára az
öreg s apró pornak? igen szeretné ha pénzért kaphatna
és ekkor szekeret küldene Kőszegre.¹⁾
1658. Gróf Nádasdy Ferencz Bezeredy György Sopron-
január 23-án. megye alispánját megkereste az iránt: hogy az utolsó
csata alkalmával a királynak Zemper nevű elfogott
futárját kísérő törökök gyilkosait kivallassa, a nyert
zsákmánynak mennyisége és hováfordítása iránt Rába-
közben, különösen Szanyban haladék nélkül vizsgálatot
teljesítsen s a vallatást latin nyelven hozzája átküldje.²⁾
1660. A város bírája a közgyűlésen fölemlítette, hogy
november 12-én. Szapáry Péter a török fogságban már négy éven át
sanyargatván, szabadságát csak azon föltétel alatt
nyerheti vissza, ha 22,000 tallér váltságot fizet és 8 fő
török rabot a magyar fogságból kiszabadít, miután ezen
feltételek teljesítésére elégtelen, és még az idei hegy-
vám szedéskor folyamodott a városhoz és kérelme az
országbíró pártfogó levelével is támogatott, kéri ismét-
lődleg a várost, hogy valamely segélylyel járuljon kiszaba-
dulásához. Minek folytán a város szegény tehetsége
szerint 12 arany adományt utasított kiadatni.³⁾
1661. Gróf Zrinyi Miklós megkereste a várost, miszerint
december 9-én. közte és Széchy család közt fenforgó némely vitás
ügyek elintézése végett Kőszegre érkezendő számos
főrendi vendégei elszállásáról gondoskodják. A vendé-
gek néhány nap mulva csakugyan el is érkeztek és
őket a hatóság legnagyobb előzékenységgel szállásolta el.
Zrinyi Miklós szállása ifjabb Kienaszt házában (most
30-ik szám alatti ház a belvárosban) volt. A vendégek
névszerint ezek valának: Szelepesényi György
esztergami érsek, Nádasdy Ferencz országbíró,

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

Nádasdy Boldizsár, Eghresdy Boldizsár, Farkas András. Táresay János, Káldy Péter, Lippich Márton, Vitztnyedy István, Bezeredy György, Horváth György, Rhaby István, Zeke, Pásztory, Beleznay Ferencz, Vásárhelyi Gergely, Armpruster, Kechkés, Purkstaller, Szegedy Ferencz, Nagy György, Ebergényi János, Bottka Ferencz, Horváth Miklós, Sándor György, Jankovits Miklós, Sombár, Prosznitzky, Vuksits, Abanchinak, végre Kőrösvármegye alispánja (neve nincs kitéve). A szállástadó házigazdák pedig ezek voltak: Hostóty István, ifju Kienaszt, Ámbry Bálintné, Mikos Ambrus, Marton Istvánné, Fayranth András, Marczel János, Balogh Márton, Hera György, Csizmazia György, Thobys Mátyás, Szemenyei János, Kádas János, Küllösné, Batthyányi László, Fraunz Mihály.¹⁾ Az itt nevezett szállástadók, mint e korban tekintélyesb háztulajdonosok családjából (Martont kivéve) egyetlen ivadék sines többé Kőszegen.

1661. Fent György Kőszeg város jegyzője mankóbüki
október 17-én. Horváth Ferenczet Zala- és Vas megye jegyzőjét arról tudósította, hogy a török Kolozsvárt megszállván, Montecuculi generalis hadaival visszatérőben vagyon és téli szállásra Sopron- s Vas megyékbe jövend, továbbá hogy a török császár a ráczságnak dobót, zászlót adott a végett, hogy a magyar végváratok ostromolják s Zriny-Ujvárt elrombolják, a királynak is akarata lévén, hogy Zrinyi maga a várt lerontassa, a ki most a királynál tartózkodik és beteg. Továbbá, hogy a komáromvidéki német had a Dunán által ment, s Csallóközben fog a télen maradni, a Mura melletti nemesség pedig Magyarországra jön téli szállásra. Ezen híreket a levélírója Széchy Pétertől, ez pedig az országbirótól halotta.²⁾

A Zrinyiek, azon rokonsági összeköttetésnél fogva, melyel a Széchyekhez — Kőszeg vára tulajdonosaihoz csatoltattak, nemkülönben egyéb hivatalos állásukból kifolyó katonai ügyek elintézése végett Kőszegen gyakran megfordultak, s itteni tartózkodásuk, hivatalos

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár iromány gyűjteményében.

működésük emléket a városi levéltárnak néhány irománya fentartotta. Ezek között mindenestre legtöbb figyelmet érdemlő Zrinyi Györgynek a szigetvári hős unokájának 1626-ik évi december 14-én Pozsonyban tett végrendelete, mely a vallásosság, az alattvalói hűség s a hon-szerелем érzelmeit vezeti előnkbe.¹⁾

1663. Somogyi András s Hodiky György a város részéről
május 22-én. gróf Batthyányi Kristóf generalishoz küldettek a végett, hogy a veszedelmes hírek felől tudomást szerezzenek, minek folytán jelentették, hogy a kis-komáromi kapitány a fenn említett grófot a törökök nagy készülleteiről értesítette s a bán ízenete szerint, legfeljebb három hét alatt életre vagy halálra el kell dűlni a dolognak, ki őt egyuttal segítségre hívta föl. A városi község, küldötteinek ezen jelentésére elhatározta, hogy a sáncz kerítésen belül a kőfal mellett való járást megújítatja, a bástyákat megvizsgáltatja, fegyvereket megtisztogatatja, lökészetet beszerez és mindenkit büntetés terhe alatt a fegyver fogásra kötelez.²⁾

1663. Weselényi Ferencz nádor körlevelében a személyes
június 28-án. fölkelést elrendelte, s ennél fogva a város minden husz házra egy fegyveres kiállítását elhatározta. A tisztok úgy legények felfogadásával Péchy Ferencz és Chente Gergely bizattak meg. A városban lakozó nemeséget illetőleg pedig abban állapodtak meg, hogy mindenki személyesen előáljon, ha pedig elő nem álhatna, maga helyett mást helyettesítsen, a helyetteseknek azonban lovasoknak kell lenni. Hadnagyokul Somogyi András s Fencz György, „sereghajtóul“ pedig Kenyeres Sándor neveztetett ki és ezeknek parancsa alá adták a gyalogságot is.³⁾

1663. A város birája a tanácsülésben előadta: „hogy a
augusztus 21-én. mostani veszedelmes időben, melyben a pogány ellenség a magyar kereszténységet minden felül körül vette, igen szükséges volna, a belső s külső várost jó őrizet alatt tartani és bekeríteni.“ Mire nézvest közakarattal elhatározták, hogy a külvárost

¹⁾ Fogalmazvány, lásd a Zrinyiekre vonatkozó közleményemet: „Adatok Zalamegye történetéhez.“ 1877. 3. k. 2. füzet 118. l.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

árkokkal veszik körül s a bejárásokat sorompókkal látják el, a sánczokat mindenütt megigazítják. Ezen munkára az egész község elparancsoltatik, úgy a falubeliek is megkerestetnek a segítségre.

„Item: folytatja a jegyzőkönyv. Ha my zenebona, vagy támadás lenne a városon, vagy Éjjel, vagy Nappal tehát in tali casu (kitől In oltalmazza a várost) Előljáróknak a kiktől a község függjön, ugyanint az Szigethben rendeltetnek Eöregbhik Grünwalth Mihály uram, Szerenchy György uram és Lőrincz Arhon. A Hostattban pedig Somogyi András, Danár Jakab és Hera György uraim, Hodiky György és Bannya János kik a sorompóknál és másutt is a holott fogh kívántatnyi jó vigyázásban lévén jó őrizet alatt tarthák az községhez.”

„Item: Ha my Zöndülésnek thát a községnek az elő állásra jele lesz az Dobszó, vagy az Lövés öregh taraczkból, vagy mozsárból s halva az első lövést, mingyarást kiki fegyverével készen legyen. a második lövésre pedig tartozék előállany az Sorompókhoz és az Piarczra fegyveres kézzel.”

„Item: Az itt való Gazdákat mind megh költetik járný Ueza számra és signaturába venni, ki mennyed maghával tudnyillik fegyverfogható Legénekkal álhat elő s annak utánna az szerint meghmustrálný az községhez.”

Minden fölül meghirt rendeletek, hogy a jövő Pénteken, hogy a község eleibe adatassanak concludaltatott.

Annak utánna az város Tornyaira kik legyenek Gondviselők, mind az Munitioból és mind más szükséghekből az ide való mód szerint denomináltattak.

A fölső kapu tornyába:

Hosztóty Mihály Uram és Hericz Bálint.

A Lombaiba:

Mikos Ambrus Uram és Simon János.

A Hohár Toronyba:

Hera György Uram és Marton Gergely.

Középső toronyba:

Novák János Uram és Hodiky György.

Börtön Toronyba:

Pernhárt András Uram, Smit Tobiás és Feyrant János.

Az alsó kapu fölött való Toronyba:

Somogyi András Uram, Botthányi László Uram és

Bonnya János.

Az Eöregbik toronyban:

Eöregbik Grünwalth Mihály Uram, Spedl Mihály és
Khinaszt János.¹⁾

1663. Tartott közgyűlésben közöltetett gróf Batthyányi
szeptember 30. Kristóf generalisnak a Vathi táborból szeptember 29-én
kelt parancsa, melyszerint — miután Érsekújvár elveszte
következtében a török a dunántuli vidékre szándékozik
vezetni hadait — minden nemesi személynek egy —
közrendbelieknek pedig minden háztól egy fegyveresnek
kiállítását fölakasztás, vagy fogság büntetés alatt meg-
hagyta. Továbbá elhatározta a közgyűlés, hogy mind-
azok, kik a sánczolásban, vagy őrködésben hanyagok
lesznek, fegyvereket beszerezni elmulasztának, vagy a
meglevőket eladnák, megfenyítessenek.²⁾

1663. A vasvári káptalan bizonyítványt adott ki arról,
augusztus 27-én. hogy Kőszeg sz. kir. város részéről, annak rendszerinti
ügyésze Lindamári Leonard ünnepélyes óvást és ellen-
mondást nyilvánított Pammer Mihály városbíró nevében
az iránt, hogy Kőszeg várának s urodalmának birtokosa
gróf Széchy Péter a város területén fekvő várépületben
bormérést gyakoroltat, melyhez pedig joga nincs s ezen
joggal elődei sem éltek.³⁾

1664. A kanizsai táborba a város részéről a gyalogság
május 5-én. kiindítatott, mely hét tizedből, 82 fegyveres katonából
állott. Az előjárók valának: fővajda Bonnyai János,
viczéje Hera István; zászlótartó Arhon Lőrincz,
viczéje Jankó István; dobos Samarjay Mihály;
sereghajtó Chente Gergely.⁴⁾

1664. Stauffenberg János a birodalmi tartalék seregnek
szeptember 15. parancsnoka Brodersdorfból tudósította a kőszegieket,

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi titkos levéltár, 6. cs. 101. sz.

⁴⁾ Városi levéltár irományok gyűjteménye.

hogy 500 sebesültet és beteget fog Kőszegre szállítani, kiknek ellátását és élelmezését meghagyta.¹⁾

1666. I. Lipót király gróf Széchy Pétert, mint Kőszeg
február 18-án. vára s urodalma birtokosát, azon kérelmétől — miszerint a közte és a város közt bizonyos urbéri szolgálmányak és bérfizetések, hegyvám, tized, a város határában fekvő majorsági birtok s ház iránt folyamatban levő peres ügy rendkívüli uton egy küldöttség által intéztessék el — elmozdította.²⁾

1668. I. Lipót király latin fordításban kiadta II. Mátyás
január 4-én. királynak május 31-én 1616-ban kelt Széchy Tamás részére kibocsátott záloglevelét, mely szerint Kőszeg várát és uroalmát ennek birtokába bocsátja, kivéven Payerndorf és Neudorf falukat, melyek rorai báró Harrach Károlynak adattak zálogba. Ezen okmányból értesülünk, hogy Széchy Tamás 20 német zsoldost tartozott a várba fogadni, kik a városnak azon kapuját tartoztak őrizni, mely a várhoz legközelebb esett (fölső, vagy austriai kapu).³⁾

1670. Schmerling Jordán alsó-austriai kamarai registrator
ápril 18-án. hiteles másolatban kiadta Kőszeg vár- és uroalmához tartozó birtokok urbariumát, mely 1569-ben osztrákhoni kiküldöttek által iratott össze. Megemlítettik ezen urbérben az „Ó-Vár”.⁴⁾

A szent Jakab vagy német templomnak vissza- foglalása 1671-ben.

Mig a Vesselényi-féle összeesküvés vezetői tul a hazán az önkény boszuló bárdja alatt véreztek, a többi részesek pedig a bécsi, németujhelyi, pozsonyi börtönökben sinlődve ellenséges bírák ítéletétől várták aggasztó sorsuk kimenetelét, addig I. Lipót, miután a fenyegető mozgalmat és minden szabadabb lüktetés rugóit rémeszközeivel elnyomta, a nemzet alélt állapotát fölhasználván fokozott buzgalommal, szívós erélylyel folytatta az alkotmány elrombolására, a vallás szabadság megsemmisítésére célzó önkényes intézkedéseit.

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ Városi titkos levéltár, 6. cs. 103. sz.

³⁾ U. o., 6. cs. 104. sz.

⁴⁾ U. o., 6. cs. 110. sz.

A szorongatások, üldöztetések hosszú sorát Lobkowitz minister hazánk felső részeiben nyitotta meg. Miután Kassa, Eperjes, Sárospatak a vakbuzgalom első rohamait átszenvedték, Sopron, Kőszeg a dunántuli protestantismus eme főtüzhelyei sem kerültek el balsorsukat. Az 1669-ben fölfedezett összeesküvés terveiben a protestáns lelkészek és tanítók lévén leginkább beavatva, a rémuralom ezeket szemelte ki első sorban üldöztetése áldozatául. Egy állítólag Vittnyédy István által 1669 május 10-ről Bethlen Miklóshoz intézett levél folytán, mely a kőszegi protestáns lelkészeket, mint a kítőrendő mozgalom hiveit, s a dunántuli részek izgatóit tüntette fel, 1671 január 30-án szombathelyi Nagy István és Pap Farkas vásvári káptalan tagjai Kőszegre küldettek, a végett: hogy Hodikius városbíró és tanácsostársait vallomásra szorítsák és hitletétel mellett kihallgassák az iránt: hogy kik gyalázták a királyt? kik esküdtek ellene össze? kik leveleztek a törökkel? kik valának a zürzavar okozói? s most is kik izgatják az országbelieket? továbbá, hogy Vittnyédy István mikor levelezett Vesselényi nádorral? hol, minő segélylyel és körülményekkel?

A vallatás eredménye főképen Fekete István kőszegi magyar prédikátort és superintendenst, nemkülönben Széchy György grófot kőszeg vára urát sujtotta. Az előbbi menekülés, ez utóbbi pedig nagy pénzbírság árán szabadult meg a kárhozattól.¹⁾

Ezen vizsgálat alkalmával értesült a kizárólag protestánsokból álló városi bel- és kültanács: hogy a sz. Jakab egyházat, melyben a német lutheranus ág gyakorolta isteni tiszteletét, a katolikusok számára a kormány visszafoglalni szándékozik. A megdöbbenő hír hallatára a községbeliek, hogy a czélba vett terv foganását akadályozzák Simon Jánost „a lutheranusok legokosabb fejét“ és Feyerabendt Jánost „a legbuzgóbb lutheranust“ (mint akkor őket jellemzők) némely ajándékok kíséretében egy emlékirattal, melyet Fodor András szerkesztett, Lipót királyhoz menesztették, melyben a fentálló hazai törvények szentségére, a vallásszabadság hosszas gyakorlatára történt hivatkozással esedeztek:

¹⁾ Széchy György a Baloghi javakból ötlet illető rész egy harmadát a királyi ügyésznek átengedte, továbbá 15,000 frt. lefizetésére s családjának a királyi ügyésztől követelendő 10,000 frtból a reá eső hatodrésznek elengedésére kötelezte magát. Ezen 1672-ben aug. 15-én létrejött egység kötelmeinek Széchy György azonban nem tévén eleget, a kir. ügyész ennek kőszegi urodlomból illető osztályrészét lefoglalta, előbb Széchenyi Györgynek utóbb gróf Draskovits Miklósnak zálogba adta, kitől ezen javakat gróf Széchy Péter a kir. ügyész beleegyezésével magához váltotta. A Széchyeknek, főképen Péternek a bormérés és vámszedés miatt sok vizálya volt a várossal, míg nem perutján a kérdéses jogi viszonyok kiegyenlítették.

hogy a kőszegi protestansokra mérendő csapást eszközlésbe venni ne engedje. A küldöttek a soproni hitsorsosaik tanácsára Rottalt, úgy a főhercegeket Bécsben fölkeresték, s az emlékiratot az aján-dékok átadásával Lobkowitz és Montecuculinak előterjesztették. Ezek a város által küldött bort és gyümölcsöt szívesen fogadták, a várost atyai indulatjokról és pártfogoló közbenjárulásukról biz-tositották ugyan, de végre mégis azt nyilatkoztatták ki: „hogya mivel ez res Hungarica, abba magokat nem márthatják.“ Minthogy ekkor Pálffy Tamás kancellár Béctől távol volt, Lobkowitz herceg a küldötteket Orbán István titoknokhoz utasította, ki minden tartózkodás nélkül közölte: hogy a német vagy öreg templomnak visszafoglalása végett a királyi parancs már kiadatott. Innét Dvornikovits Miklós kancelláriai irrattárnokhoz mentek, ez azonban a kérdéses parancsról mit sem tudott, állítván, hogy a kancellár a rendeleteket maga fogalmazza, s miután a királylyal aláíratta, csak azután pecsételteti meg, miről egyébiránt nekie gyakran tudomása sincsen, tanácsolta azonban a templomnak békes-utoni átadását, mert különben német katonaságot küldenek a városra, kik nem csak feles költséget, hanem egyéb károkat is fognak okozni a városnak, megjegyezte egyszersmind azt is, hogy a győri püspök (Széchenyi György) azon esetben ha ezen ügy kívánsága szerint és minden ellenzés nélkül fog elintéztetni, valamely nemes czélra egy 60,000 frtra terjedő alapítványt szándékozik a kőszegiekek adományozni.

Ezután Lobkowitz herceghez tértek vissza, ki ekként nyilatkozott: „Ego sum vester pater, de a magyar kancellár dolgába és a magyarországi dolgokba magát nem márt-hattya“ továbbá hogy: „a császár mit sem tud ez ügyről, csak a Cancellarius Pálffy Tamás az oka ennek és Magyar Országokra se mertek volna az Némethek menni, ha eő nem lett volna, nitimur in vetitum cupimusque negata a Papok okay mindezeknek az dolgoknak és ők a Hercegek nem segithetik ezen dolgot, mivel res Hungarica.

Három nap mulva, ápril 13-án, Simon János — ki a kancellár bevárando Bécsben maradt — szinte hazaérkezett, s a kancellár-nak azon válaszárol értesítette a községet: „hogya csak átkell adni a templomot a katholikusok számára, minek megh lenni, jobb volna cselekednék megh örömet.“

Hason értelemben nyilatkoztak a hercegek és Széchy is: „ex necessitate faciat virtutem in hoc rerum statu, legyen helye a katholikusok satisfactiójának, egy általyában csak

megh kell lenni, non obstantibus legibus Regni, Civitatis, ha németek jönnek reátok meghválik, mint lesz akkor az Országh törvényével való argumentatio, azért csak heába fáradván jobb haza menni kegyelmeteknek, mert csak elfognak jönni az Urak egyáltalában.

E leverő közléssel kapcsolatban fölolvastatott Lipót királynak a győri püspökhöz, ugyszinté ennek a templom elfoglalása érdemében a városhoz intézett levele, meghallgatása után a városbíró Hodikius György figyelmeztette a községet, hogy a kanczellár és győri püspök eljövetelekor „böcsülettel, tiszteséggel, és reverenter viselye kiki magát ne nyelvéskedgyenek, hadgyák a Tanácsra az dolgot.“ Simon János ezután előadta, hogy a soproni, és pozsonyi urak is uno voto azt javaslották, hogy „sem mi opositiot ne tégyen az Város az Istenért, mert ha az nagy Uraktól az nagy várakat elvehette eő Fölséghe, itt is nagyobb, és többet cselekedhetik, hanem noha nem benevole de szép szóval, és minden szép argumentumokkal meghbeszélvén, engedelymessen viselye az Város maghát, és semmi resinstantiokat ne cselekedgyék az Város az több, és nagyobb gonoszna eltávoztatására. Soproni Uraimék is mondották ha szüntén az Szent Mihályt (egyház) elakarják is eő kegylmetektől venny, csak oda engedik; állegálván minden Legalis ratiokat és dolgokat emittálván az Urak előtt, quibus peractis In, és Világh előtt mentesek legyenek, eők ellene nem tehetnek eő Fölségének. Azért akarattya, és az Város kedve ellen, ha oda köll adny s elveszik eő Nghok, mi másoknak ne látassunk gonosz példát adny, mert ha opponálljuk maghunkat az egész szabad Városokat elvesztjük magunk példa adásával.“

A köszgiek aggodalma csakugyan igazolást nyert, mert a mint az előzmények után várható volt Széchenyi György érsek és győri püspök rövid napok mulva Kőszegre érkezett, és a várba szállott meg. Midőn a városi község az érseknél ápril 19-én tiszteletgett ez kinyilatkoztatta, hogy ő a király személyét képviseli, és ennek nevében felszólítja a várost, ha valjon átakarja-e adni a német templomot vagy sem? „Miután az itt való Catholikusoknak ez ideigh exercitiumjok nem volt, eő Fölséghe feje haytogatásával értette, azért servato juris patronatus autoritate penes civitate, kit eő Fölséghe nem kíván elvenni, az mint másutt is Sopronban, meghhalván kívánja

eő Fölséghe hogy az Régi Németh Templomot az ki még tempore Szulimannys megh volt, azon kívül Scholat és Parochiat kíván a Várostul azért eő representálván az eő Fölsége személyét ha akarja az Város adny, nem e? Egyébbiránt ha eő elmegy, és reportálya eő Fölségének, az után mi lesz, mit és kit küld eő Fölséghe tovább ide, azt nem tudgya, hozván eő Ngha magával Papot is, és Plebanust lássa az Város emebben amabban, — való Par kérésekkel ne ágrávvállyák, mert nem inter partes proportionatas van az dologh, hanem Urunkal eő Fölségével azért mind a mostani, mind az azután leendő papisták számára adják oda az nagy templomot cum accessoriis.“ Közölte egyttal az érsek, hogy Forgách a város emlékiratát a legközelebbi télen a királynak átküldötte, mit a ministertanácsba elolvastatott, de maga a király is elolvasott és tárgyalatott; különösen csudálkozott a király azon, hogy országának egyik városában a katholikuskoknak ez ideig nem volt vallás gyakorlata, sőt álnokul és mesterségesen távolították el innét a katholikusokat. Ezenkívül a közszegeknek sok más kicsapongásairól is értesült a király a többek között, hogy az itten való Predikátorok nyilvánosan kiáltották ki: hogy mennyi pápistát tettek lutheranussá s. a. t., és ezen kicsapongások miatt csak azért nem teljesített a király vizsgálatot, mert ezeket egyes emberek követték el, és a város iránt szánalommal viseltetett. Ismétlőleg tehát az érsek felszólította a városi küldötteket a német templom átadására.

A mint a közgyűlés az érsek kívánságát megértette, hosszabb tárgyalás után azon határozatban állapodott meg, hogy miután az érseknek „pöcsétes“ utasítása nincsen a királytól, a város pedig örök időktől fogva az ország törvényeit hűségesen megtartotta és ő felsége által esküvel szentesített szabadságaihoz álhatalatosan ragaszkodik, azért az érsek követelésének helyt nem adhat, hanem továbbá is a fejedelem magas kegyelmébe helyezvén ügyének igazságát, jogainak sérthetetlen fentartásáért fog esedezni. Ámbár a koronás királyt ismerik el törvényes uroknak, mégis fölkéri az érseket, hogy az ország törvényeit szemelőtt tartván, engedjen annyi időt, hogy a város folyamodványát ez ügyben alkotmányos királyának fölterjeszthesse.

A közgyűlés ezen diplomatikus határozatára az érsek röviden azt válaszolta: „vagy fehért, vagy feketét mondjon a város, in suspenso a dolgot nem hagygya, vel affirmativa, vel negativa legyen, nem gyermek ember ő, sőt az ki őt

küldötte kiesoda? considerandum, még holnapigh elvárja a resolútiót, lássa a város miesoda leszen utoljára belőle.“

A község azonban hozott határozatához makaesul ragaszkodott s mindaddig míg folyamodását a királyhoz be nem nyújtotta, bármilyenü végleges intézkedésbe bocsátkozni vonakodott.

Miután a község vonakodó ellenszegülése miatt az érsek feladatát békés uton elintézhetőnek nem reménylette, ápril 20-án Kőszeget elhagyta.

E szerint a német templomnak visszafoglalása ezuttal ugyan el lőn halasztva, de mint előre látható volt be nem szüntette. Sejdítették is kőszegieket, hogy a felfüggesztett ügy foganasítására a kormány legrövidebb idő alatt szigorú eszközöket fog alkalmazni miért is Simon Jánost és Feyerabendt Jánost egy okmányok alapján szerkesztett kimerítő emlékirattal Bécsbe indították és utasították, hogy ott azon férfiakat, kik a város iránt rokonszenvvel viseltetnek, s a német kormányra befolyással bírnak ügyök pártfogolására főkérjék és mind azt elkövessék, mi a fenyegető veszély eltávolítására szolgálhat.

Míg a városi küldöttek megbízatásukhoz képest Bécsben időztek, azalatt itthon a protestans község aggályteljes várakozással tekintett a bekövetkezendő események elébe. De a remény, félelem és izgalom közt hányatott népet a legközelebbi napok fájdalmasan rázták föl kétséges helyzetéből.

Miután Széchenyi érsek a várost megelőzőleg jöveteléről értesítette, május 12-én esti hét órákor, tekintélyes királyi küldöttség kíséretében Kőszegre érkezett. A küldöttség tagjai ezek valának:

Pálffy Tamás kanczellár, nyitrai püspök.

Széchenyi György kalocsai érsek, győri püspök.

Gróf Széchy Péter, vasmegye főispánja.

Falusy András, vasmegye alispánja.

Rátky György, sopronmegye alispánja.

Cziráky Moises.

Vasdinyei, Nádosdy püspök egykori kapitánya.

Pásztory, Sopronvármegye jegyzője.

Horváth János (szentgyörgyi), vasmegye szolgabírája.

Niczky Gáspár.

Pernészy István, ugy több más megyei szolgabírákkal és táblabírákkal.

Nagy Imre, szent pálos szerzetnek tagja.

Fissinger János, Jezus rendnek tagja.

Kováts M., szent Ferencz szerzetnek tagja.

Zichy György, diákovári és jaáki apát.

Nagy Mihály, nyitrai kanonok; több plébánossal és segédlelkészszel.

A bevonuló küldöttséget az összes tanács a város kapujánál ünnepélyesen fogadta, s rövid üdvözlét után elbucuszván, kevés idő múlva a városbírájának a királyi parancsot Nagy Mihály nyitrai kanonok kézbesítette, oly meghagyással, hogy arra a következő napon összehívandó közgyűlés határozottan válaszoljon.

Ez alatt Simon és Feyerabendt bécsi küldetésükből visszatértek, s másnap, május 13-án jelentették, hogy a királynál, ugy a hercegeknél mindent elkövettek a végett, hogy a német templom továbbra is a protestánsok birtokában maradjasson, s ámbár a király ajánlotta: hogy az államtanácsban a város folyamodványát tárgyaltatni fogja, mégis Pálffy kancellár azt elő nem terjesztette, sőt midőn eljárásuk sikertelenségét Lobkowitz hercegnek és más uraknak elpanaszolták, mindenki a kancellárt okozta, hogy ez ügy akadályokba ütközött, sőt Lobkowitz herceg azt mondta: „etiam si centies veneritis frustra est“ továbbá, hogy Pálffy kancellár az érsek mellé azért adatott a királyi bizottsághoz, hogy a német templom elfoglalása annál biztosabban megtörténhessék. Ezek hallatára a közgyűlés reményét s bizalmát a királyi kegyelembe helyezvén ismét csak azt határozta: hogy a templomot önkéntesen át nem adja, de ha mégis a város kedve és akarata ellenére erőszakkal elvonnék, ellent nem fog állani. Egyébíránt hajlandónak nyilatkozott a helybeli kevés katolikusok számára templom építésére alkalmas helyet kijelölni, különösen hangsúlyozván azon körülményt, hogy a német templom mindenkor a többségben lévő hitfelekezet birtokában volt, mint azt jelenleg is a többségben lévő lutheranusok birják, kik a templom kiigazítására, orgona beszerzésére és karcsináltatására tetemes költségeket fordítottak; azonkívül a templomot 117 évvel ezelőtt nem erőszakkal vették el a katolikusoktól, hanem papjaik önként távoztak el, s csak miután ez pusztán hagyatott, hoztak be a városba lutheranos lelkipásztort.

Mig ily okok, hason érvek fölemlítésével folyt le az ügynek tárgyalása, addig a kir. bizottság tagjai Pálffy kancellár szállásán, özv. Svetics Andrásné házában (városház-tér belváros 54. sz. alatti ház) a német templom mikénti birtokba vétele iránt tanakodtak.

A kir. bizottság személyes biztonsága tekintetéből az említett ház előtt 25 fegyveres katona egy tisztnek vezénylése mellett helyt foglalt, ki oly utasítással volt ellátva, hogy magát mindenben a kancellár parancsához alkalmazza.

A védesapat elhelyezése után Pálffy kancellár a vezénylő tiszttel a város tanácsházába küldötte s a király nevében a tanácsnak megparancsolta, hogy legközelebb megérkezendő 300 katonára elszállításáról rögtön gondoskodják. Ezt azonban csak eselül használta, a község elrémtetésére. Alig hogy a katonatiszt küldetésének célját közölte, utánna nyomba a királyi bizottságnak két tagja is megjelent; kik sürgették a tanácsot, hogy a királyi parancsra határozott válaszát, illetőleg a német templom átengedése iránti beleegyezését nyilatkoztassa ki. Ezen fölszólításra a közgyűlés Simon és Feyerabendt tanácsost, Ujváry András jegyzőt több más községbeliekkel a királyi bizottsághoz küldötte azon kérelemmel, hogy a templom elfoglalását halasztásig el addig, mignem eziránt a város folyamodványát a királynak átnyújthatja s erre választ nyerhet. Mígn a városi küldöttek a királyi bizottságot a város kíváncsiságáról értesítették, Széchényi érsek kemény kifejezésekkel válaszolt, az engedetlenség, a hűségtelenség szemrehányásaival intette őket, hogy a király iránt alattvalói hódolattal és tartozó hűséggel viseltessenek. Ámbár mindenféle érveket fölhozott a városi küldöttség, csak hogy a királyi bizottságot feladatának kivitelétől elvonhassa, mindazonáltal ez határozottan a templom átadását kívánta, mondván: hogy „Eperjes, Lőcsé és Bártfa városok erősebbek, nagyobbak, okosabbak lévén, megh nem merték tagadni, az e Fölségheől kívánt Templomokat, hanem meghadták s noha ott is némelyek nyakaskodtak, de nagy hadat szállítván rájuk e Fölséghe, ugymint Lőcsére, az kik elsőben opponálták volt magokat, sőt a Bártfaiak nagy Summa aranyat, és Kupákat adván e Fölséghe Vitézi előjáróinak, egy kevesen nem mentek ugyan rájuk, de azután csak hamar rajtok, pénzek is elveszvé, Templomokat is elvették, és azon Város Biráját, és Notariusát Vasba vevén Posonban törvényre hozták stb.

Hason vonatkozások és fenyegetődzések után Pálffy kancellár a bírót, úgy az egész községet lázadóknak nevezte, s mint a királyi parancsnak konok megvetőit a pozsonyi törvényszékre idéztetni és őket bebörtönöztetni igérte, addig pedig míg fölöttük ítélet hozatnék a belvárosba 1000, a külvárosba szinte annyi német katonára beszállásolását helyezte kilátásba; fenyegetődzéseit folytatva mondá: „hasztalan minden kívánságtok a halasztás iránt, ezt már kértétek és nem kaptátok meg, mi azért küldettünk ide e Fölségheől, hogy titeket jó módjával, de komolyan megintsünk a német templom átadása végett, ne okozzatok

tehát új és haszontalan költségeket, a város ugyis szegény, és gondoljátok meg, mennyi káros következményeket fog szülni e második ellenállástok, engedelmeskedjetez tehát, hozzátok ide a templom kulesait, ide többet senkit se küldjetez, hanem a választ a bíró és tanácsosok hozzák meg.“

A kancellár ezen parancsát a közgyűlés újabb tárgyalás alá vette, de, miután a tanácskozás hosszabb időre nyult ki, a királyi bizottság türelmét vesztette, s küldöttje által a vitatkozás azonnali befejezését és a véglegesen hozandó határozat közlését kívánta. Erre a városbíró és tanácsos társai újra a királyi bizottsághoz indultak, s ott az egyetlen Isten szerelmére hivatkozva azon esedeztek, hogy csak a mai napon engedjenek halasztást azon okból, hogy a király színe eleibe járulhassanak, s tőle kegyelmes szándékát megtudhassák, igérvén, hogy mit ő felsége parancsolni fog, azt önként teljesítik.

Ekkor a királyi bizottság az előbbinél sokkal keményebb kifakadásokkal fogadta a városbíró és társait, különösen a fölingerült kancellár ezen szavakra fakadt: „Már látom minő nyakasok és engedetlenség vagytok, nem mindnyájan, tudjuk mi jól kik azok a kevesek közületek, talán te Simon János és te Uyváry András, ti ketten vagytok ennek a nagy engedetlenségnek okai, de bizony megbánjátok, elhídigyétek, a kikkel mit fogunk tenni, nem sokára megmutattjuk. Menjetez tehát vissza, s ha a legrosszabbat nem akarjátok, tehát jobb válaszal térjetez vissza.“

Alig hogy a városi küldöttek küldöik körébe visszatértek, s a kancellár szavait a községgel közölhették, már is Falusy Miklós, Ráthky György alispányok, Perneszy István szolgabíró a tanács-¹ házba megjelentek és kinyilatkoztatták, hogy azon esetben, ha a tanács a templom kulesait ki nem szolgáltatja, s ennek folytán a városba szállásolandó német katonaság miatt egyik vagy másik vármegye károkat szenvedne, akkor a várostól fognak kárpótlást követelni, vegye tehát ezen körülményt a község tekintetbe és adjon határozott választ, mert a királyi bizottság már megunta a városnak késedelmezését és hosszú halogatását. Egyébiránt is nagy megvetésnek veszik az urak, hogy a város a királyi bizottságot, mely a király személyét képviseli, ily kevésbé tiszteli, azért: „caute bánjék a város eö Nagyságokkal, mert bizony megbánja jövőben, ti se rattok kárabbak Zrinyi s Nádasdynál;

az Udvarnál is in Consilio ezen város dolga előhozatván az Consilium csaknem Rebelliot magyarázott ezen városra, midőn ott instálódtak ex eo, hogy az Catholikusokat nem akarnák köztök szenvedny.“

De a község nem tágitott. Az ismételt fenyegetésekre, végre abban állapotodott meg, hogy azon esetben, ha a királyi bizottság a katolikus templom számára kijelelendő helyel nem elégednék meg, akkor még egyszer „fejenkint seregestül“ fölmennek Bécsbe a királyhoz esedezni, hogy a német templom birtokában maradhassanak. Ha pedig ez sem vezetne sikerre, s a király őket kérelmüktől elmozditaná, akkor a templom kulcsait magának a királynak kézbesitik.

A város ezen határozatára a kancellár kereken kijelentette, hogy a király eleibe bocsáttatni nem fognak; „talán nem hisztek nekünk“ folytatá „illy levél mellett, az mely mellett ti hozzátok küldöttem eő Fölséghtëül olly Levél, hogy eő Fölséghe, az Nagy Spanyol királynak sem irhatna többet, de lássátok, mit nyertek magatoknak, kívánván tovább is a Comissio általam Cathégorica resoluciot.“

Ezen szavak után egy felső Magyarországból érkezett levelet olvasott föl, mely azt tartalmazta: hogy a löcseiek sem akarták templomjukat az ott működő királyi bizottságnak átadni, mégis a bíró és tanács kényszerítették a templom fölnyitására, s hivatalos átadására. „Tehát elvárja, és követeli“ mondá a kancellár „az eő Feölséghe nevével, az itt való város Biraja és tanacsatol: hogy Lőcse példáját követi lévén Kőszegh Városa Bécs kapu előtt, miben keménkedik, jól megh lássa.“

A hallottakat Simon János, Feyerabendt János, Somogyi András, Ujváry András, Kádós János (kalvinista) a tanácsházba visszatérvén a községgel közölték. A tanácskozási teremben, udvaron és utcán nagy számban összegyülekezett nép, a bel- és kültanács az indulatok hevétől fölizgatva zajos láрма, keserű kifakadások és zokogások között kijelentették: hogy a templomot önkarattal semmi esetre át nem adandják, s azt felnyitadni nem engedik.

A fokról fokra növekvő ingerültség láttára, s a már már kitörendő mozgalom elhárítására a királyi bizottság szükségesnek vélte arról tanácskozni: hogy ily fenyegető körülmények között feladatának legbiztosabb megoldása érdekében minő rendszabályokat alkalmazzon. Pálffy kancellár legezélszerűbbnek ajánlotta: hogy a

város előjáróit, úgy a nép befolyásosabb izgatóit a kir. bizottság egyenkint maga elébe hivassa, s a király nevében mindegyiket felszólítsák, ha valjon akarnak-e a Felség parancsának engedelmeskedni vagy sem? A kihallgatás végeztével pedig személyenkint elzárásának, nehogy a hozzájuk intézett kérdéseket, úgy az ezekre adott válaszokat a kihallgatottak bárkivel is közölhessék. A kancellár indítványát a bizottság közhelyesléssel fogadta, s eszközzése végett azonnal Horváth János szolgabíró, Hodikus György városbíróért elküldötte, ki a vattatás után tüstént három muskotályos őrizete mellett egyik hátulsó szobában elzáratott. Hasonló sorsban részesültek a tanács s a község szereplő tagjai is.

Miután az idézettek kihallgattattak és egymásután letartóztatottak, az izgalmas nép vezetőinek eltűnését magának megmagyarázni nem birta, és a legroszabbat sejdítette, nagy kiáltozás közt a kancellár szállásához rohant, s közülök többen a ház kapuja alá tolaakodtak. A kapuszinbe betodult zajongóknak közlekedését a ház előtt felállított katonaság az utcán lévőkkal rögtön elzártá, s azokat többé ki nem eresztette. A ház előtt összeasoportosult lármás tömeg ennek látásakor nagy zajjal a tanácsházba — hol a templom kulcsai őriztettek — visszasiertet, s ennek kapuit belülről elzártá. Ennek történtével, minthogy az idő is előrehalladott, a kir. bizottság egyértelműleg a kancellárt felkérte, hogy menne a tanácsházhoz, s a zajongó népet az ügy komolyságához képest az ellenállás szomorú következményeire figyelmeztesse. Minek folytán a kancellár az összes kir. bizottság kíséretében (Széchenyi érsek kivételével) katonai fődözet mellett a tanácsháza felé megindult. A mint ezt az utcán maradt tömeg észrevette, a nélkül hogy a kir. bizottság ezélba vett szándékát megfejtette volna magának, meglepetése zöndülésbe tört ki, s rémitő orditással „fegyverre“ kiáltott. A német katonaság erre sorakozott, s tüzelésre készen várta a parancsot. E pillanatban minden jel arra mutatott, hogy a tömeget többé féken tartani nem lehet, és a fenyegető vihart véres összeütközés követi. Nehogy azonban a forrongás kanócza emésztő lángokat gyulaszon, a szenvedélyek féktelensége, a nép meggonolatlansága gyászos jeleneteket idézzen elő, a sajnosb következmények eltávolítása végett, a kancellár a tanácsház előtti téren békéltető és megnyugtató hangokat intézett a tömeghez és ki nyilatkozatá: hogy ő nem ellenséges szándékból, hanem a királyi parancs megmagyarázása ezéljából jelenik meg közöttük, megjegyzevén azonban, hogy a nép viselete valóságos lázadás a király irányában, kinek személyét a jelen parancs által képviseli. De e

szavak minden eredmény nélkül hangoztak el, azért saját biztonsága megőrzésére, a növekedő izgalom lecsillapítására a királyi bizottság tanácsosnak találta a kanczellár szállására visszatérni, hogy a fogva tartott városi tisztviselőket a többi foglyokkal együtt szabadon bocsássa. Ezek azonban most vonakodtak foghelyeiket elhagyni, különösen Hodikius György városbíró, Somogyi András, Simon János, Feyerabendt János még a kir. bizottság kérelmére sem hajoltak, sőt ellenkezőleg erélyesen tiltakoztak, ily törvénytelen eljárás ellen, mondván: „mi ártatlanul vagyunk rabok és nem is megyünk ki, lássák az Urak, mit cselekedtek velünk.“

Eközbe a nép ismét zajongó lármá közt a kanczellár lakásához vonult, s a mindegyre emelkedő ingerültség, az egymást lelkesítő szenvedélyek kölcsönösen fokozták az elkeseredést, mely határaiból szabadulandó kicsapongásokban keresett kifejezést.

Pálffy kanczellár és Széchenyi érsek a zenebonára annyira megdöbbenek, hogy meglepetésökben fenhargon kiáltották: „jő-jetek ky, jőjjetek ky, Biro és Tanács, tagadgyuk nem vattok rabok,“ de a foglyok nem mozdultak. Minek láttára a kanczellár és Falussy alispán, Uyváry jegyzőt többi fogoly társai közül kivonták és karonfogva az első szobába vezették, hol a bizottság tagjai, különösen Széchy Péter, könyörgések által sürgették őt, hogy menjen le az utcára, csillapítsa le a népet és vezesse vissza a tanácsházhoz, s közölje vele: miszerint a kir. bizottság egyedül azon czélból jött le az utcára, hogy ebédre menjen a várba. Mit Uyváry megis tett. Megjelenésére és erélyes közbenjárulására a forrongó tömeg egy ideig határozatlanul habozott, míg nem végre a jegyző kérlelő s megnyugtató előterjesztése folytán lecsillapodott.

Tartva az ellenszegülés következményeitől, Uyváry néhány higgadtabb érzelmű férfiakkal délutáni négy óra tájban a királyi bizottságot, mely ekkor már a várba Széchy grófhoz tért ebédre, fölkereste; hol a nép magaviseletét mentegette, és rimánkodva bocsánatért, kiméletért esedezett. Beható könyörgéseire a már már utazni készülő bizottság, az ügy kedvező fordulatának reményében másnapra hallasztotta elmenetelét.

Mikor Uyváry jegyző a várból visszaérkezett akkor már a fogva volt Hodikius városbíró, Somogyi, Feyerabendt, Balogh Márton, Szerencsey György, Grembolt Mihály belső tanácsbelik, Simon János, Hosztóthy Mihály, Csirip András, Kados János, Kaesor István, Erdős János, Gazdagh György, Bosky Mihály, Koppay György, Pammer Márton, Sana György, Lakatjártó Mihály legelőkelőbb kültanácsbeliek s a nép befolyásos vezetői a tanácsháznál

az izgatott tömeg lecsendesítésére hatoltak. A mi részben sikerült ugyan, de azzal az aggodalomnak nem valának eloszlatva. A kételkedő nép ekkor Pammer Jánost és Mihályt kereste föl, tőlük tanácsot kérendő, hogy a nehéz helyzetben mily utat válaszszanak. A kérdettek a templom kulcsainak kiszolgáltatását javallották.

Alkonyat felé a királyi bizottság a tanácsot kemény fenyegetésekkel ismétlőleg és utóljára felszólította: hogy személy és vagyonbiztonságukat tartván szem előtt, a város javát ne kockáztassa, hanem a királyi parancsnak hódoljon meg, miután a kancellárnak a királytól oly meghatalmazása van, mely szerint szükség esetében a muraközi hadat, s a szomszéd várak német őrségeit a városba rendelheti, s az ellenszegülő mindkét rendbeli tanácsot a pozsonyi bizottmány elé idézheti.

Egész éjjel át kihuzodó tanácskozmány után végre a község a kényszerűségnek meghajolt és sirás, zokogás között kétségbeesett csüggedéssel elhatározta: hogy a város biztonsága tekintetéből, nehogy a templommal együtt többi szabadságaitól és jogaitól megfosztassék, a templom kulcsait átadja: „Láttál volna itt“ mondja kutforrásunk „nem kevés síró, és könyhullató Városhy, és külföldi sok számtalan Envangelicust utriusque sexus pios homines kiesinyeket, és mind nagyokat, gyermekeket, és asszonyokat egyenlő keserűséggel, kin, kü lett volna is, szived esett volna, és így Lőcsei módon az mind akkor mondották ad signum obedientiae, et tollenda suspicione rebellionis a királyi parancsnak engedelmeskedtek.“

A városbíró és tanácsos társai következő napon, május 14-én reggeli 11 órakor, a templom kulcsait az érseknek átadták; ellenszegülésük elnézéseért esedezve megígérték: hogy mindazon tárgyakat, melyek a német templom tartozékát képezik, hűségesen, minden hiány nélkül kézbesitendik.

A viszonyok ezen kedvező fordulataban a királyi bizottság késedelem nélkül a német templom tetteges átvételére indult. Midőn ez az összes tanács vezetése mellett, a pápista lakosság, szerzetesek, jezsuiták kíséretében a templomhoz érkezett, Pálffy kancellár a birónak megparancsolta, hogy az egyház ajtait sajátkezüleg nyissa föl és a bizottmányt vezesse be. Mit a városbíró, a nép gyűlöletétől tartván, teljesíteni vonakodott, de végre mégis a kényszerítő parancsnak engedett, az ajtókat felzárta, és a királyi bizottságot az egyházba, innét pedig a sekrestyébe bevezette.

Miután a kancellár püspök egyházi ruhában a templomot kívül és belül körüljárta, és háromszor megszentelte, diszöltözetben

püspöki bottal és süveggel „te deum“ isteni szolgálatot tartott; trombiták harsogása, dobok pergése, löfegyverek ropogásától kísérve.

A szertartás befejezte után a plébánia lakot — hol ekkor Gartner Menyhért német predikátor szállásolt — a királyi bizottság szinte birtokba vette, a predikátor kiköltözésére négy napi határidőt tűzött ki. A plébánia ideiglenes ellátásával Széchenyi érsek saját káplánját Pongrácz Ádám növendék papot bízta meg, kinek helyébe két hét múlva Kusmits Péter esperest és győri kanonokot nevezte ki plébánosnak.

Ennyi nehézség, ennyi ellenszegülés után a királyi bizottság szerencsésen bevégzett feladatának áldomására Széchy gróf várában gazdag lakomát tartott, honnét azután zenehangok, löfegyverek és taraczkok durrogásai közt Kőszegről elutazott.¹⁾

A leírt körülmények közt folyt le a szent Jakab vagy német templom visszafoglalásának eseménye, mely minden súlyosabb jelenetek nélkül a katolikusok számára visszaszereztetett. Sokkal nagyobb leendett a forrongás, sokkal gyászosabb következményekkel zajlik le az indulatok vihara, ha a királyi bizottság bevonulása alkalmakor előrelátó óvatosságból a belváros vonóhidjait föl nem huzatta, kapuit el nem záratta, s ez által az a belvárosnak a külvárossal való közlekedését meg nem szüntette volna; mert ha ezt elmulasztja akkor a külvárosban lévő számos „szabadlegénység“ és „szolgarend“, úgy nemkülönben a csökkönös földmives osztály, a mint tervezve is volt, a fogva tartott városi előljárók erőszakos kiszabadítására fegyveresen a belvárosba rohant volna, s kicsapongásai által az ügy kimenetét akadályozza és mindenestre borusabbá változtatja.

A visszafoglalást követő napokban a község elhatározta: hogy a német és magyar lutheranus gyülekezet isteni szolgálatát ezentul a magyar templomban vegyesen gyakorolja, de ezen intézkedés mindjárt kezdetben sok kényelmetlenséget és zavart okozott; minél fogva már május 22-én a német gyülekezet számára Küllös Gergely házát vásárolták meg. Addig pedig míg e helyiséget a nevezett czélra szükségelt átalakításokkal elláthatták, a német ajku lutheranus hitközség ájtatosságát a városi tanácsházban gyakorolta.

1672. Hodikius György Kőszeg városbírája Vasmegye kö-
márczius 20-án. zönsége előtt ünnepélyes óvást tett az iránt: hogy Velem,
Czák, Doroszló, Lukácsháza, Nemes-Csó, Zsidány, Tömörd, Pleigram, Monostorf (talán Borsmonostor), Ket-

¹⁾ Uyváry András jegyző kézírata után. Városi jegyzőkönyv. V. levéltár Kőszegi jezsuiták évkönyve.

hely, Röt, Rendek, Hámor és Lékabeliek a városhatárához tartozó erdőkben és réteken marháikat legeltették.¹⁾

1672. Lipót király a kőszegieknek megparancsolta, hogy a legközelebb megtartandó tisztujításnál a városi hivatalokba képesített katolikusokat is válaszszanak be, miután az utóbbi tisztujítás alkalmával ezeket egészen elmellőzték, s miért Majlath Miklós k. ügyész a várost ellenszegülés miatt perbe idézte. Ennek folytán a város a királyhoz folyamodott, és mentségül hozta fel, hogy a városban lévő 13 képesített katolikus közül kettőt a kultánácsba bevásztottak, de ezek egyike megválasztását visszautasította.²⁾

1672. A kir. kamara bizonyítványt adott ki arról, hogy október 2-án. Kusmits Péter győri kanonok és kőszegi város-plébános egyrésztől, Somogyi András, Benök István, Feyerabendt János tanácsbeliek, Uyváry András városi jegyző másrésztől előtte megjelentek, a város mint kegyur képviselői és a nevezett plébános között, ennek, úgy az iskolatanítónak javadalmai iránt a következő pontokban állapított meg az egyezség:

A templomhoz tartozó ékszerek, melyek a város kezeinél vannak, a plébánosnak átadandók, a templom és iskola tatarozása, és megépítése a kegyur kötelessége leend. Sátoros innepeken a vidékről bejövő hivek, mint vendégek a városban elszállásolandók. Miután a plébános 150 frt. évi fizetést kívánt, a kiküldöttek pedig 120 frtot ajánlottak, megegyezés létre nem jöhetett; ennélfogva a a fizetés végleges megállapítása a városra bízott, valamint a lelkészi functiók jutalmazása is. Azonkívül 17 mérő buza, ugyan annyi rozs, 16 szekér fa évenként a plébánosnak kiszolgáltatandó, továbbá használandja az Interlait (Hinterlaiten) és kert nevű szőlőket, két darab rétet, 14 hold szántóföldet. Az iskola tanító fizetése pedig 30 frtban, 8 mérő gabnában és a szükséges tüzelőfában állapított meg.³⁾

A magyar templom elfoglalása 1673. november 5-én.

A szent Jakab, vagy német templom vissza foglalásának cselekvénye csak bevezetését képezte a kőszegi protestansok ellen

¹⁾ V. titkos levéltár 6. csomag. 111. sz.

²⁾ V. jegyzőkönyv.

³⁾ V. titkos levéltár 6. cs. 113. sz.

ezélba vett eljárásnak, mely a különböző hitfelekezetek közt hosszú időre kiható engesztelhetlen gyűlölködések, és keserű viszályok csiráját szórta el.

Miután a kőszegi német ágostai gyülekezet templomát, lelkész lakát, iskoláját és alapítványait egymásután mind elvesztette; két év múlva a magyar hitközség szinte német ajku testvéreinek sorsában osztozott.

Ugyanis 1673-ik évi november első napjaiban számos német katonaság a városba berohant s a belvárost elfoglalta. November 4-én pedig Pálffy Tamás kanczellár, nyitrai püspök és Széchenyi György kalocsai érsek váratlanul szinte Kőszegre érkeztek. A két főpap bevonulása alatt a német katonaság a város kapuit és bástyáit elfoglalta, a bel- és külváros közt a közlekedést elzárta, egyedül a katolikus lakósoknak engedvén szabad ki- és bejárást. Ennek hírére a tanács tüstént összegyűlt, és kebeléből Somogyi András, Simon Jánost, Benők Istvánt és Feyerabendt Jánost a megérkezett egyház nagyokhoz küldötte a végett: hogy ezeket váratlan és feltűnő idejövetelüknek oka s a német katonaság rendeltetésének czélja felől megkérdezzék. Pálffy kanczellár a küldöttség tudakozódására azt válaszolta: hogy „ő utas ember lévén, a dologról semmit sem tud;“ az érsek pedig azt mondá: „hogy ő nem tudja, hogy ez miért lenne, holnap azonban majd meglátja.“

Másnap november 5-én a két főpap az egész tanácsot maga elé rendelte. A tanács azonban czélszerűbbnek találta küldöttség által megkérdezni, hogy mit kívánnak a várostól. Széchenyi érsek a küldöttségnek kijelentette, hogy miután több évek óta vagyon a püspökségben, s hivatalánál fogva már régen kötelessége lett volna a templomokat s iskolákat megvizsgálni, de ezt elmulasztotta, ezen tisztét tehát most szándékozik teljesíteni és azért követeli, hogy azokat a tanács nyissa föl. A mint a városi tanács az egyházi férfiak kívánalmáról értesült, az ügyet tanácskozás alá vette és hosszabb tárgyalás után egy küldöttség által kinyilatkoztatta, hogy miután a templom és iskolák a község tulajdonát képezik, tehát ennek tudta és beleegyezése nélkül azok felől a tanács nem rendelkezhetik, de rendelkezni nem is akar és nem is fog, azért kívánja, hogy a belvárosból kizárt község tagjait bocsássák be. De a püspökök ezen ellenvetést csak üres kifogásnak, hallogatás ürügyének tekintették és ismétlődőleg a templom s iskolák kinyitását sürgették. A tanács erre ujabbán fölkerlte küldöttei által az egyházférfiakat, hogy engedjék meg legalább a szándékba vett vizsgá-

latról a községet értesíteni. De hasztalan! a tanács kérelme siker nélkül hangzott el. Sőt a tanács küldöttei Simon, Feyerabendt és Csirip letartóztattak s börtönbe zártak, csupán Erdős Jánost bocsátották vissza oly fenyegető utasítással, miszerint ha a tanács a templom kulcsait nem kézbesíti, makacs ellenszegüléseért szigorúan leendő büntetve. A visszatérő Erdős közlésére Hodikus György városbíró az élő Istenre háromszor esküdött, hogy a templomot semmi szín alatt sem nyitja meg, miután eddig is elég szemrehányást szenvedett nem csupán a községtől, hanem főképpen az „aszonyi néptől“ a miatt, mert két évvel ezelőtt a német templomot a királyi bizottságnak fölnyitotta és ezzel az egész várost megrontotta.

Mig ezek történtek, az alatt a német katonaság egy része a belváros kapuinál és egyéb főpontokon helyt foglalt, másik része pedig fegyveres fedezetül a magyar templomhoz vonuló katolikusokat kísérte, s a templom körül fölállott. Ide érkezésük után azonnal a magyar templomnak — a német templom felé tekintő magas lépcsőzetű ajtaját lerontották, az alsó-kapu és városkut felőli ajtónak lakatait levertek, s ekkor magokkal vonszolván a bírót harangzugás közt nagy ünnepélyességgel a templomba bementek és ezt birtokba vették. Ezután a predikátor lakot, iskolákat a község egyéb épületeivel együtt elfoglalták, a predikátoroknak pedig szigorúan megparancsolták, hogy két óra leforgása alatt a várost elhagyják.¹⁾ Ekként a hatalomhoz jutott katolikusok napról-napra több tért nyertek s a mint uralmokat megszilárdították, mindazon vallási faggatásokat, szűkkeblű nyomatásokat, melyeket egy század folyama alatt a protestansok önkénye által szenvedtek, ezentul a hatalom mámorában, a vakbuzgalom tul csapó hevében kétszeresen vissza torolták.

Midőn a szent Jakab egyház visszafoglalása 1671-ben eszköztetett, a városi plébánosul alkalmazott Kuzmits Péter maga mellé segéd-lelkészeknek szent Ferencz szerzetbelieket vett főképpen azon czélból, hogy a viszonyok kedvező alakultával ezen szerzet Kőszegen zárdát emelhessen. Néhány hónap lefolytával a magyar templom elfoglalása után december 14-én Széchy Péter gróf Kuzmits plébános ösztönzésére a városi tanácsnak levél által a szent Ferencz szerzeteseknek letelepítését ajánlotta. Ezen alkalommal Kuzmits plébános szinte közölte, hogy a szombathelyi szent ferencziek megkeresték az iránt, hogy mielőtt más szerzetesek

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

jelentkeznének és a város által elfogadtatnának, őket ajánlaná, kiknek engedelmes és kész szolgálatjáról a városi községet biztosította. Ekkor úgy későbbben is valahányszor a szent ferenczbeliek a városban leendő letelepedhetés végett folyamodtak, a lutheránusokból álló tanács mindannyiszor azon kifogással mellőzte a kérelmet, hogy ezen ügy nem a tanácsot, hanem az egész községet illeti.¹⁾

A dolgok ezen állásában Széchenyi érsek elérkezettnek látta az időt arra, hogy régi tervét valósítsa és Kőszegen a jezsuitákat letelepítse. Miután eziránt Lipót király beleegyezését kieszközölte, 1675-ik évi január 12-én a plébánia ellátására az első két jezsuitát csakugyan letelepítette. Azon évi június hó 9-én pedig a városi tanácsot értesítette: miszerint a belvárosban a jezsuiták számára collegiumot szándékozik a templom szomszédságába építeni, s ennél fogva tértnyerés végett még két házat kíván megvenni, ugymint Frankovits János házát készpénzért s Kaczor István házát, melyért eszerében azon két házat ígérte, melyeket a magyar templom elfoglalása alkalmával az evangélikusoktól vett birtokba, ugymint Küllös Gergely házának felét és Gombkötő Mátyás házának felét. Ennek folytán az egész bel- és kültanács megbízásából Sombor István küldetett ki az érseket fölkérendő: hogy miután a belváros oly szoros, hogy háborus idők bekövetkeztével a menekülő külvárosbeliek helyszüke miatt alig férnének el, a jezsuiták beszállásolásától aljon el és inkább plébánost helyezzen a városba. Azon esetben pedig, ha az érsek határozatát egyáltalában megváltoztatni nem akarná, a város nevében nyilatkoztassa ki, hogy akkor a királyhoz fognak folyamodni, „mivel ha beférkeznek Jezsuita Uraimék“ mondja a jegyzőkönyv „talán in praejudicis Civitatis sok következhetik s így csak nyomoroszlik szegény városunk.“

Mindezen ellenzések azonban a hajthatlan érseknél czélra nem vezettek, mert a jezsuiták letelepítését komolyan, visszavonhatatlanul elhatározta. Ez ügynek végleges elintézése végett Kollonits Lipót kamara elnök október hó 21-én csakugyan Kőszegre érkezett. A mint a község az elnök megérkezéséről értesült, azonnal a városbíró tanács társaival udvarlására sietett. Mely alkalommal a jezsuiták letelepítése fölemlítetvén, a kamara elnök határozottan kijelentette, hogy a jezsuiták itt maradásának kérdése el van rendelve, azért a plébánia ügyében lehető leggyorsabban és legezélszerűebben intézkedjék a város, minthogy ez érdemben a

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

kalocsai érsek is ide jött, s számos egyéb foglalatosságaik nem engedik, hogy sokáig Kőszegen időzhessenek; vegye tehát mindezeket fontolóra a község és hozzon oly határozatot, mely a város érdekeire legüdvösbnek tűnik föl. Minél fogva a városi közgyűlés következő pontokban terjesztette elő határozatát:

1-ször. A város kényszerűségéből beleegyezz, hogy a jezsuiták számára székház építtessék, kiköti azonban, hogy a kegyuri jog és plébánia templom minden tartozmányai és eszközei továbbá is a várost illessék.

2-szor. Hogy a jezsuita atyák a város törvényhatósági ügyeibe be ne avatkozzanak, a város kárára bort be ne hozzanak, a város erdeit ne vágathassák, az elfoglalt kerteket és egyéb ingatlanokat, melyek eddig a plébániához nem tartoztak, magok számára vissza nem tartják. Azon esetben pedig, ha netalán saját használatukra szőlőket, vagy más polgári birtokot szerezni szándékoznak, a városbeli polgárok elővásárlási jogának fentartásával, azok mindennemű polgári terheknek, adóknak alá legyenek vetve. A székház építésére elfoglalt házakért járandó méltányos árt lefizessék, azonkívül a Ráday Mátyás féle házat, úgy a felső kapunál lévő házat a városnak, — a Küllös Gábor féle házat pedig ennek hitelezői részére visszaadják.

A közgyűlés jelen feltételeit Kollonits és Széchenyi érsek némely módosításokkal elfogadták, nevezetesen: hogy a sz. Jakab templom, Csirip András, Frankovits János és Millet Gáspár házai nem különben a plébánia ház a jezsuitáknak birtokába jussanak, kik ezek helyett az elfoglalt házak egyikét jövőre plébánia lakul átengedik. Továbbá kikötötték magoknak, hogy a székházba és a temetőbe menekült rabokat és vétkeseket senki se üldözhesse, és ezeket harmadnapig ne legyenek kötelesek kiszolgáltatni.¹⁾

Az egyezés e szerinti létesülte után. minden további akadály nélkül a jezsuiták letelepülvén, Kollonits hathatós erkölcsi támogatása mellett, Széchenyi érsek áldozatkész anyagi segélyezésével az új jövevények rövid idő múlva annyira meghonosultak, hogy 1677-ben a gymnásiumot megnyitották és ugyanazon évi június 5-én székházuk építésébe is bele kezdettek.²⁾ A rend letelepülése nevezetes

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ A gymnásium fölállításának történetét lásd e munka (I. rész, 69. lap). Pótlólag még fölemlitem, miszerint a nagyszombati akadémia fölállítása után 1635-ben Lipót király elhatározta, hogy néhány hazai városokban mint Kassán, Besztercebányán, Sopronban és Kőszegen gymnásiumok állitassanak föl. E czélból Lamormain Vilmos jezsuita atyát bízta meg és küldötte Magyarországra oly utasítással, hogy Pázmán érsekkel, Eszterházy nádorral, Lippay kancellárral s

következményeket idézett elő a város életében; mert a jezsuiták azonnal a hittérítés munkáját nemcsak a város kebelében, hanem a szomszéd vidéken is háborítlanul megindították, és föloszlatásuk idejéig bámulatos erélylyel s oly kedvező sikerrel folytatták, hogy a város lakóságát nagyobb részben a katholika vallásnak meghódították. E fényes eredmény mellett szellemi és műveltségi fölsőbbség által a rendfőrfiai nem csupán a magánélet viszonyaira, a község ügyeinek vezetésére gyakoroltak jelentékeny befolyást, hanem a nevelés terén az ifju nemzedék kiképeztetését, oly irányba vezérelték, mely a kényuralom igényeivel, a katholika egyház követelményeivel, de főképpen a rend érdekeivel leginkább öszhangzott. Midőn ezen tényezők a város községi és társadalmi életének minden ágain hatalomra emelkedtek, s e mellett a kényuralom titkos üzelmei párosulva erőszakos intézkedéseivel a lelkiismeret szabad nyilatkozványait, az alkotmányos szellem független fejlődését elfojtották — akkor a polgári párt izgalom, vallási türelmetlenség a higgadtabb kedélyeket is magához ragadván, táplálta és növelte azon meghasonlást s kölesönös gyűlöletet, mely a községi és magán életben a katholikus s protestans hitfelekezetűek között hosszú időn át választó falat alkotott és azokat az újabb korig két ellenséges táborra szakasztotta.

1675. Szelepcsényi György Magyarország helytartójának május 27-én. ítélőmestere Mednyánszky János előtt lefolyt nyolczadas bírósági per hitelesen átiratott. Ezen per a királyi ügyészség részéről Majláth Miklós királyi ügyek igazgatójának fölperesége alatt gróf Széchy Péter, György és Gáspár alperesek ellen indítatott az iránt, hogy alperesek édes atyának gróf Széchy Dénesnek a kőszegi urodalom azon föltétel alatt adományoztatott, hogy a királyi haszonvételeket, úgy sz. kir. Kőszeg város jogait és haszonvételeit sértetlenül hagyják; mégis miután némely királyi jogok, haszonvételek gyakorlatában s élvezetében magukat az alperesek helyezték be, e miatti kártérítés végett

Pálffy kamara elnökkel értekezék a tervezett gymnásiumoknak föllállítására érdemében, különösen, hogy minő alapot lehetne azok előállítására és fentartására fordítani. A nagyszombatban tartott tanácskozmányban a nevezett férfiak abban állapodtak meg, hogy a nevezett célra Kassán a fegyvertár épülete, mely a szent ferenczrendiek egykori egyháza volt, Beszterczebányán a királyiház a kórházzal, Sopronban a minoriták birtoka és Kőszegen pedig a község házai volnának legalkalmasabbak. A szükséges költségeket, gabonát és bort a király volna kiszolgáltatandó. A véleményezés alapján a következő évben Sopronban a gymnásium a jezsuiták vezetése mellett föl is állítatott, Kőszegen ellenben az idők nehézsége miatt a terv sokkal később valósíthatott. Kazy, IV. kötet, 303. lap.

60,000 frtig bepereltettek és ítélet folytán 28,286 forintban elmarasztattak, a végrehajtásra Sigray Sámuel királyi táblai jegyző kiküldetvén, ez a végrehajtást akképpen eszközölte, hogy Fölső-Szakonyban egy fél jobbágy helyet, 16 fertály helyet, fél zsellér helyet és 4 fertály zsellér helyet, a valamint a hegybeli jogot lefoglalta. Továbbá jobbágyhelyekre még N.-Aszonyfalván, Lukács-házán, Pösében és Doroszlóban (vasmegyei helységek) lefoglalásokat teljesített.¹⁾

1676. Széchy Mária, Weselényi Miklós nádor özvegye, a városbirót katona szolgálja által fölkérte, hogy miután a közelebbi napokban Kőszegre jövend, számára szállásról gondoskodjék. A városbiró azonban az özvegy nádornénak, mint bélyegzett személynek s a császár rabjának szállást nem mert rendelni, nehogy ez által magának és a városnak kellemetlen következményeket szerezzen. Október hó 15-én az özvegy nádorné a városba érkezett és az nap a vendégfogadóban tartózkodott, másnap pedig Csáky megkeresésére Somodgyi fogadta őt egy időre szállásra házába.²⁾

Széchy Máriának alakja, multunk egyik nevezetes korszakával, a Weselényi féle összeesküvés eseményeivel elválaszthatlan kapcsolatban állván, méltó, hogy minden fontosabb körülményt, minden jelentékenyebb mozzanatot, mely a férfias lelkű nő küzdelmes pályájához fűződik, kellő világítást nyerjen, annál inkább is, mert az özvegy nádorné életének egyes szakairól, különösen utolsó lakásáról, halálózása idejéről, úgy temetkezési helyéről, legtekintélyeseb történet íróinknál nemcsak ingadozó, hanem egészen téves állításokkal találkozunk. A többek között Szalay László valószínűséggel,³⁾ Horváth Mihály⁴⁾ és Majláth János⁵⁾ azonban határozottan állítják, hogy Széchy Mária elfogatása után Bécsben holtiglan apácza zárdában őriztetett. Toldy Ferencz, Gyöngyösi István életrajzában az 1670-ik évre,⁶⁾ Nagy Iván pedig az

---

¹⁾ Városi titkos levéltár, 7. cs. 114. sz.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ Magyarország története, 5. kötet 22. könyv 132. l.

⁴⁾ U. o., 4. k. 80. l.

⁵⁾ Geschichte der Ungarn, 5. k. 19—20. l.

⁶⁾ Gyöngyösi István élete, 1. l.

1680-ik évre teszik.¹⁾ Végre Hajnik Imre a nádornéról közölt tüzetes dolgozatában, halálának idejét, temetkezési helyét szinte kétségesen határozza meg.²⁾

A történelmi igazság érdekében szükségesnek tartottam³⁾ az özvegy nádorné halálára vonatkozó téves állításokat Kőszeg város egykoru jegyzőkönyvének következőleg hangzó tartalmával megczáfolni, és illetőleg Széchy Mária elhalálozásának idejét felderítő adatokat közleni.

Anno Dni 1679. die 20. Julij. In aedibus Egregii Stephani Benők Judicis etc.

Thormási Pater, Vasvári prépost, és Mogyorósi Ádám Nemes Vas vármegyének Szolgabirája, Tekintetes Mgos Gróf Csáky László Ur eö Ngha és Feleséghe képében⁴⁾ kívánták hogy adná okát az N. Tanács néhai Palatinus asszonyom eö Ngha jova sequestráltatássának; s ha azért sequestrálta, hogy ne dissipáltassanak, s az legitimus successortól ne abballienáltassanak, eö Nghok lévén successorok, azon jókat a N. Tanács assignállya eö Ngoknak holot pedig ex alio respectu, aut motivo adná okát: miért cselekedte?

Melly kívánságára eö Nghának az adatott válaszul, hogy az sequestratioval a successorok jussanak az Nemes Tanács semmiben praejudicálni nem akar, hanem mivel a Nemes Kamara consensussából volt az Asszonynak eö Nghának itt Küszöghön való residentiája, és az eö Feleséghe kegyelmes gratiájából az n. kamarátul mind ez ideig sustentatioja: akarta az N. Tanács az Nemes kamarának, halálát insinualny és meghérkeztvén az Nemes kamarának eziránt való választétele, és Commissioja, az mit fogh parancholny az N. Kamara, az Nemes Tanács is a tevő leszen.

Mely válaszáat az N. Tanácsnak értvén az Ur eö Ngha, ugyan az meghirt személyek által solenniter protestált azon, hogy eö Nghoknak, mint legitimus successoroknak azon praetendált jókat nem assignálta; item

¹⁾ Magyarország családai, 10. k. 534. l.

²⁾ Hajnik Imre. Akadémiai értesítő 1864., 4. k. 1. füzet 154 l.

³⁾ Századok 1871., 211. l.

⁴⁾ Gróf Csáky László — Ilyésházy Katának, Széchy Éva leányának és e szerint a nádorné unokahugának — volt férje. Hajnik Imre, Akadémiai értesítő 1864. 4. k. 1. füzet 154 l.

azon is, hogy inventálny, és consignálny az eö Ngha pöcsétével nem engedte az N. Tanács. Azon is, hogy azon jokból semmi ne abalienáltassék. Egyébbiránt ez iránt ha mi kár foghja eö Nghokat követny, az Nemes Tanácsoson foghja keresny.

Die 31. Mensis July. In aedibus Egrii Dei Stephani Benök Judicis est. Item. Az minemü háromszáz hatvan kilencz forintot hozot néhai Palatinusné asszonyom eö Ngha Pál nevü szolgálja az nemes kamara commissioja mellett, az Sz. Mártony Harminczadostul, determináltatott, arrul is, hogy sequesterbe vétessék.

Palatinusné asszonyom eö Ngha Jovai Iventitiojába exmittáltak Biró Ur Simonyi János, Erdős János és Nagy István urainék.

1679. Kollonits Lipót Bécsből Széchy Gáspár kérelmére
augusztus 4-én. megengedte: Széchy Mária (mint éltében kívánta) Fölső Lendván a családi sirboltba temetessék el, csak azon esetben azonban ha hiteles élő tanuk is bizonyítanak: hogy ezen kívánságát a nádornénak élő szájából halották. Egyébbiránt hagyja hogy a nádornénak vagyona további intézkedésig zár alá vétessék, s róla a leltár nékie átküldessék.¹⁾

Anno 1679. die 7ma mensis Septembris. In aedibus Dei Judius etc. Simon János Ur eö kglme referálta, hogy Méltóságos Gróf Leopold Kolonics Camerae Praeses Urnál eö Nghánál lévén Ujhelyben, olly instructiot adot légyen eö Ngha eö kglmének, hogy Nemes város requirállya Széchy Gáspár uramat eö Nghát, Palatinusné asszonyom eö Ngha temetése felül; holott pedig az Ur a temetést recusálná: temettesse el az N. város, absque omni pompa; az mi hol való joait illeti pedig, azok quo meliosi praetio eladatván, consignáltassanak, és ad ulteriorem dispositionem conserváltassanak, az Familia pedig exolváltatván, elbocsátassék. Az várbeli bor, koresma pénz, és Csáky László Uramnak adatott pénz is, cum protestatione repetáltassék. Mellyről Széchy Gáspár uramat eö Nghát informálny kívántatik.

¹⁾ Kollonits levele a városi tevéltárban. E szerint az özvegy nádorné Felső-Lendván kívánta eltemetését. minek ellent mond töredékben fent maradt végrendelete, melyben temetkezése helyéül határozottan Kőszeget tüzte ki. (Végrendeletét közölte Zsilinszky Mihály „Magyarhölgyek“ munkájában 93—94. lap.)

Anno 1679. die 15. mensis Septembris. In Curia Senatoria etc. Olvasatott Méltóságos Gróff Kolonits Leopold Uram eö Ngha levele néhai Gróf Palatinusné aszszonyom eö Ngha temetése végett. Mellyben az Nemes Kamara, és Gubernium nevével paranchollya, hogy azon test tovább való halladék nélkül az Pater Jesuiták Templomában eltemettessék, és Lölkiért eötvén Misét mondasson az Nemes Város, eötvén pénzért egyikét; az temetés végett conveniállyon értéke szerint, a bizonyos adosságokat pedigh consignályván, továbbra halaszsa. Holni ingó javait pedigh mentül jobb áron eladgya, holmi ruházattyát (mivel nem derekasak) az eselédre föloszsa. Az orvos könyveket, és receptákat Kéryné aszszonyomnak adgya, az orvosághokat pedigh (mivel nem sokat érnek) Simonyi János uramnak adgya, és ezen dolgot véghben vővén, mindenekről levél által informálja.

Anno 1679. die 19. mensis Septembris. In Curia Senatoria etc. Item detërmínáltatott, hogy Palatinusné aszszonyom eö Ngha holnap eltemettessék, Méltóságos Gróff Kolonits Leopold Uram eö Ngha Parancsolattya szerint.

A közlött adatok kétségen kívül helyezik, hogy Széchy Maria az 1676-ik évi október 14-én bécsi fog-ságából Kőszegre érkezett, s azon nap éjjelét a vendég-fogadóban töltötte, azután pedig egy ideig Somodgyi (Somogyi András) vendége volt, s végleges letelepedése, három évi tartózkodása után Kőszegen. 1679-ik július hó elején vagy közepén elhalálozván, hullája majdnem két hóig temetetlenül őriztetett, mignem azon évi sept. hó 20-án gr. Kollonics Leopold kamarai elnök rendeletére a városi hatóság által eltakarítatott.

Temetkezése helyéről teljes bizonyosságot szerzendő azon alkalommal midőn 1873-ban az egykori jezsuiták, most beneczések, szent Jakab egyházában létező Jurisich család sirboltját fölnyittattam, különös figyelmet fordítottam az özvegy nádorné végnyughelyének felfödözésére is. Miután a Jurisich-féle sirboltot, úgy az egyház középhajója és főoltára alatt elterjedő nagy sirboltot átvizsgáltam, egy harmadik sirboltot fedő kőlapot szinte kiemeltettem. Ezen a főoltártól nyugotra, az imapadok

két sora között mintegy közepén fekvő sirböltöt, nagyságra, építészeti alakzatra, a Jurisichok sirboltjához hasonlóan találtam.¹⁾ E sirbolt éjszak-keleti szögletében egy széttöredezett emberi koponya, néhány esont darab, két alacsony mintegy hat hüvelknyi magas vasárvány (vasmacska) volt szemlélhető, melyen csak egyetlen koporsó nyugodhatott, mely azonban egykori tartalmával az említett hulla maradványokon kívül annyira szétmállott, hogy egykori létezésének jelei: csupán egyes porhalmokban valának felismerhetők. Ámbár az idő emésztő hatalma minden tájékozási nyomot, mely e sirbolt halottjának biztos megállapítására vezethetne megsemmisített, minthogy azonban a birtokunkban lévő hiteles adatok Széchy Máriának Kőszegen történt eltemetése mellett szólnak; azt kell hinnünk, hogy ezen elkülönített magányos koporsót rejtő sirbolt lehet azon helyiség, hol a sokat hányatott özvegy nádorné szétporlott földi maradványai nyugosznak.

Széchy Máriának Kőszegen történt letelepedésére, s itteni utolsó életviszonyaira vonatkozólag megjegyezzük: hogy férje összeesküvésének fölfedezése után, midőn a főbb részesek elfogattak, az özvegy nádorné szinte 1671 január 23-án Rottal János kir. biztos által a Pozsonyba ülésező „judicium delegatum“ elébe idéztetett a végett: hogy magát a korona ügyész vádjai ellen védelmezhesse. A nádorné azonnal egy emlékirat kíséretében Lipót királyhoz folyamodott kegyelemért, minek folytán ügyének tárgyalása márczius 11-ére tüzetett ki. Ezután Lipót király parancsára Bécsbe rendeltetett, hol megérkezése után azonnal őrizet alá vették, s egy vendéglőben egy ideig fogva tartották, mignem december 1-én 1671-ben a szigorú őrizet alul felmentették, s a szabadkijárást neki megengedték. Széchy Maria többször folyamodott a királyhoz az iránt: hogy jószágaira térhessen, hol özvegyisége napjait visszavonultan ájtatosságok között tölthesse. De kérelme sikerre nem vezetett, lakhelyül továbbá is Bécs jelöltetett ki, elkobzott javainak jövedelmeiből azonban évenkénti szükségleteire 1500 rajnai forint fizettetett ki. Miután Lessenyei Nagy Ferenczcel

¹⁾ Ennek leírását föntebb közöltem.

való közlekedése, úgy ennek 1673-ben tett vallomásai újabb gyanút támasztottak ellene, Lipót király azon évi ápril 15-én elrendelte, hogy a nádorné Steierhon valamelyik várába helyeztessék őrizet alá. A király azonban e rendeletét a nádorné beható kérelmére megváltoztatta ugyan, de Magyarországra való visszatérését megtagadta. Végre a nádorné közel rokonainak, Csáky Lászlónak és nejének Illésházy Katalinnak közbenjárulására Lipót király 1676 october 9-ről kelt rendeletével a nádorné, úgy a Csákyak részéről kiadandó biztosító levelek mellett megengedte, hogy az özvegy végső napjait rokonainál tölthesse. Az engedély megadása után kevés napok mulva, mint a Kőszeg városi jegyzőkönyv fölebb idézett tartalmából meggyőződünk, Széchy Mária csakugyan october 14-én Kőszegre érkezett, hol a 80 éves betegeskedő nádornét rokonai, különösen öcsese Széchy Péter kőszegvárnak ura, előzékeny fogadtatásban, sok oldalu sziveségben részesítették, s rideg életét lehetőleg kellemessé tenni törekedtek. Főképpen említett öcsese Péter oly ragaszkodással és bizalommal viseltetett iránta, hogy még zsenge leányainak felügyeletét és neveltetését is gondjaira bízta; azonkívül írásilag lekötölte magát, hogy szeretett nénjét élte fogytáig minden igényeiben támogatni s anyagilag pártfogolni el nem mulasztja. Kőszegen tartózkodása alatt többször folyamodott a királyhoz lefoglalt javainak visszaadása érdemében; a többek között 1678-ik év végén Szelepcsényi érsek befolyását is felhasználta, a nélkül azonban, hogy ezélt érhetett volna.¹⁾

Kőszegi magányában az özvegy nádorné életerejében megfogyva, a sors csapásai által megtörve, Széchy Péter leányainak neveltetésében, embertársainak gyógyításában keresván szórakozást és vigasztalást, három évi tartózkodás után egykor fényes, de sokszor elborult viszontagságos pályáját, az 1679-ik évi julius havában — mint már említettük — Kőszegen bevégezte.

Alig hogy Széchy Mária porhüvelyét a sirbölt elzárta, rövid napok mulva a szent Ferencz szerzetbeliek az iránt folyamodtak, hogy a boldogult nádorné

¹⁾ Hajnik Imre: Akadémiai értesítő 4. k. 1. füzet 1864 154. l. Pauler Gyula, Veselényi és társai összeesküvése II. k. 406. l.

hátrahagyott ingó javaiból számukra valamely alamizsna kiszolgáltatassék, minek folytán 1679-ik november 13-án a cs. kamara Kőszeg városnak meghagyta, miszerint tegyen jelentést, hogy e célra mit és mennyit lehetne a hagyatéki ingóságokból a folyamodó szerzet részére utalványozni.¹⁾ Jelen kamarai rendelet az utolsó okmány, mely Széchy Máriáról emlékszik, ezentul semminemű adattal sem találkozunk, mely a hirneves nádornéra vonatkoznék.

1661. A pozsonyi káptalan előtt gróf Széchy Péter egyrészről, Majláth Miklós kir. ügyész a kamara nevében másrészről, valamint Somogyi András és Simon János mint Kőszeg város meghatalmazottjai a következő egységre léptek:

1-ször. Gróf Széchy Péter lemond mindazon jogokról, melyeket adományozás folytán igénybe vett, ugyanint bányajog, tized és vámszedés, szt. György napi bérfizetés, ugy fáizásról, két kert használatáról, az olesőbb ároni husméterési jogról, birtokába bocsátja a városnak azon 113 hold földet Csó felül, melyet a várostól 1648-ban végrehajtás útján elfoglalt, a vár azonban megmarad a gróf birtokában, a Szőlös vagy Lugoskert nevű kerttel, ugy az ó halastó nevű rét is. 2-szor. A királyi ügyész elengedi minden gróf Széchy György és Péter testvérek irányában támasztott jogait és igényeit, miután ennek jószágá elsöben Széchenyi György érseknek, utöbb gróf Draskovits Miklósnak zálogba adatott, azon jószágot a zálog összegben gróf Széchy Péter visszaválthatja. 3-szor. Sz. k. Kőszeg város a nevezett grófnak 13,600 frtot a hátralékban maradt tized fejében, ugyan azon fölül még 6000 frtot a jelen egyezkedés folytán, szinte gróf Széchy Péternek lefizetni tartozik.

A felek között ily értelemben létre jött egyezséget Lipót király ugyan azon évben megerösítette,²⁾ a reá következő 1682. september 2-án pedig Kőszeg város a csöi határ melletti 113 hold szántóföld birtokába Bátsmegyei Ferencz de Paris királyi ember által be is iktatatott.³⁾

---

¹⁾ Városi levéltár levélgyűjteménye.

²⁾ Városi t. levéltár 7. es. 117. sz.

³⁾ Vasvári káptalannak jelentése Lipót királyhoz. Városi titkos levéltárban 7. es. 120. sz.

Tökölyi Imre felkelése alatt 1681—1685.

A szentgotthárdi ütközet után létre jött vasvári béke — mely a magyar rendek hozzájárulása nélkül lőn megkötve — terhes következményeknek, nehezen kiegyenlítő viszályoknak csiráját szórta el. Az elkeseredés sötét hangulata, mely a káros béke folytán a kedélyeket eltölté, az 1669-ik összeesküvésben nyilatkozott. Mihelyt Veselényi nádor halálával a bécsi kormány okmányi bizonyítványokat szerzett a tervezett felkelés czélzatairól, azonnal Lipót király kényuralmának egész súlyát a beavatottak megboszulására, a polgári és vallás szabadság lenyügözésére fordította. Elmellőzve a hittel pecsételt alkotmányt, katonai parancsok által igazgatta az országot, hadi törvényszékeket, rendkívüli bizottmányokat állított fel, és egyesek vétke miatt az egész nemzetet büntette. Mert nem csupán a vétkes vagy gyanus börtönöztetett be, s ítéltetett fej és jószágvesztésre, hanem egész osztályok, úgy községek bűnhődtek azért: mert egyes bélyegzettek vagy gyanusítottak — kiket a kényuralom áldozatul szemelt ki magának — tagjai közé tartoztak. Különösen — mint Kőszegnek föllebb vázolt eseményeiből is meggyőződünk — a protestans hitfelekezetűek ellen irányult mindenekelőtt a leplezetlen önkény szigora. Ámbár a közingerültség hangosabb kifakadásait a német kormány rémeszközeivel hosszabb időre elnémította — de a kedélyek epés forrongását, az alkotmányos szabadság lángját a tompa megadásba sülyesztett nemzetben el nem fojthatta; sőt ellenkezőleg törvénytelen intézkedései mindegyre alaposb okot, mindegyre bővebb anyagot szolgáltattak az osztrák ház iránt erjedő gyűlölet növelésére, a lázadás tüzeinek gerjesztésére, melyet az országban lappangó üldözöttek izgatásai, úgy az Erdélybe menekült bűjdosók becsapásai éveken át szitottak. Hasztalan fokozta a kényuralom szigorát, a lázadás tüze nem enyhült, mignem végre eleven lángokba esapott föl az önkény által elnyomott hazában. A köz-elkeseredés ezen forrongó állapotában Tökölyi Imre elérkezettnek látta az időt az ország alkotmányos vágyainak, a vallás szabadság követelményeinek valósitására. Mihelyt a porta hadi segélyezéséről biztosítást nyert, azonnal az ország felső részeiben a fekelés lobogóját kibontván, a hadviseléshez nagyobb erélylyel fogott, s rövid idő mulva fölszaporodott hadaival Késmárkot, Lőcsét fegyvereinek megszerezte. A mint győzelmeinek hire a dunántuli részekbe elhatott, a mozgalom áramlata Vas megyét is rögtön magával sodorta. Különösen Kemenesalja vidékének legnagyobb részben protestans nemességét a felkelés diadalának biztató reménye merészebb nyilatkozványokra

ragadta. Ugyanis vallás szabadsági hevétől sarkalva, minden késedelem nélkül Fekete István evang. püspököt s volt kőszegi lelkészt Szászországból — hová még 1673-ban a pozsonyi törvényszék elől menekült, s ott Szász Zeitz Mórícz hercegtől, ugy a naumburgi polgároktól gyámolittatott — visszahivta.

Fekete püspök 1679-ik november havában Magyarországra visszatérvén, négy hétig Kőszegen nejenél rejtőzött, honnét ennek halála után a kemenesaljiak ismételt sürgetésére Ostfi-Asszonyfára indult, hol Ostfy Miklós várkastélyában előzekeny fogadtatásra talált. Megérkezésének hírére az egész vidék tömegesen üdvözlésére sietett, s a protestans urak különféle kitüntetésekben részesíték, s egyszersmind személyes biztonsága tekintetéből mintegy 300 fegyveres önkénytes vállalkozott védelmére. A püspök haladék nélkül egyházi feladatahoz fogván, hitfelekezete számára lelkészeket, tanítókat alkalmazott, tanodákat rendezett, s általában püspöki hivatását korlátlanul gyakorolta, sőt Kőszegre is lelkészeket nevezett ki, több más egyént pedig megbízott, hogy a városi lakosságot igazsák s Tökölyi ügyének nyerjék meg. Ámbár amazok a jezsuiták éber őrködése, de különösen a katholika hitre áttért Ujváry András városbíró óvatos intézkedései miatt állomásaikat el nem foglalhatták, ezek pedig megbízatásukat nem érvényesíthették, de a helybeli protestansok mindazonáltal titokban a vidéki háborgókkal folytonos összeköttetésben állottak, s a mozgalom ügyét előmozdítani törekedtek.

A viszonyok ezen állásáról Lipót király értesülvén, hogy a mozgalom nagyobb teerjedését megakadályozza, s a fenyegető veszélyt a dunántúli részekben még csirájában elfojthassa, azonnal és több ízben szigorú parancsot küldött Ostfy Miklóshoz, súlyos büntetés terhe alatt meghagyván neki, hogy megbélyegzett vendégét továbbra pártfogolni ne merészelje, s házából tüstént utasítsa ki, ugyszinte a püspök őrizetére odagyült fegyveres őrseget hazamenetelre kényszerítse. Hasonértelmű parancsokat intéztek a zavargókhoz Batthyányi tábornok és Draskovits Miklós gróf. komolyan fenyegetve őket: hogy a fegyvert letevén, békesen házi tűzhelyeikhez térjenek, s a már egyszer száműzött pártütő püspököt semmi szín alatt és semminemű segélylyel se támogassák. De ezen intések daczára Ostfy és hívei együttesen kinyilatkoztatták: hogy a vett parancsok előtt meghajolni nem fognak, s a vendégül befogadott püspököt „utolsó csepp vérig“ védelmezni elvannak határozva.

Ezen makaes ellenszegülés folytán a bécsi kormány Győrből a német őrseget sugár ágyukkal fölszerelve az engedetlenek megzabolására Ostfi-Asszonyfára rendelte. A mint a német katonaság

közeledtének híre elterjedt, s a várkastély őrsege a tulnyomó erővel megmérkőzni képtelennek látta magát, azonnal szétoszlott, a császári had pedig Ostfý Miklósnak védtelenül hagyott várkastélyát földig lerombolta.

Fekete István ezalatt Säärvári János iskolamesterrel szökésben keresett menekülést és a Rábán át szerencsésen Csallóközbe jutott, honnét Pozsony felé előbbi menhelyére Szászországba igyekezett. Menekülése közben azonban Morvaország határán Feldspereg városban, midőn további utazása végett fuvarot fogadna, s magyar öltözetben levő szökevény társához latin szavakat intézne, a fuvaros őket gonosztevőknek tartván, mint veszedelmes egyéniségeket a község előljáráságának följelentette. Az előljárátság az utasokat a városból akadály nélkül kibocsátotta ugyan, de alig haladhattak csekély távolra, előreküldött poroszlói által letartóztatta. Származásuk és utazásuk czélja iránt kihallgattatván, hosszabb fenyegetések és zaklatások után bevallották, hogy magyarországi evangélikus száműzöttek és Szászországba kívánnak menekülni.

A letartóztatott foglyokról Lichtenstein herczeg, a város ura, Lipót királyt értesítvén, ennek rendeletére fegyveres őrizet mellett Bécsbe kísértettek, hol egymástól elkülönítve erős fogságra vettek. Innét félév múlva Pozsonyba hurezoltattak, hol rémülettel esett tudomásokra, hogy ide szállításuk Kollonits Lipót kívánságára történt. Késégbesett helyzetükben a foglyokat Kollonits Lipót több alkalommal a börtönben fölkereste, azon czélból: hogy majd kecsagető ígéretek, majd aggasztó fenyegetések által őket a kath. vallásnak megnyerhesse; ezenkívül gyakrabban egy jezsuitát küldött hozzájuk, ki végre hosszab kísérletek után Fekete Istvánt az evang. vallás elhagyására hajlandóvá tette. A mint a püspök áttérési szándékát kijelentette, azonnal békóiból föloldoztatván, szabadlábra helyeztetett s a pozsonyi jezsuiták székházában kellő kényelemmel elszállásoltatott, s ezen kívül Kollonits őt polgári öltözőkkel és 100 tallérral ajándékozta meg.

Miután a püspök a katolikus vallás ágazataiba elegendőképen be lőn avatva, 1681. év fekete vasárnapján a szt. Márton védelme alatt álló pozsonyi egyházban ünnepélyes szertartások mellett számos nép jelenlétében, áttérésének okát s határozatát latin, magyar és német nyelven kinyilatkoztatván, a katolikus egyház kebelébe magát fölvetette.

Ezen szertartáshoz a még mindegyre vallásához hiven ragaszkodó Säärvári János iskolamestert is elvezették, s pedig azon sikerrel: hogy meghatva társa példájától úgy az ünnepély benyomásától

szinte megtagadván előbbi hitvallását, katolikussá lenni magát eltökélte, s ennek folytán a következő urnapján hitváltoztatását ünnepélyes szertartások kíséretében a fent említett egyházban kijelentette. Az ujoncz hivek lakhelyéül Kollonits Köszeget jelölte ki, hol Fekete a jezsuiták székházában lön elszállásolva, s itt mindaddig szívesen látott vendégként tartatott, míg összes javait — melyek száműzetésekor elkoboztattak — a kir. ügyésztől visszanyerte.

A Tökölyi-féle mozgalom lezajlása után, midőn 1683 végén Mednyánszky Pál kamarai titoknak, mint a városi tisztviselőség szervezésére kiküldött kir. biztos, az összes evang. hivatalnokokat állomásaikból elmozdította, s az egész belső és külső tanácsot kath. egyénekből szervezte, Fekete Istvánt városbírónak tette meg, ki ezentul hivatalában, ugy magán életében egész 1692-ben bekövetkezett haláláig a német kormányt, nemkülönbben új hitét ép oly buzgalommal szolgálta, mint azelőtt az alkotmányos szabadság és régi vallásának érdekeit.¹⁾

Ezen mellék esemény közlése után, mely a XVII. század vallási buzgalmának ismertetésére némi világot szolgáltat, térjünk vissza a város történetének rendes sorozatához. Rövid időre, hogy Tökölyi Kassát, Füleket hatalmába kerítette s táborával Zólyom alá szállott, Dráskovich Miklós 1682-ik october 7-én értesítette a várost, miszerint a király parancsolatjából, Zichy István, Erdődy Kristóf grófok, Szente Bálint alnádor, Szapáry Péter alországbiróval Köszegegre fognak érkezni a czélból, hogy a vallás ügyében 1681-iki sopronyi országgyűlésen hozott törvényczikkelyeket foganatosításba vegyék.²⁾ Gróf Dráskovich Miklós a királyi bizottság nevezett tagjaival másnap oct. 8-án csakugyan a városba megérkezett, és azonnal Filtért, Lipót király két rendbeli parancsával a városbíróhoz küldötte oly megkereséssel, hogy ez néhány katolikus tanácsbeli társával a kir. bizottság előtt haladéktalanul megjelenjen. A városbíró megjelenésekor Dráskovich azon kérdést intézte hozzá, „ha nincsen e a katolikusoknak valamely panasza az evangélikusok ellen? ha van e tudomása arról, miszerint ezek lelkeszt szándékoznak a városba behozni?“ Mire a bíró azt válaszolta: „hogy ő mindezekről tudomással nem bír.“ Szapáry alországbíró erre megparancsolta a bírónak, hogy az evangélikusok közül is néhányat maga mellé vegyen s velük együtt tüstént térjen vissza. Elbocsátásakor az országbíró így nyilatkozott: „nem kétlem,

¹⁾ Köszei jezsuiták évkönyve. Városi levéltár.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

hogy illendő alázatossággal vette a Nemes Tanács eö Fölséghe két rendbeli patens parancsolatit, melyekben eö Fölséghe meghagyja, hogy Commissáriusoknak agnoscallyák eö Nghokat, melyre nézve ő mint Commissárius így intimállya az eö Fölsége intentióját; Jóllehet eö Fölséghe articulo 25. az Religionak exercitiumját universaliter meghengedte az Országghnak, de Articulo 26. ezen universalitást restringálván, bizonyos helyeket rendelt pro exercendo exercitioni religionis, és minthogy Kőszeghnek specificce azon Artikulusban semmi mentiója ninesene azért eö Fölséghe nevével sub gravi indignatione Sua, Mtis inhinealte eö Kgyelmeket és eö Kgyelmek által az N. községet Predikatort semmi uttal magoknak hozni ne merészöllyenek, és se a katolikusok az evangelikusokat se az evangelikusok az katolikusokat sub eadem indignatione vexálny merészöllyék. Ha mi Ptensoija lészzen, pedig a Status evangelikusoknak azt promoteálhatya jövendő Országh Giulesse (így) alkalmatosságával!“

Miután a városbíró a vele lévő katolikus és evangelikusokkal a tanácsházhoz visszatért, s a királyi küldöttség nyilatkozatát a községgel közölte, az evangelikus hitfelekezetűek értekezletet tartottak, hol azon határozatban állapodtak meg: miszerint küldöttség által gróf Dráskovich országbíró megkérjék az iránt, hogy azon esetben ha hatalmában állana, engedje meg az evangelikus lelkészeknek a város kebelében leendő letelepedését. Erre az országbíró azt válaszolta: hogy miután e kérelem engedélyezése a kir. bizottság hatáskörén tulterjedne, egyáltalában annak helyt nem adhat, azt azonban nem ellenzi, hogy oly esetben, ha valamely terhes beteg lelki vigasztalására lelkészt óhajtana, ez egy-két órára bejöhessen, de semmi szín alatt sem engedheti meg éjjen át ennek a városban való tartózkodását.¹⁾

A vasvári békekötés által megállapított husz évi fegyverszünet még nem járt le, midőn IV. Mohamed Tökölyt segélyezendő 1683 tavaszán Mustapha fővezér parancsnoksága alatt roppant hadsereget indított az osztrák birodalom meghódítására. A fővezér Eszéken át Somogy- és Zalamegyének vezetvén seregeit, miután az utjában eső vidéket, Veszprémet, Pápát több más várakkal könnyű módon meghódította, derékhadával Győr alá szállott, honnét a tatárok pusztitva, öldökölve Mosony- és Sopronmegyébe betörték,

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

s Rábaközben 42 falvat elhamvasztottak. Ezalatt Tökölyi biztosai Barkóczy Ferencz, Szepesy Pál és Szalay Pál, Sárvár urát Draskovich Miklóst, Káldy Péter, Bezerédy István, Dömölk András pedig Batthyányi Kristóf tábornokot a fejedelem pártjára hajlitották. Minek folytán Batthyányi tábornok a körmendi hidnál őrködő Ádám fiát csapataival tüstént Németujvárra rendelte, miáltal itt, ugy Draskovichnak meghódolása folytán a Rába vonala védelem nélkül hagyatván, a török hadak akadály nélkül nyomultak előre. A ragadozó hadak közeledtének hírére a nagyobb részben császári párton álló s megrémült községi katolikusok közül számosan Fekete István egykori evang. püspök vezetése mellett steierországi Mária-Czellbe menekültek, a helybeli jezsuiták pedig a fenyegető veszélyre és Batthyányi Kristóf azon rendeletére: miszerint a községiek 500 kiváltott török fogoly számára szállásról és szekerekről gondoskodjanak, a tanítást azonnal felfüggesztették, becsesebb ingóságait, könyvtárukat, egyházi ékszereiket öt szekéren Steierhon Thalberg városába szándékozták szállítani, hová a körülmények szerint, saját biztonságuk tekintetéből magok is menekülendők valának. Szekereiket azonban Rohonczen Batthyányinak Augustinus nevű tisztartója, urának parancsára megtámadta és négy szekéren levő boraikat erőszakkal elvette. Az ötödik szekéren található tárgyak tova szállítását ugyan ezuttal nem akadályozta, de a reá következő éjjel Batthyányitól vett újabb parancs következtében az elvonult szekér után nyolez lovast indított, kik által Pinkafőn a különféle tárgyakat és száz forintot rejtő ötödik szekeret a már előtte való nap kizsákmányolt többivel együtt lefoglaltatta és Német-Ujvárra szállíttatta. Miről értesülvén a jezsuiták, azonnal egy városi tanácsost küldöttek Batthyányihoz, hogy a lefoglalt tárgyak kiszolgáltatása iránt, melyek között állítólag a kiküldött tanácsos száz forintja is zsákmányul esett, folyamodjék. Batthyányi azonban a szolgálatkész tanácsost azon okból, mert a jezsuiták érdekében közbenjárulni merészlett, börtönbe záratta, honnét ez azonban rövid idő alatt az örök vigyázatlansága miatt ugyan kiszabadult, de sem ő a pénzt, sem a jezsuiták elkobzott ingóságait vissza többé nem nyerték.¹⁾

E közben, a mint a községiek a felkelés ügyének kedvező haladásáról meggyőződtek, azonnal a városi tanács egy szívvvel és lélekkel Tökölyinek meghódolt, s hogy tőle védlevelet eszközhessen ki, Simonyi Jánost, Somogyi Andrást, Erdős Jánost és öreg.

¹⁾ Községi jezsuiták évkönyve.

Tullmann Jánost a fejedelem biztosaihoz Sárvárra menesztette, másrésről pedig Batthyányit fölkerlte, hogy a város hodolatáról a portát úgy Tökölyit tudósítsa.¹⁾ Batthyányi július 13-án már a meghódolt várost megkereste a végett: hogy miután ő az élelem felügyeletére hamarjában alkalmas embert nem talál, tehát egy ilyenről a város gondoskodjék, egyébiránt a kiszolgáltatandó gabona mennyiségéről szőlő kimutatást a várostól elvárja.²⁾

A városi küldöttek július 14-én Sárvárról egy török és egy Csömötéből származott felkelő kíséretében a magyar és török menekvő leveleket meghozták, s egyszersmind közölték: hogy a fejedelem iránti hűség bizonyítványul a város Barkóczynak egy hadi élelemmel telt társzekeret négy ökörrel, a fehérvári Bégnek pedig 120 tallér tiszteletdíjját köteles Sopronba küldeni, s hogy ez utóbbinak tiszteletdíja eredetileg 400 tallérban volt ugyan megállapítva, de ezt a kisebb összegre mégis hosszabb könyörgés után lealkudták.

Mig a városi küldöttség kitűzött feladatában Sárváron időzött, azalatt ifjabb Tullmann János és Benők János, kik mint a városi tanács megbízottjai már jóval előbb egy emlékirat fölterjesztése végett Bécsbe menesztettek, innét visszaérkeztek és jelentették: hogy ámbár az emlékiratot a kancellárnak átnyújtották, de miután ott létük alatt a török hadsereg közeledtének hírére a városban nagy rémület támadott, s maga a király is Bécsből eltávozott, az általános zavar közepette mit sem végezhetvén, kénytelenek valának rettegés és félelemtől üzetve hazatérni.

Ezalatt Simonyi János, Erdős János és Hericz Tamás július 16-án a városra kivetett ajándékot, ugymint a társzekeret Barkóczynak, 120 tallért a fehérvári bégnek, azonkívül 50 frtot Szepesynek, 50 frtot pedig Szalaynak Sopronban kézbesítették. A török bég, ugy a fejedelem nevezett két biztos a küldeményt megköszönték, s szolgálatjukat jövőre is fölajánlották, Barkóczy mindazonáltal ugy nyilatkozott, hogy a társzekeret nem utasítja ugyan vissza, hanem hozzá négy lovat is kíván. Minek folytán e kívánalmának eleget teendők a városi küldöttek négy lovat állítottak elő, de ezeket sem fogadta el hanem jobbakat kívánt, vagy ezeknek megfelelő pénzbeli tiszteletdíjját.

Július 17-én délután négy óra tájban Nagy Mihályi Ferencz, Tökölyi biztos, 20 lovas kíséretében a városba érkezett, s a helybeli protestansoktól buzdítva még azon napon első működését a

---

¹⁾ Batthyányi válasza. Városi levéltár levélgyűjteményében.

²⁾ Batthyányi levele. Városi levéltár levélgyűjteményében.

jezsuiták ellen irányozta. A biztos hetedfél órakor egy emberét küldötte a jezsuitákhoz, ki által a házfőnököt két rendtársával szállására — mely Ámbrosy házában volt — magához rendelte. A jezsuiták házfőnöke, a vendégképpen ekkor nála lévő Liptay pályi és Simonides büki plébános, és még két benediktinus által fölbátorítva, Kun rendtársát maga mellé vévén, a biztos szállására sietett. Miután a biztost üdvözölte ennek utasításait kérte ki. A biztos köszönetét fejezvé ki a házfőnök tiszteletteljes üdvözlétéért, kezdetben mentegetődzött, hogy akarata ellenére a jezsuiták irányában szigoruabban kénytelen eljárni mint a hogy érdemlik, úgy kívánja magát tekintetni, mint szolga, ki nem saját kénye, hanem mások parancsa szerint cselekszik. Ezen bevezetés után azonnal a jezsuiták vétkeit sorolta föl, a többek között, hogy ezek főokai tizenhárom év óta annyi ártatlanul kiontott keresztény vérnek, s hogy a helyett, hogy fejedelmeket és országnagyokat megkérlelték, kiengecsztették volna, inkább buzditották a lutheranusok és calvinisták üldözésére; ezen okoknál fogva tehát el van határozva, amint másutt is történt e szerzet tagjaival, úgy szinte itt is ellenök hason rendszabályokat alkalmazni. Ennélfogva tehát, miután holnap reggel némely dolgokról őket ki fogja hallgatni, kötelessége teszi nekik: hogy a városból eltávozzanak és Magyarországot véglegesen elhagyják. A biztos ezen határozatára a jezsuita atyák mindazt, mi védelmükre szolgálhatott röviden előadták, s az elköltözködésre késznek nyilatkoztak. Noha Nagy Mihályi biztos kérelmükre beleegyezett: hogy másnap délig az egyház birtokába maradhassanak és három oltárnál az isteni szolgálatot elvégezhezzék, mégis alig távoztak el a biztostól, már is a körüle levő protestansok ösztönzésére, két megbízottat a jezsuiták székházába indított oly meghagyással: hogy a jezsuitáktól az egyház kulcsait haladék nélkül átvegyék. A jezsuiták azonban a megbízottaknak hitelt nem adván, a kulcsokat nem kézbesítették, hanem e helyett Nagy Mihályi biztost adott ígéretére emlékeztették. De minthogy a biztos szándékától nem állott el, küldöttjeinek Csirip Andrásnak e megörögzött nyakas lutheranusnak és Svetics Jánosnak e neveletlen, de magát mindenkinél miveltebbnek tartó csacska fecsegőnek, mint mondja kutforrásunk, az egyház kulcsait kiszolgáltatták.

Másnap július 19-én reggeli hét óra előtt Nagy Mihályi biztos számos protestansok kíséretében a jezsuiták székházában megjelent, s az eleibe siető házfőnököt mindjárt kihallgatta az iránt: hogy a templomnak ékszerei hol vannak elrejtve? itt vagy máshol vannak-e

kíneseik elhelyezve? melyek vannak elszállítva? mennyi és minő alapítványokkal bírnak? kik adósaik? Mely kérdésekre a házfőnök azt válaszolta: hogy a kőszegi templom némely kelyheken és szentségtartón kívül, melyeket azonban a városnak, mint tulajdonosnak, már nyolcz nap előtt visszaadtak, semminemű ékszerekkel sem bír, a jezsuiták kinese pedig a székház új épületében vagyon befalazva, az az ennek felépítésére fordított. Az alapítványt a kalocsai érsek tette, s az ellenség által elpusztított öt faluból áll. Adósaik ninesenek, csupán a város van még 50 frt. tartozási hátralékban, Csirip Andrásnál pedig 9 frt. követelésük, mely 59 frtot eltávozásuk alkalmára utiköltségül tartották föl. Ezen felszámlált összegből Nagy Mihályi 25 frtot a jezsuitáknak rendelkezésére bocsátott, a többi 34 frtot Tökölyi számára visszatartotta, esküvel erősítvén, hogy ebből maga részére egy fillért sem használ fel, sőt a jezsuitáknak négy szemközt kinyilatkoztatta, hogy az egész összeget rendelkezésükre bocsátaná, ha attól nem tartana, hogy a jelenlevők őt a fejedelemtől bevádolják és ez által pártfeleinnél hitét veszteni. A vallatás befejezése után Nagy Mihályi biztos így nyilatkozott: „A mint tapasztalom csekély gazdagságot hagytok hátra Tökölyi fejedelemtől.” Ekkor a biztos környezetében álló buzgóbb lutheranusok egyike azt állította, hogy a jezsuiták adósaikra vonatkozólag hamis választ adtak, miután azon 300 frt. tőkét, mely Somogyi Andrásnál vagyon kamatozásra elhelyezve, eltagadták. Ezen vádra azonban a jezsuiták megjegyezték hogy azon összeg, mely egykor Somogyinál volt nem a kőszegi, hanem a soproni ház tulajdonához tartozott.

Ezen felelőlések folyamában az összegyűlt tömegben keresztül a városbíró Kőszegi Mihálylyal utat törvén a biztoshoz így szóllott: „Rosz hírek vannak biztos Uram, mellyeket a kebel megérteni irtózik, ezen szemtanu Kőszegi uram, ki hitvesemmel ezen fertály órában jött vissza Stejerországból, utjában számos portyázókkal találkozott, kik több zászlók alatt Stejerország azon vidékén, hová a szent atyák elköltözködni akarnak, zsákmány után kóborolnak. Nehogy tehát ezzel a jezsuita atyákat mészárszékre vezessük, és ellenük mintegy kiirthatlan gyűlölséggel látszassunk viselkedni, és őket az oroszlaný körmeinek szétszaggatásul oda vessük, az eltávolítás halasztásáért esedezem.” A bírónak ezen előadására a biztos megindulással azt válaszolta: „nem vagyok én pogány, de annál kevesbé vad állat, ki embertársainak vérét szomjuzza, azért nem ellenkezem abban:

hogy az atyák elutazásokat holnapig felfüggeszthessék.“ Erre az egyik jezsuita a szónokló városbírónak és a biztosnak köszönetét fejezte ki.¹⁾

Ezek bevégezte után a biztos párthivei kíséretében a tanács-házba ment, s megbízó levelének előmutatása mellett a községet üdvözlőlvén, megbízatásának célját hosszú beszédben közölte, s Kőszeg várost Tökölyi fejedelem részére meghódoltnak, a katolikusok egyházait, s mindazt mit ezek évek előtt a lutheranusoktól elfoglaltak, tulajdoni joggal ez utóbbiak számára átadottaknak nyilatkoztatta ki.²⁾

Kijelentésének érvényt szerzendő azonnal Gombosy Dánielt, Svetics Jánost, Torda Tamást az egyházak felzárására kiküldötte, kik egyszersmind a nem sokára ott megjelenő fejedelmi biztost harangzugások közt az egyházokban fogadták, s ünnepélyesen üdvözölték. Háromnegyed kilencz órakor először a magyar, később a német predikátorokat a szent Jakab egyházba bevezették, hol éneklés végeztével egyik a másik után hitszónoklatot tartott. A szertartás befejezte után 11 órakor, a biztos számos evangélikus, több katolikus polgárok kíséretében a temető kápolnájába ment, s miután ezt is birtokba vette, a jezsuiták székházába visszasietett.

Midőn a jezsuita házfőnök, ki Dugovits Györgynél volt ekkor ebéden, a történekről értesült, a városbíró megkereste, hogy eszközölje ki Tökölyi biztosánál: miszerint engedje meg, hogy valamely külső plébános egy erre alkalmas helyiségben a katolikus hívek számára az isteni tiszteletet gyakorolhassa. A biztos azonban a kérelmet megtagadta állítván: hogy a katolikusok valának annyi keresztény vérontásnak okozói. Ezt értvén a jezsuita házfőnök a székházba sietett, hol a biztosnak vádja ellenében czáfólag felhozta: miszerint a biztos ezen embertelen bűnnel tegnap a jezsuitákat terhelte, miért ezek a száműzetés által ugyis eléggé bűnhődnek, de egyébiránt maga Tökölyi fejedelem nyilatkozványaiban a katolikusok ugy más vallásbeliek testi és lelki szabadsága biztosításáért állítja a nemzeti harczt vezetni. De a biztos mindezekre csak azt válaszolta: „más helyen és más időben lesz erről szó.“

Ezután Nagy Mihályi a székház lakszobáinak kulcsait kezeihez vévén, a székházat, nemkülönben a jezsuiták három magánházát a fejedelem részére lefoglalta, a talált ingóságokat Olischer városi ügyész által egy szobába hordatni és elzáratni parancsolta. Végre

---

¹⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

az egykori predikátor lakot a most újra visszahelyezett predikátor számára szinte birtokba vette.

Mihelyt a napi eseményekről Széchy Péter községvárának ura értesült, azonnal a katolikusok érdekeinek előmozdítására, a fenforgó nehézségek kiegyenlítésére fordította tevékenységét. Mindenek előtt egy jezsuitát világi papi ruhába öltöztetett, s ezt mind magán udvari káplánját várában visszatartani szándékozott; erre Nagy Mihályi biztos beleegyezését oly móddal tervezte kinyerni: miszerint a biztost ebédre vendégül hívja várába, hogy itt poharazás közben az átöltöztetett jezsuita maradhatását kieszközölhesse. A mint Széchy Péter ezen kívánságát a lakoma folyama alatt vendégével közölte, ez a várurának nem kis meglepetésére ily szavakra fakadt: „ezt már tőled nem vártam, mert jól tudod: hogy a fejedelem és hivei, bár mily ürügy alatt sem fognak egyetlen jezsuitát is megszenvedni az országban, s ki ezt még is cselekedné, azt ők többé barátjoknak el nem ismernék, azért ha ezen jezsuitát el nem bocsájtod, megszűnsz Tökölyinek barátja lenni.“

Azalatt míg a késő éjig lakmározók borbá és álomba merültek a jezsuiták mindent elkövettek, egyik rendtársuk visszamaradhatása érdekében, s ennek folytán házfőnökük titkos küldött által a városbíró, ugy Somogyi Andrást magához hivatta s ügyeket szívékre kötven, kérte őket: hogy reggel Széchy főlkeressék és behatólag kérjék arra: hogy a maga által is ohajtott lelkiatyának Kőszegen való maradhatása végett mindent elkövessen. Ez érdemben a főlkértek másnap reggel közbenjárultak Széchynél, de siker nélkül, mert Nagy Mihályinak azon sulyos hangzású szavai „megszűnsz Tökölyi barátja lenni“ ezt ingadozóvá tették, s valamely határozott lépésre nem mert vállalkozni, azt azonban megígérte: hogy ezen ügyben Tökölyi fejedelemnél előbb levél által, később pedig szóval is közbenjárulni fog, s ha ettől kedvező választ nyerend, akkor a jezsuita atyát bárhol tartózkodnék is felkeresteti, és várában étellemmel és ruházattal fogja ellátni.

Széchynek ezen óvatos de késedelemmel járó ajánlatára a jezsuiták az elköltözködésre magokat elhatározták, és a városbíró vezetése mellett öt előkelő lovas, tizenkét jól fegyverkezett gyalog és más huszonnyolcz polgár kíséretében a városból kivonultak. De alig hogy a Gyöngyös hídján tul mintegy 300 lépést halladtak, egy utánok siető férfiú értesítette őket, hogy Batthyányi 3000 fegyverest indított Németújvárról Thalberg irányában a menekvők elfogatására. E hirre a jezsuiták utitervöket megváltoztatták, s Thalberg helyett

utjokat Kirschschlagnak folytatták, honnét az őket kísérő kőszegiek tőlök megváltak s hazatértek. A menekültek következő nap éji szállásra Kirchbergbe lovagoltak át, innét pedig harmadik napra az utjukba eső helységek lakóainak gunyolódásai, fenyegetései és bántalmazásai között Spitalon, Mürzschlagon át Bruckba vergődtek, hol tartományi főnökük rendeletére Passauba fejezték be vándorlásukat.

A jezsuiták kiköltözködése után rövid idő múlva Széchy a szomszédságból egy plébánost hívott várába, ki a katolikus hivek számára a vár kápolnájában végezte az isteni szolgálatot. Ez ellen Simonyi János Tökölyi biztosa óvást tett, állítván: hogy a reformatio előtt sem tartották ott a katolikusok az isteni gyakorlatot, annál kevésbé engedheti meg most, hogy efféle történjen. Ez ügynek elintézésére Széchy Péter vállalkozott, s Tökölyihez el is indult, de a közbe jött események miatt mit sem végezhetett és így a vitás kérdés függőben maradt.¹⁾

Julius 23-án Festetics Pál és Francsics Zsigmond a török fővezértől küldetve ötven szekér zabot, ugyannyi árpát és nagyobb mennyiségű vajat vetettek ki a városra élelmi adóul. Figyelmeztették egyuttal a tanácsot: hogy ezen eleséget haladéktalanul szolgáltatassa ki, nehogy késedelmezés esetében a fővezér valamely veszedelmet okozzon a kőszegieknek, azért ki vagyonát és életét szereti siessen a reá kivetett illetőséget minden fogyatkozás nélkül átadni. Mely alkalommal a tanács Nagy Mihályi biztosnak tiszteletdíj fejében 20 tallért kézbesített.²⁾

A következő július 24-én Barkóczy, Szepesy és Szalay biztosok a tanácsnak meghagyták: hogy a hatalmas török fővezér parancsára a város 30 szekeret adjon, mindegyikét 6 ökörrel, melyeknek egy részén lisztet, 15 köbölt számítva egy szekérre, a másik 15 szekéren pedig ugyan annyi mennyiségű árpát vagy zabot, azonkívül minden szekérre 10 itcze vajat, 5 itcze mézet és 1 köből vörös hajnát szolgáltatasson ki. Minek folytán az előlirt élelmi szükséglet a lakósokra aránylag kivetetett és 30 szekéren a fővezérnek bécsi táborába elszállítatott. Ezen fölül a tanács még két szekér élelmi czikkeket küldött egyikét a fővezér tolmácsának, másikat pedig Nemessányi Bálintnak, a fővezér táborában levő fejedelmi ügyviselőnek.³⁾

A jezsuiták kivonulása után a fejedelem partján álló kőszegieknek boszuja leginkább a távol levő Fekete István ellen irányult, ki

¹⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

mint föllebb érintettük a felkelők elül több buzgó katolikussal Mária-Ozellbe zárandokolt, innét pedig Thalbergbe, később pedig Steierhon belsőbb részeibe vonult, itt a hazai események fejlődését bevárando. Költségből azonban kifogyván kényszerítve volt házi-tűzhelyéhez visszatérni. Kőszegre érkezével Tökölyi biztosai távolléte miatt feleletre vonták, s mert hazájából eltávozott, összes vagyon-ságát, ezüstneműt, ruháit, borait elkobozták, személyét azonban bántatlanul hagyták, noha ekkor már a fejedelem rendelete Fekete befogatása iránt Batthyányi Kristóf tábornokhoz megérkezett.¹⁾

Augustus 4-én Gombosy Dániel a fejedelem javára elkobzott jószágoknak gondviselője, a Klingpachi és Loiperspachi bírának és esküdteknek büntetés terhe alatt meghagyta: miszerint a fejedelem mindennemű jövedelmére szigoruan felügyeljenek.²⁾

Augustus 6-án Tökölyi biztosa (hihetőleg Nagy Mihályi) a tömördi kastélyt a benne talált ingóságokkal lefoglalta, s a vagyon-ságról fölvelt jegyzéket a tanácsnak átadta. Ezen alkalomnál a kőszegi kőmivesek, ácsok s több más mesteremberek folyamodványt nyújtottak be Tökölyi biztosának, hogy teljesített munkájuk kifizetése végett Gombosy Dánielt a fejedelem jószágainak felügyelőjét utasítsa.

Augustus 7-én Maurocordatus Sándor, Kara Mustapha fővezér tolmácsa a várost levélben jó indulatjáról biztosította, úgy szinte Nemessányi Bálint is megköszönvén az átküldött ajándékot, a várost figyelmeztette, hogy még több élelemről is gondoskodják, hogy azon esetben ha a török fővezér parancsolná, a szükséges készlet rendelkezésére legyen. Ugyan ekkor Barkóczy, Szepesy és Szalay fejedelmi biztosok Sopronból a várost megkeresték, miszerint a fejedelem részére elkobzott jószágoknak gondviselőjét Gombosy Dánielt — ha ez a város segítségét bár miben igénybe venné — támogassa.³⁾

Augustus 10-én Mehmet fehérvári bég levél által mentől több lisztnek és abraknak Ruzsra leendő szállítását parancsolta, egy-uttal a várost kézségéről biztosította. Minek következtében 10 szekér élelem, ebből 5 szekér a bég, 2 Barkóczy, 1 Szepesy, 1 Szalay számára küldetett, mindegyike 8 köből zabbal, 4 köből lisztel megterhelve. Az átadással Gazdagh György s Haffner Erasmot bízták meg, kik által a kőszegiek egyszersmind köszönetöket fejezték ki a menevédlevelek kiszolgáltatásáért.⁴⁾

---

¹⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

²⁾ Kőszegi levéltár. Levelek gyűjteményében.

³⁾ Városi jegyzőkönyv. Levelek gyűjteménye.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

Augustus 20-án Vasdinyei János szolgabíró által közölt körlevél folytán a városnak a személyes fölkelést és Német-Ujvár tájára leendő kiindulást a megye megparancsolta, „hogyan ott, mint mondja a körlevél, Generalis Uram (Batthyányi) Embereivel meghegyezvén, occuralhassanak az égető és pusztító Némethek.” E szerint a vármegye által kivetett illetőségét, 10 lovast a város ki is állította.¹⁾

Augustus 28-én Csirip András és öregebb Pammer János tanácsbeliek, Olischer János városi ügyész — Gombosy Dánielnek a fejedelem javai gondviselőjének kérelmére — a tanács által a fejedelem részére lefoglalt vagyonságnak összeírására kiküldetvén, a leltárt (hiányzik) beadták.²⁾

Szeptember 7-én Tökölyi levélileg megparancsolta, hogy a tanács követeket küldjön hozzája, minél fogva Erdős János s Gombosy Dániel választattak oly utasítással, hogy Batthyányi Ádám kíséretéhez csatlakozzanak és ezzel menjenek a fejedelem üdvözlétére.³⁾

Míg a város küldöttei megbízatásuk teljesítésében jártak el, Bécs falai alatt nevezetes fordulat állott be, mely a hadi eseményekben határozó következményeket idézett elő. Szeptember 12-én ugyan is a szövetséges hadak véres harc után az ostromló török sereget megverték, s rendetlen futásra kényszerítették. Bécs fölszabadulásának és a török megveretésének hírére a Tökölyihez pártolt dunántúli megyék és városok önkényt visszatértek Lipót király hűségére, Sopron, Kismarton, Ruszt és Kőszeg még szeptember havában meghódoltak, s minden ellentállás nélkül német őrseget fogadtak falaik közé.

A viszonyok e szerinti alakulására a jezsuiták tüstént arra fordították gondjukat, hogy elhagyott állomásaikra visszatérhessenek és megszakasztott működésüket folytathassák. E czélból tehát Eszterházy nádorhoz fordultak, ki megígérte, hogy a béke létrejötté után a rend tagjait előbbi állásaikba és zárdáikba visszahelyezi; és valóban ez ügyben legközelebb Lipót királlyal értekezett, s ettől nyert meghatalmazása folytán a jezsuitáknak Kőszegre való visszahelyezését elrendelte. Minek következtében Gödi Péter és Görgey Sándor jezsuiták azonnal megérkeztek, de a tanács nekik a székház és egyházaknak kulcsait átadni vonakodott, s különféle akadályokkal letelepedésüket nehezítette. A hoszu vitatkozások

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár irományok gyűjteménye.

el mellőzésére, a felmerülő akadályok elhárítására szolgált egy váratlan harcosnak föltűnt, ki megjelenésekor a nehézségeket rövid uton, fegyverrel oldotta meg.

Radonay Mátyás zalavári apát, ki a mozgalom kitörésekor a német hadakhoz csatlakozott, szeptember 23-án egy csapat katonasággal a városba berontott, oly hirt terjesztve, hogy számos német vasast a szomszéd hegységnél vissza hagyott, kik azon esetben, ha a községiek ellenszegülnének, azonnal a város megzabolázása és Tökölyi párthiveinek megfenyítése végett rendelkezésére készen állanak. A nagy zajjal betörő apát elsőben is Simon János házát fegyveres kézzel megtámadta, és miután ezt erőszakkal békóba verette, Gombosy Dánielt szinte saját házában és az evangélikus predikátort elfogatta. A váratlan zajra, az apát merész, fenyegető viseletére megrémült Tökölyi pártbeliek részint elrejtőzésben, részint futásban kerestek menekvést a veszély elől. Az össze csődült polgárok közül azonban többen, miután első meglepetésükből fölcusdtak, az apáthoz mentek és a bátrabbak egyike azon kérdést intézte az apáthoz: hogy minő tekintélynél, s minő megbízatásnál fogva merészli ezen sz. kir. város területén a polgárokat saját hajlékaikban bilincsekbe veretni. De a bátor apát erre pisztolyt emelve azt válaszolta: „Jöjjön ide az, ki még egyszer szememben kérdezősködni mer, mert ha valaki tudni kívánja, hogy kinek megbízásában járok el, annak pisztolyommal fogok válaszolni.“ Ezen határozott nyilatkozatra mindnyájan elnémultak, s tanácsosabbnak vélték szelidebb eszközöket alkalmazni, azért az egyházaknak általa követelt kulesait mindjárt kiszolgáltatták, és így minden további akadály nélkül a jezsuiták a székház és egyházak birtokába helyeztettek.

Ezen előzmények után Radonay a letartóztatott predikátort szabadon bocsátotta, Gombosyt és Simont azonban gyalázó szidalmazások között magával foglyul vivén Fraknó várába záratta, honnét két hét múlva Kollonich rendeletére Bécs-Ujhelybe vitettek, hol öt hétig fogva tartattak. Hasztalan folyamodott Gombosy hitvese férjének kiszabadítása iránt, hasztalan tett a tanács lépéseket ez ügyben Eszterházy nádornál, a kérelem siker nélkül maradt, és a foglyok kényszerítve valának a szabadulás legesekélyebb reménye nélkül sanyaru sorsukat tovább is viselni. Elcsüggedt állapotukban egyik nap Fekete István részvétet szinelve a foglyokat Bécs-Ujhelyben a börtönben meglátogatta, s társalgás közben azon kérdést intézte hozzájuk, ha valjon a fogság sanyaruságait, a halál veszélyét többre becsülik-e a katolikus hitre való áttérésnél.

Mire a foglyok egyes akarattal áttérési szándékukat kifejezték és Feketét fölkérték, hogy Kollonichal határozatjukat közölje. A mint Kollonich a foglyok kívánságáról értesült, rögtön egy városi tanácsost küldött hozzájuk, hogy ezelőtt áttérési szándékukat nyilvánítsák, mit a foglyok meg is tettek, csupán azon feltételt tűzván ki magoknak, hogy miután a lutheranus vallásban nevelkedtek föl, és lelki meggyőződésükben ezen hit vert gyökeret, mindaddig ne szoríttassanak a katolikus vallás gyakorlatára, míg hazájukba vissza nem térhetnek, hol a katolikus vallás beható ismeretét megszerezvén, az isteni szolgálat szorgalmas látogatása által annak elfogadására alkalmasbak leendnek. Kollonich a foglyok kíválmába bele egyezett és őket november 12-én szabadon bocsátotta oly feltétel mellett azonban, hogy a mikor és a hová a király őket parancsolni fogja, rögtön ott megjelenjenek, azonkívül ha még netalán a városban valamely vagyonuk találtatnék, azt árusítsák el és egy hónap leforgása alatt onnét eltávozzanak.

A kiszabadultak színleg a katolikus vallásra áttértek ugyan, de későbbben ismét régi vallásukat gyakorolták, és ennek folytán elkobzott javaikat csak évek mulva tudták — főképpen Fekete István boszuja miatt — érzékeny károsítás mellett visszanyerni. Sőt Fekete Gombosyt különféle méltatlanságokkal illette, minden előforduló alkalommal üldözte, és még tömlőczbe is záratta, honnét csak a község közbevetése folytán szabadulhatott ki.¹⁾

E közben Eszterházy nádor a városnak megparancsolta, miszerint egy század lovast állítson, mit a tanács fölötté terhesnek találván, küldöttségileg a nádorhoz folyamodott, hogy negyven lovas kiállításával, vagy az erre szükségelt összeggel elégedjék meg, de siker nélkül, mert a nádor a lovas századnak kiállítását sürgette. Ennek folytán a tanács október hó 4-én elhatározta, hogy következő nap a község fegyveressen megjelenjék, s miután a fegyverfogható lakósokból száz férfit kiválogatott, mindegyikének 4 forint havi dijt, az összes csapat részére pedig egy társzekeret szolgáltatott ki. Minthogy október 6-án a nádor maga is Kőszegre vala jöendő, ünnepélyes fogadtatásáról akként történt az intézkedés, hogy a tanács öt Somogyi külvárosi házánál várandja, hol a városbíró tiszteletteljesen üdvözlőlvén, hintáját jobb- és balról fődetlen fővel kísérik be a városba.²⁾

---

¹⁾ Városi levéltár. levelek gyűjteménye. Kőszegi jezsuiták évkönyve. Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

A nádor parancsára kiállított hadesapatot azonnal Körmendre indították, vajdául Fillipánics Mátyást, vice-vajdául Kassa Istvánt, zászlótartóul Matkovits Mátét nevezték ki.¹⁾

A mint a jezsuiták Radonay hadi ármánya által a székház s egyházak birtokába jutottak, rövid napok mulva Keeskeméthy János házfőnök, Kun Ferencz és Fischer János rendtársak szinte megérkeztek s egyházi, ugy oktatási működésüket újra megkezdték.²⁾

Lipót király október 15-én kelt parancsa által terhes felelet terhe alatt a közszegeknek meghagyta, hogy bár mi néven nevezendő gyülekezetektől, vagy czéhbeli összejövetelektől óvakodjanak, s ha ilyenek még is tartatnának, mindenkor egy vagy több tanácsbelinek, mint tanunak jelenléte kívántatik.³⁾

Deczember 10-én Rabatta tábornok megkereste a várost, hogy élelmezési igazgatójának Podmár Péter Jánosnak, ugy a vele lévő személyzetnek illendő ellátásáról — mig Vas megye őket máshová helyezné — gondoskodják.⁴⁾

Ezen alkalommal értesült a város Strassoldo tábornok s kíséretének megérkezéséről. Strassoldonak Bálint házát, Belchampsnak Erdős János házát, Szombathi Ferencz muraközi administratornak Svetics János házát rendelték szállásul.⁵⁾

Miután a császári hadak téli szállásaikba vonultak, a német-birodalmiak pedig visszamentek hazájukba, Lipót király rendeletére kamarai bizottságok küldettek az országba oly feladattal, hogy a császár hűségében maradt, de megkárosodott hiveknek javait a tulajdonjog bebizonyítása után hiány nélkül visszaadják és kármentesítsék. A Kőszegen működő bizottság ítélete folytán Simon János, Gombosy Dániel, a jezsuitáknak, ugy Fekete Istvánnak okozott károk megtérítésében elmarasztaltattak. De miután mindkettő becsesb ingóságaikkal megmenekültek, a jezsuitáknak kára, mely 4197 frtra rugott, csak részben lőn megtérítve.⁶⁾

1684-ik januárius 12-én Lipót király közboesánatot hirdettetett mindazoknak, kik február végéig a Pozsonyban ülésezű bizottság előtt hűségi hódolatot fogadnak. Tizenhét megye és tizenkét város követei, köztük Kőszeg képviselői, a dunántuli urak közül Draskovich, Batthyányi, Széchy, Viczay és több mások, kik Tökölyi ügyét

1) Városi jegyzőkönyv.

2) Kőszegi jezsuiták évkönyve.

3) Városi jegyzőkönyv.

4) Városi levéltár levél gyűjteményében.

5) Városi jegyzőkönyv.

6) Kőszegi jezsuiták évkönyve.

támogatták, járultak a bizottság elé s a hódolati esküt letették. De ez által a városnak zaklatásai nem szűntek meg. Mert noha a lefolyt évben Tökölyi biztosai elég élelmezési terheket, nehéz költségeket róttak Kőszeg lakóira, még is sokkal súlyosabb nyomást okoztak a városban elszállásolt és átvonuló német hadaknak eltartása s kiesapongásai. Caprara és Piccolomini tábornokok hadai is Kőszegen valának elszállásolva, ez utóbbi maga is megfordult Kőszegen. Hasztalan sürgette e bajok orvoslását az anyagilag kimerült város, mely azon csapással is sújtatott, hogy ápril 21-én esti 8 órakor a fürdő kutnál kiütött tűz a Sziget elővárosban 242 házat elhamvasztott.¹⁾

Ezen év folytatában a török ellen vezetendő háborúra személyes felkelés rendeltetvén, Vasmegye 100 lovast és 100 gyalogost köteleztetett kiállítani, mely illetőséghez Kőszeg 30 gyalog katonát adott. A megyére kivetett lovasság hadnagyjául Topos Ádám, a gyalogság vajdájául Patthy János választatott meg.²⁾

Buda vivásának félbenszakasztása után Tökölyi felső Magyarországbán nehéz vereséget érven, elesüggedésében 1685-ik év tavaszán az ország megyéihez és városaihoz kiáltványokat intézett, a Kőszegre küldött így hangzik:

Emericus Tökölyi princeps, ac partium Regni Hungariae Dominus:

Nem akarván már továbbra az sok hűti szegéseknek Istent boszontni, 's embereket irtóztató gonozságokat szemlélni, kik meghtagadván Nemzeteket edgy kis üdeig tartó, 's — lelkit kárhoztató prédéért az Ellenséghez hayoltan hayolnak. Hogy azért jöendőben menthetetlenek legyenek az kik megh hűségünkben vadnak az elpártolástul megszűnnyenek tetzet kit kit edgyen edgyen megh ez edszer meghintenünk, kiki gondollya meg, hogy az némmettel való Czimborá, csak ideigh tartó színes barátsággh, mihent országunkon a Német erőt vehetne, az Magyarok becsülete azonnal leszállana, mint ezen háboruság kezdetiben az régi Esztendők bizonyéttýák. Midőn sok végház beliek az Nemzetnek raytok való Uralkodását megunván Tisztekkel edgyütt Zaszlostul bujdósásra atták magokat sőt most is izellye azt az keves praedát, mélyel csalogattatik, mely Drágán veszi, holot az Német valahol veszni kell a Magyarat mindenüt elől haytya az veszedelemre. Hogy az elmúlt esztendőben egész eddig csak oltalom formán viseltek magokat. Nines más külső Országbeli Jó akaróink Tanácsa nélkül, kit olykor ideig jó

¹⁾ Városi jegyzőkönyv. Városi levéltár levél gyűjteményében.

²⁾ Városi levéltár levél gyűjteményében.

remenség alatt Nagy Hatalmas Császárok is elkövettek. De úgy is meg eddigh az Nemet részről valók közzül sokkal töb veszt. És ha tavaly 's — harmadén Isten bennünket meg tartot, mos már akar mely gyenge elme is remélhet, holot a Német Buda alatt oly károkat vallott, két országos Harczon is több népet nem vesztet volna el, az Confederatusys tőle szintén elszakadva vadnak, az hatalmas Török Nemzet pedig már is meghindította Hadaít. Hogy Tavaszig segítségünkre idejőbben érkezhessenek, kit nem régiben onnan jött szolgálk szemeivel is látot. Hogy azért az Német mindennek gratiat ígér, az is az ő részéről ros reménségnek jele, mert midőn tavaly jó folyt dolga akkoron nem kenált oly szintén senkit is Gratiaval, Csépet, kapát keszítvén az Magyarak. De most már tartván ma holnap az változástul az kit elesabethat valóban érte vagyon, hol pedig mostanságh kicsap, hol edgy hol más fele az praeda kedvéért semmire köllő helyhez kapdos! Oka, érzi, hogy már rövid ideje vagyon, Marhát hayt, Rabol, pusztit mindenüt, mert az földnek bírásához nem bizik de mennél inkább reszelődik, annál inkább sietetti az maga fejére, 's veszedelmére az Törököt, végtére veszni hadgya, mint harmadént az Magyarat. Vegyen azért kiki például bennünket, ha Titkainkat ki nem jelenthettyük is eleget érthet. Nagy oka lehet, hogy mindezekben időtül várunk, ki alatt nagy reménsig feketik nem kívánván mij őket fundamentom nélkül koczkáztatni életünket. Azért minden Magyar jól lássa, mit cselekszik, ezeket már az az idő, melyben sok jőne jöhetne közinkbe, midőn az Német az Magyarat, ha nem akarna is az nagy Török Eörőnek arczal haytván, mészárszékre viszi, vagy hogy vele ednek tulajdonítsák, ha ő érettek nálunk is nem leszen kegyelem. Datum Tokay, die 20. Marty 1685. Emericus Thököly m. p. (L. S.).¹⁾

Kiáltványai s fenyegetései hatás nélkül hangzottak el s veszendő ügyének mit sem használtak, mert a fejedelem hanyatló szerencséje párthivei bizalmát akkor már a sülyedésnek indította.

1688-ik február 20-án Tökölyi Mária, a fejedelemnek legifjabb nővére, férjezett gróf Nádasdy Istvánné — sógorával Nádasdy Tamás koronaőrrel Kőszegre érkezett, és Erdős János városbíró megkérte „hogya a városban valahol, minthogy már semmi jószágha — noha azelőtt volt — nem volna, szállást szerezzen, itt jártatná fiát Iskolában, lévén Magyar város ez“ a kérelem eszközlése végett — Svetics Jánost és Hosztotyát a tanács

¹⁾ Másolat a városi levéltárban.

utasította: miszerint néhai Gömbös Istvánnak házát a grófnénak mentül magasabb bérért adják át.¹⁾

A hazában dúló folytonos háboruk a közerkölesiségre káros befolyással hatottak, különösen városainkban a kiesapongások, a részegeskedés, kártya-, kocka-játék s a korhelységnek egyéb nemei ekkor Kőszegen is anyira elharapodztak, hogy 1689-ik ápril 2-én a tanács következő határozatot hozott: „miután a városban a kártyával, és kockával játszó részegeskedők, a kik éjjel, nappal a koresmákon, és más egyéb helyeken esznek, isznak, dorbélyoznak, szitkozódznak, kiáltanak, és más egyéb gonoszságot is elkövetnek, a kit magok is a községbeliek jól tudnak, és látnak, s — félő, hogy Isten eő szent Főlséghe az olyatonakért az városra valami büntető csapást ne bocsásson, arra nézvest azt végezte a Nemes Tanács, hogy ezután, és ugyan — a Toronyban lévő öreg Harangot kilencz óraker megvonnyák egész Szent Mihály napigh, Szent Mihály naptul fogva penigh Szent György napigh nyolecz óraker vonnyák megh, arra nézve, hogy ki ki az koresmábul haza mennyen, ha penigh valamely oly Persona találtatik a ki kiáltana, veszekedne, verekedne, avagy jádszana, tehát már lévén arra személyek, a kik ide ben a kapuk között, küből csinált kis házban, az hamu közé a párna helyett bevetik, mind addigh, miglen azután fölöle nem disponáltatik, ez pedig nem értetik valamely emberséges Concevis fölöl, a ki vagy jó akaró barátjánál, vagy atyafiánál tovább találna mulatny, hanem a föllyebb declarált személyekről. Az Mezner Esztendeigh ezen harangozásért ha lévén a tély harangozás rendeltetett 6 forint azért ha mai hap harangozny halyák, az megh irt óraker, tehát valami Tüzgyulladásnak ne velle a Községhe.“

Ezen alkalommal a közsesend biztosítására vigyázók, és ezek felügyelésére hadnagyok nevezettek ki.²⁾

1689. áugustus 16-án Széchy Julianna férjezett Kéry Ferenczné írásban megkérte a tanácsot, hogy miután halak hiányában volna, s a várkertben halastavat ásatott, engedné meg tehát a város, hogy az Ursprung forrásból a köből szőlők alatt vizet vezethessen halastavába, biztosítván maga s maradékai nevében, hogy ez iránt semmi előjogot, vagy gyakorlatot magának igénybe venni nem akar.³⁾

A kőszegi vár birtokosa ez időtt Széchy Julianna Kéry Ferenczné volt, miután fivére Széchy Péter Vasmegeye főispánya

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levél gyűjteményében.

1684-ben családját fiágon sirba vitte, a kőszegi várban és tartozmányaiban Széchy Julianna, és nővére Mária-Margit férjezett kisenneyei Sennye Ferenczné örökösödtek. Julianna itteni birtokrészét 1695-ben Eszterházy Pálnak kaboldi urodalmával oly kikötéssel cserélte el, hogy ez 38.000 forintot fizetett felül, Sennye Ferenczné örökösei pedig örök részüket a hercegnek 28.000 frton adták el.¹⁾

1690. december 20-án herceg Eszterházy Pál, ugy birtok elődei gróf Nádasdyak egy részről, szabad királyi Kőszeg városa között más részről, a lékai urodalomhoz tartozó Röth, Kethely, Plaigraben, Horvát-Sidány, Borsmonostor (Mariaberg, Klastrom) iránt majdnem két század óta folyt határvillongási perben a felek kiegyezvén, a határjárás új határhalmok hányatása és határkövek letevése után befejeztetett. Jelen voltak: a vasvári káptalan küldöttje Nagy István sopronmegyei alispány mint királyi ember, a herceg részéről Stipsits Péter urodalmi javak felügyelője, Hunyady László altitkár; Kőszeg város küldöttsége: Breyer Dienes borsmonostori perjel, Deakovits Ferencz sopronmegyei esküdt stb. A határjárást a hegy tetején Fábíán pap rétjén (Pfaffenwiesen) rohonzai határ mellett kezdték meg, hol az első határkövet 1690. évszámmal jelölve tettek le. Mint határpontok meg vannak még nevezve: Kis vagy Uzármás kutja, Babotsa domb és patak Uzelstain, Prungrab, Morigrab vagy Herrngrab, Jagersberg, Abláncz domb és patak. A határozást Horvát-Sidánynál végezték, hol a kőszegi határ Tömörd és Patyi határokkal érintkezik. A határkövekre következő betűk vésettek: D. L. (dominium Léka), C. G. (Civitas Güns), M. P. (Maria Perg).¹⁾

Ez időben határozta el a tanács: hogy évenként barátságos vendégséggel egybekötött határjárást fog tartani. E jelentékeny költséggel járó szokás még a jelen század negyvenes éveiben is divott, de azóta a vendégek meghívása és lakmározása beszüntetett.

1692 augusztus 8-án kiadott szabadalom levelében Lipót király megengedte: miszerint sz. k. Kőszeg város az eddig tartott vásárokon kívül, minden évben szent Egyednapján még egy országos vásárt tarthasson.²⁾

1695 augusztus 3-án királyi meghagyás folytán a vasvári káptalan kiküldöttje Kiss János olvasó kanonok, hahóti apát, Gorupp

---

¹⁾ Városi t. levéltár 7-ik, cs. 124. sz.

²⁾ Városi titkos levéltár 7. cs. 122. sz.

³⁾ U. o. 7. cs. 123. sz.

Ferencz királyi ember sat. Herczeg Eszterházy Pált a közte és a Széchy örökösök közt eszközölt csere következtében Kőszegvár és urodalom birtokába beiktatták. A beiktatásnak ellentmondottak gróf Batthyányi Ádám és Ferencz, az első Zrinyi család utáni örökösödési igényeinél fogva, az utóbbi azon jogalapból, mert anyja Illésházy Katalin a Széchyektől származott.¹⁾

1697. A posztósok folyamodására a Kallónál a Gyöngyös folyamnak partjai szabályoztattak, s egyenes vonalra ásattak. A kőszegi posztósokról 1690-ben történik először említés.²⁾

1697. Minthogy a lutheranus és kálvinista hitűek a várostól távolabb eső erdőben tavaszi mulatság ürügye alatt több kocsin kirándultak, s itt a csói lutheranus lelkész hozzájárultával titkos értekezletet, s állítólag összeesküvést tartottak, a magyar kancellár szigorú büntetés terhe alatt őket hasonló, s egyéb gyülekezetektől eltiltotta.³⁾

1697 september 20-án Lipót király parancsára Gombosy Dániel, mint az erdőben tartott lakomának vagyis titkos gyülekezetnek indítványozója, befogatott, s egyszersmind ezen mulatság lefolyásáról a tanácstól részletes jelentés kívántatott. E végett Pammer tanácsos és Krugovits jegyző Bécsbe küldettek, hol a kancellárt az eseményről akként tudósították: hogy miután a német predikátor távozásra kényszerítetett, egy más predikátort, ki a szász választó fejedelem népével jött, több urak fölkérték: hogy maradna Csóban a vallási gyakorlat ellátására. A visszamaradt predikátor, hogy kőszegi lutheranus híveivel megismerkedhessék, többeket felszólított, hogy e végett valami mulatságot rendezzenek. Erre Gombosy vállalkozott, ki többek társaságában a város erdejében levő három patakhoz (felső erdőben) kirándult, s itt vig lakmározással mulattak. A városi küldöttek ezen előterjesztésére a kancellár az ügyet a legközelebbi ülésben ígérte tárgyalás alá venni. Minthogy azonban a következő napokon ülést nem tűzött ki, Pammer hazaérkezett, Krugovits pedig Bécsben visszamaradt, s a kancellártól néhány nap múlva oly válaszszal bocsájtatott el, hogy jelen ügy miatt nem fog a városba királyi bizottság menesztetni, Gombosy dolgába pedig a város ne avatkozzék, arról majd maga lesz felelős.⁴⁾

1697 october 4-én kancellária rendelet folytán Gombosy

---

¹⁾ U. o. 7. cs. 125. sz.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

Dániel 1000 tallér kezesség mellett a börtönből kiszabadult és a reá következő 1698-ik január 22-én gróf Kéry Ferencz vasmegyei főispán közbenjárulása folytán a kezesség alul is fölmentetett.¹⁾

1700 január 30-án reggeli 8 órakor a belvárosban tűz támadt, mely a szent Jakab és magyar templomot, jezsuiták székházát, plébánia lakot, iskolát számos épületekkel elhamvasztott.²⁾

II. Rákóczy Ferencz alkotmányos harczai alatt 1701—1711.

Alig, hogy a károlviczi békekötés a török háborúnak véget vetett, már is újabb belküzdelmek színhelyévé lőn az ország, mely a lefolyt villongások pusztulásait, zaklatásait még ki sem nyugodhatta. Oly sok anyagi szenvedések daczára a nemzet alkotmányos érzülete el nem hamvadott, politikai érdeke meg nem fásult, sőt mihelyt a török az országból kiszorított, a főlzabadult megye és községi hatóság azonnal kezébe ragadta a belkormányzat gyepölőt: hogy alkotmányos intézményeihez, nemzeti függetlenségéhez vonzó szeretetét érvényesíthesse.

A hazafiui hűség annyi éveken kitartó jeleinek tapasztaltára sem változtatta meg a bécsi kormány alkotmány ellenes rendszerét, hanem polgári és vallási jogok csorbitásával, mihez a nyomasztó adók, katonai zsarolások szegődtek, oly nagy mérvben élesztette a közélégületlenséget: hogy a forrongás üszke, melyet Tökölyi hanyatlása után a kényuralom ideiglenesen elfojtott; emésztő láng-hullámokba tört ki Rákóczy Ferencz fölkelésében.

Midőn 1701-ben a spanyol örökösödési háboru a császári hadak nagyobb részét az országból kivonta, Rákóczy e kedvező körülményt hazafiui czéljaira felhasználván, a mozgalmat azonnal megindította. A mint lelkesült párthivei tekintélyes hadtömegekké dagadtak és 1703-ban Franciaország által pénzzel, hadi szerekkel s gyakorlott harczosokkal gyámolítva fegyverei haladást tevének az ország felső részeiben, a dunántuli vidék is kapva kapott az alkalmon: hogy a német kormány iránt gyökeret vert gyűlöletét, ősi intézményeihez szító ragaszkodását tettelegesen nyilatkozványokban fejezhesse ki, s erejét fölajánlhassa az elnyomatás békóinak lerázására.

Köszeg magyar ajku népének, főképpen protestans lakosságának zugolódása, mely ekkorig a kormány szigora miatt csak titkos összejövetelek alkalmával nyilatkozott, az 1703-ik év elején már

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o. Jezsuiták évkönyve.

nyílt tüntetésekben tört ösvényt magának. Az ekkor előfordult nyugtalanságokról fölvilágosítást nyújtanak azon vallatási kérdő pontok, melyeket Berkes Simon vasvári káptalan tagja és Tallian királyi biztos ez ügyben teljesített vizsgálat alkalmával a kikérdezettekhez intéztek.

1-ször. Tudja e a tanu, hogy az elmúlt hetekben nevezet szerint Martius 23-án és 26-án egynéhány merész, vakmerő zöndülési és lázasztásból álló föltámodási lévén közönségesen az itt levő Lutheranuságnak ugyan az itt való N. Magistratus ellen, azon rendetlen merész zöndülésnek, és vakmerő világos rebellist mutató föltámodásoknak ő felsége kegyelmes parancsolatja ellen, melyet egy néhány részben bíró Uram nekik producált, elolvasott, és megmagyarázott? kik voltak nevezett szerint az auctori, készítői, biztatói, tanácsadói? kik portálják, biztatják, animálják, azon gyülevész Lutheranus népet ezen nyilván való rebelliot indító, nevelő és tartó Conspiratiókban?

2-szor. Kicsodák azok, kik tellyes torokkal azon gyülevész Lutheranus nép előtt azt kiáltozták: rontója a Magistratus az községnek, azért nincs bírójok és nem is ösmerik a mostani bírót bírójoknak lenni, és hogy nagyobb, avagy többet téssen a község a magistratusnál.

3-szor. Megértvén a Lutheranus község, hogy bíró Uram, Inspector Uraimék által ő felsége kegyelmes parancsolatjából az exequált szőlők borait Herpius és a több templom adósai pinczejéből ki akarja vonatni, azontul fölzöndülvén, lázadván, és támadván a felül megjelentett napokban az egész gyülevész Lutheránus község, noha previe Bíró Uram kegyelmes Urunk eö fölsége parancsolatját egynéhány ízben fölolvastván, megmagyarázta, és atyai szeretettel megintette, hogy engednének parancsolatoknak, mindazonáltal ő fölsége parancsolatjának megvető contemptusával, erővel, hatalommal resistáltak, semmi uttal sem hagyták kivonni, sem onnan sem másunnan, sőt Inspector Uraimékat, némelyeket illetlen szókkal is illették; sőt Plébanus Urammal Herpius pinczejében két hordót, melyre berohanván Cseke a pinczébe a sok gyülevész néppel, ott sok beestelen szókkal illették, és szidalmazták Plébanos uramat, sőt némelyek személyéhez is nyultak, és talán agyon is verték volna, ha bíró Uram a kamarással megnem oltalmazták volna. Kik nyultak személyéhez Plébános Uramnak, kik ragadták meg ő kegyelmét? és kik illették motskos, és szidalmas szókkal, sőt azonban a pecséteket, nevezet szerint, kik voltanak a kik a pecsétet leszaggatták?

4-szer. Inhaerealván Plébános Uram a Tumbale végett tett Statutumjának, Commissarius Uramnak nem akarván engedni addig harangoztatni Fábry testének, míg arra nem ajánlanák magokat, hogy a templom Tumbaleját vennék koporsójára, melyre ujjonnan fellázadt die 3-ia Aprilis a Lutheranus község, és a tanácsházra rohant, ott disputálván a dolgot, kik voltak fellázasztói eziránt a községnek, és kik fogták pártokat a Tanácsházban is ebben az eretnekségnek? mondván: megesik benne, ha Commissarius Statutumjait megtartjuk, régi Privilegiuma az Lutheranus czéheknek, nem kell engedni, elrontani, az előtt is eleget statuáltak Commissariusok, de ugyan meg nem tartottuk, s ebben sem kell engednünk, ugy is hijában költünk annyit a Commissariusra, csak eszik, iszik, azonban semmit sem végez, a mit statuál is, nem ő felsége akaratyá, hanem ő maga inventuma, sőt jöjjön el bár az idén, és próbálja meg, hogy rekeszsze ki a Lutheranus községet, utat mutatunk neki azt teszük birónak a kit akarunk, reformáljuk a Tanácsot is, nekünk bizony semmit sem parancsol a Commissarius. Az ily nyelveskedésekben kik voltak pártfogóik, mit mondtanak és mikép erősítették mellettök a dolgot, és nevezet szerint kik voltak?

Az előadott kérdőpontokra ekként hangzottak a válaszok:

1-mum. A Lutheranusok mindenkor unus pro omnibus et omnes pro uno kiáltottak. Item hol Hericz Mihályhoz, hol Stomphoz, Függhöz jártak össze a Lutheranusok.

Ad 2-dum a Lutheranusok közönségesen azt mondták a Tanácsházon, hogy a Lutheranusoknak nincs Birájok, hanem csak a Pápstáknak.

Ad 3-tium Igen is megmagyarázta Biró Uram a parancsolatot, de ők resistáltak. Plébános Urammal való illetlen bánás valóban megtörtént, de nem tudják, ki nyult légyen személyéhez, de nagy szóval az hallatott, hogy fogják Plébános Uramat, s midőn más Pinczéke akarnának menni, a szentegyházhoz való borokat lepecsételni, az egész Lutheránusság mindenütt utánnuk járván azt mondták: ha még egy pinczébe megyen Plébános Uram mingyárast berekesztik, s meg fogja látni mi találja.¹⁾

A vizsgálat befejezése után nemsokára a tanács gróf Puchhain Ferencz bécsujhelyi püspököt küldöttei által fölkérte a végett: hogy a két év előtt leégett plébánia templomot fölszentelje, ki közbejött betegeskedése miatt a szertartást junius hó 3-án eszközösbe vette, és a plébánia egyházat szent Imre herczeg nevére keresztelte,

¹⁾ Városi levéltár.

egyszersmind a főoltárt, — melyet herczeg Eszterházy Pál csináltatott — fölszentelte.¹⁾

A közben míg ezek Kőszegen történtek, Rákóczy hadai szerencsés harcok után mindegyre nagyobb tért nyertek, s a fölkelés a felvidéken és Tisza mentében uralomra emelkedett. Lipót király a gyorsan terjedő mozgalmat dunántul meggátlandó, a megyei és városi hatóságokhoz fenyegető parancsokat küldött, melyekben őket alattvalói hűségökre emlékeztette. Augustus 31-én 1703-ban vasmegyéhez hason tartalmu parancsokat intézett, és a megyét intette: hogy a mostani zürzavart indított lázadókhoz csatlakozni ne merészeljenek, és a kik „oly bus szívűek voltanak talántán eddig, hogy a kúrúczokhoz áltanak“ térjenek vissza hűségére, semminemű rosz híreket ne hirdessenek, a lázadók kiáltványait ne olvassák, hanem ezek terjesztőit befogassák. Továbbá meghagyta, hogy miután a vármegyének, ugy Kőszeg városnak bizonyos számu hajdukat kellett kiállítani, de ezeket teljes számban ki nem állította, sőt a kiállítottak is nagy részben visszaszöktek, tehát a hiányt rögtön helyre pótolják, ugyszinte a birodalmi és bajorországi táborból visszaszökött katonákat halladéktalanul elfogassák.²⁾

Noha Lipót királyt a franczia és bajor seregek ellen vívott szerencsétlen harcrai a kiegyezkedésre hajlandóvá tették, s utóbbi leirataiban az adókat leszállította, közbocsánatot hirdetett; békéltető intézkedései ekkor már a kedélyek lecsillapítására nem hatottak, mert Vas megye népe a nemzeti mozgalom diadalában bizva, reményelt szívvél fordult Rákóczy ügyéhez, tőle várván az alkotmányos szabadság virradtát.

Midőn az év végefelé Rákóczy hadai az ország éjszaki részét meghódították, s Károlyi deczember 24-én a Marcheck melletti sánczokat bevette, a reá következő napon Palugyai Gábor a császár élelmezési biztosa, Pozsonyból azonnal tudósította Kőszeg városa tanácsát, miszerint egész Pozsonyvármegye Divény, Stomfa, Detrekeő, Vöröskő, Éleskő várak kivételével a kuruczok által elfoglaltattak. Vigasztalja egyébiránt a kőszegieket jövő biztonságuk iránt, mert nem hiszi, hogy a kuruczok a császári hadak folytonos szaporodása miatt a dunántuli megyékbe hatolhassanak, melyeknek védelmére a császár kiváló gondot fog fordítani. Tanácsolja egyszersmind: hogy Kőszeg magát Sopron példájához alkalmaztassa, s azon esetben, ha a lázadó seregek a városba jönnek, ezek segélyezésétől

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

óvakodjék, miután Eugen herczeg igen neheztelt Modor, Bazin, Nagy-Szombat és Szent-György városokra, hogy oly könnyen meghódoltak, ámbár alig lettek volna képesek magokat megvédeni, mint Kőszeg sem, mindazonáltal a városi bástyák kijavítását, lőkészletnek, élelmiszereknek beszerzését tanácsolja.¹⁾

Jelen levelét néhány nap mulva 1704 január 3-án egy másik kovette, melyben a városi tanácsot a hadviselés eseményeiről értesítvén, a többek között írja: hogy az elmúlt vasárnap estve a kuruczok valamely százan Rócsére érkeztenek, és az éjszaki dőzsülésnek adták magukat, mit megtudván a császáriak, azonnal Forgách tábornok egy ezreddel éjnek idején reájuk esapott, s mintegy husz kuruczot közülök levágotott, feles szarvasmarhákat, lovakat, párduezbőröket, egy pár rézdobot hozván zsákmányul magával. Azóta felőlük semmi bizonyosat sem hallani, de híre jár: „hogy táborukon nagy zendülés támadott volna, és az egész hadak csoportosan reá mentenek Becsányin (Bercsényi) azt exaggeralván, hogy ők nem Barmok, se nem Medvek, vagy farkasok, hogy illy iszonyu fürgetekes, kemény téli időben tovább az Táboron subsistálhassanak, vagi a megmaradásra kényszerített-hessenek, cum manifesto sanitis, ae vitae suo periculo contra omnia jura Gentium azért Quartélyt kívántanak vagy arra declarálták magukat, hogy edgyül, edgyig mind haza mennek, kin igen megütközött volna Bercsényi, alig tudván őket lecsendesíteni, arra assecurálta volna őket, hofi e napokban bizonyosan általköltözteti az hadakat a Szeredi hidakon és Nyitra és Bars Vármegyékben Quartélyt rendel nekik, hofi ott tavulyabb esvén a mieinktől s — Vágnak Passusira jól reá vigyázzván, bátorsagosabban meghmaradhassanak, itt Poson Vármegyében a Németheknek szeme előtt nem levén tanácsos a Quartélyozás, és elszakadás. Némelyek pedig más okát gondolják lenni. Szeredi hidakon leendő által költözéseknek, mivel hallatik, hofi a Lengyel király ad sexennuem armistitiumot csinált volna a Svecussal, s — arra nézve nem kívántatván nekik a Saxoniai hadak maga soldos emberei s — a Lengyel Respublica sem akarván őket bent szenvedni az országban a megnevezett Lengyel király azon maga tiz ezer Emberit Fölséges Urunknak cedálta volna, kik immár is bent volnának Szepességben, és a 13 Lengyel városokban

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

sőt hogi már is Bártfánál megesapták volna a kuruczokat, hasonlóképen Buda taián is a Ráczok nagy alkalmatlanságot tevén nekik, mely okokra nézve Rákóczi revocálná Beresényit a fölföldre az egész melette lévő hadakkal edgyütt. Oly hirünk is érkezett mai napon, hogi Szombat városát az kuruczok fölverték volna, s — annak utána a Vágon által takarodtak volna, kikre Leopold várából sűrűen is löttének volna az álgukból. De még mindezek szinte nem valóságosak — mert az is meglehet, hogy a kuruczok szánt szándékkal költik magok felül az ilyen hireket, és akartva magokat szaladóknak tetetik, oly gonosz szándékkal, hogy mieinket innend Posonbul valami formán kicsalhassák, és gyalazatban eithessék, kire ne segítse őket a Fölséges Isten, mert olyankoron mind mi itt, mind pedig kegyelmetek Dunántul veszedelemben forognának. Azért elvállik, mire fakadnak a dolgok, kiknek folyamatyáru tovább is el nem mulatom informálnom kegyelmeteket, inhoeralván tovább is minapában adott csekély Tanácsomnak, s — arra kérvén s — adhortalván kegyelmeteket — iparkodgyék ió ideien az szükséges Requisitumoknak megh szörzéssében: „quia foelix civitas, qui tempore Pacis de Bello cogitat;“ a mieink az elpártolt szabad városok felül nem láttatnak ió szándékban lennyi, kiket féltem a kárvallástul, ha csak Isten meg nem szállja szüveket a Méltóságos Generalisoknak s. a. t.¹⁾

A császári táborban elterjedt, s a jelen levél írója által közölt hirt, miszerint a magyar hadak a dunántuli részébe szándékoznak vonulni, a legközelebbi események igazolták.

Károlyi Sándor az 1704-ik év elején öt ezer harezossal a befagyott dunán átkelt, és január 12-én Pápáig nyomult, hol a dunántuli megyék lakosait rövid idő alatt Rákóczy ügyéhez esatolta. Mig Sümegen a zászlói alá gyűlt nép fegyverkezésével foglalkoznék, Szarka Zsigmond ezredese Kanizsát, Csáktornyát. Muraközt meghódította, Sándor László Simonytornát, Siklóst ejtette hatalmába; némely kurucz kapitányok pedig Sárvárt, Szombathelyt, Körmendet, Szt. Gotthárdot, Kőszegét, Rusztot, Kismartont, Kapuvárt. szinte Rákóczy hűségére kötelezték le.

E közben Lipót király Széchenyi érsek közbenjárulásával a békealkudozást Beresényi és Károlyival megkísértette, de mivel az

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

egyezkedés nem sikerült, a bécsi kormány minden gondját arra fordította: hogy újabb eszközök fölhasználásával, jelentékenyebb haderő gyűjtésével a fölkelteket legyőzhesse. Ennek fogva még az év kezdetén Schlick helyébe az ügyesebb Heistert küldé a Lajtához főtábornokul, Pálffy János altábornagyot horvát bánná nevezte, ki Heister hadseregét horvátokkal, rácokkal, osztrák és stajer néppel, Eszterházy Pál jószágából, ugy Sopronhoz tartozó falvakból a kurucok elöl menekült fölfegyverkezett parasztokkal növelte. Heister kezdetben a brucki, fischamendi és hainburgi erődökben szervezkedett, de február vége felé, midőn Károlyi dandárát Sopron alá vezette, a fertő vidékére vonult, s mintán Traisdorfnál Nyiri Endre ezredes kuruczaival megütközött, Höflein alá szállott, hogy Kismarton ostromlását megkísértlje. Itt azonban Ráti György várparancsnok által visszaveretvén, midőn Károlyi hadainak közeledtét hírül vette, Austriába vonult vissza, s a határszéleken helyezte el seregeit. Károlyi erre a fertő vidékét Rákóczy hűségére hajlítván, az éjszak-nyugoti vidéknek nagyobb részben ura lőn, és halladéktalanul seregeinek szaporításáról gondoskodván, Kőszeg városának meghagyta: hogy mintán a személyes fölkelést elrendelte, mentül több de legalább is 60 lovast állítson Rohoncra, nemkülönben 35 köből zabot és 4 marhát büntetés terhe alatt készen tartson, hogy ezeket a megyére kivetett természetmennyekkel együtt a parendorfi táborba szállíthassa.¹⁾ Továbbá Dezső György hadi biztosát Kőszegre küldötte, ki következő czikkeknak kiszolgáltatását parancsolta meg:

„Egy pár nustot mentül szebbet, söveggel egyöt, egy mente alá való bélést, az első két része róka torokkal, és az utóllya szép róka mallyal ugyan azon mentére, hogy ha ott az városban föl találtatik sinorhoz hasonló varást Skofiumbul, ha varást nem találni mentül szebb ió széles tisztéséges gombszárokat.

24 on tálokat és 36 on tanyerokat hozzá ió szóles öreg tálok legyenek, és négye azon tálok közül nagyobbak legyenek a többinél ugyan tálok alá való on karikákat 10 és ezen on eszköznek való tokot a kiben ezek mind belieye ferienek.

Selyem materiat zászlóknak valot akar micsoda szint, mentül többet veres.

Hat mentének való fainlodis postot hozzá való szelyemből sinort, gombot és negy Bak sörből való övet, király saint zöldet és kéket. — Egyik a többi közöt legyen rendesebb a többinél Két vég gyócsot mentol iobbat s szebbet, negy tisztéséges hoszu asztalra

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

való abraszakat és hozzá való 24 tanyer keszkenőket, negy pár gyöngyházás késeket Ezüstben foglalva.

Mindenféle só szerszámot, sáfránt 10 latot, mandolát 4 fontot, malosa szőlőt 2 fontot, fűgét 2 fontot, apró kását 4 fontot, rizskását 12 fontot, 6 font borsot, 2 font gömbért, 6 lót szegfőet, 4 lót szerecsendiovirágot, 24 lót szerecsendiot, 2 pár karmasin cismát tiszteségeset Generalis Urunk eö Nagysága számára. Egyik veres, másik sárga hozzá való ciutes ezüsből való sarkantyuk, szolgarend számára 12 pár kordovan cismakat, 2 lóra való szerszámokat egyik csigas, másik veressel festett.

Egy szál tiszteséges hegyes tör hat ió arasz hosza legyen, hat szolgarend számára való nestes kalpagokat, egyik a többinél iobb és szeb lehesen.

Egy öltözet köntösre való szép ezüst zsinort 60 refet ugyan a Generalis Urunk eö Nagysága számára egy tiszteséges nagy selyem övet karmasin szint —

Egy tiszteséges Generalis Urunk eö Nagysága számára való tarsolyt, lodingot, skofiummal varrotat.¹⁾

Január 31-én Tallian Sándor Egyedről tudósította a tanácsot, hogy közbenjárulására Károlyi tábornok a várost, minthogy a fölkelésre elégtelen, a katona állítástól fölmentette.²⁾

Február 4-én Károlyi tábornok Kis-Martomból a köszegieket megintette, hogy késedelem nélkül a már többször kívánt löport kezeihez szolgáltatassák.³⁾

Mig Károlyi hadainak szaporításáról, felszereléséről, élelmezéséről intézkedett, azalatt a német haditanács minden tevékenységét megfeszítette, hogy jelentékeny erőt szerezhessen a fölkelés leküzdésére. Heisternak hadtestét több ezerrel öregbítette, Pálffy János bánt és Herberstein tábornokot utasította, hogy három oldalról támadják meg a dunántuli felkelőket. Mielőtt azonban a német tábornokok hadi műveleteiket megindították, Eszterházy nádor márczius 20-án körlevelekben hirdette a dunántuli megyéknek, hogy Lipót király közbocsánatot ad mindazoknak, kik a fegyvert leteszik, azonkívül az ország alkotmányos szabadságát helyre állítja és sérelmeit orvosolja. Ennek kapcsában márczius 30-án gróf Károlyi Tamás Sopronból a köszegieket figyelmeztette, hogy Lipót király hűségében maradjanak, s hódolatuk jeléül a város kulesait

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

e végett Kőszegre küldendő biztosának kézbesítsék s egyszersmind a királyi közboesánatról őket ekként értesítette:

„Minemő keserves igyben jutott szegény hazánk sokkat declarálnom nem szükséges, mert azt kiesintül foghvaszt nagyik exaperiálta az egész Magyar Nemzet, mint ilyen szerencsés progressusi között is koronás királyunk kegyelmes Urunk eő Főlséghe szánván az Magyar Nemzetet kisz Amnystiat adny mindazoknak, kik visza térnek az eő Főlséghe hűséghe, az minthogy eziránt való kegyelmes Urunk eő Főlséghe Amnystialis Levelej nálom vannak cum sufficienti Plenipotencia. Akartam azért kegyelmeteknek praevie ez iránt irnom s egyszersmind requirálnom. Tekintse jó hírét nevet az kiben mindenkor volt kegyelmetek Tekintse kglmes Urunk eő Főlséghe mostani ajánlott kegyelmességit, Tekintse sok ártatlan Magyar vérnek kiontását, Tekintse utolsó veszedelmét mind értékében, mind hőcsületében ennek az szegény Nemzetnek, amplectállya ezen eő Főlséghe kegyelmességét. Kire nézve expedialtam Kgtekhez Nemzetes és Vitézleő Zeke István Urat N. Sopron Vgye egyik fő szolgálha Biráját a végre, hogy Kgtek ha akarja említett kglmes Urunk eő Főlséghe Gratiáját amplectalny azonnal minden halasztás nélkül hivséglnek demonstratiojára az város kulesajt eő kglme kezéhez adny s kiki kgtek közül Kglmes Urunk eő Főlséghe hivségére tartozó hitét letenni, s tovább a mint eő kglme fogja rendelny hivségek contestatiojára hozzám ide emberül küldeni el ne mulassa, most leven ideje, melyel kgtek mind hazáját, s mind magok személyét, felleséghit, gyermekit s minden értékít meghmentheti, másként ha keménkedik és meghveti eő Főlségheének ilyen Gratiáját fölljen tellyeséghez exterminatiojátul, s oly példátul a ki hoc saeculo nem történt.“¹⁾

Heister tábornok czélba vett hadi működésének nagyobb súlyt kölcsönözendő, a megyékhez és városokhoz márczius 31-én sokkal keményebb parancsokat menesztett, melyekben meghagyta, hogy mind azok kik fegyverrel bírnak, a fegyver s nemesség elvesztésének büntetése alatt azonnal lóra üljenek, és Károlyi seregei kiirtására fegyvert ragadván, ő hozzá vagy Pálffy János tábornokhoz csatlakozzanak, a parasztok pedig — kiktől a fegyvert elszedték — ha a kuruczoknak ellentálhatnak, ellentáljanak, ha pedig erre képtelenek volnának, rögtön ezt akkor nékie tudomására jutassák, mert ellenkező esetben a bírót s hármat az öregebb lakosok közül fölakasztat.²⁾

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ U. o.

Károlyi a támadandó császári tábornokokkal szemben a helyett, hogy szétszórt hadait összpontosította volna, Pálffy és Herberstein egyesülését megakadályozandó Muraközbe küldötte a dunántuli hadak egy részét, s saját hadtestének gyöngítésével Niezky Sándort a megyék dandáraival Muraköznek indította. Niezky miután Borostyánkő hatalmába ejtette, Pálffy előre nyomult hadai miatt csak Szalonákig juthatott. Ezalatt Heister Austria határszélén összegyűjtven seregét az országba betört, és több szerencsés csaták után Károlyit a dunántuli részek elhagyására kényszerítette, melyek ez által habár rövid időre a harez zaját kinyugodhatták ugyan, de az átvonuló seregek élelmezésétől, zsarolásaitól nem lőnek megkímélve.

Ápril 4-én gróf Batthyányi Ferencz Német-Ujvárról tudósította a községeket, miszerint Fölöstömben (Fürstenfeld) mintegy 6000 lovas és gyalog cs. sereggel találkozott, mely Magyarországra szándékozik betörni, közbenjárulására azonban e szándék foganasítása 3 nappal későbbre halasztatik, mely idő eltelte után e sereg Kőszeg felé fog indulni. Közli továbbá, hogy ifjabb gróf Heister tábornok tegnapelőtt 4000 haddal Regedébe érkezett.¹⁾

Ápril 20-án Prikovits cs. kapitány soproni térparancsnok 200 fegyveressel Kőszeget őrségül megszállotta.²⁾

Május 24-én Eugen herczeg a bécsi hadi tanácsnak elnöke tudatta a tanácsosal, hogy Rabatta tábornok a Stajer hadakkal Kőszeg vidékén száll táborba, ha tehát a városnak biztonsága tekintetéből katonai segélyre volna szüksége, a nevezett tábornokhoz forduljon.³⁾

Mihelyt Heister tábornok Beresényi ellen működendő a Dunán átkelt, Rákóczy ápril végén Forgách Simont ügyeinek helyreállítása végett a dunántulra küldötte, ki május hóban a Rábán előre nyomulván, rövid idő alatt mintegy 25.000 fegyverest gyűjtött zászlói alá, s a dunántuli megyéket a fejedelmi uralma alá hajlította. Forgách junius hó 12-én szemerei táborából 50 németet küldött Kőszegre azon megkereséssel, hogy ezen Rákóczy hűségét valló katonákat, Szombathely város hozzájárulásával élelemmel, fegyverrel lássák el. Egyszersmind meggyhagya, hogy a lovakat illetőleg Bácsmegyei Simon intézkedéseihez alkalmazzák magokat.⁴⁾

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ Ritter György krónikája. M. tört. emlékek 27. k. 461. l.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ U. o.

Julius 5-én Forgách dobokai táborából a tanácsot megkereste, hogy Bik László biztosának hitelt adjon, s magát ennek utasításaihoz tartsa.¹⁾

Julius 10-én Forgách Sárvárról a tanácsnak megparancsolta, hogy Kőszegen hagyott mozsár-ágyunak agyát Sárvára szállíttassa.²⁾

Julius 12-én Károlyi Sándor Kovácsiban kelt levelében két küldöttet kért értekezlet végett a tanácstól magához menesztetni, oly meghagyással, ha Kőszegen pattantyusok lennének, azokat is seregéhez indítsák.³⁾

Julius 12-én Forgách Simon dobokai táborából megköszönte a tanácsnak, hogy Bik László biztosának hitelt adott, s az általa kívántakat a város oly készséggel teljesítette. Egyszersmind bizonyos kalmárok kielégítéséről rendelkezvén, a fejedelem további hűségére buzdította a kőszegieket.⁴⁾

Julius 16-án Kisfaludy György Szombathelyről a tanácsnak megparancsolta, miszerint azon megromlott puskákat, melyeket Károlyi Kőszegre küldött, 10 nap alatt megcsináltassa.⁵⁾

Julius 18-án Forgách Simon Jánosházáról a tanácsnak meghagyta, hogy 100 darab veresre, vagy zöldre festett, fehér vászon lobogócskákkal ellátott kópját csináltasson és ezeket július 28-ra a dobokai mezőre — hol hadai táborozni fognak — elküldje.⁶⁾

Augustus 17-én Blumberg báró őrnagy, soproni es. parancsnok azon okból, mert a kőszegiek a császárnak esküdt hűség ellenére a kuruczokkal folytonos összeköttetésben voltak, sőt ezeknek lékai parancsnokát a városban időzni megengedték, kemény fenyegetések mellett a tanácsnak megparancsolta, hogy értekezlet végett hozzája Sopronba két küldöttet meneszteljen.⁷⁾

Augustus 19-én Blumberg báró es. parancsnok Sopronban, a császár iránti hűségre emlékeztetvén a kőszegieket, közölte: miszerint a császári seregek a bajorokat és francziákat tökéletesen megverték, 12000-ret közülök levágtak, 19 zászlóalj gyalogságot és 4 ezred lovasságot elfogtak, 52 nehéz ágyut s az ellenség egész podgyászát hatalmukba ejtették. Irja továbbá, hogy a vezénylő es. parancsnok Rábaközt elfoglalta s Bécsből naponként 1000 ember

---

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ Városi jegyzőkönyv. Levelek gyűjteménye.

segéd hadat vár, minél fogva e vidéken a háboruszkodás befejezettnek tekinthető.¹⁾

Csakugyan a császári fegyverek a franczia-bajor seregen Hochstättnél fényes diadalt arattak, mely a dunántúli hadviselés állapotában jelentékeny fordulatot idézett elő. A győzelmes ütközet hírére a német kormány mellőzve a békealkudozásokat, erőhatalommal akarta az országot lecsöndesíteni. Ehhez képest Heistert — kit röviddel ezelőtt a vezénylettől elmozdított — újabban megbizta a császári hadak fővezérletével. Heister, miután Körmentet, Kis-Martont s Kapuvárt őrségekkel ellátta, működését azzal kezdte meg, hogy a kihirdetett közbocsánat ellenére borzasztó kegyetlenségekkel sanyargatta a lakóságot.²⁾

Heister seregének közeledtére Rákóczy hadai Köszeget, Sárvárt elhagyták, és miután e városokba a cs. fővezér őrségeket vetett, maga Sárvárnál táborba szállott.³⁾

September 15-én Heister fővezér rendeletére Doppelstein kapitány parancsnoksága alatt 150 katona szállásoltatott Köszege, kiket a városnak élelemmel kelle ellátni, mire az anyagilag kimerült város elégtelen lévén, a cs. haditanáchoz folyamodott, hogy a reája rótt tehertől fölmentessék. Ennek folytán Lipót király Vasvármegyének megparancsolta: hogy a beszállásolt őrség élelmezését Köszege várossal együttelegetesen és aránylagosan teljesítse. A császári parancsnak aláírói: Matyasovszky László nyitrai püspök és Hunyadi László.⁴⁾

September 26-án Svetics János és Küszöghy Mihály tanácsosok a megyei gyűlésről Szombathelyről visszatérvén, Lipót királynak parancsait közölték: mely szerint a Rákóczy által hirdetett gyűléstől mindenki eltiltatott, s egyszersmind mindazoknak, kik a császár hűségébe visszatérnek kegyelem biztosított.⁵⁾

Deczember 23-án gróf Erdődy Sándor Sárvárról a vármegye által Köszege kivetett 200 frt. lefizetését, ugyszinte a kiállítandó katonák elszállítását felelet terhe alatt sürgette.⁶⁾

1705. Lipót királynak elhalálása után Széchenyi érsek I. József és a fejedelem közt a békealku munkáját folytatólag ismét megindította, de a hadat viselő felek egyezkedési hajlama mellett

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ Csányi János krónikája. Tört. tár. 5. k. 227 l.

³⁾ Ritter krónikája. Magyar tört. emlékek 27. k. 471. l.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv. Levelek gyűjteménye.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

sem sikerült a béke eszközlése. Míg a békeegyezség s az ellenségeskedés beszüntetése iránt a tárgyalások folynának, azalatt a hadiműveletek az ország felső részeibe lévén irányozva; a dunántuli lakosság nyugalma legföllebb apró hadesapatok vagy portyázók zsákmánylásai által lőn háborítva. Így 24-én Szekeres István több kurucz társaival bizonyos számú lovakat és ökröket Kőszeg város területéről erőszakkal elhajtott, mely alkalommal több városi polgár a helyet, hogy fegyveresen megjelent volna a bíró parancsára és a kuruczok erőszakoskodásának meggátlására a tanácsbelieket kikísérte volna, pálczával ment a sánczokra, s innét tétlenül szemlélte a zsákmánylók rablásait.¹⁾

Augustus végnapjaiban Heister tábornok hadaival Kőszegre érkezvén, maga a várparancsnoknál szállott meg, katonáit azonban a lakosok iránti kiméletből, a város melletti gyepen helyezte el. Ezen jó indulatának elismeréseül, s további hajlandóságának megszerzéséül a tanács egy kis átalag borral, melyet 20 talléron vásárolt, kedveskedett.²⁾

September 30-án Doppelstein kőszegi cs. parancsnok Kun János devecseri tiszttartót megkereste, hogy a város határából elhajtott s Szekeres István kurucz kapitány kezére szolgált marhák miatt Farkas Mihályt bebörtönöztesse. Kun tiszttartó a parancsnokot tudósította: miszerint kívánságát a jelen háborus időkben azért nem teljesíti: mert a vidékén lévő magyarok annak végrehajtásában akadályoznák, de saját biztonságát is veszélyeztetnék.³⁾

November 3-án Haring György, Reisinger György, Gruber János és Teufel György kőszegi süvegjártók a városházán keservesen panaszkodtak a miatt: hogy a legközelebbi napokban, midőn a szt.-gotthárdi vásárra akartak utazni, a kuruczok őket letartóztatták, s — a vasváron tul lévő erdőbe hurezolták, utközben levágással fenyegették, e mellett Edlhofter röthi mészárosra 400 frt, Reisingerre 200 frt, Haringra 150 frt, Kapfer Pálra és Gruber János legényeire 150 frt, a szappanfőző legényére pedig 75 frt sarcot vetettek. Mely összegek kézhez szolgáltatása végett Jobbágy Pált, egy a süvegjártó és mészáros legényeket hazabocsátottak. Ennek folytán a süvegjártó mesterek feleségei, egy a mészároslegények gazdái a kuruczokhoz elutaztak, de ezek az asszonyokat magok eleibe sem eresztették, a gazdáktól pedig azt kérdezték „hoztatok e pénzt? ha nem el sem eresztjük őket hanem levágjuk.“ A nők vissza

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

utaztokban megkérték a hidvégi plébánost, hogy férjeik kiszabadítása végett a kuruczoknál közbejáruljon, de miután ez ezélt ezeknél nem ért, Bezerédy Imre parancsnokhoz fordult, ki sok kérés után a váltság fejében kívánt összeget 292 frtra leszállította.¹⁾

December 6-án Doppelstein cs. várparancsnok a városbíró tudósította: miszerint úgy van értesülve: hogy a külvárosi lakóság a kurucz hadak támadása esetében a várost védelmezni nem szándékozik. Ennél fogva Svetics János városbíró a külvárosi községet a tanácsházra berendelte, s a cs. parancsnok nevében intette: hogy határozatától álljon el, hanem magát a község továbbá is mint a császár hive a végsőig védelmezze, s minthogy már többször hűséget esküdött a császárnak, most is vegyék tekintetbe Kőszegnek Austriához, s Styriához való szomszédságát.²⁾

Doppelstein várparancsnok csakugyan jól volt értesülve a kuruczok támadási tervéről, miután két nap múlva a felkelt hadak Kisfaludy György vezérlete alatt a város alá érkeztek, s azonnal ostrommal megtámadták. Ezen esemény gyászos lefolyását kutforrásunk következőleg ismerteti:

Anno 1705. Die 8-a Mensis Decembris circa horem 10-mam matutinam lévén nagy láрма a kuruczok miatt a mint hogy az emberek a Templomokból is ki szalattanak: mert Commendans Ur ö Nagysága itt a belső városban a strázsa előtt egy orgona formára való puskát, vagyis seregbontot arra a végre az árokra fölvetette, lévén régi töltés benne, hogy ki löjjék, a mint hogy egy része ki is sült, egy része pedig a rosda miatt nem sült. Kisülvén azért ugylett a láрма, hogy az emberek a Templomokból kiszallattanak, nem ugyan azért, hogy a toronyban lévő strázsa valamit látott volna, hanem csak azért, hogy a kis orgonát kilövette. Medio tempore pedig csak ki a strázsa a toronyban kiálltván, hogy a Rohonczy ut felé a kuruczoknak a sokasága jön, a minthogy úgy vala, hogy elsőben ott látzatának, és sok zászlóval (zászló) azon az uton a hegyen mind lovassa, mind gyalogja megállapodott; azután a Csói ut felé is jöttenek, el annyira megszorodott, hogy az egész nemes várost körülfogták, minek előtte pedig valamihez akartak volna kezdeni, tehát irtak Commendans Uramnak, hogy a várost adgya föl; azon levélre azt adta válaszul, hogy ő a papirosra a várost föl nem adgya, harmadnap előtt pedig a nemes városnak írott levelére melyet ő Nagysága intercipiált, és a Nemes tanácsal nem

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

communicalta, azt adta válaszul, hogy még Törököt, Tatárt, Arnoldot nem látott, azért ő a várost fel nem adgya. Ezen alkalmatossággal izentek be Tiszt Uraimék, ugymind Kisfaludy György (kie a Commandovala), Balogh Ádám, Bezerédy Imre, Rehthey, Kiss Gergely, Sándor László Uraimék, hogy két tanácsbeli mennyen ki hozzájuk parolára, hadd beszélgessenek vélek, de Commandans Uram semikép nem engedte, sőt a sáncról, a kik parolára a kuruczok közül oda akartak jönni, tüzet adatott reájok, és a városi embereket a kik vele szollani akartak fejben akarta lönni, miglen pedig a molnár legény, a kitől izzentek, bejött a követséggel, tehát Bíró Uram ő kegyelme malmánál levő kertben Bezerédy Uramnál levő, s oda rendelt kis Taraczkból szinte a Nemes város Plebania Templomira belőtt, a mint a golyobis Commandans Uram kezéhez adatott, látván pedig Dobsa Ferencz a Magyar Hostadtban lévő fő Strázsa Mester, cum suo vice gerente Georgio Pelcz a kuruczoknak sokaságát és lehetetlenségét, hogy a Magyar Hostad, vagy is az első külső Város magát megoltalmazhassa, mert kevés a nép a városban, tehát jelentette Bíró Uramnak, és mellette levő Tanácsbeli Uraiméknak, hogy valami módot találjanak föl, és szóljanak Comandans Uramnak, mert mindnyájan oda vesznek a külső várossal; szólott mind maga Bíró Uram, mind maga Strázsamester Uram, de semmitsem használt; csak azt mondta Comandans Uram, kiki magát oltalmazza, ha nem maga lü fejben, a minthogy a comandirozott Németeknek is erősen meghagyta, ha látják, hogy a városi ember nem akarja magát oltalmazni, és a sánczról elszaladna, azonnal löjjék fejbe. Ezen a napon látván a kuruczoknak sokaságát úgy az előtt is eléggéppen demonstráltatott Comendans Uramnak, hogy a külső Várost nem lehet oltalmazni, mert küfala nincsen, a köröskörül való sövények pedig roszak, mindenütt az ellenség bejöhet, a nép is kevés, sed omnia frustra erant. Még azt is monda Comendans Uram, ha a külső város magát megadgya, ő a maga népét, mind a belsővárosba viszi, és onnant lövet ki reájok, és felégeti a házakat. Ezen szavára senki sem mert felelni. Azonban, hogy a molnár legény által tett izenetre senki ki nem ment, másképpen a molnár legényt sem várták, tehát azonnal, hogy az óra dél után hármat ütött, tehát egyszersmind felkiáltottak nagy szóval háromszor: „Uram Jezus“ és ostromnak mentenek, a mint pedig constál az ő Temetőnél a Hiduság (Hajduság) kétszer visszaveretett, de ezután gyalog szálván a lovasoknak egy része praevialiált a kuruczság a külső városba bejött mind a Hostadtban, mind a Szigethben sok szegény concevis, és lakosok veszedelmével, kiknek

specificatioja fog következni (hiányzik) bejöveteleknek alkalmosságával pedig nem úgy bántak az emberekkel, mint igaz keresztények és magyarok, hanem mint Pogányok, a házakat azonnal gyújtogatni kezdték, az embereket levetköztették, és meztelenül hagyták, sine discriminari personarum az Aszonyoknak szemérmes testekben kotorozván pénzt kerestek, mely rut, és halhatatlan történet miatt egy harmad napig ágyban fekvő Aszony meg is hala, szegény koldusokat, és másokat, kik soha fegyvert nem fogtak, és már magokat megadták, csak levágták, marczangolták, és még a szemérmes testeket is kimetszették, a szemeiket kivágták, és orrokat elmetszették; portékát egy szóval kaphattak magokkal, és ugyan szekereken elvitték; az Ispitályokban levő koldusokat is megfosztották, ezeket pedig, hogy midőn elkövtetik, tehát sok felé a házakat, mind kívül, mind belül gyújtogatni kezdték el annyira vala a rettenetes tűz, hogy a Magyar Hostadtban csak (hézag) a Szigethben pedig (hézag) ház maradt. Ezen rettenetes tüzet a lovasság a mezzőrül nézte, és addig el nem ment, miglen nagyobb részint az egész külső város tűzben nem volt, a gyalogság pedig a házakat járta, és a mit kaphatott elvitt, kik miatt az emberek a belső városból, ki nem mertek jönni az oltásra; a ki pedig oda ki elbujt vala, előjönni nem mert az oltásra, sőt ki előjött, azt megfosztották, és meztelen hagyván bejött a városba; sokan pedig megmenteni akarván magokat a szőlő hegyre szalattak, ott is a férfiakat levágták, az Aszonyokat, és gyermekeket pedig minden ruhaiból megfosztották, a belső város is már sok helyen kezdett égni, de Isten segítségéből, és vigyázó embereknek industriájokból, a bejövő tüzes zsendelyeket azonnal eloltották, és így az Istennek nagy kegyelme által a város meg is maradt, mely ha meggyuladott volna, az embereknek sokasága, a füst miatt megfulladott volna, úgy is a külső városnak füstje miatt, alig maradhattak meg az emberek, vala az nagy szerencse a belső városnak, hogy a minémü kicsiny szél vala, az megállott látván ezen nagy veszedelmét, és tartván attól, hogy belső várost is valamiképpen megrontsák tüzzel, tehát itt való Plébános Ujváry Gergely Uram, ex consensu Domini Comendantis kiküldetett tiszt Uraimékhoz, hogyha parolára kiküldhetne a N. város, tehát e medio suo két emberséges embert kiküldene, ki midőn a szigetben maga mellé vévén egy deákot, és Grobnei Jánost, Einfalt György kertjén, tehát a kurucok reájok támodtak, non obstante, hogy ő kegyelme eleget állította, hogy ő követ a Tiszt Uraimékhoz, Deákot legelsőben egy ümögben hagyták, magát kegyetlenül szítták, le is akarták egynehányszor vágni, de

sok peroratioi után életét magának megengedték, hanem mentéjít elvonták, és a kovácsot nem használván semmi kérés, és mentség, ki ugyan 150 forintokat ígért, hogy le ne vágják; csak nem használt, melyet a Pogány el nem követett volna prouti est contra jus Gentium, hogy valami követet valaki agredialja, magát megfoszsza, és melette lévő emberét levágja. Levágván pedig az említett kovácsot, magát Plébános Uramat azután a mezzőn fel, s — alá a lovak mellett, hurezolták, tandem azután sokára éjjel Salamonfára Bezerédy Imre Urhoz vittik; ezt akkor éjjel a N. város nem tudta, hogy hová lett legyen Plébános Uram, mert hire vala, hogy levágták; tehát küldött a N. Tanács cum consensu Domini Comendantis Reöthre (Röth) is, ha ott valami Tiszt volna mondaná meg, hol legyen Bezerédy Uram, örömet a N. Város parolára hozzá küldöne. Léven ott azért bizonyos Horváth nevű hadnagy, azt adta válaszul, bizvást elmehetnek ő kegyelméhez senki sem fogja bántani. Ezen assecurationa se mert a N. város küldeni, hanem differálta, reményvén, mennél előbb Plébános Uram ő kegyelme megjövételét, de ő kegyelmét az emberek nem győzték várni, lamentsálódván ki ura, ki gyermeke, ki egyéb atyafia, és jóakarója iránt hová lett, és Isten tudja, hol vagyon talán ezt amaszt is levágták. Hogy azért nagyobb veszedelem a N. városra ne jöjjön és a belső város cum universis hominibus, et substantiis, ne pericáltassék, remenkedtek a benn lévő emberek, hogy a N. Tanács ujabbán a város pecsétje alatt írjon a tiszteknek, hogy parolára innét mehesenek két emberséges ember ki hozzájuk bizonyos beszélgetésre nézve. Ezt is a N. Tanács a sok lamentatióra megcselekedte, et cum consensu Domini Comendantis, melyet ugyan nehezen engedett, állítván: Plébanus Urat megkell várni; irt a tiszteknek és kiküldött Salamonfára, a honnét válosz nem jöven, és gondolkodván az ittben lévő népség, hogy talán se Plébános se a levél nem jutott tiszt Uraimékhoz, arra nézve, ujjonon vala nagy sivás, és rivás, és lamentatio, hogyha csak Comendans Ur magát másra nem rosolválja, mindnyájón oda lesznek, mert mihelyt egy kicsinyt világosodni fog, a Talpasság ostromnak megyen (leven vele sok lajtorja) a belső várost is megveszi, és az embereket lefognák vágni. Azért ennek eltávozására jobb, ha a belső várost földadja, hogy sem az embereket levágottassa, és a várost felpredáltassa, nem leven azonkívül elegendő emberei a kik a várost és várat oltalmazhassák. Ezen lamentatiokra és ratiokra Toppelstein nevű Comendans Uram resolválta magát die 9. a regvelé a várost feladta, kimenvén akkor itt levő Kiss Gergely nevű kapitány Urhoz ex parte Civitatis N. Benök István,

ex parte vero Nobilitatis in Civitate existentis Nemzetes, és Vitézlő Horváth József Urammék jelentették, hogy a Nemes Várost Comendand Uram felakarja adni, azért a katonaság az embereket ne bántsa, mert ki akarnak menni házokhoz, és ha mit még meglehetne conserválni a tüztől, conserválni akarják. Ezeket Kiss Gergely Uram értvén monda: igen jól gondolkodott a N. Város, másképpen a Talpasság készen volt, vagyon is, hogy ostrommal megyen, azonban pro majori securitati, miglen Bezerédy Uram eijön, kívánt ki két kezest, ő kegyelme is ellenben kettőt befogadni, a minthogy ez ex utraque parte meglett, kolletet a Német részről is egynek, ugymint Fendrichnek ki menni. Assecuráltattak ugyan az emberek, ha ki-mennek bántások nem leszen, még is némelyeket csak megfosztották, eljövén pedig Bezerédy Uram, Kisfaludy György, és Balogh Adám Urammék circa prandium, estvéltre pedig méltóságos gróf Csáky Mihály Uram Generalis ő nagysága, az accordata punctumait feltették, hanem másnap miképen, és hogy kellek a garnizonnal elmenni; vala pedig inter relique puncta az, hogy csak a tiszteknek engedtetett meg a fegyverrel való elmenetel, a közönségeseknek nem. Azonban hogy már elakartak menni, és a Confue Körösláb Kirchschlag felé kész vala, tehát hetvenkettőig lett kuruczá, a többivel csak ugyan elmene Comendans Ur, maga bagazsiájával együtt, kit is a maga méltóságos Generalis Csáky Mihály ur eő Nagysága késére vala. — Ő Nagysága midőn bejött vala, szállott Losy Uram házánál, azután a belső Városba jött, és szállott Lada Uramnál, a hol ő nagysága cum reliquis Dominis vigan vala, az egész város pedig nagy szomorúságban, és Consternatiohan, melyet minden ember elhitethet magával. Ur Jesus vigasztald ezen városnak lakosit, s — mentsd meg szegényeket az illetén veszedelmektől, és rettenetes károktól.“¹⁾

Az itt közlött esemény leírását Krugovich Mihály városi jegyző fogalmazta, ki az akkori tanácsbeliekkel együtt Palugyai Gábor es. biztos vezetése és befolyása mellett néhány évvel előbb tartot tisztujítás alkalmával nyerte el hivatalát. A jegyző tehát mint esászári érzelmű férfiú, saját álláspontjáról vázolta a kuruczok eljárását, melyet az ellenszegülő város irányában a legsötétebb színekben törekedett feltüntetni. Annyi azonban tagadhatlan: hogy a város, mint hason ostromok alkalmával rendesen megtörténni szokott tetemes károkat, s emberéletben érzékeny veszteséget szenvedett. A külvárosok egészen elhamvasztattak, s csak 12 ház lőn a tűzvészől

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

megkímélve, 200¹⁾ vagy 300 ember lett a gyermekeken kívül e gyászos emlékü napnak áldozata, kik között Fridely (Fridelius György) esői evangélikus lelkész is golyó által lelte halálát.²⁾

Némely írónk³⁾ minden kútfő megnevezése nélkül azt állítja: hogy az evangélikus imaházak is leégtek volna, s 150 ember esett el, de hibásan: mert ekkor már tovább három tized óta a városi egyházak a katolikusok birtokában valának, s az evangélikusok vallásgyakorlatukat Csóban tartották.

Hogy a támadás alkalmával a város lakosságának egy része, s valószínűleg a többséget képző magyarság a városi tisztviselők kivételével Rákóczy ügyéhez vonzódott, gyanítható azon körülményből: mely szerint a catastrophát két nappal megelőzőleg Doppelstein várparancsnok, — miután a külvárosi lakosságot hűségében ingadozni látta, s védelmében kételkedett — kényszerítve látta magát mint fennebb tapasztaltuk a városbíró által a népet a város védelmébe fenyegetések által ösztönözni. Továbbá: hogy a polgárokat, kik hajlandók valának a felkelők táborába értekezés végett kimenni, ezen szándékjukban a parancsnok akadályozta, s mindazokat kik a sánczokat védelmezni elmulasztának, főbe lövetéssel fenyegette. Végre az uralgó hangulatra mutat azon körülmény is: hogy a város föladása után az őrség egy része azonnal a felkelők zászlói alá esküdött.

Deczember 19-én a városbíró a községnek előterjesztette: hogy miután a város majorja elégett, s a legközelebbi veszedelem folytán a városnak különféle költségei támadtak, de a Generalisoknak is némely ajándékok volnának kiszolgáltatandók, tehát a község a szükségelt költségek beszerzéséről gondoskodjék.⁴⁾

1706 január 5-én gróf Csáky Mihály Kőszeg város parancsnoka megkereste a tanácsot: hogy a betegeskedő Niczky János és Kisfaludy Zsigmond elszállásáról és élelmezéséről intézkedjék. Minek folytán a tanács a nevezett parancsnokot írásban megkérte: hogy ezen tehertől ha lehetséges a várost mentse föl, minthogy Kisfaludynak szép jószága lévén, magát élelemmel elláthatja.⁵⁾

Január 8-án Bezeredy Imre Salamonfűről Svetics András városbíró levélben megintette: hogy miután a bíró és tanácsbeliek ösztönzésére a kőszegi császári parancsnok, a helybeli ötvösnél

¹⁾ Város emlékirata a császárhoz. Fogalmazvány a v. levéltárban.

²⁾ Ritter krónikája. M. Tört. emlékek 27. k. 492. l.

³⁾ Fényes Elek Magyarország statistikája 1. k. 357 l. Szepesházy Károly, Merkwürdigkeiten Ungarns 1. k. 81. l.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ U. o.

hagyott pallosát elvitette, s arról 52 lat ezüstöt leszedett, — vagy annyi ezüstöt vagy értékének megfelelő készpénzzel kártalanítsa, mert ellenkező esetben tiszszerte nagyobb kárt fog okozni a városnak.¹⁾

Január 10-én Ebeczky István Rustról a városbírótól emlékeztette a számára ígért 100 frtnak Pásztor Ferencz kezéhez leendő lefizetésére.²⁾

Január 14-én Rákóczy fejedelem miután a dunántuli vármegyék és városok a Confederatio mellett nyilatkoztak és megesküdtek, — Kőszegnek is meghagyta, hogy erre hitét letegye és hódolatát a város pecsétjével erősítse meg. A rendelet tartalmát a jegyzőkönyv töredékben így adja: hogyha az Ellenséghez erőt venne melléje ne mennyen, hanem csak a Magyarokkal elmennyen, feleséghez, Gyermekhez, Jósághoz itt hadgya, hanem levágják, ha azután kaphatják, az hűtnek letétele pedig Sponte, és benevole legyen, a ki az hűtlet pedig le nem akarja tenni, tehát annak harmadnap alatt az Jósághoz elfoglalják, és magát az Országból egy pálczát adván az kezében kiküldgyék. Midőn a városbíró a fejedelmi parancsot az egész községgel közölte, felszólította: hogy ez ügyben magok között a polgárok tanácskozzanak, s azután véleményüket tudassák vele.

Noha a hódolati eskü letételére január 14-ike volt Bercsényi Generalisnak biztosa Török István által meghatározva, mindazonáltal ez a jövő napig adott hallasztást, hogy akkor az ügyet tisztába hozván, a város küldöttjei az írásba foglalt hódolatot még jókor Szombathelyre levihessék. A városbíró előterjesztésére, a község tanácskozás végett eltávozott, de rövid idő múlva Pors Ferdinánd, Gazdag György és Ekker János visszatértek: „hogy a Nemes község Tanácsa ezen dologban inkább kíványa Tanácsát venni, erre ugyan az adatott válaszul, itt más Tanácsot nem adhatni, ennek megh köl lenni, azért a Nemes község maga közül is válaszon valami 3 vagy 4 személyt, minthogy hasonlóképpen a N. Községhez is illeti.“

Kimenvén azért ezen praemittált személyek, és semmi választ azután nem hozván, tehát kiküldött Bíró Uram, hogy a válaszal jöjjenek be, azonban mind elmennének, és senkit magok közül nem deputáltak, a mint Pors Uram referálta, sed hoc non obstanti Bíró Uram meghizente Szampt András, Fügh György, Ambrosy Samuel, és Pors Ferdinand Uraimékk, hogy készüljenek, és holnap

---

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ U. o.

Szombathelyre alá mennyenek az egész Tanácsal együtt nomine Comunitatis. Azonban e medio amplissimi Senatus küldetett Olischer János Uramhoz beteges állapottal lévén Stainer Lőrincz, és Biringer Albert Uramék declárálván az praemiltált dolgot eö kegyelmének, ki is azt izente, ha a N. Tanács valami módon ávertálhatná, jól volna, hanem mit tudunk tenni, megh köl cselekedni, és ha ugyan a Város pöcséttyét is oda köl nyomnyi eö nem lészen contrarius, mert kíván a N. várossal élni, és halni.¹⁾

Január 16-án a városbíró az egész község jelenlétében közölte: hogy a tegnapi napon több tanácsbeliekkel a confoederatio mellett leteendő eskü végett Szombathelyre leutazott, s ott Török István, Babócsy Ferencz kapitányok, mint fejedelmi biztosok előtt a hitet letették. Előbb ugyan a biztosok által megkérdeztettek, ha valjon a község részéről jött e valaki meghatalmazvánnyal vagy sem? miután erre tagadólág feleltek, a biztosok igen nehezteltek, és e miatt Nagyságos Cziráky László urat 100 hajduval a város földulására akarták küldeni, de ő tanácsos társaival a biztosokat fölötté kérte, hogy a várost ne büntessék, miután a jelen időkbén magoknak sem tudnak tanácsolni, mert nem értik a dolgot, és meg ígérte, hogy a község is leteendi Kőszegen a kívánt esküt. Mire a biztosok azt válaszolták: hogy Szombathelyre kellett volna a község meghatalmazottjainak jönni, minthogy a nemesség is ide volt rendelve, pedig a város sem jobb, s nagyobb szabadsággal sem bír azoknál, tehát minthogy meg nem jelentek, holnap Nemeskérre jöjjenek, s ott letevén az esküt, egyszersmind a hódolati nyilatkozatot pecsételjék meg. Erre a biztosokat arra kérték: hogy ne kívánják, hogy az egész község ott megjelenjen, hanem hogy meghatalmazottakat küldhessen a maga részéről. Végre sok kérés, és Sigray József alispán közbenjárulása után kieszközölték, hogy a község nevében a hitlevelet aláírhatják, és a város pecsétjével azt megerősíthetik. Mihez képest a bíró a belvárosban lakozó több polgárokat magához hivatott, s bele egyezésükkel a lutheranusok részéről Fügh Györgyöt, Pors Ferdinandot, a katolikusok részéről pedig Kapfer Pált, és Ekker Jánost, és Losy János városi kamarást a város pecsétjével, s megbízó levelével ellátva, az eskületétele végett Szombathelyre le küldött.²⁾

Január 25-én a városbíró jelentette: miszerint a község határozatához képest, a számos költség fedezésére, ugy Csáky

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

Generalisnak adandó tiszteletdíj beszerzésére szükségelt pénzt, daczára sok utánjárásának mindekkoráig nem kapott, s azok is kik ígértek, megesalták. Ennél fogva tehát, minthogy a város majorját is meg kell csináltatni, azonkívül abrak és széna hiányában volna a város, és jövedelme nincsen, e mellett a Generalisnak valami ajándékkal kedveskedni kell „minthogy az előbbenyieknek adtunk, azt pedig az egyik a másiknak megmondgya“ nehogy ezért valami kára legyen a városnak, szükséges hogy pecsétje alatt kölesönről gondoskodják. Hoszas tanácskozás után a község abban állapodott meg: hogy mivel az itteni kereskedők portékájukat nagyobb részben eladták, új portékáért pedig az országból ki nem mehetnek, nehogy pénzük haszon nélkül heverjen, azt a város szükségletére kölesönöz-zék, a város megkeresésére tehát Solterer Bertalan 100 frt, Luttinger 100 frt, Leidenfrost szinte 100 frtot kölesönöztek.¹⁾

Február 5-én Lada György bizonyos utasításokkal, és három Albával ellátva Rákóczy fejedelemhez küldetett oly meghagyással: hogy ezeket megbízó levelekké alakítsa át, egyikét magának a fejedelemnek, másikat az egri püspöknek, harmadikát pedig Bercesényinek mutassa elő.²⁾

Február 18-án a városbíró közölte a községgel: hogy a Generalisok és egyéb tisztek, ugy szinte ezek szolgáinak ellátására szükségelt költségek beszerzéséről a község gondoskodják „mert azt sem tudgyák mikor jön ugyan a M. Generalis, mert csak Rohonczon vagy on, és talán ide jüvend, és itt veszi lakását, azért hogy nagyobb nyomoruságra ne jussunk, méltó valami módot föltalálni, és gondolkodni honnét és hol vegyünk költséget, mert a minapi determinatio szerint kölesönpénzt nem találunk, találtunk ugyan valami 300 frtot, de az már oda vagy on, lépjenek azért ki, és de modalitate aquirendi expensarum gondolkodván, opiniojukat adgyák.“ Ezen bíró Uram propositiojára kilépvén, és alkalmas ideigh a maguk házokban gondolkodván, csak azt izentik, hogy a N. Magistratus eddigh minden szorgalmatossághot adhibeállt az illyetén dolgokban, azért most is a Nemes Tanácsnak dexteritására bizzák, és méghlen a N. Tanács kölesön pénzt nem talál, tehát kamarás Uram árul-tasson Bort, ajánlván arra magát a Nemes Kössigh, hogy nem réz hanem ezüst pénzt fogh külden. Ezen alkalommal hirdetetett ki Andrásy tábornok rendelete: mely szerint mindenkinek köteleiségévé

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

tette: hogy a Stajerek ellen. — kik az országba becsaptak — fegyveresen fölkeljen.¹⁾

Mártius 18-án Pálffy János, Montecuculli és Ebergényi tábornokok, több tisztekkel a városba érkeztek s rövid időzés után, 50 embert egy kapitány parancsnoksága alatt őrségül visszahagytak. Bejövetelük előtt Kőhalomból a tanácsot fölszólították, hogy egyik vagy másik tagját értekezlet végett küldje ki, de senki sem mert kimenni. Niczky János kurucz helyparancsnok levél útján Pálffy kegyelmébe ajánlotta magát, minthogy hajdui szétoszolván, a várost nem védelmezhetette volna.²⁾

Mártius 19-én az őrség parancsnoka meghagyta: hogy a Tanács és a belső Városbeliek a hódolati esküt letegyék. Minek folytán a tanács hallasztást kért addig: mignem ez érdemben Pálffy tábornokhoz irt levelére válasz nem érkezik. A parancsnok a hallasztásba bele egyezett, Pálffyhoz pedig a tanács küldöttséget indított a melyben előterjesztette: „hogy ha a hűtöt leteszi az Nemes Város elmegyjen a hirre, azután nagy veszedelemtől tarthatunk, azonban az kik oda ki laknak (t. i. a külvárosban) megh nem tarthattyák, mert minden feli bejühet az ellensigh, a ki pedig az Belső Városhul kimegyjen az sem leszen securus, söt az szölő hegyünket sem excolálhattyuk, vala azért az Instantia, hogy a Neutralitást engedgye eő Excellenciaja.“³⁾

Mártius 19-én Pálffy János Szombathelyről a városbirónak meghagyta: hogy a kőszegi ötvösnél Bezerédynek aranyozás végett levő párduezbőrre való ezüst gomblánczát, úgy nemkülönben ezüst kardját lefoglálja, s további utasításig magánál őrizze.⁴⁾

Mártius 21-én Pálffy János Szombathelyről irt levelében a városbirónak eljárását: hogy az ötvöst bebörtönöztette helyeselvén, utasította, hogy ezt mindaddig fogva tartsa, a meddig kétségen kívül be nem bizonyítja: hogy Bezerédy a kérdéses lánczot, és kardot csakugyan már elvitette.⁵⁾

Mártius 21-én a városbíró közölte a községgel Pálffy János tábornok válaszát, melyben a semlegeségben ugyan beleegyezik: de oly feltétel mellett, hogy a belső városban négy tanácsbelinél több ne maradjon, a többi pedig a külvárosban menjen lakni,

1) Városi jegyzőkönyv.

2) U. o.

3) U. o.

4) Városi levéltár levelek gyűjteményében.

5) U. o.

későbbi rendelkezéseig senki a kuruczsággal ne érintkezzék „mert ha raita érik, lészen jutalma karó, és akasztófa“. Ezt értvén a község esufosnak tetszett, hogy jószágokat ittben hagyván magok kimennyenek. Minthogy pedig azt is írja, hogy Comendans Uramnak is irt. és az böven fogja eö Excellentiájának expectorálni; azért izentetett eö Nagyhysághának, hogy eö Nagyságba ne neheztelné eö Excellentiája akarattyát meghizenni, vagy maga az Tanács-házra jünni, declarálni. Eljüvén eö Ngha ad Requisitionem amplissimi Senatus, tehát Bíró Uram eö Nghának az Levélnek Continentiáját megh mondotta, kérdezvén hogy micsoda Remediumja lehetne ennek, mert nemlátták módját, hogy az Emberek az Belső Városbul kimennyenek, arra azt replicálta vala Comendans Uram eö Ngha, ez az Remedium, hogy ki tegye le az hütöt, mert hogy lakhatnék eö Ngha olyan emberek között, kik nem hittel kötelesek eö Fölségéhez, vagy is Neutralisok. Hoc occasione adhortálta a N. Tanácsot, ugy az jelenlévő kössighet is, hogy eö Fölségéhez mint Istentől rendeltetett Királyunkhoz hivek legyenek, és magokat vele edgyütt az Ellenség ellen annak idejében utolsó csepp vérig oltalmazzák. Az idő délre halladván, a hitletétel másnapra hallasztatott.¹⁾

Mártius 22-én együtt lévén a község a helyparancsnokot a gyűlésbeni megjelenésre fölkérte, s megérkezése után a tanács, ugy a belváros lakossága az esküt letette. Ezután a parancsnok intette a lakosokat, hogy senki sem a belső, ugy külső városbeliek közül hire és utlevele nélkül még a legközelebbi szomszédságba se távozzon, mert ha rajta éretik, keményen megbünteti, mondván: „mert az Neutralitás nem abban áll, hogy a kuruczokkal egyet értsen, hanem hogy eö Fölségéhez kiki hiv leszen, és marad“. Az eskü letétele után a parancsnok szerencse kívánatok között intette a községet ujabbán „hogy kiki ugy visellye magát mint ö Fölséghe hívéhez illik honnét nagy böcsületek leszen Gratiát is fognak nyerni“. Ez alkalommal kihirdettetett, hogy azon esetben, ha a városban kurucz portéka volna elrejtve, azt tudomásra jutassák.

Mártius 24-én az Őrség parancsnoka a fölfödözött kurucz ingóságok összeíratását a város hozzájárulásával kívánván teljesíteni. a város részéről Steiner Lőrincz és Glück Bernát küldettek ki. Továbbá a városbíró jelentette, hogy: Pálffy tábornok parancsa

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

folytán Bezerédy Imrének kardját, melyhez az ezüstöt a város adta és még nem volt elkészülve — az ötvöstől átvette, végre a városbíró maga igazolására, számolt azon portékák hová fordításáról, melyek három évvel ezelőtt kóbor czigányoknál találtattak és elkoboztattak. E szerint a tanács végzése szerint gróf Esztorás Dánielnek adatott egy aranyos ezüst kánna.

Három forgó csináltatásához, melyek Károlyi tábornok tisztjei számára készítettek, adatott egy másik aranyos ezüst kánna.

Forgách Simon tábornoknak adatott egy ezüst kés és kalán. Az ezüst pixisből végre Károlyi Sándor eszímájára egy pár sarkantyú készítettett, és ugyan abból eszímája is megpatkoltatott.¹⁾

Márcezius 26-án a cs. helyparancsnok a maga ellátására mindazon élelmi szereket, bort és pénzösszeget követelte, melyeket az előbbi cs. parancsnokoknak adott a város. Miután Pálffy tábornok utasítása szerint a város ugyanazon czikkek kiszolgáltatására köteleztetett, mind a melyeket a kurucz parancsnokoknak adott a város, azoknak pedig 3 akó bor, fűszerszám, só, kenyér, tüzelő fa szolgáltatott ki, tehát a cs. parancsnokot küldöttségileg a tanács megkérte, hogy ezen illetőséggel elégedjék meg, mire a cs. parancsnok azt válaszolá: „hogy eö pro hic, et nunc mást nem kíván, hanem az Intertentiot, s jól cselekszik a város, ha Pálffy eö Excellentiájának mind eö, mint pedig az militia intertentioja végett ir, mert maga is látja, hogy nem elégheséges az Nemes Város, az intertentiot, hogy prestállya.“²⁾

Márcezius 29-én gróf Pálffy János Csepregből fenyegetés mellett meghagyta, hogy ő felsége iránti hűségénél fogva a város, minden a kőszegi cs. parancsnok által küldendő leveleket késedelem nélkül elszállitassa és büntetés terhe alatt magát ennek utasításaihoz alkalmazza.³⁾

Márcezius 30-án gróf Pálffy János Csepregből a városbírónak megparancsolta, hogy némely ügyek elintézése végett hozzája két küldöttet küldjön, biztosította egyszersmind a kőszegieket, hogy azon esetben, ha a városon kívül kuruczokkal találkozának, ezektől nem fognak bántalmaztatni.⁴⁾

Ápril 9-én a városbíró jelentette, miszerint azon kardot, melyet Bezerédy Kőszegen csináltatni akart, és melyhez a város

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

⁴⁾ U. o.

ezüstöt adott, a helybeli es. parancsnok (noha Pálffy tábornok ezt a bíró őrizetére bízta) maga kezéhez adatni kívánja. Mire a tanács azt határozta, hogy ezen ügy függesztessék föl mindaddig, míg nem a kard átadását a parancsnok újabban sürgetné, s ekkor részükről nyilatkoztassák ki, hogy a kard a város tulajdona, a hozzá való ezüstöt pedig csak kényszerüsből adta.¹⁾

Ápril 11-én a helybeli es. parancsnok meghagyta, hogy következő napon mindenki az ő szállása előtt „sub vexillo, et cum supremis officialibus compareályn, és minden személyt, az akár Nemes, akár nemtelen legyen, úgy a szolga rendet is a n. Tanács listába vegye.“ Minélfogva a lakósok összehíráására a tanács küldöttséget küldött ki.

A es. parancsnok gróf Pálffy János rendeletére az őrséggel a várost elhagyni szándékozván, délután a város kapuit bezáratta, és hogy elvonulása titokban maradjon, a városból senkit sem bocsátott ki. Miután a tarackokat beszegeztette, s a töltvényekre vizet öntetett, esti 9 órakor a várost elhagyta és csapatját Kőrösláb felé vezette.²⁾

Ápril 12-én gróf Beresényi Miklós Nagy-Szombatból Sigray Józsefet Vas megye alispánját tudósította, hogy a községiek érdekében hozzája intézett kérelmére, a város semlegességébe beleegyező, oly kikötéssel azonban, hogy a helyőrség eltávozzék, a császáriak, úgy felkelők részéről csupán „salva guardia“ maradjon a városban.³⁾

Ápril 13-án Illovay János s Domokos András a város részére eszközözlendő semlegesség végett Forgách Simon s Csáky Mihály generálisokhoz küldettek, kik innét megérkezvén, jelentették: hogy Fodor László ezredest Beledben találták, s miután a város levelét előmutatták, ezeknek kézbesítését magára válalta és Kapuvárott Csáky Mihály generálisnak azt átadta, kitől a kívánt menévédet a semlegesség kieszközölhetése végett a város számára megszerezték.⁴⁾

Ápril 14-én Gyöngyösy György — Forgách Simon irnoka — Csepregből emlékeztette a tanácsot, hogy a generális titoknokának Dobay Lászlónak ígért ajándékot (egy nádpálczát, köntösre való selyem posztót és egy pár eszímát) legközelebb nekie átküldeni a város el ne mulassza.⁵⁾

Ápril 16-án Forgách Simon Bükrről kelt levelében hivatkozván

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

a községi lakósok nemzeti érzelmeire elrendelte, hogy Fodor László ezredesének minden a városban találtató fegyvereket a tanács kiszolgáltassa.¹⁾

Május 1-én Forgách Simon fentebbi levele folytán a városbíró Fodor ezredest megkereste, hogy a fegyverek átvétele végett jöjjön Kőszegre. Az ezredesnek megbízottja Szigeti Márton megérkezvén, miután a tanácsot üdvözölte, kijelentette: hogy a város irányában nincs szándéka szigoruan eljárni, csak azt követeli, hogy a kezénél lévő eskü mintára a negyed mesterek és tizedesek meghiteztessenek az iránt, hogy mindenki a fegyvereket kiszolgáltatja. A kézhez adott fegyvereket ő ugyan magával nem viszi el, hanem a tanács őrizete mellett a tanácsházba rendeli elhelyeztetni, megengedi azonban, hogy mindegyik tanácsos egy kardot, egy puskát magánál tarthasson. Az eskü minta így hangzott:

„Én N. esküszöm (Stylus) hogy én minden néven nevezendő fegyvert, Puskát, szablyát és egyebet, ki házamnál, vagy birtomban (így) vagyon, azaz, az ki enyim előadom, az olyant is ki másé volna, s tudnám kinyilatkoztatom, semmit abbul, akármely szín és név alatt megh nem tartok, hanem tisztán, igazán, minden rontás és vesztegetés nélkül előadom, s kyjelentem, semmit el nem titkolván, sőt ha mit ma, vagy az elmúlt héten elidegenitettem volna, tudnék, vagy hallanék meghjelentem, nem különben ha mit ezután is megh tudnék városi Bíró Uramnak megjelentem.“

Továbbá: „Én N. esküszöm, hogy az meghírt hitre alatta valómat, mind meghesküdtettem, és az fegyvert mindnyájoknál akár gazdák, akár szolgák, akár mesterlegények legyenek, vagy más idegenek legyenek is, hit szerint minden szorgalmatossággal fölkerössem és előadom.“

Hogy a lakóság az eskületételeitől fölmentessék, a város Hericz Mihály és Fűgh György küldöttei által Fodor ezredeshez fordult, ki azon választ adta: „hogy ő mindenben kíván a N. városnak szolgálni és semmi violentiat elkövetni, ha a N. város előadgya a fegyvert bene quid, ha nem? meghirja a Méltóságos Generalisnak, mit fogh azután parancsolni a tevő leszen.“ Ezen válaszára a tanács az ezredesnek kinyilatkoztatta, hogy miután Forgách generálishoz akar követség útján a város folyamodni, addig mig tőle határozatot nyernek, lenne az ezredes türelemmel. Mibe Fodor beleegyezvén azt izente a tanácsnak: „hogy mindenben kíván szolgálni, mindazonáltal

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

admonealtatja a N. várost, hogy senki medio tempora, akár mi névvel neveztessek, a fegyvert el ne adgya.“ Ezután Hericz Mihály és Krugovich Mihály a kérelem kieszközlése céljából Forgách Simon generálishoz menesztettek.¹⁾

Május 6-án gróf Pálffy János Pozsonyból a városbíróért értesítette, hogy a város semlegesége oly feltétel alatt engedtetik meg, ha se az ellenség, se a császári hadak közül őrség a városban nem tartózkodik, kikötvén egyszersmind, hogy a semlegesség ideje alatt, sőt még utána is benső érzelmeiben a város a császár hűségében áthatatos marad.²⁾

Május 14-én Csákány Mihály Csepregből a főhadibiztosság utasításánál fogva Kőszeg városbíráját megkereste, hogy miután gróf Forgách Simon május 15-én Vépére menend a szemlére, az oda érkezendő küldöttségnek megvendégelésére a város két esőbőr ó-bort küldjön.³⁾

Május 17-én Huszár Imre Kapuvárról fél font löport és kovát kért a város bírájától, ugyszinte bizonyos hordók vissza nem küldése miatt magát igazolta. Egyszersmind a grófnak (Forgách) választát közölván, a benne foglalt kívánságok teljesítését sürgette.⁴⁾

Junius 12-én Chernel Gábor Lövőről Svetics János városbíróért megkereste, hogy Zágráb nevű tizedesét, kit Kőszegen bebörtönöztetett, szabadon eressze.⁵⁾

Junius 15-én Kirschlag mezőváros (Austriában) közönsége tudósította a városbírórt, miszerint junius 9-én Fodor László parancsnoksága alatt álló kurucok négy kirschlagi lakost elhűrezoltak, kik közül kettő ugyan vissza szökött, kettőt azonban még fogva tartanak, minek folytán a nevezett város Solderer Mátyás kőszegi kereskedő által 1000 tallér váltságdíjt fizettettek és ezen összeget mind addig tulajdonosának vissza nem térítik, míg nem a két le-tartóztatott lakósnak szabadon bocsáttatását a Kőszegiek ki nem eszközlik.⁶⁾

Junius 15-én Szampt András a kurucz katonák által elkövetett kicsapongások megfenyítése érdekében Bezerédy Imre ezredeshez küldetve lévén, jelentette: hogy említett ezredesnek a város panas-zát előadta, s tőle azon választ nyerte, „hogy a sérelem nem

1) Városi jegyzőkönyv.

2) Városi levéltár levelek gyűjteményében.

3) U. o.

4) U. o.

5) U. o.

6) U. o.

az ő akaratyával történt, sőt ha tudná, kik voltak az elkövetők, azokat megbüntetné, de miután az illetőknek nevét nem tudja, tehát a büntetést végre sem hajthatja;“ mondotta továbbá: „hiszen vagyon a N. városnak, úgy Fodor Uramnak is hajdui, fogassa az olyatén katonát és küldgye kezemhez, megh fogom tanítani;“ azt javasolta továbbá az ezredes, hogy a város maga biztonsága végett Salva quardiától gondoskodjék.

Lada György a városi jegyzővel gróf Csáky Istvánhoz küldettek Pápára, hogy a város által Károlyi generálisnak úgy az Dicasteriumnak adott pénz ügyében előterjesztést tegyenek.

Mint hogy a helybeli kereskedők és kalmárok Forgách Simon által kiadott utilevelekért a reájuk kivetett fizetést teljesíteni vonakodtak, a tanács határozta: hogy a városi kamarás a kalmároknak Bécsből hozott portékáit mindaddig fölnyitani ne engedje, mig nem azok tartozásukat le nem fizetik.¹⁾

Augustus 6-án Benök István és Lada György Eszterházy Antalnál tett küldetésükből visszatérvén, jelentették: hogy a generális őket szívesen fogadta s késznek nyilatkozott a városnak mindenben szolgálni, s minthogy Bezerédy közel vagyon, fog irni neki, hogy Kőszegre két katonát pro Salva quardia rendeljen, a védlelet is megígérte „a mikor akarja a nemes város Secretarius készen fogja találni, mert akkoron nem érkeztek reá, masérozván szüntelen“; egyszersmind azt is mondá a generális, „hogy az idegen Országbul hozott Partékáért a kereskedők nem tartoznak rosz pénzt venni, quo ad reliqua vero quilibet tenet acceptare.“²⁾

Augustus 10-én Palkovits Ferencz lovasezredbeli alkapitány, és hadibiztos Lukácsházáról a városbirónak meghagyta, hogy Csepregnél a Répeze mellett táborozó sereghez hat mészárost egy mázsúlóval s a városra kivetett hus mennyiséggel együtt kiküldje.³⁾

Augustus 12-én gróf Eszterházy Antal a csepregi táborból a városbirót megkereste, hogy számára a kőszegi ötvösnél egy missilis levelekre való pöcsétnyomót csináltasson.⁴⁾

Augustus 17-én gróf Eszterházy Antal generális a városbirónak megparancsolta, hogy Eszterházy Lászlóné számára 10 akó jó kőszegi bort árának megfizetése mellett szerezzon.⁵⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

Augustus 22-én Andrásy István Csornáról a városbíró utasította, hogy Mihály diák ellen elkövetett kicsapongásai miatt vizsgálatot teljesítsen.¹⁾

Augustus 24-én Bezerédy Imre Salamonfáról a városbíró megkérte, hogy öt német lovaskatonája számára bizonyos ruházati cikkeket küldjön, egyszersmind kardját s kocsiját csináltassa meg.²⁾

Augustus 26-án Horváth Zsigmond Lieben szent-miklósi táborból a városbíró fölkérte, hogy a kőszegi gombkötőnél rendelt munkáknak, s bizonyos mennyiségű dolmány s nadrág kapesoknak mentül előbbi elkészítését sürgesse.³⁾

Augustus 27-én Enyedj András viceispány tudósította a várost, hogy Szattmáry János kapitány „cum Dragoneris suis“ Kőszegre jön szállásra, utasítván a bíró egyszersmind: hogy kilencz szekeret a kozári majorba küldjön, hol ezek gabonával megrakodván Kapuvárra inditassanak.⁴⁾

Augustus 28-án Kókay Márton Rákóczy lovasezredének vicekapitánya Malomházáról a tanácsot megkereste, hogy egy pár eszímát, egy palaczk pálinkát, vagy jó égett bort, egy kőncz papírt Kőszegen szállásoló katonák által kezéhez juttasson.⁵⁾

September 2-án Mező Szegedy Ferencz a sárvári tábor részére kivetett eleség, só, abraknak Köveskutra leendő elszállítását meghagyta.⁶⁾

September 3-án Palkovits Ferencz Rákóczy hadibiztosa Lieben Szent-Miklósról a tanácsot értesítette, hogy a városra 100 mérő zab illetőség vettetett ki.⁷⁾

September 7-én Svetics János városbíró a dragonyosok által bántalmaztatván, szenvedett sértései következtében September 4-én elhalálozott. E miatt a tanácsülés Benök István helyettes városbíró elnöksége alatt lőn megtartva, lefolyásáról a jegyzőkönyv következőleg tesz említést:

„Notarius Uram lévén Deputatus Uyváry Sámuel Urammal az Táborra Mélt. Generalisokhoz, úgy mint Mélt. Estoras Antal és Dániel Uram eő Excell. arra az véghre, hogy representálnák eő Excellentiájoknak, hogy a T. N. Vgye bizonyos gabonát, hust és

---

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

szekeket vetett a Nemes Városra. 2-o. Miképpen s hogy bántanak prime Biró Urammal Svetics János Ur a Dragonerusok, meghdöfödvén a karabinnal eö kglmét. 3-tio. Hogy valamely Tisztet a Dragonyosokból, 3 vagy 4 Dragonyossal adna ide Salva Quardiának, mert az itt levő nem sufficiens. 4-to. Hogy patenter adná eö Exja, menni bort kölletik adny egy libertáson, vagy kongón, és akárki erővel a Bort a pinczékből, hordóstul el ne merészellye vinnyi, melyeket eö kegylmek alázatosan representálván, hogy az Impositiokat relaxálnák intuitu tantor. perpressarum miseriarum, et ruinarum quod ad aliqua vero remediumok adhibealtatnának; megh lévőén azért az Instantiak obtineálták azt az választ, et quid ad primum, mindhogy különben vadnak a Nemes Városnak portaj nem tartozik a Vgye közé fizetni, mindazonáltal de pleno nem lehet mentes, tettek azért N. Városra prie 10 szekeket és 150 pozsonyi köből zabot, tandem ad multifarias instantias reducaltattanak azon szekekek ad 4. et cubulos 100. Ad 2-um kölletik Satisfactionnak lenni. Ad 3-tium nem lehet Dragonyosokat ide küldeni, hanem parancsoltatik Bezerédy Uramnak, hogy midőn a N. Várost requirálja, adgyon Salva Quardiat. Ad 4-tum nem adhatya patenter, mert nagy zürzavar lenne, hanem elég 3 meszely bor, egy kongóért adni, a Salva Quardia pedig a N. Várost penes Protectionales suae Excell. manuteneálja, ot haec retulit Dnus Notar, hogy a Mélt. Comendirozó Generalis meghengedte, hogy a Neutraliás véghet, bizvást a Nemes Város Bécsbe irhat, vagy küldhet. Mint-hogy pedig parancsoltatott Bezerédy Urnak, hogy Salva Quardiat adgyon, azért szükséges eö kglméhez küldeni, igyekeztvén holnap napon Pulyánál tovább menni. Deputáltatott eö kglméhez Pamer János és Notarius Uraimék.¹⁾

September 8-án Bezerédy Imre Alsó-Pulyáról, Benök István helyettes városbirót fölkérte, hogy lovásza által beküldött pisztolyát a községi puskaesinálóval igazitassa meg, taraczkjait pedig kijavítás véget Lékára küldje el, végre a megrendelt patkókat és patkószegeket, három darab spanyol viasszal szinte jutassa kezéhez.²⁾

September 10-én Svetics János városbiró erőszakos halála folytán Benök István — hoszu vonakodása ellenére — közakarattal városbirónak választatott, beiktató szónoklatában a városi községet engedelmességre intvén, főlemlitette: hogy Svetics halálát is a község engedetlensége okozta, s azért küldött a kapitány executiot

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

házára, hol a dragonyosok karabinokkal öt oly súlyosan megdöfödtek, hogy két napi betegség után meghalálozott.¹⁾ A hatalmaskodó dragonyosok Szattmáry János századából voltak, Eszterházy Antal seregéből.

September 12-én Eszterházy Dániel a banai táborbul Kőszeg városbíróját tudósította, hogy a városra kivetett 100 köböl zab kiszolgáltatásától el nem áll, s ezen illetőséget a kapuvári eleségtárba kívánja szállíttatni. A kivetett fuvarokra azonban nem lévén szüksége, ezeknek kiadását későbbi időre halasztja. Svetics János városbíró halála fölött részvétét nyilatkoztatta ki és ígérte, hogy azon dragonyosokat, kik a városbíró bántalmazták és megsebesítették, vétségükhöz képest megfogja fenyíteni. Közölte egyszersmind, hogy a császári sereget hadi miveletében, katonái megakadályoztatták, september 11-én délután pedig néhány századból álló csapatot, négy taraczkkal és két mozsárral Tata alá indított, mely város levele írásakor, egészen lángban volt.²⁾

September 13-án Andrásy István Szent-Miklósról intette a kőszegieket: hogy a város védelmére szolgáló kerítések csináltatását, — semlegeségeknél fogva — rögtön szüntessékbe, mert ellenkező esetben a munkánál talált embereket katonáival összevagdaltatja.³⁾

September 15-én Bezerédy Imre Szent-Miklósról (fertő) a sánczolást illető titalmat megújítván, a taraczkoknak, seregbontóknak, golyóknak, kanóczoknak Löwöre, vagy Nemeskérre leendő elszállítását megrendelte, egyszersmind tudósította a tanácsot: hogy Rákoczy hadai Esztergomot bevették.⁴⁾

September 23-án Bezerédy Imre Szent-Miklósról a városbírónak meghagyta: hogy Vasváry Mihály nevű katonáját — kinek eladás végett Kőszegre vitt sóját elkobozta — vagy természetben, vagy pénzben elégítse ki.⁵⁾

September 23-án Bezerédy Imre Szent-Miklósról a városbíró értesítette, hogy ennek panaszára Csernanszky Györgyöt megfeddette. Továbbá: hogy két német szökevény katona jött seregéhez, kiknek számára a város két fekete süveget, két pár csizmát, hatvan rőf fekete zsinórt készíttessen. Végre három darab spanyol viaszt Gondy György szekérmestere által nékie átküldjön.⁶⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

September 23-án a város bírása jelentette a községnek: miszerint gróf Pálffy Jánosnak a semlegeség iránt válasza megérkezett, továbbá: hogy Eszterházy Antal hadai a megyébe jönnek, és ezek részére bizonyos összeg gabona, zab leszen kiszolgáltatandó, ennél fogva a megye a városra esendő illetőségnek készen tartását meghagyta.¹⁾

September 25-én Kisfaludy György Mogyorókerékről a tanácsot utasította: hogy Magócsy Ferencz zászlótartójának eselédjeit, mindennemű adózástól fölmentse, s egyszersmind intette: hogy a fejedelem szolgálatában lévőkre, ezeknek feleségeire és eselédjeire semmiféle adót, vagy terhet a város ne rójjon.²⁾

September 25-én. Minthogy a tanács fölötte terhesnek találta: hogy a városon átvonuló hadak a város költségén élelmeztetnek, e baj orvosoltatása érdemében Hericz Mihályt és Gillig Jakabot Bezerédyhez küldötte, hogy a város elégtelenségéről őt felvilágosítván, kérjék: „hogy ennekutánna a Passusba ne tetesse azt, hogy a n. város gazdálkodással legyen“.

Fölhozatott ez alkalommal, hogy a vgye 300 puskába való golyót, és Dobot is kíván, melyet a város nem ajánlott meg, a gabona és zab kiszolgáltatása érdemében pedig Eszterházy Antalnak előterjesztését beküldendőnek határozta.³⁾

September 27-én a város küldöttei Ujváry és Hericz megérkezvén Bezerédytől, jelentették: hogy az ezredes jó akaró késégétől a várost biztosította, igérvén: hogy ennekutánna a Passusokat másként fogja stílizálni, és a kinek Passusa nem leszen, absolute annak a n. város szállást ne adjon.⁴⁾

September 30-án a tanács elhatározta: hogy Bezerédy Imre ezredesnek a városhoz mutatandó további szolgálatjáért egy fél-tuezat, és egy mázsát nyomó Rézfazekat ajándékozzon.⁵⁾

October 1-én a többféle katonai kihágások meggátlása tekintetéből a tanács Eszterházy Generalishoz folyamodott, ki Bezerédy ezredest utasította: hogy a város biztonságra Salva Guardiat adjon. Ennek folytán Bezerédy ezredes Ujfalusy Ferencz hadnagyot ötöd magával a városba küldötte, naponkintiapidíjjul a hadnagnak 75, a közsítézeknek pedig 17 krajezáros rendeltetett.

Noha a tanács a városra kivetett fuvar, és gabona illetőség

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

alább szállítása iránt a kurucz generalisoknál kérelmezett, más sikert nem ért el, minthogy azok a 4 szekér fuvart elengedték, a 100 köből zabot azonban Kapuvárra parancsolták küldeni. Nehogy tehát exemptioival terheltelessék a város, másnap a kívánt 100 köből zabot bevásárolta.¹⁾

October 8-án Ujváry Samuel és Hericz Mihály a tanács kebeléből Bezerédy Imre Brigadiros kapitányhoz kiküldetve lévén, visszaérkeztökökkel jelentették: „Hogy eő Kglmek meghírt kapitány Uramnak a N. Tanácstul eleiben adott Instructiojok szerint mostanságh itt levő Salva Guardia Uyfaluassy Ferencz Uram eő kglme némely excessusit representálván, kértik azon, hogy mivel látnák továbbvalú itt maradásával nem hogy könnyebbednék a nemes város terhe, de a mint experiállyák naponkint inkább szaporodnék és öregbednék, annyiaval is inkább, minthogy mind maga, s — mind pedig az melette levő közkatonáknak menstrualis fizetések nem meghvető Summára menne, a melyet is a n. város mostanyi nagy ilhségére nézve lehetetlen, hogy prestálhasson, arra nézve meghért Uyfaluassy Uramat revocálná, és adna eő kglme, más alább való Tisztet kevesebb magával be a városba Salva Guardianak. Melyet is meghecelekedvén fönt irt Kapitány Uram rendelte ide Bartók László vice hadnagy Urat eő kghmét, két közkatonával együtt, rendelvén magának Bartók Urk dictim ötven pénzt, a többi közkatonáknak pedig ugyan dictim kinek kinek egy Mariást.“ Mely alkalommal a város részéről a felajánlott ajándékot, az elkészült rézfazékot és tálokat a városbíró a községnek bemutatta.²⁾

October 11-én Horváth József viceispán Szombathelyről — Andrásy István Generalis megkeresése folytán — a város által kiállítandó 4 portalis szekeret Rábaközbe rendelte küldetni.³⁾

October 14-én Kisfaludy György Genesről fölkérte a város bíró: hogy számára egy átalag jó bort — melyet a város javára fog kiüríteni — küldjön.⁴⁾

October 14-én Bezerédy Imre Himodról a városbíró tudósította: miszerint felesége, megérkezésekor Kőszegen majd közleni fogja, hogy minő szállásra van szüksége (t. i. Bezerédynek). Továbbá tudatta: hogy Korvinyi (vagy Kokai) vásárlott portékai, napánál Pápán, aranyban és ezüstben vannak letéve, s ezeknek átadásáról

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ U. o.

a bírót biztosítván, emlékeztette egyuttal: hogy Uyfalusy hadnagyot, és katonáit a város jutalmazza meg.¹⁾

October 20-án a kuruczok Kőszegről eltávoztak s a várost azonnal a császáriak szállották meg, de alig, hogy elhelyezkedtek, amazok nagy számban a város falaihoz közeledtek, minek folytán a császáriak a városból kivonultak.²⁾

October 25-én Schwerdter György rohonezi lakos tudósítása szerint a Ráczok éjjel Eörbe voltak.³⁾

October 29-én a városi csapóknak a három pataknál egy Kallónak építése megengedettett.⁴⁾ De hogy az engedelmet fölhasználták volna semmi nyoma.

November 10-én Stahremberg Miksa a városbírót magához rendelve tőle az iránt tudakozódott: hogy Pálffy szekerei megérkeztek-e vagy nem? hol és jó helyen vannak e borai? s miután a bíró közölte vele: hogy a szekerek még nem érkeztek meg, a borok pedig a város pinczéjében őriztetnek, így nyilatkozott: „látya, hogy a n. város sokat szenved, de nem az vala az eő szándékja, hanem, hogy az idegeneknek és kuruczoknak gabonájokat, mondanák megh, de a mint láttya my félünk a Kuruczoktul, azért assecurálja akár irásul is a n. várost, hogy a kuruczoktul már semmi bántása nem lészen, mert más az eő Fölséghe állopotya mostan, hogy sem az előtt, a midőn Pálffy Ur a neutralitást admittálta, és enghette, mert most három felé is vagy az eő Fölséghe Corpusa: Inti azért a n. Tanácsot, sőt parancsolja is, a n. Tanács strictissime inquirállyon a városban levő Kruczok partékájuk véghet az akár élés, akár másféle partéka legyen, ugy mint Láda, vaj e. c. t.“ Ehhez képest a tanács Dobner commissariust megkérte: hogy a Generalisnál irott parancsot, s ennek végre hajtására segédül egy hadnagyot eszközöljön ki.⁴⁾

November 17-én alig, hogy a Generalisok a városnál levő táborral Csepreg felé elvonultak, a külső városban lévő Stahremberg katonái számban 25-en a belső városba jöttek, s magoknak, a Comendánsnak, és örnek szállást követeltek. Midőn ez ügyben a tanács tanakodott, nagy zaj támadt, mert a kuruczság a külvárost Bezerédy parancsnoksága alatt mintegy száz lovassal elfoglalta, s a

---

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ Ritter krónikája. M. tört. emlékek 27. k. 537. l.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ U. o.

kimozdult had pedig az erdőbe vonult. „Fogtak is ugyan egy boros németet a kuruczok de le nem vágták, megh hálván pedig a kuruczság a téglá kemenczénél tehát hivatatta ki Bezerédj Uram magához Biró Uramat, az maga házáatul, mert a Lármára kiszaladot, kij is menvén, és délutánn bejűvén referálta, hogy azonnal kérdezte ő kegyelménél, ha vagyon e Quarnizon a Városban, és az hány emberből áll, meghmondá ő kegyelme, hogy vagyon, és 168 személyből áll, arra azt felelé ő kegyelme, hiszen Neutralis a város, az mellyet my mindenkoron hittük, azomban az is vala a Parola, hogy ide Quarnizont nem fognak tenni, intette azért a N. Várost, hogy ennek eleit vegye, mert másképpen roszul fogh járný, az mint hogy maga adta tanácsul, hogy Melt. Generalis Pálffy János talállya megh az eránt, ki a várost fogja segiteni.“

Bezerédy javallatára a tanács Lada Györgyöt, Szampt Andrást s a városi jegyzőt megbízó levelekkel Csepregbe Pálffyhoz határozta küldeni a végett hogy a német helyőrséget a városból ki vegye. A tanácsnak határozata több tanácsbeli tagok ellenzése daczára a cs. helyparancsnokkal közöltetett, ki abban eleinte belegyezett de utóbb a küldötteknek a kimenetelt megtiltotta, sőt a városbirót a tanácsházban visszatartotta. Esti 8 óra tájban érkezett Pálfynak egy levele, melyben a tanácsnak meghagyta, hogy két küldöttet küldjön hozzája. Midőn a levél tartalmát a biró a cs. parancsnokkal közölte, ez azt mondá „hogy ő ma senkit sem bocsát ki, mert ezen Levél, nem Pálffy levele, hanem Bezerédy uram levele, azonban a pöcsétet, ugy az irásokat is comportáltuk, más az előtt a N. városnak írott Levelekkel, de annyit használt, mintha az Ember borsót vetett volna a küfalra.“ Másnap

November 18-án Pálffy tegnapi levelére az összes tanács abban állapodott meg: hogy késedelem nélkül küldötteket meneszt Pálffyhoz, kik a hadsereg által 17 nap óta a városnak okozott költségeit kárait nékie előterjesszék „mely sok káraink csak adequállýák a tűz által lett kárainkat, elrontván a magyar Hostadban az hadak, az nagy nyomorusággal fölépitett házoknak a födeleit elrontották, Paitákat, sövényeket, a szép, és jó gyümölcsöző fákat levágták, feldulván az házokat onnéd valamint kaphattak, mindeneket elviték, az Embereket azutánn meghfosztották, a Marháit éjel sokaktul ellopták, azt megh is emésztette, hogy

töbét hozzá nem juthatott a nép, azzal be nem érték azon rossz Ráczság, még az Erdőre is elment, ott a Makkon S. V. Sürtelesekből ennyihányat agyonlőtt, a városban az embertől a kevés borokat erővel elvivén meghitta, egy szóval annyira elpusztított ezen szegény város, és meghnyomorodott a Nép, hogy sokaknak kolduló kenyérrel költetik élni, és a Városhatárra elmenni, mennyi költséggel nem ment az három Galisra, és egyéb Tisztekre azt könnyen áttalláthatni.“ Továbbá utasította a tanács a küldötteket: hogy az őrség elhelyeztetését mely a semlegeség ellenére lőn behelyezve a városba, Pálfnál eszközöljék ki, mert különben a legnagyobb veszélyvel fenyegetik a kurucok a várost, kik a külvárosba minden akadály nélkül bejöhetnek, az őrlést, faizást gátolván a belvárosiak az éhen halásznak lesznek kitéve. Hogy Pálfnak pártfogolását megnyerjék számára ó bort, és űrmest, úgy titkoknak, Szent Miklósnak szinte egy ital ó borral kedveskedtek. Lada György és Szampt András kivül a küldöttséghez a község részéről Mueszer Kristóf, Lakner Pált, Farkas Mátyást, és Horváth Jánost csatolták.¹⁾

November 29-én Tielli Farkas a bécsi hadi tanács nevében értesítette a tanácsot, hogy az általa kérelmezett semlegeség nem engedélyeztik.²⁾

November 29-én a város előtt lévő kurucok beizentek, hogy a város bírával akarnak szólni. Ehhez képest a cs. parancsnok engedelmeivel Benök István bíró, a városi kamarással kiment, s — az ott lévő Simaházy Ferencz, és Jászka kuruc hadnagyok ki nyilatkoztatták, hogy Andrásh István parancsából azon okból jövének, hogy a Malmokat fölégessék, nehogy a Németek számára továbbá is kenyeret örölhessenek. Minthogy Bezerédy közbenjárása folytán a fölégetés elhalasztatik, javallják, miszerint Bezerédyt levélben a város további pártfogolás végett kérje meg, őket pedig némely jutalomban részesítse. Ennek folytán Bezerédyt a város levélben megkereste, és mindenegyik malom tulajdonosra négy-négy forintot vetett, s a bejött 24 frtot Klastromba, hol a kurucok az összeg átvételére várokoztak — kiküldte.³⁾

Deczember 4-én Lasztóczy László Bécsből a tanácsot értesítette, hogy a bécsi hadi tanács, az uralkodó háborus viszonyok

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

miatt a császári őrségnek kivitelét a városból nem eszközölheti, ha azonban a városnak a helybeli őrség ellen valami panasza lenne, azt azonnal fogja orvosolni. Megemlíti egyszersmind, hogy a császári főtiszttség igen rossz néven veszi a várostul, hogy a semlegeség daczára megengedte a kuruczoknak a bemenetelt, ellenben a császáriaknak bevonulását akadályozta. Ujságul közölte, miszerint Csáky Zsigmond tárnokul lón kinevezve, Rabutin táborá pedig Erdély felé nyomul, de kenyérben szükségét szenved.¹⁾

Deczember 7-én Bezerédy a tanácsot Visről figyelmeztette, hogy a semlegeség elnyerése végett a császári udvarhoz folyamodjon, ne hogy e nélkül a városnak valamely kára származzon, egyszersmind intette, hogy a védelmi árkok, és töltések felállítását — mely a város ellenséges indulatát bizonyítja — szüntesse be.²⁾

Deczember 7-én Stahremberg és Ebergényi Generalisok a Lukácsnézi táborból a városba bejövénnek, de este felé ismét visszatértek. Ekkor Sickini Generalis a városban volt elhelyezve, az összes pogyászt a kivonuló gyalog katonák magokkal kivítették, kik helyett mások vonultak be, s a belső városban 244 ember szállósztatott el.³⁾

Deczember 9-én a cs. hadsereg lukácsnézi táborából megindult, s az előbb elhelyezett 244 katonán kívül a városban hat zászlóalj lovas maradt vissza Ebergényi Generalis parancsnoksága alatt; a többi had a város mellett vonult el.⁴⁾

Deczember 10-én Lasztóczy László Bécsből értesítette a tanácsot, hogy a bécsi hadi tanács a semlegeségbe nem egyez bele, miután a vidéken lévő császári hadak szükség esetében minden ellenségeskedésektől megvédelmezik a várost, úgy a katonákat is minden kicsapongások ellen vissza fogják tartani. Kérte egyszersmind a tanácsot, hogy az ígért két akó boron felül, még két akó asztali bort árának lefizetése mellett küldjön át.⁵⁾

Deczember 10-én Bezerédynek a tanácshoz intézett levelét a városbíró Ebergényi Generalissal közölvén, ez megengedte, hogy a tanács arra választ adhasson.⁶⁾

Deczember 13-án Ebergényi Generalis írásban megparancsolta a bírónak, miszerint következő nap hajnal előtt 200 munkást

1) Városi levéltár levelek gyűjteménye.

2) U. o.

3) Városi jegyzőkönyv.

4) U. o.

5) Városi levéltár levelek gyűjteménye.

6) Városi jegyzőkönyv.

ácsokat, bodnárokat, kádárokat, s egyéb fejszével dolgozó embereket állítson ki: „ha pedig ezen parancsolatomat elmulattya,“ szól irata, „bizonyos legyen benne, más renden levő Embereket, úgy magokat is reá hajtom az eő Fölséghe szolgálattyára, kiben azért Biró ur hiven eljárjon, és az dologhra való munkásokat előállítson. Minden menesigh nélkül, ne kéntelenítessem nagyobbra fakadni. Ha fertály mestereken mulik el magokat vasra verik, és úgy munkáltattnak velik.“

Minthogy a tanács a lakosoknak sok éjjeli örködése, és nap-pali terhes munkája miatt Ebergényi parancsolatát fölötte terhesnek találta, ennél fogva tehát hogy a Generalist több engedékenységre bírja, négy csöbör ó hort vásároltatott Thurnon — Tököly Máriától, melyből 2 csöbört Ebergényi tábornoknak, 1 csöbört gróf Orszeti alezredesnek, 1 csöbört gróf Tatenbach őrnagynak Potoransaky által kezéhez juttatta. S csakugyan az ajándék hatását nem tévesztette el, mert másnap Deczember 14-én Ebergényi rendeletét a munkások kiállítására érdemében oda módosította, miszerint a város a munkálatokhoz kívánt eszközöket szerezze be, a sánczásához szükséges emberekről maga fogván gondoskodni.¹⁾

Deczember 17-én Benök István városbírónak Ebergényi tábornok megparancsolta, hogy a helybeli mészárosokat utasítsa, hogy két vagy három holnapra szolgáló marha készletet szerezzenek be. Ha pedig ezt tellyesíteni vonakodnának, akkor a helybeli lakosoknak marháit fogja leváogatni. Ezenkívül a tábornok sáncz czölöpök vágására, készítésére 50 embert kívánt, kik a czölöpöket el is készítették.²⁾

Deczember 17-én a városbíró jelentette a tanácsnak, „hogy nem csak hogy egy marok szalma sem volna, hanem a lovasoknak tartása sokba kerülván, a katonaság az Istályókat rontya, töri, és attól lehet tartani, hogy emberhalál is leszen. Ez okbul tehát minek előtte a küldöttség Bécsbe föl menne, hogy a Generalis ne nehezteljen, vele szükséges értekezni, és tanácsát ki kérni.“ Az ügyet a városbíró Ebergényinek előadván, tőle azon biztosítást nyerte, minthogy a kuruczság még azon a napon decz. 17-én a vidékről eltávozik, a parancsnoksága alatt levő helyőrséget, ezentul a szomszédhelységek fogják élelmezni.³⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

Deczember 21-én Ebergényi zászlótartója által a tanácsnak következő utasítást adott.

1-mo. Hogy a városban levő betegcknek a N. Város ide ki a Városban adgyon, és rendelyen szállást.

2-o. Eö Ngha embereinek is rendeltessék Quártély.

3-io. Az Regulusné háza igazitassék, mert eső esik belé, az hol a Némethek szállása vagyon, mert elbetegesenek, ugy is elég h betegh van.

De ezek végrehajtása abban maradt, mert ugyan az napon vonult ki a német őrség, délután két óra felé, Ebergényi tábornok elmenetele előtt, igen ajánlotta kézségét a városnak a semlegeség kinyerése végett, ellenben maga számára különféle tárgyakat kívánt tisztelet díj fejében. Minden a városban találtató lökészetet, taraczkokat, szakályosokat a császáriak magokkal vittek, de alighogy az őrség zöme ki mozdult: „tehát azonnal jött be enynyihány kurucz, és egymást azután kergették, de ugyan csak a kuruczok szalattak el, azután estve felé jött be Kiss Gergely uram két Companiaval.“¹⁾

Deczember 22-én Benök István városbíró a tanácsnak előterjesztette, miszerint: „tegnap estve felé, midőn máron lefeküött volna, tehát jött egy katona az eö kegyelme Ablakjára kiáltván eö kegyelme e a Bíró? mellyre felelé én vagyok, arra uyonnán azt kérdezte, mikoron ment el a Németh, ugy halom mégh valami négy Lobonez vagyon a Városon, azomban Kiss Gergely kapitány Uram maga is oda jöven, és magát magához hivta, az hol azonnal ennyi, innya kívánt, az minthogy eö kegyelme adatott is, azonban kívánt Kiss Gergely Kapitány Uram 10 Réff Skarlatint magának, ugy két Hadnagynak 6 Réff Selyem posztót, és valami 6 Réff Septót, ezen eö kegyelme kívánsághát Bíró Uram ezen Sessionak alkalmatosságával a N. Tanácsnak proponálta, ugy szinte hogy Szegedy Ferencz Uram elérkezvén, azt mondá, hogy a N. Város küldjön Szombathelyre Méltóságos Generalis Andrásy Pál uram eö Ngha. eleibe. Miután Kiss Gergely kívánságát a város rögtön telyesíteni képtelen volt, Hericz Mihályt, Gillig Jakabot, és Ambrosy Sámuelk küldték hozzája, oly kéréssel, hogy tekintetbe vevén a város szegénységét, s jelenlegi elégtelenségét követelésétől áljon el. Erre Kiss Gergely azt felelte: „eö ezelőtt is midőn taval a N. Városban bejött sokat szolgált, azért eö most is szolgálhat, előre jöven, ha azért Posztó ninesen, tehát

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

adgyon a N. Város assecuratiot, hogy jövőben a mikor megszerezheti, meghfoghja adni.“ Kényszerű helyzetében a város tehát Kis számára a kötelezvényt kiállította. Ugyan e napon Andrásy Pál generális rövid időre Kőszegre érkezett.¹⁾

December 23-án Andrásy Pál generálishoz Ujvári s a városi jegyző Szombathelyre mint a város küldöttei lerándultak s a város nyomasztó helyzetét vázolván, azon kérelmet intézték hozzája, hogy ha Kőszegre jönne szállásra, sok hadat ne hozzon magával, mert nyomorult a város állapota. Erre az vala válasza: „hogy kevesed magával nem járhat, hiszen ha bejön, fogh azeránt dispositiot tenni, ha valakinek priváto vétenének volna, azokat kölletik meghbüntetni, azonban a N. Városnak nem fogh véteni.“ Egyébbiránt Andrásy a várost jó hajlandósága felől biztosította.

E napon tartott tanácsülésben elhatározták, hogy a tanács kebeléből a tábornokhoz küldöttséget küldenek a végett, hogy a városban levő lovas vitézséget máshová rendelje, miután „a szegénysigh éhel halóvá leszen.“ Továbbá tanácsát kérjék ki az iránt, hogy Rákóczy fejedelemtől semlegességet nyerheté ki? s egyzersmind a katonaság zsarolásai és hatalmaskodásainak meggátlására védlevelet eszközöljenek.²⁾

December 24-én Andrásy tábornok Kőszegre bevonult és másnap Oliser Jánost, Pamer Jánost, Ujváry Sámuelet, Lada Györgyöt, Biringer Albertot és Losy Jánost hebörtönöztette és ingóságaikat lepöcséltette azon okból, mert a császár ügye iránt rokon-szenyvel viseltettek. Ezután a városbirónak megparancsolta, hogy szekereket rendeljen, melyeken a foglyokat a dunáninneneni részre szállithassa. A bíró és tanácsbeliek fogoly polgártársaik kiszabadítása végett könyörögtek Andrásynál, de ez eleinte maga eleibe sem akarta őket bocsátani, mignem sok kérés után reversalist és 1000 frt kezességet kívánt a várostól, végre ettől is elállott és december 28-án a város jótállása mellett szabadon bocsátotta a rabokat.³⁾

December 29-én Bezerédy Imre titoknokai (nevük nines kitéve) a városbirót — némely teljesített szolgálatjaikért — az ígért négy rőf posztó átadására emlékeztették.⁴⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

1707. január 3-án Andrásy tábornok biztosa Sághy megérkezett a végett, hogy azok ellen kik a császáriak „itt létekor Lobonczoskodtak s körüle forgolódtak“ vizsgálatot teljesítsen. A tanács megkérte a biztost, miszerint eszközölje ki a generálisnál, hogy a megeskedtetés csak a belső és külső tanácsbeliekre terjesztessék ki s következő napra halasztassék. A biztos közbenjárulása folytán Andrásy a kérelemnek helyt adott és a vizsgálat másnap délután 2 órára lőn kitűzve.¹⁾

Január 6-án a végbevitt vizsgálat folytán Andrásy Pál tábornok Biringer Albert, Glik Bernhárd, Solterer Mátyás, Mittermayer András polgárokat, mert a császáriakkal tartottak, bebörtönöztette. Főlszabadításuk végett Benök István városbíró Bezerédy Imrénél lépéseket tett és ezt fölkérte, hogy Andrásynál a foglyok ügyét ajánlaná. De miután a foglyok mind e napig ki nem szabadultak, ismét Bezerédyhez járult kérelmével, s elintézését szorgalmazta, ki csak azt felelte, „hogy embere által már a Generális eleibe adta a dolgot, de úgy a mint köllenék megh sem halgadta és így már úgy látja, hogy Generális Ur diszguzdálva lévén, nem is kívánnya többször eleibe adni. Mindazonáltal ha hogy hivatny fogja Generális Uram, azon lészen, hogy szabadulásuk iránt szólhasson eő Nagyságával. Azért a tanács gondoskodgyék tovább is, mit köllessék erántok cselekedni, talám nem ártana Generális Uramat megtalálni és Senaturaliter is requirálni.“ Bezerédy tanácsára a tanács Hericz Mihály és Szampt András kamarást küldötte Andrásy tábornokhoz, ki őket azonban maga eleibe nem bocsátotta, hanem Sághy által azt izente, hogy „alkudjanak meg vele, mert egyébbiránt meghsulyosodnék a dologh, azért ha mind az öten száz tallért adnának, főlszabadítaná eőket és insimul absolutionalist is adna nekik.“²⁾

Január 8-án Lasztoczy László Bécsből tudósította a tanácsot, hogy a semlegesség érdekében tett háromszoros utánjárásának a hadi tanácsnál eredménye nem lett, noha az ügyet gróf Pálffy János is támogatta. Továbbá, hogy a hadi munkálatok a dunántul megfognak szűnni, és hogy a „magyar atyafiak“ Rosnyón gyűlést tartanak.³⁾

Január 16-án Acsády Pál (valószínűleg városbíró) Pápáról értesítette a tanácsot, hogy Pápa város küldöttei, kik a semlegesség

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

elnyerése végett Rákóczy fejedelemhez járultak, minden eredmény nélkül tértek vissza, s a fejedelem őket nehezteléssel fogadta.¹⁾

Január 21-én Hericz Mihály, Szampt András Bottyán generálshoz küldettek Szombathelyre a czélből, hogy a város nyomorult helyzetét nékie előterjesztvén, kérjék, hogy mindennemű pártfogással, kegyeséggel viseltessék a városhoz. A küldöttek feladatukban eljárván, jelentették: hogy tegnapi napon január 20-án Bottyán generálist Szombathelyen Virágos Ferencz házában udvarolták, s megbízó leveleik előmutatása után kérték, hogy a város dolgában vele magányosan szólhassanak. A mint a megbízó leveleket átolvasta, Bottyán ezen szavakra fakadott: „hogj igen is azért jött eő erre a földre, hogy a kinek injuriája s rövidséghe vagyon, annak igazat adgyon.“ Ezután a küldöttek a bor állapotában való panaszait adták elő, hogy minden főtiszt, minden alább való tisztek kényök kedvök szerint kimélet nélkül hordják és hordatyák a bort, már is a feles hordókat megeresztették, s nem csak a káplároktól kezdve egész a felső tisztekig, hanem az egész hajduságot borral kényszerittetik a város tartani. Továbbá a fának hiánya miatt, melyről a hadi biztoság nem gondoskodott — rúcz és némettől megmaradt kerteket a hajduság pusztítja, s ezekből naponkint a fát szekereken hordatja. Bottyán ezek hallatára kegyeségét, jó akaratját ajánlotta a városnak és megtiltotta, hogy sem generálisnak, sem akárminemű tisztnek, sem a legénységnek bort ne adjanak, „mert egyébbiránt animadversioiban veszi a N. Várost.“ Végre védlevelét ki is adta a város számára és arra is ajánlotta magát, hogy valami kétszáz hajdut a városból kivetet.²⁾

Január 21-én Benők István városbíró közölte a tanácsesal, hogy tegnapi napon Andrásy Pál generális adjutánsa által megkereste az iránt, hogy a város jobb bort szerezzen, mert a küldöttet egyáltalában meg nem ihatja; minek folytán a tanács azt határozta: „minthogy a város szükségben vagyon, jobb borral nem szolgálhat, tehát a generalis elégedjék meg azzal, a mivel a szegény város szolgálhat.“³⁾

Január 28-án a vármegye által a városra kivetett 30 hajdunak kisebb számra való leszállítását, vagy az illetőségtől fölmentetését kérelmezte a város Bottyán generálisnál, kérelmét azzal indokolván,

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

hogy a városi lakosok közül sokan a háborus idők alatt levágtak, s a polgárok fegyver hiányában vannak. Bottyán hajlandó volt a várost a katona állítástól fölmenteni oly feltétel mellett, ha a város a katona állítástól pénzzel magát megváltja. Tekintetbe vévén a tanács, hogy a katona állítás nagy költséget okozna, azonkívül a császáriak rossz néven vennék, s e szerint a városnak maholnap ártalmára szolgálna, abban állapodott meg, hogy Bottyán generálisnak tiszteletdíj fejében egy tucsat aranyat adjanak, mit neki kezéhez adván, a 30 hajdu állításától Bottyán a várost fölmentette. Minthogy a városnak még a múlt évi augusztusban a kurucz táborba négy szekeret kellett volna küldeni, ezen kötelezettséget Palkovits Ferencz hadibiztos most a városnak elengedte, a város nékie 7 rőf selyem posztót ajándékozott.¹⁾

Január 31-én Szalay Istvánt, ki a fejedelem táborába való indulandó a tanács megkereste, hogy a semlegesség iránt benyújtott folyamodását a fejedelemnél előmozdítsa.²⁾

Február 1-én értesére jutott a városbirónak, miszerint Bezerédy azon parancsot vette Eszterházy Antal generálistól, hogy a város köfalait lerontassa. Ennek megakadályoztatására lépéseket tett a bíró Bezerédynél, ki megígérte, hogy a parancs végrehajtását elhalassza, hanem járuljon a város kérelmével szinte Bottyán generálishoz is, miután ehhez hasonló parancsolat érkezett. Ez utóbbihoz küldöttségileg Hericz Mihály és Fügh György menesztettek. De helyettök a városi plébános s jegyző mentek el február 2-án Szombathelyre s a kérelmet Bottyánnak előterjesztették.³⁾

Február 21-én Bezerédy Imre brigadéros az egész őrséggel a városból kivonult. Minthogy a hajduság elmenetele előtt a deszkákat a bástyafalakról lehányták és azokat több városbeli polgárok megvették, s ebből a községnek kára származott, tehát Lada György és Fügh György oly megbizatással küldettek ki, hogy házról házra eskületétel mellett vizsgálódván, a talált deszkákat pedig a város-házához szállítsák.⁴⁾

Február 25-én Hericz Mihály és Krugovieh jegyző Bezerédy Imre brigadérostul Ujfaluból visszatérvén jelentették, hogy találkozásuk alkalmával Bezerédy őket ezen szavakkal fogadta: „jól jött kglmetek, mert máron kiadtam Sánta Miskának az Ordert,

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

hogy bemennyen és az küfalat hányassa el.“ Erre a küldöttek könyörögtek nála, hogy a rendeletet vegye vissza, s ellenparancsolatot adjon számukra, mit Bezerédy meg is adott s ígérte, hogy a várost védlevél elnyerése végett ajánlani fogja.¹⁾

Márczius 9-én a városbíró bizonyos számú lovasokat küldött Szombathelyre annak kitudására, hogy Rabutin generális hadseregével hol táboroz. A lovasok midőn Szombathelyre beakarának menni, egy embert találtak a kapunál ki azt kérdezé: „hová akartok menni, ne mennyetek be Szombathelyre, mert már a németh jön, az minthogy a Toronybul is az vigyázó kiált, hogy már az előljáróit is látni.“

A lovasok ezen hírrel visszaérkezvén a tanács Pamer János, Hericz Mihály és Krugovich Mihály jegyzőből álló küldöttséget küldött Rabutin udvarlására Szombathelyre oly utasítással, hogy a császári védlevél előmutatása után a várost a cs. tábornoknak kegyeibe, pártfogásába ajánlják.²⁾

Márczius 19-én gróf Nádasdy Tamás Lándeséron kelt levelében neheztelését fejezi ki a kőszegi bírónak, hogy a városban lévő házában kuruczot, németet, mintegy vendégfogadóban elszállásol s felkéri egyuttal, hogy ily boszantásoktól őtet kímélje meg.³⁾

Ápril 19-én Szampt András városi kamarás által Gremperg commissarius a tanácsnak megizente, hogy generális (császári) előtt a városnak igen rossz hire van, azon okból, mert falai közt számos kuruczok tartózkodnak, kik a kin lévőkkal folytonos érintkezésben vannak, ennek folytán komolyan meghagyta, hogy a városban levő kuruczok után kutatást teljesítsenek s azokat befogatassa. Továbbá, hogy a városi lakósok hitletétel mellett halgattassanak ki a kuruczoknak netalán a városban elrejtett portékájuk iránt, fenyegetvén ha valaki hamisan vallana, annak háza leromboltatik s azon helyre akasztófa épitetetik, maga pedig reá akasztatik. Egyszersmind négy száz forint lefizetésére szorította a községet.⁴⁾

Ápril 20-án a császári helyőrség máshová szállítása végett Nehem generálishoz Szombathelyre küldettek Lada György és Szampt András, kik ápril 23-án visszatérvén a tanácsnak jelentették, hogy a generálisnál udvaroltak és szerencsés ünnepeket kívánva a konyhára való borjut, egy ital bort és több más féléket nékie

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

átadták. Nehem az adományt szívesen megköszönte és azt mondá: „hogy a szent napokban a kőszegiek egészségeért elfogja költeni.“ Mely alkalommal előterjesztették, hogy bizonyos számú császári hadak jöttek a városba és a kapunál őrt állanak, minek ha híre elterjed, a kuruczság által nagy kára lehet a városnak, könyörögtek tehát a generálisnál, hogy a katonaságot a kapuktól elvitesse és a várba rendlje. Kérelmükre Nehem azt válaszolá: „tudom, tudom, hogy mentenek be katonák, de ott sokáig nem foghnak lenni, azomban a katona nép, ugy a Strása is a kapukról a várba fog vitetődni.“ Minek eszközzésére a generális a kőszegi kapitánynak irt, azt azonban megígértette velők, hogy a felső kaput becsináltassák, a várnál itt ott található nyilásokkal együtt, mit ők meg is ajánlottak.¹⁾

Ápril 29-én gróf Batthyányi Ferencz Német-Ujvárról megparancsolta a tanácsnak, hogy a császár számára a városra kivetett gyalog és lovas katona illetőséget súlyos büntetés terhe alatt kiállítsák.²⁾

Május 27-én minthogy a kuruczok a város körül nyargalódtak, nagyobb figyelembe tartás végett a várbeli német kapitány őrt kívánt a templom tornyába kiállítani, mit a tanács azonnal teljesített.³⁾

Május 31-én Gilligh András, Illovay János bécsi küldetésükből haza érkezvén jelentették: hogy a város pecsétje alatt kiadott informatiot kézbesítették s végeztek is volna valami jót, ha Plebánuš Uram utánnok nem ment volna, azután nem lévén conferentia hétfőn és kedden, hanem szerdán, azomban medio tempore megkérdezték Méltóságos Cancellariuš Uram eő Nghátul, ha kölletik e nekik várokozni, vagy sem? arra eő Ngha azt mondá, szükséges mert Plebánuš Uram is eljűtt és annak is panasza vagyon, arra azt monda, nem tudom micsoda panasza lehet eő kegyelmének, az minthogy meghvárván a Szerdán lett conferentiat, akkor behivatattak a Conferentiára az hol compareáltak, kérdeztik ha tud e deákul, azt monda nem tud maga, hanem a társa, arra nézve Mélt. Cancellariuš Ur eő Ngha magyarul szólván és proponálván, mondá: „nem kevéssé aprehendálya a Főlséges Cancellaria, hogy két rendbeli kegyelmes Ur eő Főlséghe kglmes parancsolatyának eleget nem tett a kössigh, ha a mostani súlyos időt nem tekintené, másképdén bánna a N. várossal, egyáltalában foghva az kegyelmeket

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

keményseghit megh nem szenvedj, lássa mit csinál, ha magokat nem alkalmaztatyák, mégh a gyermekeinek is ize meghmarad a szájokba, azért mégh adatik respirium nyolecz napigh, mennyenek haza és accomodályák magokat, holot nem, azután eő Fölséghe eleiben adgyák a dolgot és a Város evocáltatnyi fogh“ azt is monda eő Ngha „ha azon három személyből, valamelyike nem volna alkalmas, tehát mást tehetnek a Tanácsban.“ Ezeket értvén eő kegyelmek azt mondák, hogy kettőt bevehetnek, mi pedig a Valásost illeti, azt nem az egész kössigh tette be, sem nem candidálta, hanem csak ketten, hárman, ugy eő Fölséghe Commisariususa sem confirmálta, mire azt mondá Cancellárius eő Ngha nekiek, „hogy azt halyuk, hogy Calvinistát is tettetek a Tanácsba;“ mondák vagyon Calvinista is, de az is a N. kössigh hire nélkül, állitván az Illovay, hogy én ugyan Formunder vagyok, de nem tudom miképpen és hogy ment be, értvén azonban a 8 napi respiriumot, instáltak pro longiori, azután obtineáltak 14 napot, instáltak továbbá, hogy Fölséghes Cancellaria leghalább ezeket ex officio írná megh a N. Tanácsnak és az N. Kössighnek, mert talán nem adnak hitelt azokra, az adatott váloszul: „ha hitelt adtak az fölmenetelben, azért a relatiojoknak foghnak hitelt adny.“¹⁾

Junius 5-én délután két és három óra között Nehem generális egész hadával a Szilfa nevü rétekre érkezett, hol a katonaság a réteket, gabonákat lekaszáltá, a vetéseket elpusztította. Rövid időzés után a császári sereg innét megindult és a Gyöngyös melletti mezőket lovakkal, szekerekkel elrombolták, „mely kár minemő nagy keserűséghre lett légyen a Szegény Lakosoknak, azt minden körösztény ember elgondolhatya, az nap uijonnan circa 12-mam meridianam az Patak alatvaló Földekre és rétségre szállott, a táján is a gabonát kaszálták, noha ugyan a Mgos Gralis erősen inhibeálta, de csak nem használt, meghszálván, azért ott maradt két napigh és csak harmadnapjára, ugymind Szerdán reggel indult vala el Sopronban, aligh mene el a Némethsig, azonnal itt volt a Kuruczságh, melyet kért volt a N. Város, hogy addig be ne jöjjön (ha ugyan be akar szállany) méghlen a Németh által nem takaroszik a Kethelyi hegyen, ugy történhetik, hogy vissza fordul és olyankor elronthatná a szegény Várost, a kérésnek elegeth tett a Kuruczságh, azomban, hogy által költözött a hegyen jöve be Horváth István kapitány Ur mintegy 60 Lovassal.“²⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

Junius 9-én Krugovich Mihály és Lada György a Peczely táborba küldettek Bezerédy Imre brigadéroshoz a czélból, hogy a város részére Salva Quardiat eszközjenek s egyszersmind kérjék, hogy a katonaság a lakósokat a vörös pénzzel ne terhelje, lovai számára a füvet ne hordassa, a réteken táborba ne száljon, miután ezek ugy is nagy részben elvannak pusztítva.¹⁾

Junius 11-én Bezerédy a város küldöttjeinek kérelmére védőrségül Bartók Lászlót két dragonyossal rendelte Kőszegre, naponkénti díjjul Bartóknak 17 krajczárt, a dragonyosok mindegyikének 1 krajczárt határozott fizetetni, egyszersmind meghagyta Bartóknak, hogy ne engedje a lakósokat a katonaság által vörös pénzzel zaklatni, Passus nélkül bejövő katonákat utasítsa vissza, bor és egyéb követelésekkel a várost ne terheljék. Emлитett brigadéros a dragonyosok számára ez alkalommal 12 pár fekete csizmát kívánt.²⁾

Junius 14-én Málík Ferencz, Skublies Ferencz hadi biztosok a pösei táborbul — a városra kivetett hus és kenyér illetőségnek Bezerédy táborához leendő szállítását, ugy a kijavítás végett beküldött sábornak megcsináltatását és több péknek Szombathelyre küldetését — szorgalmazták.³⁾

Julius 26-án Horváth Imre, Koháry Péter és Szabó György Bottyán generális katonái fegyverőkben, lovaikban és pénzükben a kőszegiektől által szenvedett káraikért magokat kártalanítani kérték.⁴⁾

Augusztus 31-én Lada György, Ambrosy Sámuel és a városi jegyző mint a város küldöttei, Sopronból vissza térvén jelentették: miszerint Ebergényi generálisnak a város szomorú állapotját előterjesztették és kérték, hogy valamint eddig, ugy jövőbe se vonja meg pártfogását a várostól, mire Ebergényi azt adá válaszul: „experialhatta a N. Város, hogy mindenkoron szolgálj és nem kárt tenni kívánt, hanem némely Emberek az prohibeált Partékával, ugymint Puskaporral és ólommal, vagyis seróttal kereskesznek, azokra méltó lehet a haragh.“ Ebergényi a küldötteket a soproni parancsnokhoz utasítván, miután ezt a város viszonyairól fölvilágosították, ez azt mondá: „hogy a városra semmi neheztelés nincsen, hanem történt ilyen Casus a napokban, hogy Kűszögi Ember, ugymint Mueszer s fia, kiknek Leveleiket az ott Sopronban lakozó Michael Gáspár nevű Kalmárnak Levelével együtt intercipiálta,

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ U. o.

Serétet hozatott alatomban Bétsbül, azért mivel az illetén megh vagyon tiltva, méltó a büntetésre, mondván, hogy azon leveleket in originali felfoghja küldeni Bécsbe a Bellicumnak.“ Kérték a parancsnokot, hogy ezen szándékától áljon el, nehogy rossz hire legyen a városnak, és husz tallért kézbesítettek nékie, hogy engedékenységre bírassák. Erre a parancsnok kinyilatkoztatta: „hogy más ugyan nem fogh követközny, hanem a quaestus nem fogh megh engedtetny.“ Erre a küldöttek állították, hogy a kereskedés betiltása esetében a városnak semmi jövedelme se lészen, mert a harminczad ötöt illetvén, kereskedés hiányában, ebből minden jövedelme megszűnik. Mire a parancsnok azt felelé: „a ki kereskedni akar, a N. Város passusával járjon, és mindenkoron a specificatiot tegye föl és mutassa ott Sopronban mit akar Bécsbül, vagy más-honnét hozny, vagy hozataty.“ Ezután a küldöttek Ebergényi generálishoz mentek, ki ujabban a városnak mindenben jó akaró készségét ajánlotta.

Mialatt a küldöttség Sopronban időzött Ebergényi egész hadával esteli 10 óra tájban a városbul kiindult s egész Loesmándig vezette katonáit, kik utközben a marhákat elhajtották, a lakósokat pedig kifosztották. Következő nap reggeli 8 és 9 óra között nagy láрма támadt a városban, hogy a német és ráczság jön, de a hir alaptalan volt.¹⁾

Augusztus 31-én Szampt András a város nevében Bottyán generálisnak a bort és majorságot Szombathelyen átadta, Bottyán az ajándékot kedvesen vette, s ajánlotta készségét a város panaszainak elintézésében.²⁾

September 9-én értésére esett a tanácsnak, hogy gróf Stahremberg Guido fővezér és Pálffy János Nagy-Baromba érkeztek, ennél fogva a jezsuiták házfőnökét, Szampt Andrást és a városi jegyzőt a császári tábornokok udvarlására küldötte. A nevezett küldöttség 6 órakor délután utnak indulván, későn érkezett Nagy-Baromba, hol Pálffy János és Nádasdy Ferencznek udvarlására siettek, kik ajánlották magokat, hogy mindenekben kívánnak a városnak szolgálni. Stahrembergel azonban minthogy ekkor már lefeküdt, csak másnap reggel, midőn a miséről hazatért beszélhettek. Könyörgéseiket a város pártfogolása iránt és a kuruczok által okozott káraikat előterjesztvén, a fővezér boszusan azt felelte: „hiszen Atyátok fiaitól esett, csak halgassatok, a minémű

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

ágyot vetettetek magatoknak, úgy fekügyetek.“ A mint tőle elbucsuztak, azonnal az ott levő hadtest egy része Likvánd felé megindult, Stahremberg pedig és Nádasdy másik részével Kőszegnek tartott, hová reggeli 8 órakor megérkezett, s a városon átvonulván, a város déli részénél levő hidon-tuli rétségen táborot ütött. „A Rátzságh pedig a gyöpön nem csak a marhát a mit kaphatott megölte, de sok házat is feltört, az Embereket pedig kivetköztették, mind a városon, mind pedig a mezzőn és szőlő hegyeken, noha egy kapitányt rendelt a városban Mélt. Generalis Uram eő Excellentiája, ki ugyan sigitette és oltalmazta a szeginséghez, de nem sokat. Azomban a kapitánynál vala ezen alább meghirt specificatio, hogy a város azonnal pstállya, melyet Biró Uram és a N. Tanács láttván lehetetlenségnek mondá lenny, és arra nézve ment ki Biró és Lada Uraimék eő Excellentiájához pro relaxatione, annectálván, szekercink sincsenek, mert az Emberek a nagy félelem miatt az Erdőre haitották marhájokat, de semmit sem obtineálhatván a Lencsén és Borsón kívül csak azt mondá: „ennek megh köll lenny, eő sem reláxalhat, s addig el nem megy, mégh megh nem liszen;“ ezt referálván Biró Uram mint hogy a Tanács, öszve nem szerezhette az kívánt üdöre, mely eránt Mgos Gralis Uram eő Exja megharagudott, Biró Uramat és eött Tanácsbeli személyt magához hivatott, ment vala azért Lada György, Hericz Mihály, Szampt András, Fűgh György és Ambrosy Sámuel Uraimék, kik ellen igen excaudescalt, Arestomba vette és Csepregben küldötte, Méltóságos Gralis Quido Stahremberg Ur eő Exjához, maga pedig a néppel Szombathelyre ment, az hol uijonnan csak Arestomban vitettvén strásáltatták. Arestomban lévén eő Kglmek tehát Lada Uram haza küldetett eum in finem, hogy a specificatio szerint legyen megh a kívánságh, holott nem, holnap mint a Birót, mint pedig Tanácsbelieket felakasztattja, ezen Relatitot tévén Lada Uram, nem kevésbé iettek megh a Emberek, és ha előbb nem láboráltak annak elküldésében, azután szorgalmatoskodtak, egyébiránt azon kívánságh eő Exja elmenetele után azonnal megszereztetett, de Marhák, hogy hertelen megh nem voltak, abban leghnagyobb hátramaradás vala, de ugyan mégh is circa hora 11-a noctu meghindultak a Borral, Buzával ect., vala pedig a specificatio, a cs. hadsereg számára következő: 50 akó bor, komló annyi a mennyi található, egy sörfőző, egy molnár, egy kovács (hézag), egy cserepes, egy üveges eszközeivel, 10 mérő Bab, 10 mérő Lencse, minden háztól egy Láb kenyér, egy nyeregjártó, vas eszközök, szegek és más vasneműek.

Die 11-ma current. Tett ilyen relatiot Szente Ferencz uram, hogy Csepregből megindult Mélt. Gralis Stahremberg Ur eő Exja, és az Uraimékat is elvitte Sárvár felé, és ugyanazon a kocsin mentenek, az melyen eő kglme által Csepregben Mélt. Gralis Pálffy János Ur eő Excell., ugy Esztorás Gáspár Ur eő Ngha számára is egy ital Bort, ugy eő Excell. fehér kenyeret és valami kevés gyümölcsöt, melyet eő Excell. kedvesen vett. Stahremberg Ur eő Excelljának, semmi sem küldetett, mert semmit sem veszen el in sortem discretionis. (Stahremberg vala talán az egyetlen kivétel a császári, ugy a fejedelmi főtisztok között, ki önzetlenséget tanusított.)

Ezt értvén substitutus Biró Uram és a Tanácsbeli Uraimék concludálták, hogy Biró Uramat és Tanácsbeli Uraimékat ugy nem kell hagyny, hanem utánnok kell küldený és tovább is egy alázatos memorialissal instálni szabadulásokért deputáltatott Steiner Lőrincz és Ludwigh Ur, de egyik sem ment, küldettek helyettek Lakner Pál és Luttingen Péter, kik is die 12-a regvel meghindultak vivén magokkal General Adjutant Uram eő Ngha számára, ugy az Uraiméknak is egy ital bort, hogy a dolgot secundálya in specie 12 Tallér, ugy gyümölcs is küldetett a Generaliságh számára.¹⁾

September 10-én Creutz Tivadar, gróf Pálffy János hadsegéde Csepregből emlékeztette a városi tanácsot, hogy gyümölcsöt, kalácsot és bort még az nap — főnökének lakására gróf Draskovich házába — szállitasson.²⁾

September 14-én a városi küldöttek, kik polgártársaik kiszabadítása végett Stahremberg fővezérhez járultak, követségük eredményéről következőt jelentettek: miszerint Sárvárról elmenvén a cs. tábor költetett éppen Lakhig menny, a hol megszálván a tábor, Biró Urat és a több Tanácsbeli Uraimékat is ott találták, kikkel az Instantiát communicálny, ugy eő kegyelmekkel beszólni akartak, de nem admittáltattanak, mindazonáltal alattomban csak kezökhöz küldötte, melynek continentiaját eő kglmek meghértvén, magok eő kglmek is csináltak, mint Stahremberg Uram eő Excelljához egy alázatos instantiat, azt kiküldvén és Stahremberg Ur eő Exjának exhibealni akarván, nem acceptálta, mondván: „Ginz, Ginz vagyon e olyan város“; mire a folyamodvány kézbesítője azt felelé: „hogy vagyon ugyan eő Fölséghe Várossa, s mindenkor hiv is volt, károkat szenvedet, le is vágattanak sokan a Concivisekben“; erre

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

Stahremberg azt válaszolá: „Selmák, Selmák vadtak, és nem ő Fölséghe hivei, már négy esztendőül foghva hazugsággal tartottak magatokat, eleget tettetek e ő Fölséghe parancsolattyának, a Pápistákat kihántátok a Tanácsbul és Lutheranusokat vettetek be, ugye a Rákoczy Parancsolattyának eleget tettetek? most is csak a Lutheranusok regnálak nálatok, felakasztatom Birátokat.“ Ezután Pálffy, Ebergényi és Nádasdy generálisoknál folyamodtak a foglyok ügyében, a két első közbenjárulását Stahrembergnél megígérte, de Nádasdy azt mondá, „ha Feldmarschal Ur akarná is és én nem, semmi sem lesz belőle;“ később azonban szelidebb hangon folytatá: „már reám vagyok a dologh bizva, innéd ugyan el nem bocsájt-hatom, hanem Sopronban köl nekiek jüny, kegyelmed is jüjön oda, minthogy ezen a két Vármegyében Magazint fogok csináltatnom, azért micsoda Quantum fogh a N. Városra esni, az eránt köl végezni.“ Erre Steiner Lőrincz a város egyik küldötte mentegetődzött, hogy ez érdemben ninesen utasítása, s azért haza fogh utazni, hogy valakit ez ügy elintézése végett küldjön a tanács Sopronba. Kívánatába Nádasdy beleegyezett oly meghagyással, hogy másnap hozzája a tanács részéről fölhatalmazással ellátott követ küldessék. Ehhez képest másnap Steiner Lőrinczet küldötte a tanács, ki a megye részéről küldött két meghatalmazottal, kellő utasítások mellett Sopronba utazott. Ekkor már Stahremberg tábornagyot nem találták Sopronban, miután előtte való nap innét kivonult és seregével a Rábán átkelt.¹⁾

September 20-án Pámmer János városbíró az összes község jelenlétében, befogatásának okát némely polgárok engedetlenségének és makacosságának tulajdonítván, fogsága eseményeit körülményesen előadta, főlemlitvén a többek között, miszerint tanácsbeli társaival Csepregbe hurezoltatott, mely alkalommal Nádasdy ezen szavakkal támadta meg őket: „ihr Schelm! Ich will euch lehren, H. Hericz aber absonderlich, du Calvinischer Schelm.“ Csepregből Lakra, innét pedig Sopronba vitettek, hol Paumgartner generális tőlük azt kívánta, hogy a város adjon a raktár fölépítésére 10.000 frtot, mit ők előállítani lehetlennek mondtak. Erre az összeget 6000, majd 4000, végre nagy nehezen harmadfél ezerre szállította le oly feltétel mellett, hogy a legközelebbi vasárnapon 1000 frtot Sopronban tegyen le a város, 1000 tallért pedig november 1-én gabonában, borban állítsa elő, a gabonának köblét egy tallérba számítva, a bort pedig az időszerinti árkelet szerint.

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

Hogy pedig a kívánt pénzösszeg annál bizonyosabban kiszolgáltatassék Ambrosy Samuelt és Pors Ferdinándot Sopronba visszatartoztatta, kiknek 10.000 frtig kezeseket kellett állítani a végett, hogy a helyparancsnok engedelmé nélkül a várost el nem hagyják, mert különben úgy bánt volna velök mint közönséges rabokkal. Ennek folytán a kezességet 10.000 frt kötelezvény mellett Sopronban lakozó nemes Unger s ifju Hakstok válalták magokra. Folytatólag közölte továbbá a bíró, hogy N. Város igen gazdaghnak describáltott, Mélt. Gróf Feldmarschalnál és hogy sok kínés volna itt a városon s jól birnak a Lakosok magokat, melyért is igen nagy disgratiájába estünk eő Exjánál és Selmáknak tartanak bennünket, az mint eő kegyelmöknek Sopronban az is mondatott, hogy az mi Conceivisünk ut pote a Kern és az ifju Mueszer, azt mondták, miesodák a Soproniak, azoknak a Császártul megh vagyon a Gratiájok, de minékünk Kűszeghieknék pénzünk vagyon. Ezt azért értvén a N. község gondolkodgyék, de modalitate, honnéd kölletik oly hamar 1000 frt venny, minthogy az mostany impositio mégh be nem szedetett, sőt annyira sem megyen, mert ha megh nem leszen Executiora fogh a Mélt. Generalis jünni, akor leszen jai! a városnak! Minthogy pedig a N. község oly szófogadatlan és kemény nyaku, azért eő kegyelme is (hogy sem az eő keménységek miatt gyalázatot szenvedgyen, sőt eő miattok fölakasztassék, a mint fenyegették vala) Bíró Tisztét resignálván, kívánta eő kegyelme helet mást válaszanak, nem vala szent György napkor az az ajánlás hanem hogy szófogadók lesznek, de contrariumot kölletik experiálny stb. Elöterjesztette azt is a bíró, hogy adja véleményét község az iránt, hogy miképpen büntessenek meg azok, kik marhájokat elő nem állították, vagy csak hiányosan tellyesítették illetőségeket.

A városbíró lemondása után Olisser János a többi belső tanácsbeliek nevében hivataljaikat letették, kinyilatkoztatván, hogy helyetők más alkalmasabb férfiakat válaszanak a tanácsban, kik jobban megfelelhetnek kötelességüknek, mert a jelen viszonyok között lehetlen birónak és tanácsnak a város ügyeit sikeresen kormányozni és előmozdítani. Ezen előadás következtében a kultanács maga gyűlés termében visszavonulván, rövid tanácskozás után Gilligh András szószólló által kijelentette, hogy igen igen sajnálja a község a bíró és tanácsbeliek szerencsétlenségét, fáradalmait és szenvedéseit, de erről ők nem tehetnek, mintán a tanács teljes hatalommal bír, a baj okozóit érdemük szerint megbüntetni; egyébiránt a lemondást illetőleg a bírót és a tanácsot kötelesen kéri, hogy

hivataljaikat tovább is viseljék, minthogy a lemondásnak most ninesen ideje. Kérik egyszersmind a tanácsot, hogy a kivetett 1000 frtot valahol kölcsönképpen szerezzze meg, vagy ennek előteremtésére valamely módot találjon ki. Minthogy a tanács lehetlennék látta az illetőséget oly hamar beszédhetni, abban állapodott meg, hogy a helybeli kereskedők azt előlegezzék, mit következőleg vetettek ki:

Mueszer Christoph fiával adgyon	forint 75
Leidenfrost Uram	„ 100
Lüttingen Péter	„ 125
Horváth	„ 20
Kern János	„ 50
Ludwigh Xtoph	„ 30
Pily és Sober	„ 25
Sollerer Mátyás	„ 50
Sollerer Bertalan	„ 100
A három szappanfőző	„ 30
Mészáros ezéh	„ 75
Söveghjártó ezéh	„ 50
Csapók	„ 20
Csizmadiák	„ 30
Ambrosy Uram	„ 100
Unger Mihály	„ 15
Plechel	„ 100
Mittermaier András	„ 30
Altmanné	„ 10 ¹⁾

Október 4-én Bezerédy Imre Nagy-Geresdről a tanácsot értesítette, hogy a város érdekében tartandó értekezletre a község küldöttei Simaházára jöjjenek.²⁾

Október 6-án Horváth József viceispány megkereste a várost, hogy a hadak számára 2000 kenyeret, s minden portio után hat mázsa hust, hat köből abrakot, hat köből lisztet, vagy is minden köből lisztért 20 kenyeret szolgáltatasson. Ezen mennyiség beszedésével az említett viceispány Rósa Miklóst bizta meg.

Lada György, Krugovich Mihály jegyző Bezerédytől megtérven jelentették, hogy ez azon okból kívánt a tanácsbeliekkel értekezni, mert bizonyos számú hajduságot akart a városba elszállásoltatni. A városi küldöttek ennek elhárítására két vég közönséges posztót ígértek az ezredesnek, melyet nékie a tanács el is küldött. Azon

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

alkalmatossággal kérték, hogy engedné meg a Bétsben való menetelt hogy igazolhassák magokat, minthogy ott a város ellen igen föl vannak ingerülve. Bezerédy az utlevelet kiszolgáltatván Fűgh Györgyöt és a városi jegyzőt menesztette a tanács Bécsbe, kik azonban siker nélkül tértek vissza, mert Nádasdy Ferencz őket nem bocsátotta maga éleibe, hanem azt izente: „ha mit akar a város írjon, de embereket nem fogad.“¹⁾

November 8-án Estoras Antal testőrsége, ugy Stabja a városban szállott meg Palásty alezredes alatt, kik azonban november 9. elmentek. Azután 10 Compagnia dragonyos vonult át szép rendben a városon.²⁾

November 16-án Szente Ferencz és Steiner Lőrincz a város részéről Pülffy, Nádasdy generálisok udvarlására Sárvára menesztettek oly utasítással, hogy egyuttal Paumgartner generálisnál is jelentsék, miszerint az adandó illetőségből 300 köből rozs, ugy bor készen van, a hiányzóra nézvest pedig halasztást kérjenek. A küldöttek a generálisokat Pattyban találták, s midőn velők szemben a városnak nyomorult helyzetét fölfedezték, azt mondták: „ugy is tudgyuk, hogy szegények vagytok, hanem a mivel tartoztok és ígértetek azt praestalni köl s akkor semmi nyavalátok sem lészen.“ Paumgartner pedig azt tevő hozzá: „hogy bort nem fognak elvenny, hanem csak gabonát.“

A küldöttek visszautazásokat a kurucok miatt nagy veszedelem között vihették végbe.³⁾

Deczember 3-án Bezerédy ezredes és Horváth Zsigmond fő hadibiztos Kőszegre jöttek s a hadak elhelyeztetése iránt intézkedtek a szerint, hogy maga Bezerédy a főtisztséggel és két századdal Kőszegen maradt.

Deczember 4-én délután a két század a városba bevonult, ámbár a tanács eleget könyörgött, hogy a várost a katonaság tartás terhetől kiméeljék meg; sőt Bezerédynek 100 frtot, Horváth Zsigmondnak pedig egy hordó bort ajándékozott, mégis semmit sem használt, a katonaság a városban el lőn szállásolva.⁴⁾

Deczember 6-án miután Fodor László a Duna másik részére igyekezett hadával átmenni, a városbíró megkérte, hogy ott a városnak pártfogókat szerezzen, s azon esetben ha a semlegeség

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

elnyerése nem sikerülne, legalább egy oly védlevelet eszközöljön ki, hogy bár micsoda fordulat következne, mindenkor a város javára szolgáljon. Miután Beresényi Miklós tábornoknak tiszteletdíjképpen adandó 100 arany, úgy Eszterházy Antal számára határozott 50 arany nem volt a tanácsnak rendelkezésére; Fodor ezredesnél a bíró azt is kérelmezte, hogy ezen összeget az ezredes a maga pénzéből előlegezze és a nevezett tábornokoknak kézbesitse, de csak is akkor, ha kilátás mutatkoznék a sikerre. Fodor azonnal ajánlotta magát, „hogy a N. Városnak kész szolgálny, nagy szerencséjének is fogja tartany ha szolgálhat, mindazonáltal ő senkit sem biztat, tud ugyan modalitást, miképpen lehet ennek a nyomorult városnak szolgálny és azt segíteni, mindazonáltal nem lehet azt üdőnek előtte meghmondani; mi az adandó discretiot illeti, azt magaibul foghja adni interim, mindazonáltal a város adgyon a refusio eránt assecuratiot.“ Erre egy emlékiratot adtak át Fodor-nak, melynek alapján ohajtották a város súlyos helyzetét általa előterjesztetni és ismétlőleg kérték, „hogy a discretiot úgy igérgye és adgya, ha effectusát láttya, alias non.“

Deczember 9-én Bezerédy ezredes „bizonyos okokra nézve“ szállását változtatni kívánván, a városbíró megkereste, hogy Ambrosy Sámuel házában rendeljen számára lakást. Kiváncsán foganatosítása végett a bíró Ambrosyt ez iránt tudósította, de ez azzal mentegette magát, hogy csak egy szobája lévén üresen s az alkalmatoság hiánya miatt nem tudná az ezredest kényelmesen elhelyezni, s pedig annál kevésbé, mert Nagy István ítélő mester gyermekei is nála vannak szálláson. A tanács erről Hericz Mihály által értesítette Bezerédyt, ki azt adta válaszul, „hogy megfoghja a szállást láttatny, ő csekély alkalmatosághal is contentáltatik.¹⁾

1708 január 31-én ámbár Szegedy Ignác őrnagy századának ellátása Sopron vármegyét illette, mégis a tisztek a várostól kívánták az élelmezést, ugymint az őrnagy, hadnagy és zászlótartó. Ezt terhesnek találta a tanács és azt határozta, hogy in sortem discretionis Szegedy Feő Strázsamesternek holnaponkint 20 frt, a hadnagnak 8 frt szolgáltatson ki.²⁾

Február 17-én Eszterházy Dániel Sümegről — a községiek megkeresésére megigérte, hogy az országgyűlésére küldendő városi követek számára szabad menetet eszközöl.³⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

Márcezius 6-án. József császár által február 29-re kihirdetett országgyűlésre Kőszeg is meg lőn hiva, de Rákóczy hívei, kik ekkor a várost megszállva tartották, nem engedték, hogy e meghívásnak a város eleget tehessen. Hosszu könyörgés után azonban a fejedelmi tábornokoktól kieszközlötték, hogy mentegető levelek által meg nem jelenésének okát adhassa, s magát igazolhassa a város. Ennek folytán a nádornak, bánnak, országbirónak, tárnokmesternek, magyar kancelláriának, kamarának, Meskó Ádám ítélőmesternek igazoló iratait Rodler nevű kapás által Pozsonyba a fentebbi napon elküldötte.¹⁾

Márcezius 12-én Fűgh György, Krugovich Mihály jegyző a Vármegye gyűléséről megtérven jelentették: miszerint Rákóczy fejedelemnek a pozsonyi országgyűlésre menetet tiltó levele ugy Estoras Antal Generalisnak az aránytalan fölvetések, és illetőségek szabályozása érdemében kiadott rendelete fölolvastatott. Továbbá, hogy 1-ső májusra a vármegye a hátralévő hajdukat Benke ezeredébe kiállítsa, és fehér taffetából nyolcz zászlót csináltasson. Ezeknek csináltatásával a vármegye a várost akarta terhelni, de miután részükről ellenzésre talált, a megye vállalta el azok csináltatását. Ellenben minden két portiora egy hajdunak kiállítását, ugy minden egy portiora 3 frt 11 d., 4 köből, egy fertály és egy nyolczad lisztnek, összesen 62 frt 20 d. és 87½ köbőlnek kiszolgáltatását, nehogy executio jöjjön a városra — meghagyta.²⁾

Ápril 11-én reggel hire terjedt a városban, hogy a császáriak közelednek s már Kethelynél állanak. Erre Bezerédy ezredes, a katonasággal tüstént kiment, hanem délutáni 6 órakor ismét visszatért, miután a németek hirszerint az öreg Heister és Nádasdy Ferencz Generalisok vezetése mellett, közép és felső Pulyáról Sopronyba visszatértek.³⁾

Május 12-én. „Regvel circa mediam quintam vala nagy Lárma, hogy a Németh jün, az minthogy egy Posta (elővéd) előre ugyan nyargalva bejött a városban, nagy nehezen mehetett ki maga Bezerédj Obreszt Uram, némely itt a Városban levő kuruczszággal edgyütt, 13-ott ugyan levágtak a kuruczok közül, ellenben a kuruczok is a várhidján egy Leidenantot lűttek meg. A Némethek nem csak a kuruczok partékáját keresték és elvitték, hanem mégh a városy Embereknek Ládájokat is fölvervén, partékájokat, pénzeket

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

elvitték, a ruhájokat a testekről lehúzták, minemü lamentatio, sirás, és jajgatás vala, minden körösztény ember könnyen által láthattya és érthette, Bezerédyné Aszonyomat is itt érvén, azt a Németh magával Sopronban vidte. Ezen Portát egy óra mulva követte Melt. General Sibertus Heister és Nádasdy Ferencz Ur eő Exja, mintegy hatszáz személyel, kik a városon által menyén, telepedtek meg az alsó gyöpön, az hová a vitézlő Rend számára kenyér szedetett, a Lovaknak pedig süet köllött vitetni. Preetitulált Melt. Generalis Uram eő Exja is a gyöpön ebédlettenek, azután circa 3-tiam promeridianam visszatértek és ugyan a városon által mentenek, a hol a kuruczok, cum maximo periculo incendij öszve lüdöszköttek a Némethekkel, legyen az Urnak neve dicsérve, hogy olyan kártól az szeghény várost megholtalmazta, és hogy a Concivisek közül valaki megh nem öletetett. A katonaságh visszatérvén a maga Quartélyában szálott, az nem vala elégh, estve felé jött be mégh 130 Dragonyos, kiknek is itelt köletett adny, ugy a Tiszteknek is gazdálkodni, kik ittben maradván, mentenek csak ki délutánn. “Ezen összeütközés alkalmával a cs. katonaság a jezsuiták székházába berontott, s a rend tagjait többféle bántalmazásokkal illetve fegyveres kézzel, mintha a pártütő ellen vezetőit, vagy a szemközt jövő ellenség sorait akarnák megtámadni, bőszyűten a gymnásium kapuit erőszakkal föltörték, s az ott öszszegyűlt, s megfélelmlett ifjuságot megpillantván közüle kettőt, vagy hármat kiragadtak. Nehogy ezeket valamely veszély érje, a tanárok saját éltök koczkáztatásával, őket a dühöngők kezéből kiszabadították, s a nélkül hogy sérelmet szenvedtek volna, megmentették.¹⁾

Május 13-án Bezerédy Imre ezredes fölötte zokon vette, feleségének elhurezoltatását, s a városbelieket vádolta, hogy a császáriak váratlanul meglephették, és megtámadhatták, mert erről előre értesülve lehettek. Intette azért a tanácsot, hogy munkálkodjék neje kiszabadításában, mert különben a várost fölprédáltatja, és elhamvasztatja. Bezerédy fenyegetése folytán a tanács Szampt Andrást, Krugovich Mihályt Heisterhoz küldötte, hogy az ezredesné kiszabadítása végett mindent elkövessenek, s azon esetben ha Heistert Sopronban nem találhatnák, utána Bécsbe menjenek, a fogoly kiszabadításáért esedezendők.²⁾

Május 15-én a küldöttek megtérvén Sopronból közölték, hogy Heistert Sopronban nem találhatták, s utánna Bécsbe — utasítások

---

¹⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

szerént nem utazhattak, mert Nádasdy Generalis azt megtiltotta, hanem a tanácsnak Heisterhoz szöllő levelét Schilling ezredes által elküldötte. Bezerédyné kiszabadításában a városi küldöttek eleget könyörögtek, fáradtak, csak hogy a várost fenyegető veszélyt elháríthassák, de semmit sem eszközölhettek ki, sőt azt sem engedte meg Nádasdy, hogy Krugovich a beérkezendő válaszig Sopronban maradhasson, hanem azt mondotta, „hogy csak mennyenek haza, hiszen a választ elfogja küldeni, és a tévő lészen, a mit eö nékie a Fő Commanderozó Generalis fogh parancsolni.“ Azt is mondták a küldötteknek Sopronban: hogyha Bezerédy szavát megtartotta volna, a multkori foglyokat illetőleg, feleségét nem vitték volna el, a minthogy más Kőszegen levő kurucz asszonyokat sem vittek fogságba a császáriak.¹⁾

Május 18-án Hericz Mihály, és Steiner Lőrincz, Esztorás Antal generalisnak Szombathelyen a város által küldött bort átadták, s föle a védlevelet elhozták.

Bezerédy Sopron tájáról visszatérván néhány Dragonosával Kőszegen meghált.²⁾

Május 20-án miután tudomására jutott a tanácsnak: hogy Heister, és a többi es. Generalisok fölötte ingerültek a kőszegiekre a miatt, hogy a legközelebbi utczai csatázás alkalmával a lakosok közül többen a császári katonákra lövöldöztek volna, hirszerint ezért a várost felgyújtással, zsákmányolással fenyegetik. Nehogy a város a boszu következményeinek ki legyen téve Szampt Andrást, és Losy Jánost küldöttségileg a főtisztek kiengesztelésére és fölvilágosítására Sopronba küldötték oly utasítással, hogy ha Heistert ott nem találják Bécsbe menjenek udvarlásra, ha ezt Nádasdy javallaná, vagy ennek engedelmével vára kozzanak Sopronban annak vissza érkezéseig. Továbbá mivel Heister, ugy Nádasdy ajándékképpen pénzt el nem fogadnak, Nyéken, hol még ó bor található, vegyenek Nádasdy számára egy hordóval, Sopronban pedig egy jó hordó bort Heister számára. Minthogy Heister Generalis a multkor neki följánlott bort Schilling Obersternek ajándékozta, ezen bort, ugy Paumgartner fő Commisarius részére a város által adott bort szintén vigyék magokkal. Azon kívül váltsanak be egy tuczat aranyat Schilling Oberster számára, hogy adandó alkalommal, a fő parancsnoknak, és a többi tiszteknek kegyelmébe ajánlja a várost, fölvilágosítván őt arról, hogy a kőszegiek közül senki sem

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

lőtt a cs. katonákra, mert fegyverek sincsen, hanem a kurucok közül többen a keskenyebb utcák házaihoz vonták magokat, és onnét lövöldöztek, kilővén pedig puskájokat más utcába húzódtak itt folytatták a puskázást, s azért ugy látszott, mintha a lakosok vettek volna részt a csatában.

Május 24-én Bezerédy Imre Oberster Csernánszky által a város birónak meghagyta, hogy helybeli Sollerer Olasz Mátyásnál lévő 20 frt tartozását, a község helyette fizesse ki. Mely kívánságát Bezerédynek a város, hogy jó indulatát megőrizhesse azon-
nal teljesítette.¹⁾

Junius 19-én Bezerédy Imre azon tudósítására: miszerint fő Generalis Beresényi Miklós fölötte neheztel a közsegiekre s a várost végpusztulással fenyegeti a tanács Lada Györgyöt, Fűgh Györgyöt, és Losy Jánost Szombathelyre menesztette a végett, hogy Eszterházy Antal fő Generalist, Bezerédy Imre Oberstet, Horváth Zsigmond Directort kérjék meg, hogy a város iránt Beresényit engeszteljék ki. Kérelmük előterjesztésekor Eszterházy azt adta válaszul, „hogy lészen a nemes városra reflexiója és securus lehetvén a N. Város, fogh mind a mélt. Fejedelemnek, mind Beresényi eő Exjának eziránt irnyi, és a N. Várost recomendalni, reménli is letetetődik a város ellen való neheztelése.“

Bezerédy pedig a küldöttség megkeresésére Beresényinek azonnal irt, s a város folyamodványát ajánlata mellett leveléhez csatolta. Ezen alkalommal gróf Eszterházy Lászlót, Fodor ezredest és Horváth Zsigmondot is fölkeresték, kik szinte jó indulatjukról és készséges közbenjárulásukról őket biztosították.²⁾

Junius 30-án Skublies Ferencz Rákóczy hadibiztosa Kozárról — a városra kivetett negyvenöt köből gabonából sütendő kenyér mennyiséget — Bezerédy Imre táborába rendelte szállítatni.³⁾

Julius 16-án Brumbert Bálint cs. hadibiztos — bizonyos mennyiségű élelmi szereknek — kiszolgáltatását a közsegieknak meghagyta.⁴⁾

Julius 26-án a városbíró közölte a tanácsesal, hogy a cs. hadnak multkori itt tartózkodása alkalmával Paumgartner biztos figyelmeztette arra, miszerint a város saját biztonsága érdekében

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

⁴⁾ U. o.

ujabb védlevélről gondoskodjék, minthogy a cs. főtiszttség változásával a régi védlevél értékét elvesztette, s így ez többé a város hasznára nem lehet. Ennél fogva a tanács egy újabb védlevél elnyerése végett Heister fő parancsnokot határozta megkérni.¹⁾

Julius 29-én Skublics Ferencz Kozárról megparancsolta, hogy 2 ezer kenyeret felelet terhe alatt — a Sz.-Miklósánál levő Endrédi táborba, hol tizennégy gyalog és lovas ezred van összpontosítva — Virágh Ferencz hadibiztos kezeihez a város átküldjön.²⁾

Julius 31-én Krugovich Mihály jegyző, Gilligh András a szent-miklósi táborból Eszterházy Antal tábornok által adott védlevelet, melylyel a városnak Sopronba szabadmenetel engedélyeztetett meghozták. Eszterházyval szemben lévén, ez javasolta, hogy a város küldöttséget küldjön Rákóczyhoz, mely a fejedelem táborába indulandó Eszterházy Dániel hadaihoz csatlakozzék. Ennek folytán Krugovich jegyzőt menesztette a tanács a fejedelemhez azon kérelemmel, miszerint az elnyomorodott várost a katonatartás terhétől s egyéb hadi költségezettől mentse föl.³⁾

Augusztus 7-én Krugovich jegyző küldetéséből visszatért és jelentette, hogy megbízatásának azon okból meg nem felelhetett, mert Eszterházy Dániel — kihez csatlakozandó vala — megérkezte előtt több napokkal Vázsonyból kiindult, s hadmenetét Osesznekből folytatva a Dunán által ment, s így vele nem találkozhatott. Nehogy tehát védlevél hiányával életét kockáztassa, s a Németek által valamely veszedelmet szenvedjen, egyedül tovább menni nem bátorkodott, hanem visszatért.

Szampt András és Gilligh András Nádasdy tábornokhoz küldettek a végett, hogy miután a soproni császári őrségnek a kuruczok ellen czélba vett megtámadása és üldözése alkalmával a lakósok a császári katonaság által kifosztogattattak és nevezetes károkat szenvedtek; hason erőszakoskodások elmellőzésére Nádasdytól a város részére védlevelet eszközöljenek. A küldöttek Sopronban Paumgartner fő hadibiztos tanácsához folyamodtak, ki nekik azt felelte, hogy a védlevelet Nádasdy aligha ki fogja adni, de ha kiadná is nem sok hasznára lenne a városnak, hanem inkább azon könyörögjenek, hogy kemény parancsolatokat adjon ki, s oly intézkedéseket tegyen a főseregnél, melyek által a katonai kicsapongások megszüntetnek. Egyébiránt leginkább azt javallotta, hogy addig is,

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

még a főparancsnoktól védlevelet nyernének, a hadi tanácshoz forduljanak, indokul hozván föl, hogy a fővezér holléte ismeretlen lévén, a város pedig a legnagyobb veszedelemben forog.

Ezután a városi küldöttség Nagy István ítélőmester udvarlására ment, kinek a város nyomasztó helyzetét rajzolván, kérték őt, hogy a város iránt jó akaró kegyeseggel viseltessék, hasznos befolylását kérelmük támogatására fordítsa. Résztvevő szívvvel értesült Nagy István a városnak inséges állapotáról, s a küldöttséget magához véve elment Nádasdyhoz esedezendő, hogy a köszegieket kegyességére, pártfogására méltassa, hogy jövőendőben efféle betörésektől, fosztogatásoktól mentesek maradhassanak. Nádasdy pártfogását megígérvén, kijelentette: „hogy igen is kíván szolgálni, s igen bánnya, hogy így járt a nemes város, mindazonáltal mind csak a kuruczok miatt lett légyen a dologh, mivel continuo a városon vannak és azokat keresvén, történtek az olyatén excessusok, bár csak a kuruczság continuo ott ne volna, semmi olyan kárt nem szenvedne a város.” Látván a küldöttség Nádasdynak növekedő ingerültségét, nehogy tehát jelenlétük által még nagyobb szenvedélyeségre ösztönözzék, magát kegyeségébe ajánlván, eltávozott.¹⁾

Szeptember 4-én Fügh György, Krugovich Mihály jegyző a vármegye gyűléséről visszatérvén jelentették, hogy Eszterházy Antal tábornok parancsára a megyei tisztek, úgy a jelenvolt nemesség a Confoederatio melletti hűségre meghíteztettek, mire ők is fölszólítottak. Noha ez ellen kifogást tettek, mégis a gyűlés hivatkozván Eszterházy parancsára őket az esküre szorítani kívánta. A tábornok biztosa azonban Zarka István ez alkalommal az eskütől őket fölmentette oly megjegyzéssel, hogy a város ezt később teljesíteni köteles leend. Az említett biztos intette ezuttal a vármegyét, hogy mindenki táborba száljon s egyesült erővel a haza ellenségének ellentálgjon. Fölhívására a megye minden portiora egy embert vetett ki, köteleségül tévén, oly fegyverrel, a minő szerezhető kiállani.²⁾

Bezerédy Imre ezredes elfogatása szeptember 5-én 1708.

A nemzeti mozgalom harczosainak sorában Bezerédy Imre kiváló helyet foglalt el. Daczára későbbi árulásának, jelentékeny hadi szolgálati hősi alakját történelmi érdekekkel léptetik az utókor elébe. A katonai hivatás, a lovagi bátorság élesen vala kifejezve e

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

férfiuban, ki hazafiúi buzgalma, eszélyes viselete, vállalkozó hadi szelleme, vitéz tettei által a fölkelés lobogóját a győzelem nem egy koszorujával övedzte. Mint jeles hadtestvezető egyik nevezetesebb szerepvivője volt kezdettől fogva az évekig kihuzódott nemzeti dránának mindaddig, míg nem balsorsának intésére legördült a függőny s elbukott az örvénybe, hová őt bűnös árulása sodorta.

Alig hogy a balvégzetű trencsényi ütközetnek csatazaja elhangzott, már is e vereség válságos következményekkel hatott a mozgalom ügyére. Noha Rákóczy minden erejét megfeszítette, hogy a szenvedett csapást, újabb hadak gyűjtésével kiegyenlíthesse, de nemcsak hogy ez nem sikerült buzgalmának, hanem még seregének egy része is csüggedve szétoszlott, főbb tisztjeinek lelkesedése annyira lelohadt, hogy ezek némelyike, mint Révay Pál nyitrai parancsnok, Heister cs. fővezér első fölszóllítására minden ellentállás nélkül megadta magát, egy másik pedig: Ocskay László tábornok a szabadság ügyétől elpártolván, az ellenvezérekkel szövetkezett és hadtestét a császári zászlók alá vezette. Hasonló szándék fogalmazott Bezerédy Imre elméjében is, ki ez időtájt az Eszterházy Antal vezérlete alatt álló dunántúli hadakkal Sopron- és Vasnegyében, többnyire Salamonfán és Kőszegen táborozott, s innét nem csak a császár pártján álló Sopront s egyéb hazai városokat nyugtalanította váratlan megtámadásokkal, hanem dandárával a határszéleken át-csapkodván, magát a Laxenburgban tartózkodó császárt is Bécsbe riasztotta.

Ezen betörések meggátlása végett Heister a bécsi hadi tanácstól nyert parancs folytán fő seregének zömével 1708-ik évi augusztus 10-ke körül a dunántúli megyékbe vonult azon kecsegtető reménnytől élesztve, hogy Bezerédy — ki Pálffy Jánossal már előbb titkos alkudozásokat folytatott — a császári lobogók közeledtére dandárával azonnal a császári ügyhez fog esatlakozni. Csakugyan Heister nem csalódott számításában, mert Bezerédy az első intésre a megszakasztott alkudozások fonálát kézséggel fölvette, s őt a cs. tábornok fényes ígéretei hajlandóvá tették, hogy a nemzeti ügytől hűtlenül elforduljon. Célba vett árulását azonban Horváth István aldandárnok és nemeskéri Kis Pál főhadnagy fölfödözték, és ennek következtében Bezerédy Imrét sógorával szánthói Botka Ádámmal, Szegedy István ezredessel és Ujkéry hadnagygyal együtt 1708. évi szeptember hó 5-én Kőszegen elfogták.

Bezerédy Imre s társai elfogatásának eseményét kutforrásunk következőleg írja le :

„Regvel circa 5-tam bejüvén Horváth István és Kis Palkó

ennyihány Lovasokkal a városban, és leghelsőben is mentenek Szeghedy Ignác és Uykéry Uraimék szállására, s azokat ex eo capite meghfógták, hogy Loboncokká akartak lenni, és ugyan Uykéry Uramat csak egy Imegben s gatyában hurezolták és úgy a Piarezra hozták, lévén ő kglmeknek szállása Pelez esizmazia Györgynél, kéznél lévén azért ő kglmek, tehát úgy jöttek a Belső városban Bezerédy Imre s Bottka Ádám Uraimék szállására, Bezerédy Uramnak Szeidrics Jánosnénál (helyesebben Ambrosynál) Bottka Uramnak pedig Mélt. Gróf Nádasdy Tamás Ur ő Ngha Házánál (jelenleg tábornoki szállás a városház mellett) szállása vala, Bezerédy Urat ugyan fölhadták öltözni, de Bottka Ádám Uramat, csak egy Ümögben, Gattyában, hoszta el Kis Palkó szállásirul, itt semmi irgarmaságh nem vala, hanem mindenbul, akár magokéi, akár feleségeké volt prédát hántak annyira, hogy maid Ümegh sem maradtott feleségeken, a minthogy más asszonyok irgalmaságtól viseltetvén, adtanak fehér ruhát nekik. Itt a katonaság valóban örült a prédának, szép paripáknak, fegyvernek, kész pénznek, párducz bőrknek és Tollaknak. Elvégezvén azért nagyobb résztint a prédálást (melynek alkalmatosághával, sok itt lakozó szegény embereknek, nem csak a hol említett Tiszt Uraimékkak szállások volt, Ládájokat fölverték és Partékájokat elvitték, hanem még azon kívül is más házokat fölverték, ruhájokbul s más egyéb partékájukból kifosztották) úgy vitték el rabul Vép felé említett Tiszt Uraimékat, melyek alá Biró Uramnak két szekeret kölletett adni. Bezerédy Urat mindazonáltal Paripán haatták kinenni, de oda ki ugyan csak kocsiara ültették, micsoda nagy rémulés és confusiok valának a Városi Emberek között minden Körösztyény Ember elgondolhattya, mert maid senki még élivel sem volt szabad, még az utczán is félelmes volt jární, Eő kglmek után csak hamar az aszonyokat is elvitték, az minthogy hallatott is, hogy Vasvárot Arestomban volnának, Bottka Ur Annyával edgyütt, kiis akkor szintén itt vala. Ezen casus pedigh történt ilyen okbul, a mint maga Kis Palkó referálta, hogy ő estve ide be lévén Bezerédy, Oberszter Uramnál, tehát őtet a Loboncsághra meghesküttette volna, melyet recusálni nem mert, tartván, hogy meghöleti, azon még nem nyughatott, éjel a Bosoki Táborra kiszökött gyalogh és az kin levő Tiszteknek az hűtnék letétejét jelentette, melyen igen meghűtköztének és Semminek sem tartván (azonkívül már nagy Suspicio vala fölöle) úgy jöttek be említett Tiszteknek megfogatására Horváth István, Kis Palkó, Bakos és Turi Uraimék. Regvel azért circa 6. elvivén. Délután circa 3. jüvén be Horváth István Ur

Vice Hadnagya, mintegy száz luval, kijs az embereket fartatta, esküdtette az elvitt Rabok partékájok véghet, akkor a mi találkozott azt elvitte, megh nem elégedvén avval, másnap maga is, Horváth István Uram is bejűtt, az is uijonnan esküdtette és Investigálta, hol légyen mégh több Partékájok, de azon Investigatio nem körösz-tényi, hanem Török módra vitetett véghez Kis Palkó és vele levők által, mert az Embereket Török módon megkötöszték, verték, taglalták ect. a földhöz verték, lábaikal tapodtak, hogy mondgyák megh, hol légyen Bezerédy Ur és más Rabul elvitt Tiszteknek kincsek és partékájuk. Az nap nem csak maga Horváth István Ur ött zászlóval vala itt a városson, hanem mégh Imre László Ur is visszatért, itt hált, minemő nagy költséghire volt a szegény városnak ki gondolhattya minden köröszvény Ember, mégh Kis Gergely Uram is, maga népivel beakart szállani a városba, de a fő Istrása mesterit, némely discrntioval meghelőzván, elmentek a város mellett, ugyan maga Kis Gergely Ur bejűtt egy Italra, azután ugy ment el. Ezen casusok alkalmatosságával nagyobb veszedelemben volt a szegény város, mind mikor a Kruczok meghszálván a várost, s meghvettik és fölpörzöszltek.¹⁾

Bezerédyt elfogatása után fogolytársaival együtt Egerbe, innét pedig november havában erős fedezettel Sárospatakra kísérték, hol a szövetséges rendek az árulók ügyét haladéktalanul, s több alkalommal tárgyalták, de mindannyiszor Rákóczy közbenjárására, — ki természetből nyert nemes indulatától, különösen pedig Bezerédyhez szító vonzalmától ösztönöztetve a vádlottak megmen-tésére törekedett — a végleges ítéletet elhalasztották, mig nem Bercsényi és Eszterházy Antal hadtestük összes tisztikarának kívá-nalma folytán, a fölmutatott súlyos bizonyítványokra hivatkozva, az árulók késedelem nélküli megbüntetését, kivégeztetését sürgették.

Ily tekintélyes befolyások, annyi kétségtelen bizonyítvány nyomásának, a közvélemény hangos nyilatkozatának Rákóczy hosz-szasb vonakodás után végre meghajolt és beleegyezésével a sáros-pataki gyűlés Bezerédy Imre dandárnok ezredest, ugy Botka Ádám őrnagyot halálra ítélte. Ezen ítélet következtében 1708 december hó 18-án a megsértett hazafiság boszuló pallosa elmetszette élte fonalát a hőselekkü férfinak, s homályba borította érdemteljes hadi tevékenységét, melynek mozgató rugóját, bár kezdetben a haza-szeretet lelkesítő érzelme, de pályája végén bizonynyal csak is az önzés bűnös ösztöne vezette.

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

September 7-én Zarka István, Eszterházy Antal hadügyére Kőszegre érkezett s a városi tanácsot egybehivatván, előterjesztette: „hogy eő Exja (Eszterházy) vala oly reménységben, hogy ha a mostani elvitt raboktul valami ollyas Lobonezsághra tentálandó szándékot értett volna, azt a N. Magistratus vagy Város megh-jelentené eő Exjának, ha másképpen nem is, leghalább titkon, mely ugyan már elmúlt, hanem hogy annál inkább eő Excellentiája Országunk élő Törvénye szerint azok ellen procedálhasson, ha a N. Magistratus közül, ki mit tudna azt meghmondgya, ezen alkal-matossághal azon Rabok, ugymint Bezerédy Imre, Bottka Ádám, Szegedy Ignác, Ujkéry Uraimék ellen való dolgot igen, igen exagerálta, hogy az Isten az olyatén hűtöket megszokta büntetni, s micsoda nagy Károk és confusiok lettenek volna ezen a Földön, ha szándékokat vighben vihettik volna. Minthogy pedig az pxime elmúlt Vgye Gyülésin, a N. Városnak Deputatusi a juramentumnak letételét a Confoederatio eránt, mind difficulták, és eő is a Mgos Gralisnak tovább való dispositióigh hatta, azért eő ebben is kívánt a N. Városnak szolgálni, és a Mgos Gralisnak előhoszta; megh-értvén eő Exja a N. Városnak ratioit, s hogy nem lehet confoede-rálni, mert lehetetlen volna a N. Város részéről azon juramentumot megtartani, hanem elköllenék hadni a Várost, ez pedig nem lehet, arra nézve eő Exja, nem kívánnya az hűtnek letitelit, mindazon-által kívánnya azt, hogyha mi hireket vagy Secretumokat halana, vagy értene azokat revelállyá.“ Előadása bevégeztével Zarka a tanácsot felszólította, hogy minden körülményt mely Bezerédy és társai árulására vonatkozik, vele közöljék, mihez képest mindenki a tudomására jutottakról és halottakról az eleibe adott kérdés szerint a hadügyért értesítette.¹⁾

September 9-én Paumgartner cs. fő hadibiztos Kereszturról kelt levélben figyelmeztette a tanácsot, hogy a város biztonságának tekintetéből, a cs. tábornokhoz Kereszturra két tanácsnokot küldjen. Ennek eleget teendő a tanács, hogy küldöttei a kuruczok miatt biz-tosabban utazhassanak Kisfaludy György brigadérost Rohonczon menevéd kiszolgáltatása végett fölkérte, ki a város részére a kívánt védlevelet kiadván a küldöttek Krugovich Mihály jegyző, Szampt András délutáni 6 órakor Kereszturra (N.-Keresztur) elindultak s másnap reggel 7 óra körül a kereszturi várban a császári tábor-nokoknak tisztelegtek, mindenek előtt pedig bocsánatot kértek, hogy a város mindekkoráig elmulasztotta küldöttséget küldeni, okul

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

hozván föl Bezerédy elfogatásának eseményét, a midőn az uralgó zavar miatt lehetlen vala menevédet szerezni. Erre Cusani tábornok ekkori cs. főparancsnok nyájasan ugyan, de komolyan azt válaszolta: „a tanács mért nem adott azonnal hirt Bezerédy dolgha éránt, mert ha a város azokat elköveti, mellyek ő Fölséghe szolgáltyára tendálnak, ugy a város is megh fogh tartatnyi.“ Midőn a küldöttek a városi tanács védelmére fölemlítették, hogy lehetetlen volt a történetekről azonnal hirt adni Cusani azt mondá: „semmi sem lehetetlen, hanem az halált lehetetlen elkerülni, quo ad reliqua lehet módot adinvenialni, hogy az ember véghbe vihesse, példájául lehetetlen most mindjára ezen a küfalon általmenni, de ha lukat csinállok rajta, által mehetek, a magistratus is csak adhibeállja a módot, nem lészen lehetetlen.“ Ezután komolyan intette általuk a várost, hogy mindent elkö vessen, a mi a császár hasznára szolgálhat.

A küldöttek elbucsuzásakor, minthogy az ott levő cs. hadak már indulófélben valának, Paumgartner főhadibiztossal csak rövid ideig beszélhettek, ki mindjárt arról tudakozódott, ha valjon a tanács legközelebbi levelét vette-e? s — miért nem jöttek előbb, vagy postát miért nem küldöttek? folytatá tovább „hogy csak kevés híja volt, hogy a bíró föl nem akasztatott, mivel hirt nem adott“ figyelmeztette tovább a városbelieket, hogy oly gondatlanok jövendőben ne legyenek, és ha a bíró nem érti a dolgot, a N. Tanács járjon el a dologban, kenyeret azonban készítesse, ha a cs. hadak közelednének Kőszeg felé, megfogja izenni, hogy azt a város azonnal elküldhesse. Ezen alkalommal a város által küldött gyümölesöt Cusani tábornok kedvesen fogadta.¹⁾

September 13-án a Sárvárnál táborozó tábornokok számára a város Steiner Lőrincz, Ambrosy Samuel által, bort, fehér kenyeret, és gyümölesöt küldött.²⁾

September 14-én a császári tábornokok megkeresték a tanácsot, hogy értekezlet végett két tanácsbeli tagot küldjön hozzájuk. E végett Marton Ferencz, Gillinger Mátyás kiküldettek, s — vizatértekor jelentették, hogy a cs. had számára a városnak kenyeret kell kiszolgáltatni, mit a tanács még az nap Söptére el is szállított.³⁾

September 22-én Eszterházy Antal a szécsenyi táborból a város részére menevédlevelet adott melyszerint — tekintve Kőszegnek a háboru ideje alatt szenvedett kárait, és költségeit — megtiltotta,

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

hogy a városbelieket adományok adására, szállások, fuvarok kiszolgáltatására, vagy bármi adózásokra senki kényszeríteni ne merészelje.¹⁾

September 23-án esteli 6 óra tájban a kuruczok egyik vezetője (neve nincsen kitéve) Kőszegre érkezett, s megbízó levele előmutatása után a jezsuitáknak kemény fenyegetések között megparancsolta, hogy Bezerédy Imrének állítólag náluk elrejtett kincseit szolgáltatassák kezére. Ez eseményt kutforrásunk így közli: „körül-vétetett tehát székházunk a katonaságtól s a ~~raló~~ csapat vezetője, ki legtöbb hajlandóságot mutatott bántalmazásunkra lováról leszállott, s katonáiból némelyeket magához vevén székházunkba berohant, s Bezerédy kincseinek kiadatását sürgette. Midőn kinyilatkoztattuk, hogy az említett kincsekről semmi tudomással sem birunk annyira dűbbe jött, hogy minden tiszteletet félre tévén Ignác családját főnökével együtt elfogadni, és megkötöztetni parancsolta. Ez alatt éppen akkor midőn a házfőnöket, és rendtársait megkötözni akarnák a szentségtörők, lótás, futás, és nagy zaj támadt, s az isteni gondviselés jóságos rendeletéből Szarka János régi jó akarónk ott termett, s házunk biztosága, sérthetetlensége érdemében, a dühöngő végrehajtónál oly hathatósan vetette magát közbe, hogy a zsákmányt hajhászónak kívánsága, mintegy parancsszóra elenyészett, s a hárpíák ezentul több erőszakot rajtunk elkövetni nem merészeltek és végezetlenül eltávoztak. Minthogy következő nap nem nyugtalanítottunk, tanácsosbnak véltük a dolgot minden láрма nélkül elintézni, mi csodálatos módon meg is történt.“ Itt megszakadt a jezsuiták évkönyvének folytatása, ennél fogva adatok hiányában homályban maradt azon körülmény, hogy miként menekültek meg a jezsuiták a kuruczok szorongatásától. Lehet, hogy Bezerédynek netalán nálok őrizett némely ingóságait kiadták, vagy talán valamely cs. had megjelenése folytán, további eljárásokban a kuruczok megzavartattak.²⁾

Oktober 7-én Paumgartner főhadi biztos felszólította a tanácsot, hogy Cusani tábornokhoz — ki Udvardig, vagy Frankóig érkezendik e napon seregével — értekezlet végett küldöttséget indítson. Ennek folytán Pammer János bíró, Szampt András a nevezett tábornokhoz elmentek, s neki egy ital borral, és egynéhány cipóval kedveskedtek. Cusani szemrehányásokkal illette őket a miatt, hogy a város az ellenség állásáról őtet éppen nem tudósítja, de miután a küldöttek ezen vád ellenében a várost lehetőleg kimentették, a tábornok megengesztelődött.³⁾

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

²⁾ A kőszegi jezsuiták évkönyve.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

Oktober 18-án minthogy Handrich Tamás kurucz hadnagyot, ki *Salva guardia* gyanánt vala a városban a közelebbi éjszakán némely portyázó cs. katonák szállásáról fogva elvittek, ennek megszabadítására Cusani tábornokhoz Nagy-Baromba Steiner Lőrincz, és Ambrosy Samuel küldettek. A küldöttek oda érkezésekor az említett hadnagy már vissza nyerte szabadságát, s Cusani a város további biztosága tekintetéből annak védlevelet is adott.¹⁾

Oktober 20-án Ennyedj András vasmegyei Vice ispány a tanácsnak meg hagyta, hogy a szombathelyi vár kőfalainak lerombolására minden háztul egy embert küldjenek. Mihez képest a tanács az alispányt megkérte, hogy azon oknál fogva mert az emberrek a szüreteléssel vannak elfoglalva, ezen kötelezettség alól a községeket mentse föl. Azonkívül az ottani tábornokot (neve nincs kitéve) is ez érdemben megkeresték, ki azonban csupán hat vagy hét ácsot kívánt Szombathelyre küldetni, kiket a város le is szállítatott, de kik másnap minthogy reájuk szükség nem vala visszatértek.²⁾

November 9-én Krugovich Mihály jegyző, Fűgh György küldöttségileg Heister tábornagyhoz lévén küldetve vele Patty táján hol állítólag a tábornagy seregével állott, nem találkoztak, s a mint értesültek az Ikervárnál a Rábán általment, s azért Szombathelynek visszatértek utközben azonban Kerkápolyi István közölte velök, hogy a császári hadseregnek csak egy része ment által Ikervárnál, a többi Heister vezérlete alatt Rumnak tartott „és így utána nem mehettek, hanem haza tértek arra a véghre, hogy innéd eleiben deputatusokat küldetessenek, mert jobban illik eleiben küldeni, hogy sem utánna valaki járjon, egyébránt, az utánna való járás veszedelmes lévén.“³⁾

November 26-án a soproni cs. parancsnoknak a tanács ajándékképpen ürmüs bort küldött, ki ezt szívesen fogadván a várost jóakarattjáról, és szolgálat készségéről biztosította. Ezen alkalommal Nádasdy Tamásnál a városi küldött szinte tisztelgett, ki azt javalotta, hogy a város Heister udvarlására küldöttséget indítson.⁴⁾

December 10-én folyamodott a tanács a cs. tábornokhoz (neve hiányzik), hogy Botkáné asszonyt kit már hosszabb ideig tart a város eselédjével együtt, máshová vitettesse. Minek folytán Botka Ádámné a Sárospatakon lefejezett őrmesternek özvegye Rohoncra szállásoltatott.⁵⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

1709. Noha a lefolyt évben Rákóczy minden igyekezetét arra fordította, hogy nyomatékos hadviselés által fegyverei számára kedvezőbb eredményeket vívhasson ki, mindazonáltal még is összes megfeszített törekvései hajótörést szenvedtek; mert kitünő fővezérek, jól begyakorlott hadseregek hiánya, pénzzavarok, élelmezési rendtelenségek, és diplomatiái fondorlatok meghiusítottak, hogy a nemzeti ügy diadalra juthasson.

Míg a dunántúli részekben a fegyverek szerenéséje, majd ezt majd amazt kegyelve ingadozott, és a felek hadmivellete, némely esatározásokon kívül városok s várak elfoglalására, zárlatára, kisebb nagyobb hadászati mozgalmakra szorítkozott, addig a Duna balpartján a hadi állapotok nagyon balfordulatu alakot öltöttek; mert a szakolezai és trencsényi vereségek után a győztes császáriak országot, életet pusztítva a bányavárosokat hatalmukba ejtván, már az éjszakkéleti megyék elfoglalását helyheztek kilátásba. Miután Heister a császár hűségére térőknek közbocsánatot hirdetett s a népet lefegyverzette, a folytonos zaklatások s pusztítások által elesüggedt lakósság, hogy családját s vagyonát a fenyegető vihartól megmenthesse, részint a király hódolatára visszatért, részint pedig a biztosabb Tisza vidékére költözött. A rendkívüli hideg tél sanyaruságai, mihez még a dögmirigy pusztításai is szövetkeztek, az ellenséges felek háboruskodását megakadályoztatták és őket fegyverszünetre kényszerítették, mely az 1709-ik év közepéig húzódott ki. A fegyverszünet tartama alatt, ugy később is egész a következő év derekáig Kőszeg a háboru rombolásaitól meg kimélve maradott ugyan, de a hadak beszállásolása, élelmezése, zsarolása annyi terhet rótt az ugy is kimerült városra, hogy életét végpusztulás fenyegette.

Ápril 28-án gróf Eszterházy Antal Szombathelyen menevédet adott Kőszeg városának, melyben meghagyta, hogy a fejedelem vitézei a városi lakókat semmi nemű ürrügy alatt háborgatni vagy megkárosítani kemény büntetés terhe alatt ne merészeljék.¹⁾

Junius 25-én a város bírása és Losy János Heister fővezér udvarlására Pattyba küldettek, kik a város részéről fölajánlott sört, bort és fehér kenyeret Heisternek átadták, s a várost a fővezér kegyeségébe ajánlották, ki ezen szavakat intézte hozzájuk: „igen jól cselekedtitek, hogy ide jöttetek, hanem az mit fogok parancsolni véghe vigyétek.“ Ezután szóval és írott rendeletben szigoruan megparancsolta, hogy a kurucz asszonyok

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

a városból eltávolitassanak és férjeik után küldessenek mert ellenkező esetben a várost prédára bocsátja s elpusztitja.

Heister ezen parancsát foganasítani a tanács lehetetlennek találván Szampt Andrást és Steiner Lőrinczet ujabban Heisterhez küldötték, kinél egy ital új borral és sörrel Veterani, ugy Schilling tábornoknál pedig szarvas marhával, zöldséggel és cipóval kedveskedtek. A küldöttek június 29-én küldetésükről számot adván, jelentették, hogy Schillingel Oladnál találkoztak, ki a küldeményt szívesen fogadta, de csak két tehenet tartott meg, a többi négy ökröt visszaszolgáltatta. Ezután Kovácsiba Heisterhez utaztak s a kurucz asszonyok további megmaradhatása iránt nála könyörögtek, de czélt nem érhettek, mert Heister határozottan azoknak kiutasítását megparancsolta, egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy a városnak, ugy azon kuruczoknak, kik a fegyvert leteszik semmi bántásuk nem leszen.¹⁾

Julius 3-án a vármegye gyűlésére Szampt András és Szenté Ferenczet menesztette a tanács, hol Paumgartner fő hadibiztos Kőszeg várost a hus és munkások kiszolgáltatásától további intézkedésig fölmentette.²⁾

Julius 5-én Kőszeget, Szombathelyt Heister tábornok megszállotta.³⁾

Julius 7-én a városi tanács Szombathelyre Paumgartner fő hadibiztosnak, a Vice ispánynak és Szily Györgynek egy ital bort küldött, Paumgartner a neki ajánlottat nem fogadta el, a Vice ispány és Szily György azonban a küldeményt szívesen vették. Másnap 11 óra tájban délfelé Heister fő hadügyére 140 lovassal s 40 rácz katonával e városba érkezett, ki a tanácsot összehivatván, egy kapitány kíséretében a tanácsházban megjelent s a tanácsbelieket a kuruczok portékája iránt kihallgatta és meghagyta, hogy azon pénzösszeget, melylyel a város a kuruczoknak adós maradott, kezéhez lefizessék.⁴⁾

Julius 9-én Steiner Lőrincz, Ambrosy Sámuel küldöttségileg Heisterhez menesztettek a végett, hogy az őrséget a városból vegye ki, de sikert nem értek, mert a fővezér azt válaszolta: „attul a kitül nem köllenék félnyi, féltek, az kitül pedig félhetnétek, nem féltek.“

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Ritter krónikája. Magyar tört. emlékek 27. k. 561. lap. De hibásan, mert a eszászári had néhány nappal később vonult be Kőszegre.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

Ugyan e napon Heister fő hadügyére a város összes lakosságát, cselédeket, gyermekeket a tanácsházba parancsolta és a kuruczok portékája iránt vallatásokat teljesített.¹⁾

Julius 13-án a fő hadügyér a városbirónak meghagyta, hogy a kuruczok részére fizetendő pénzösszeget nekie a várba beküldje, mert ellenkező esetben, mindenkire végrehajtásképpen 10 Dragonyost fog küldeni. Hasztalan könyörgött a város a hajthatatlan fő hadügyérnél a fizetés elengedéseért, mentségül hozván föl, hogy azon a kuruczoknak följánlott pénzt a császári had javára fordították, de az parancsához ragaszkodott, és így a fizetést teljesíteni kényszerültek. Minthogy a városnak nem volt rendelkezésére pénze, Lada György 500 frtot előlegezett, a többi 1085 frt pedig a városbirónál letétként őrizett magányosok pénzéből fizetettet ki, s erről a nyugtát lutzenkircheni Mattern János állította ki Heister nevében.²⁾

Julius 24-én minthogy a kuruczok a mezőről a városnak, úgy Gazdagh Györgynek lovait elvitték, Ujváry Sámuel és Sampt Andrást a kuruczokhoz a lovak visszatérítése végett kiküldték. Kik ezen ügyben Ráttki Dániel, Bartha István, Dániel Zsigmond, Simaházy Ferencz és Horváth Péter kurucz tisztekkel értekezvén, a város nyomorúságára és Eszterházy tábornok védlevelére hivatkozva kérték őket, hogy a várost ne nyugtalanítsák. De ez mind hiába volt, mert az elvitt lovak váltságául 40 rőf selyem posztót, 12 pár eszmát és 25 frt nyargaló pénzt követeltek. Végre sok kérés után kinyilatkoztatták, hogy a lovakat ugyan visszaadják, de akkor a város a további következményeket magának tulajdonítsa. Nehogy tehát a városnak valamely kárt okozanak, a városi küldöttek a nevezett tisztekkel alkuba ereszkedtek és 30 rőf posztóban, 12 pár eszmában és 12 frtban megegyeztek, mit másnap a város Lotsmándra köteleztetett állítani. Fölemlítették ezuttal a kurucz tisztek, hogy az elmúlt télen a kőszegi eszismadiák ros z eszismákat vartak, s azért a kárpotlás fejében fizetendő ille tekeket a eszismadiák viseljék. Az egyeség folytán megállapított tárgyakat néhány nap mulva a város a kurucz tiszteknek ki is szolgáltatatta.

Ezen éjjel ment Eszterházy es. tábornok kém szemlére Lotsmánd és Vis felé, egy kurucz foglyot hozván magával.³⁾

Julius 28-án a es. őrség parancsnoka meghagyta, hogy a városiak közül senki se merészeljen a kuruczokkal érintkezni, s

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o. Városi levéltár levelek gyűjteménye.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

ha ezek akár éjjel, akár nappal a külvárosba beütnének, azonnal nekik jelentést tegyenek.¹⁾

Julius 31-én Zobothin János vasmegyei Vice ispány, Nehem cs. tábornoknak körrendeletét megküldötte, melyben szigorú büntetés terhe alatt megparancsoltatott, hogy a kóborlókat, tolvajokat üldözzék, elfogják vagy megöljék; továbbá, hogy a kuruczokkal rokonszenvező lakósoknak gabona készletét bemondják, mert eltitkolás esetében, a községeket veszi feleletre, úgy azon károkért is, melyeket a pártütők okoznak. Tudatja egyuttal, hogy Sopronmegye 125 katonát fogadott az erdőkben lappangó tolvajok üldözésére. Midőn Vasmeget hasonló eljárásra fölszólítja, egyszersmind Heister parancsolatját is közli: mely szerint mindazokat, kik zászlók nélkül kóborolva megfogatnak, mint erdei tolvajok fölakasztatnak.²⁾

Augusztus 6-án a tanácsülésben hirdetetett ki a királynak közbocsánatot adó levele, mely szerint mindazoknak kegyelem biztosított, kik a kihirdetés napjától számítandó egy hónap alatt a király hűségére visszatérnek.

Ezt követő napon Vasmeget gyűlésén szinte a bünbocsánót levél kihirdetvén, ezzel kapcsolatban a megye elhatározta, hogy a kuruczok üldözésére 106 katona fogadtassék föl, a tisztnak 15 frt, Vice tisztnak 12 frt, közlegénynek 3 frt járjon ki havi fizetésül.³⁾

Oktober 7-én a városbíró és Fűgh György a város által Nehem, Nádasdy és Prainer tábornokok számára küldött bort, gesztenyét és kenyeret Szombathelyen átadták, s a várost pártfogásukba ajánlották. Nehem tábornok leginkább biztosította a küldöttséget kegyelméről és kijelentette, hogy Kőszegre bizonyos gyülekezetet fog összehívni, mely a Sopron- és Vasmegetre kivetendő portiók mennyiségét fogja meghatározni. Ezen alkalommal a kőszegieket a legközelebbi szünet biztos megtarthatása véget szinte fölkérték a nevezett tábornokot, ki megígérte: „hogy megparancsolja fülök hallatára Oberstwachmeister urnak, hogy Commendansnak mondja megh, az mikor a N. Város szednyi fogh, az Militiát kirendöllye.“⁴⁾

1710. Január 13-án a Szombathelyen tartott megyei gyűlésről visszatért városi küldöttség jelentette: miszerint a királynak a vallás ügyében legujabbán kibocsátott parancsai felolvastattak, melyek

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ U. o.

szerint a különféle hitfelekezeteknek meghagyatott, hogy a vallás gyakorlatot illetőleg magokat a soproni és pozsonyi országgyűlések törvény czikkeihez alkalmazzák. Továbbá Heisternek parancsa hirdetetett ki, melyben a megyének kötelességévé tette oly rendszabály hozatalát, melynél fogva a háboru tartama alatt kártvallottak, megkárosítók által kielégítésben részesülhessenek.¹⁾

Január 27-én császári parancs folytán a városbíró a helybeli evangélikus lelkésznek, az eddig gyakorlott isteni szolgálat tartását megtiltotta. Ezen intézkedésre az evangélikusok azon kérelemmel fordultak a városbíróhoz, hogy legalább addig, míg ez ügyben folyamodásokkal a császárhoz járulhatnak, a sérelmes tilalmat függeszsze föl, de a bíró kérelmüknek nem engedett, mondván: „hogy ez nem a tanácsos áll, lássák, ha magokat nem accomodályák és nem supersededálnak, ha mi éri Predikátor Urainét, vagy is eő kegyelmek közül valamelyikét, ne másnak, hanem magoknak tulajdonítsák, mert az Aulica az Religio dolgában igen delicata.“²⁾

Márcezius 18-án Heister nyugtát adott ki arról, hogy luczenkircheni Mattern János kezére Kőszeg város által lefizetett pénzösszeget a katonaság ellátására és egyéb hadi szükségleteire fordította.³⁾

Julius 12-én gróf Nádasdy Ferencz tábornok Szombathelyről Kőszegre érkezett és figyelmeztette a tanácsot, hogy miután a dögmirigy kitört, orvosról, gyógyszerekről stb. gondoskodjék, s a lebetegülendők ápolására szükséges intézkedéseket késedelem nélkül foganasítani el ne mulasztja. Ennek folytán a tanács két polgárt indított Sopronba, kik az ottani orvost Slabadát a ragályos betegség elhárítása, továbbterjedés érdemében eszközzésbe veendő módszerek iránti értekezletre és alkalomszerű intézkedések czélba vételére — meghívták.⁴⁾

Julius 24-én a városbíró az összes községet meghívta a tanácsba és felsőbb rendelet folytán intette, hogy semmiféle gyülekezetet ne tartsanak, tömegesen a piacon ne áldogáljanak; híreket ne terjeszenek, mert a ki rajta éretik, a császári tábornok által keményen meg fog büntettetni.⁵⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ U. o.

Balogh Ádám támadása 1710 szeptember 27-én.

Rákóczy szerenese csillaga — mely a fölkelés harczeit kezdetben oly sikert ígérő diadaloakra vezette — az események balvégzetű következményei által mindinkább elborult.

A mint a fejedelem érdekeitől álnokul elfordult francia udvar segélyét megvonta és a császári had győzelmei a háboru színhelyét szűkebb térre szorították, azonnal a fejedelmi hadak harci szelleme is annyira megdermedt, hogy a háboru folytatására minden ösztöne és lelkesedése elenyészett. Miután Heister es. fővezér Eszterházy Antal, és Balogh Ádám dandárait szétrobbantotta, kegyetlen rendszabályai által a dunántuli vidék lakóságát oly rémületbe ejtette, hogy az elcsüggedt, megfélemllett és anyagilag kimerült nép az alkotmányos ügy győzelmében hitét vesztvén, az ellentállásra többé nem gondolt, hanem csupán személy- és vagyonbiztonságát tartván szem előtt, a hazai zászlókhoz többé csatlakozni vagy nem mért, vagy azokat kétségbeesetten cserbe hagyta, s családi tűzhelyéhez sietett, itt tétlen nyugalomban a sors kedvezőbb intézkedéseit bevárando.

A dunántuli vidék meghódítása, a fejedelmi seregeket ért csapások folytán az országban erőt vett csüggeteg lehangoltság, ekkor már kétségen kívül helyezték, hogy a végbomlás sötét órái nem sokára bekövetkeznek és a dicsőséggel megindult nemzeti mozgalom válságos befejezéséhez közeledik.

Ily balviszályos kilátások közepette Rákóczy mosolygóbb reményeitől megfosztva bár, de lelki erejében meg nem törve, a háborut diplomatai működéseinek, ugy a külhatalmak közbenjárásának kecségtető sikeréig akarta kihuzni. Hogy tehát időt nyerhessen, a császári seregeket az ország felső részeiből más vidékre szándékozván terelni, hadászati tüntetésből a dunántulra fegyveres becsapást intézett.

Miután Károlyi Sándor a fejedelem rendeletére a Tiszánál és Zagyvánál elegendő csolnakokat szerzett s ezeket szekereken a Dunához vitette, a fölkeltek egy dandára, báró Palocsay, Balogh és Borbély ezredesek vezérlete alatt, minden akadály nélkül a folyam tul partjára átszállott s a népet fegyverre szólította. A császáriak által ekkor már megfélekezett, és nagyobb részben meghódított dunántuli vidék lelkesedés és bátorság hiányában a reménytelen vállalatból támogatását megvonta. Palocsay tehát a bakonyba huzódott, s itt csapatait portyázásokra, a császári seregek nyugtalanítására használta. Palocsay lebetegedése folytán, a dandár vezényletét Balogh Ádám vette átt, ki táborából kiindulván, egész

Sopronig hatolt, hounét azonban visszavonulni kényszerítetvén, Nádasdy Ferencz által Salamonfánál kemény csapást szenvedett. Innét zilált seregét Kőszeg alá vezette, s minthogy a várost feladásra bírni nem tudta, szeptember 27-én megtámadta és sikertelen ostrom után elhamvasztotta.¹⁾

E gyászos következményü hadi tény lefolyását kutforrásom ekként ismerteti: „September 27-én jöven ide reghvel circa 11-am az átkozott és Istentelen Balogh Ádám kurucz bizonyos magához hasonló huzó vonyókkal az Magyar Hostád végibe megszállott; az onnéd izent Bíró Uramhoz s a Nemes Tanácshoz, hogy az minemü Posztót ígért az N. Város az Feldschererért, azt megh adgya, praeterea az szedés végett vele meghalkudszik, melyet halván Commendans Falkenhaimb Uram eő Ngha, azt izente, hogy a Feldschererért megh ígért Posztót meghadattya, mi az Szüretnek állopotyát illeti, az eránt megh nem engedi az alkut. Item izente azt is, hogy ne lüdüztessen, eő sem lövöldöztet és semmi károkat nem tétet, hanem valami két. óráigh fogh mulatny és dolgát végezvén elmegyén. Commendans Ur eő Ngha csak azt mondá: „Ich hab mit kein Schelm, und mit einen solchem Baueritter, nichts zu thun. Es solle sich keiner blickhen lassen, den er lässt Feuer gebn und soll sich hinaus scheren von der Stadt.“ Azomban Balla János házának a hol a Posta ház volt, az födelét kyvervén, onnéd Lövöldöztek, az minthogy az Dobosnak kezit megh is találták, melyet Commendans Ur látván, mondá: „Schauts, der Hunczfut hat lassen sagen, er will nicht schiessen lassen und schiessen dennoch, sowohl ehender, als hernach, so baldt sich ein Kruzischer schelm sehen lassen, Feuer gegeben werdtén.“ Ezekután délután circa 3-tiam vala Lárma, hogy a Szijjártók utcájába a Házokat fölverték, küldetett arra felé bizonyos számú Militia Lajdenand Urral, aval Városi Emberek, kereskedők és mester legények is valának, kik tüzet adván az Sveticsné Pajtája felénél²⁾ az kuruczokra, nyertek egy Zászlót és Lovakat, azomban vala nagy kiáltás, hogy azoknak az kuruczok az Passusokat elmetszik, az Vendégfhogadó mellett lévő Palisztáknál valakik puskások voltak, az Gellérházánál lévő Eördöggh Lovához³⁾ mentenek, hogy onnéd eőket secundálhassak,

¹⁾ Horváth Mihály. Magyarország története. 4. k. 474. lap. Ritter krónikája M. történeti emlékek. 27. k. 574. lap.

²⁾ A rohonezi uteza végén, sz. János kápolna közvetlen szomszédságában.

³⁾ Ördöglő földben vert ezölöp, mely fölött keringő rud vagy forgatható kerék volt alkalmazva. Az említett ördöglő a város piacán állott az egykori „fehér ló“ vendéglő előtt, mostani 718. szám alatti ház, a Gellér-féle ház pedig a mostani 717. szám alatti ház volt.

az minthogy lűttek is az Marha Piarczon levő és álló kuruczokra, az Házokat gyujtogatny kezdtették, előbb pedig immár az Pajtákat meghgyujtották. Ezen nap égett el az egész város, csak hamar nagy szél támadván, az belső Városban egy háznál több megh nem maradott, Templomok, Torn yok és Iskolák mind elégték, az Hostadban az Sáncz mellett egynéhány gunyó maradott megh.¹⁾

Ezen kiméletlen támadás, mely a Rákóczy-féle mozgalom hadmíveletének siralmas végepisodját képezte, Kőszeg lakóit az inség, a nyomor özönébe sodorta. Mert azonkívül, hogy az 1705 deczember 8-án Kisfáludy György ostroma alkalmával, a felkelő hadak fegyverei és a lángok rombolása által a szegény kőszegiek emberéletben, vagyonban ugy is fölötte érzékeny esapást szenvedtek, s az alkotmányos háboru tartama alatt minden oldalról a belviszályok sebei szaggatták, most ujabban a város pusztító vésznek lőn színhelye. Midőn osztrák s magyar részről egyaránt tornyosult a balsors nyomora a szerencsétlen városra, és a hadviselő felek gyanúsításai, zsarolásai, a dögmirigy pusztításai már is a kétségbeesés állopotába sodorták, akkor jelent meg Balogh Ádám és ádáz kezekkel adta a legkeserűbb végdőfést.

Balogh Ádám sikertelen támadása után kuruczaival a bakonyba huzódott s innét három hónapon át űzte kalandos portyázásait, de miután a nép vállalatait támogatni nem merte, nehogy a császáriak megfogyott esapatát véglegesen tönkre tegyék, Károlyi hadaival egyesülendő Vörösmartnál a Dunán átkelni igyekezett, itt azonban az üldöző hadaktól megveretett, maga pedig fogságba esván Budára kísértetett, hol 1711. év kezdetén Pálffy tábornok parancsára lefejeztetett.²⁾

Midőn 1704. - év első napjaiban Rákóczy felkelése tul a Dunára átszármozott, akkor béry Balogh Ádám Vas megyében főbiró volt, s itt a kemenesaljaikból, ugy Somogy megyebelielkből egy harezképes lovas ezredet szervezett. Rákóczy a katonai tulajdonokat e bátor lelkű férfiuban méltányolván, legközelebb ezredese nevezte ki, mely kitüntető bizalomnak hadi érdemei által meg is felelt.³⁾

1710 oktober 29-én a városháznak elhamvasztása miatt a tanácsülés Ambrosy Sámuel házában tartatott, mely alkalommal a városbiró előterjesztette, hogy miután a városi pénztár egészen kiürült, jövedelem pedig nem folyik be, bizonyos pénzösszegnek beszerzéséről kell gondoskodni, melyen a község épületeinek,

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Horváth Mihály. Magyarország története. 4. k. 474. lap.

³⁾ Thaly Kálmán. Vasárnapi ujság. 1865-iki évfolyam.

templomnak befödetésére szükségelt anyagok bevásárolása volna eszközrendő.¹⁾

November 10-én a tanácsháznak, irodának és jegyzői hivatal helyiségeinek kiigazításával, „hogya az eső az küfalakat és Boltokat ne mossa;“ ácsmesterek alkalmaztatása mellett a városi kamarás bizatott meg.²⁾

November 18-án minthogy deszka pénzen sem volt szerezhető, és az esőzések által a templomnak, Sanctuaruimnak boltozatja, ugy az oltár is romlásnak vala kitéve, a tanács herczeg Eszterházyhoz folyamodott a végett, hogy a lékai urodalomból néhány szekér deszkát adományozzon.

A dögmirigy dühöngése folytán a tanács elhatározta, közadakozás utján a szent háromság tiszteletére egy szobornak a piacon leendő emeltetését.³⁾

November 20-án herczeg Eszterházy lékai tisztartója intette a városbelieket, hogy a herczeg birtokára faizás s marha legeltetés végett ne menjenek, mert őket agyon löveti, kijelentette egyszersmind, hogy azon esetben, ha a herczeg emberei jönnének hasson czélból a város határába, ezeket a köszegiek szinte agyon lövessék.⁴⁾

Deczember 19-én a soproni gyógyszerész a város által megrendelt orvoságokat átküldötte s a már előbb átküldötteknek árát 105 frt 14 krba számította föl. Az orvosi szereket illetőleg a tanács azt határozta, hogy azokat az orvos vagy sebész kezeire adni nem szükséges, hanem a Burgerstuben mellett lévő boltban kell elhelyezni és a mennyit azokból az orvos elhasznál, rendesen följegyezni, hogy minő czélra fordította, hogy azután a tanács az orvoságok árát az illetőktől beszédhesse.⁵⁾

1711 február 11-én Pelez György panaszképpen előadta: miszerint Illosvay János ötet házasságtörőnek rágalmozta. A tanács ez ügyben tárgyalást tűzött ki, s miután a panaszló tanukat állítani nem tudott, a vádolt kijelentette, hogy Pelez György s Par János azon alkalommal — midőn legközelebb a kuruczok a várost fölpörzsölték — ötet arra akarták csábitani, hogy mintegy száz polgártársaival a Generálisokhoz menjen, hogy azoknál a tanácsot, mint a város fölgyujtásának és összes szerencsétlenségének okozót

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

panaszolja be. Ezen nyilatkozatra Lada György városi ügyész óvást tett, fentartván jogát további keresetre. Pelcz György szinte tiltakozott Illosvay hamis vádja ellenében, állítván: miszerint azon okból kívánt a Generálisokhoz járulni, hogy a börtönben letartóztatott néhány polgártársainak kiszabadításáért könyörögjön.¹⁾

Márczius 10-én az éjszaki kapu mellett lévő Eckhom ház megvásároltatott és kórházzá alakítatott át (szegények intézete a sziget elővárosban).²⁾

Ápril 18-án a dögmirigy uralkodása alatt elhalálozott lakósok eltakarítására többen helybeli csapósok közül vállalkoztak, és ezért gúnynyal, megvetéssel illettettek, minek folytán panaszt emeltek a tanácsnál, melyre azon választ nyerték: „hogy valamint egyéb városi lakósok böcsületes embereknek tartatnak, ő velük is mindenki úgy bánjon, ha pedig mégis valaki őket szemrehányással illetné, az 12 forint büntetést fog fizetni.”³⁾

A

szathmári béke utáni korszakban az 1848-iki
szabadságharcz bevégeztéig.

Az 1711 május 1-jén létre jött szathmári békekötés végre határt szabott a kilencz évig dúló belháborúnak, s egyuttal véget vetett azon alkotmányos villongásoknak, melyek egy századon át az ország erejét emésztették.

Midőn a tulnyomó császári seregek kedvező hadműveletei által, a fejedelmi hadak minden oldalról oly szorongatott állapotba jutották, hogy csatái reménytelenné váltak, akkor a szerencsétlenség sulya alatt elesüggedt nemzet, a békeremény horgonyába kapaszkodva simult a győztes hatalomhoz, mely a mult idők tanúságain okulva, most hajlandónak mutatkozott arra: hogy a király és nemzet közt tönkre sülyedt bizalmat helyreállítsa, a korona és ország kölcsönös érdekeihez alkalmazott politikával a fenforgó viszályokat kiegyenlitse és az ország alkotmányos szabadságát biztosítsa.

Ámbár a békeszerződvény az alkotmány követelményeinek, a haza magasabb érdekeinek kielégítőleg meg nem felelt, mindazonáltal mégis a körülmények sürgetős szükségénél, a közjó tekintetbe

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

vételénél fogva a kedélyek lecsöndesítésére megnyugtató hatást gyakorolt. S csakugyan a béke betetőzésével az állam viszonyai oly irányokat tűztek ki, oly ösvényekre utaltak, melyek az ország anyagi jólétének, szellemi és társadalmi művelődésének emelésére biztató kilátásokat ígértek. Sajnos azonban, hogy ezek csak részben valósultak, mert a nemzet és királyai között ezentul gyakran fölmerült alkotmányos összeütközések állami fejlődésének menetét többször megakasztották.

A szathmári béke szomoru állapotban találta Köszeget, melyre a polgári háboru tragikai hatalommal hullatá rémes csapásait. Mert a közelebb elhamvasztott város nem csupán a belháboru minden borzadályait, a pártok gyűlölségének öldöklő következményeit érezte át, hanem hogy a sanyaruság, a pusztítás s borzalom vegyítéke teljes legyen, nehéz inségéhez még a dögmirigy kegyetlenkedése is szövetkezett. A városnak ekkor még nagy részben pusztultan álló házai a háboru vészeire, meggyérült népesége a ragály öldöklésére, a földmivelés elhagyott állapota munkás kezek s házi állatok hiányára intettek. Ily szomoru helyzetben sebeinek gyógyulása csak lassan haladt előre, s a viszonyok mostohasága miatt csak évtizedek múlva, s csak akkor bontakozhatott ki a háboru kárhözataiból, midőn leapadt népesége újabb jövevényekkel nagyobbodott, kik az ipar s kereskedelem előmozdításával a város anyagi gyarapodását segítették elő. A város lakóságának szaporítására főtényezőül tekinthetők a kormány részéről az országnak benépesítését célzó felszóllításai, ugy a vallásszabadságot biztosító különféle intézkedései, melyek Némethon rajna-melléki tartományaiból számos idegeneket vonzottak az országba s a dunántuli megyékbe, Kőszeg újabb benépesítését, ugy szinte a szomszéd Svabfalu alapítását eszközölték.

Habár a szathmári békét követő korszakban az ipar és kereskedelem feltételeiben gazdagodott és idővel inségéből kiemelkedett, fájdalom még is! ujja születésében nemzeti életét annál aggasztóbb veszteségek kísérték. Mert a német-ajku lakosoknak letelepülése, az Osztrák honnal megnyilt üzleti és kereskedelmi közlekedése, évről-évre erősebb támaszai lőnek a német-elem terjedésének, mely rövid idő múlva a város falai közt minden ellentállás nélkül a társadalmi, ugy családi élet teréről a hazai nyelvet, szokásokat és erkölcsöket leszorította.

De forduljunk e komor képtől és térjünk a város további történelméhez, mely ezentul községi és társadalmi életének fel-, aláhullámlásait vezeti előnkbe mindaddig, mig nem a szabadság

szelleme újra föltámadt sirjából és a nemzet harezai az ország téreit ismét vérrel áztatták.

1711 szeptember 5-én Sigray József a köszegieket megintette, hogy a lutheranus papokat, tanodákat a városban tűrni és pártfogolni ne merészeljék, hanem azokat a törvény által meghatározott helyekre utasítsák és helyezték.¹⁾

Szeptember 25-én miután a városi tanács a szent háromság szobrának csináltatását már előbb elhatározta, ennek végrehajtására Glick Bernát kiküldetett oly utasítással, hogy a szobor alapjához szükségelt köveket összehordassa s annak felállítását minél előbb eszközölje. E végett a szekerek a kívánt anyagok elhozatala végett Rákosra el is indították.²⁾

1712 márczius 12-én Lada György, Fűgh György a pozsonyi országgyűlésre követekül menesztettek és ennél fogva a tanács a városi kamarásnak meghagyta, hogy a követek konyhájára szükséges eszközöket beszerezze, úgy szinte számukra szakácsnét fogadjon.³⁾

Augusztus 2-án némely svábok ujabbán jelentkeztek s kinyilatkoztatták, hogy a kijelölt téren örömet építenek és letelepednek, minek folytán másnap Lada György, Miklósy Miklós és a városi kamarás néhány polgárokkal az építkezési hely kijelölésére kiküldettek. Mindazonáltal bizonyos oknál fogva a bíró megjelenéséig, de azért is, mert némely polgároknak közbeeső birtokai iránt tisztába kellett jönni, a hely kijelölését továbbra halasztották.⁴⁾

Augusztus 16-án Balla János és Mecsery István a szőlő-hegyekben s az úgy nevezett „Uj hegyen“ kopókkal vadásztak, és minthogy az ünnepet tekintetbe nem vették, mindegyike két forint büntetésben marasztatott el.⁵⁾

Augusztus 16-án határozott el, hogy a tanácsház homlokzatára olajfestékekkel czimerek festessenek s megaranyoztassanak.⁶⁾

1713 márczius 2-án a letelepülendő svábok levéllileg tudósították a tanácsot, miszerint azon esetben, ha a város a velök kötött szerződést érvényben kívánja tartani, hajlandók eljönni. Minek folytán a tanács őket értesítette, hogy a kezeik közt lévő szerződés s biztosítás mellett eljöhetnek és letelepedhetnek.⁷⁾

---

¹⁾ Városi levéltár levelek gyűjteményében.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

Május 9-én a letelepülő svábok megérkeztek, hogy a részükre kiszolgálandó épület fával vesztegetés ne történjék, a vágatásra rendelt erdő kimutatására Schraimer Dániel, Lastatics Pál és Fábry István küldettek ki.¹⁾

Május 9-én határozottatott el, hogy mindazok kik a városi polgárok sorába fölvetetnek, tűzveszélyek alkalmával használandó bőrvédret köteleztetnek csináltatni.²⁾

Október 27-én a piacon fölállított szent háromság szoborért a kőfaragónak bére nem lévén kifizetve, miután a városi pénztár költség hiányában volt, kegyes adományok gyűjtése végett Solderer Bertalan és Szájler János küldettek ki.³⁾

November 8-án a hadi népnek élelmezése tárgyában királyi rendelet folytán november 12-re N.-Szombatba gyűlés hirdetetett s Kőszegnek meghagyatott, hogy ott magát követe által képviselje; ehhez képest a város Ifsits Györgyöt követül küldötte oly utasítással miszerint a kitűzött helyen és időben, ha másképpen nem, tehát lóháton megjelenjen.⁴⁾

December 11-én Lada György városi ügyész felperessége és Gotthard Ferencz alperesi ügyész védelme mellett vétetett föl Rosina asszony fenytő pere, mely következő szidalmazásért indítatott meg: „Ich sch..... auf unsere Liebe Frau und auf die Catholische Kirche; ich will Lutherisch werden“. Az alperes ezen nyilatkozatáért fejtételre ítéltetett s az ítélet harmadnap mulva a pelengéernél végrehajtatott.⁵⁾

December 11-én vétetett föl Balcz Anna boszorkánysági pere, melyben vádoltatott, hogy Hajdu Erzsébetet azzal fenyegette, miszerint véghezviszi, hogy férjével nem sokáig élhet; ezen czélból a nevezettnak ügyéből egy szeget kihuzott, melylyel Hajdu Erzsébet férjének betegségét okozta. Ezen kívül egy más boszorkány társával befödött arczczal Hajdu Erzsébet szállására bement s ennek nyakát félretekerte. Minthogy a vádolt nőnél különbféle porok s kenőcsök találtattak, bűnösnek ítéltetett.⁶⁾ Az ítélet végrehajtásáról a jegyzőkönyv nem tesz említést.

December 19-én Góllác szolgálója azon okból, mivel gazdájának körte fájára bizonyos ruhában földet kötött (lévén az

1) Városi jegyzőkönyv.

2) U. o.

3) U. o.

4) U. o.

5) U. o.

6) U. o.

illyetén nagy superstitio) a város határából a hóhér által kikísértetett azon fenyegetéssel, hogy visszatérés esetében megveszőztetik.¹⁾

1714. Rákóczy hadainak 1705-ben történt betörése miatt a jezsuiták Collegiumában 1709-ik évig a tanítás beszüntetett. Ezen évtől egész 1714-ig a hadjáratok zavargásai és a tanodák elhamvasztása miatt csak a négy alsó osztályban tanítottak a jezsuiták, 1714-ben azonban az V. és VI. osztályt is megnyitották.²⁾

1715. A város által kiküldött bizottmány Svábfaluban bíró s esküdt választást eszközölt, bíró Moár Hanns György lett.³⁾

1715. Gróf Nádasdy Pál alapítványt tett öt tornyos (zenész) számára oly feltétellel, hogy azok ellátásához a város szállással, borral és tüzelő fával járuljon.⁴⁾

Julius 4-én a kórház építkezése végett a kőművesekkel véghez viendő alku egyezségre Krugovits Mihály jegyző s Szampt András bizattak meg.⁵⁾

1716 november 2-án gróf Windischgrätz megkereste a várost miszerint Mitskén (Strebersdorf) építendő sörfőző házához, a városi erdőből bizonyos mennyiségű épületfát kellő árért nékie szolgáltasson ki.⁶⁾

Deczember 4-én határozta el a tanács, hogy mindenki, ki ezután dohányzik, akár cigány, akár zsidó volna, hónaponként 50 denár portiot fizetend.⁷⁾

1717. A temető kőfala adakozás útján fölépítetett.⁸⁾

1718 július 28-án a hegyemesterek e napon („mi hallatlan“ mint a jegyzőkönyv megjegyzi) szép érett szőlőt adtak be. A szüret september 20-án ment véghez.⁹⁾

1718. A „fehér ló“ vendéglőn kívül a „Strucz“-hoz czimzett vendéglő létezett, és e két helyiség vendéglőseinek a tanács megtiltotta, hogy a vendégeket egyik a másikhoz csalogassa.¹⁰⁾

1719 július 3-án gróf Nádasdy Tamás házat (jelenleg a

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

tanácsház déli szomszédságában létező tábornoki lak) a község 1300 frton megvásárolta.¹⁾

1720 augusztus 11-én nagy csapás látogatta meg a várost, mert házainak nagy része a lángok zsákmánya lőn. A leégett tanácsházban augusztus 13-án tartott tanácsülés jegyzőkönyve e szerencsétlen eseményt következőleg adja elő:

„Vasárnap, az az augusztus 11-én estve 8 óra tájban a Szigetben Koltay Jánosnak a fürdőkuthoz menő utcácska mellett való házánál (quo fato ignorat) magha és Feleséghe absentiájában Tűz támadván, mely is ob vehementiam ventis, in monento quasi, az egész belső várost, nem különben az egész Magyar Hostadot, a kovácsok utcájának egy részén kívül, ippen a gyöphig porhamuvá tette. És mert ob vehementiam venti (igen nagy szárazság is lévén) oltásra accuralni nem lehetett, azért sok számu szarvas és apró marha, nem különben Tizenkét személy partim eléghtek, partim elfulladtak (és ugyan a Szigetben 16, a belső városban 38). A P. Jezsuiták Collegiuma, Temploma, a N. Város Tanácsháza, holott már az Archivum is égett és ha Notar. Ur. illet. veszedelmért inter ignis flammis Biró Urtól az Archivum kulesát, egy hites haydu által elhozatván és bemenvén, már alkalmas régi öszekötött irások, főképpen missilis Levelek és Inventatiok legjobb lángban lévén, ugy hogy az Privilegiumok Conservatoriumja is csak közel lévén, ha csak egy fertály óráigh Vízet succuralván, el nem oltotta volna, az egész Archivum kiégett volna. A Hostadban pedig 102 Ház öszveségesen Száz Fötven ház, idest 150 Ház, a Piarczon levő Kalmár Boltok egészlen, és minden őszi s tavaszi vetemények és takarmányok füstbe enyésztek el. Ezen kegyetlen Tüznél soha veszedelmesebet ezen szegin Város ily fortuitus Casusból nem experialt. És engedgye a Nagy Irgalmu Isten, hogy ezután soha afféle ostort ne érezzen.“

A tanodák elhamvasztása miatt a tanítás két évre be lőn szüntetve, s a jezsuitákat ért nehéz csapás enyhítésére a jezsuiták rendfőnöke 1000 frt, Vas megye rendei 500 frt. nem különben három év mulva ismét 500 frt adakozással járultak. A gymnasium 1726-ik évben épült föl 890 frt költséggel, melynek fődözéséhez Sopron- s Zalamegye, továbbá gróf Nádasdy Tamás, gróf Széchenyi György, báró Sigray és Kőszeg város adományoztak.²⁾

Október 11-én Koltay József háza, miután már két izben

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

kigyuladott, de egyébkint is a szűk utczában lévő helyzeténél tovább is veszélyt okozhatna, a közjó tekintetéből, úgy a szerencsétlenség intő emlékezetéül, alapostul szétromboltatni határoztatott s egyszersmind megtiltatott a belváros épületeinek zsuppal födetése.¹⁾

1722 május 1-jén a városban szétterjesztett gunyiratok érdekében a tanács következőleg határozott:

„A minemű rendetlen Isteni s Világhi Törvény által tilalmas pasquillusok reperiáltattak, primo a Nemes Város kapuján, azután pedig Pammer János és Lada György Biró Ur eő kegyelme házánál, azok holnap velut libelli infames redundante infamia in authores a Hohér által a pelengérnél poene megveszőztetvén, a Hohér által publice elégetessék, cum apensione Tabulae, meghtudatván pedig azon Auctorok bizonyosak lehetnek benne, hogy a törvényes büntetést el nem kerülük.“

S csakugyan a gunyiratok reggeli 8 órakor, számos nép jelenlétében megveszőztettek és elégetettek. A tanács fentebbi végzése pedig táblára kifüggesztetett és egy levágott festett kéz a hohér által a pelengérre szegeztetett, a gunyirat szerzői örökre beesteleneknek kiáltattak ki.

Ezen gunyirat, mely ápril hó 24-én a város házában volt fölragasztva, így hangzott:

I-mo Conturbabantur Constantinopolitani.

II-do Quas aedes Sacra pietas exstruxit A vorum,

Has successores invadunt more Luporum

Defunctis patribus successit prava Juventus

Cujus Consilio, quae valere ruunt.

ReCtoreM

RelpVbLIcAe te posVerVnt tVI. NoLI eXtoLLI

Estó In ILLIs sICVt VnVs, et aLter

eX IpsIs

Reges DIV prospere si ratIone VtarIs

Et non per VICatla-(igy) MentIs.²⁾

1723. Kőszegen 239 polgári ház, 178 kisebb ház és 41 elpusztult, vagy elhagyott ház találtatott.³⁾

1724 ápril 4-én a posztó kalló felállítására engedély adatott, és hely tüzetett ki.⁴⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár levelek gyűjteménye.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

Ápril 25-én határozottatott el, hogy a városi kapitány jelvénye mellé, mely ezideig a buzogány volt — kard is csináltassék.¹⁾

Ápril 29-én a kerületi tábla ünnepélyes beiktatása, s megnyitása eszközzésbe vétetett.²⁾

September 19-én a temető felé vivő nagy kapun innét való ó temetőnél a strázsa házhoz kimetszett földtérén kívül, még három házhoz kívánt földtér hasítatott ki, melynek ára harmincz forintban állapítatván meg, eladásával a városi kamarás bizatott meg.³⁾ Ez idétt a külváros minden kijáratánál kapuk valának, a szoba lévő kapu a rohoncei utcza végén, a sz. János szobrának át ellenében lévő régi sirkert sarkán állott.

1725 február 23-án Waigmann Gáspár szabó legény önkényes vallomása folytán akasztófára íteltetett (vétsége nincsen megemlítve) és kivégeztetett.⁴⁾

Ezen alkalommal a helybeli molnároknak, és ezéhbeli mesterembereknek kötelességül tétetett, hogy a bitófa helyreállításánál, az új lajtorját a ezéhbeli mesteremberek támasszák föl. Miután azonban ezek Sopron városától hiteles pecsét alatt bizonyítványt hoztak a felül, hogy a ezéhek a bitófát kezökkel nem szokták érinteni, s ezt csak azon esetben teszik, ha egészen új bitófa állítatik föl, s ekkor is nem esupán a molnárok, hanem mindegyik ezéh megbizottja három ütést tesz a törvény fára, melyet azután az ácsok, molnárok s bognárok kifárnak, vagy a kőművesek fölkrákják, és a gerenda fákat is fölvonják, a lajtorja föltámasztása azonban mindenkor a szabadmester dolga volt. A bizonyítvány előmutatása folytán a tanács elhatározta, hogy jelen kivégeztetés alkalmával a főt említett mesteremberek a létra föltámasztása alól fölmentes-
senek, s ezen dologgal a szabadmester bizassék meg.⁵⁾

Augustus 14-én a plébánia, vagy magyar templom tornyára egy megaranyozott rézgomb és spanyol kereszt alkalmaztatott. A gomb ürege két és fél pozsonyi mérőt foglaló nagysággal bírt. A felállításakor egy ácslegény közvetlen a kereszt alatt a szent háromság tiszteletére, s a véghez ment munka emlékezetére pisztolylyal több lövéseket tett, azután pedig némely versek mellett a király és királyné, a városi tanács, és az egész város egészségére, egy „kotsogós“ üvegbort kiüritvén az üveget pisztoly lövések közt

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Lásd e munka I. részét 140. lap.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

ledobta. „Istennek szent neve dicsértessék, minden szerencsétlenség nélkül a praemittált opus stabiáltatott, úgy engedgye Isten, hogy még a ki hátra vagyon is, suo modo consequálhassa végezetét, és azon Templom patronusa Dicsőséges Szent Imre Herezeg esedezése által egész ítélet napigh fön állván, a hiv Lölkök azon Torony alatt az igaz Római Catholica Hitnek bőv Gyümölcsözésével lellessenek örökös boldog nyugalmat megnyerhessék, úgy adgya Isten. Amen.“ mondja a jegyzőkönyv.

Augustus 28-án a plébánia templomnak tornya bágyoggal fedetni határozatott.¹⁾

1727. ápril 7-én 3-dik Károly király megengedte, hogy Kőszeg város tisztujítását királyi biztos nélkül tarthassa meg.²⁾

Deczember 10-én Vasvármegye bizonyítványt adott ki, melyszerint Kőszeg város óvást tett, a nemes-esóiak, lukácsháziak, doroszlóiak, czákiak és velemliek által a város határában szándékoltt légeltetés és faizás ellen.³⁾

1729. márczius 18-án a vadászat gyakorlata érdemében határozatott: „minthogy nyilván constál, hogy minden dominiumokban a vadászat promiscue tilalmas, főképpen tavaszal proter destructionem foeti ficationis, azért hogy a vadak in foetu conserváltassanak, és azután lehessen Tanácsbeli Uraiméknak, úgy több érdemes conciviseknek is, kik nem lueri, hanem distractionis gratia, sine dispendio beconomiae, et profesionis suae magoknak, valamely mulatságot csinálhassanak statutum est: Hogy a dato presentium usque ultimam imminentis mensis may, se Concivisnek sub poena statuti, anyival inkább a ki nem concivis, in omne tempus sub amissione sclopi, ne legyen szabad vadászni, se Lesben mennyi se ebekkel, vagy Vislával kijárni, úgy foglyot, és Eőzet lönyi, de a Farkas, Róka, ha valakinek szemeiben akad, azt mindenkor szabad agyon lönni, ezen Statutum P. Rector Uramnak is fogh insinualtatny, hogy a Deákoknak is constállyon.“⁴⁾

Julius 6-án Kőszeg tanácsa herezeg Eszterházy család teljhatalmu kormányzóját gróf Erdődy Györgyöt megkereste az iránt, hogy a kőszegi várkertben az uradalmi tiszteteknek a bormérést, nemkülönben a doroszlóiaknak s lukácsháziaknak a városhatárábani legeltetést megtiltsa.⁵⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Titkos levéltár. 8. esomag 130. szám.

³⁾ U. o. 8. es. 131. sz.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ Titkos levéltár. 8. es. 132. sz.

Deczember 30-án pater Rennich Pál jezsuita főnök folyamodott, hogy a Calvária hegyen felállítandó Jesus koporsójához a Nemes Város ingyen m/5 téglát, úgy koporsó fedeléhez szükséges fát szolgáltatassa ki.¹⁾

1730 május 16-án ugyanannak folyamodására Calvária hegyen épített Isten koporsó vagyis kápolna eszerép földel alá tétetett.²⁾

Junius 6-án Vasmegye bizonyítványa szerint Kőszeg város ünnepélyesen tiltakozott és megintette stahrembergi gróf Gundaker Tamást, úgy Erdődy Györgyöt, mint kiskoru herczeg Eszterházy Pál, — Antal gyámjait, hogy a kőszegi várnak területén, nevezetesen a várkertben az úgy nevezett „árok hátán“ a bor és sör mérést ne engedjék gyakorolni.³⁾

1732 márczius 11-én pater Rennich Pál jezsuita házfőnök értesítette a tanácsot, miszerint a Calvária hegyen elkezdett épületnek falai föl vannak emelve s ezek befödésének ideje megérkezett. Ennek folytán a tanács a fedezethez szükséges tölgy- és fenyőfáknak, úgy léczeknek beszerzését elhatározta.⁴⁾

1735 ápril 4-én III. Károly király megengedte, hogy Kőszeg város legközelebb megejtendő tisztujtását ismét királyi biztos nélkül eszközölhesse.⁵⁾

Augusztus 10-én gróf Welsz Henrik nevű szegény képiró a Calvária hegyen mint remete alkalmaztatott és számára a templom mellett lakásul egy kis hajlék építetett.⁶⁾

1736. Sigray József birta zálogban Doroszlót.⁷⁾

1737 ápril 2-án a városi tanács kamarását utasítottá, hogy a calváriai kápolna csináltatására Kayser Mihály asztalosnak harmincz egynéhány forintokat előlegezzon s magát erről nyugtáztassa.⁸⁾

Ápril 30-án a tanács elhatározta, hogy koldusbirák alkalmaztassanak „s ezeknek proxime kamarás Ur fog kék kittölből hosszú dolmányokat és egy fekete süveget csináltatni, s kinek kinek egy bádgyog pixist kezébe adnyi, ezekre pedig kapitány-Ur fog vigyáztatni és menstruatim a collectált alamizsnát közöttük a proportione a N. Tanács rendelése szerint elosztani, vagy szükséges ruhát rajta

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Titkos levéltár, 8. cs. 133. sz.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ Titkos levéltár, 8. cs. 135. sz.

⁶⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁷⁾ Titkos levéltár, 8. cs. 149. sz.

⁸⁾ Városi jegyzőkönyv.

minden időben ájtatosan, és józanon viselni, az idegen koldusokat és csavargó mesterlegényeket pedig először szép szerént, azután pedig korbáccsal is amandálnyi és ki hajtani tartoznak, magok pedig elégségesek nem lévén azonnal kapitány Uramnak jelenésék meg, hogy a hajdukat pro assistentia vehessék, lévén már az eránt kapitány Urnak Instructioja.“¹⁾

1738 május 23-án miután az iskola mellett lévő Torony (Kainrath és Popper kalmárok jelenlegi birtokán) a rabok bebörtönzésére szűknek és célszerűtlennek tapasztaltatott, annyira, hogy több ízben halálra ítélt rabok is innét megszöktek, a tanács biztosabb, alkalmasabb helyre szándékozván a fogházat elhelyezni, ezt a tanáesház udvarának hátsó részében, a harangozó lakása alá tette át, „minthogy pedig Civis Uraiméknak is pro casu in arrestationis bizonyos arrestum házuk nem volt, hogy egy böcsületes ház elkészíttessék, a minthogy már el is kezdődött az épület, azért commitáltatott kamarás Urnak, hogy mennél előbb, és legjobban lehet elkészíteni.“²⁾

September 2-án a belváros főterén levő Boldogasszony szobrát Eisenkölbl soproni kőfaragó által 300 frtéért készíttette a város. A szobron lévő három alak Szent Joachim, Szent Anna, és Szent József.³⁾

1740 december 2-án Kőszeg város gróf Nádasdy Lipót helyett a jezsuiták Rectorának 4000 frtot fizetett.⁴⁾

1741 augusztus 14-én Mária Terézia király megengedte, hogy a házak és földek eladásánál divó áldomásfizetés egy része jótékony célokra, szegények és árvák házainak föllállítására fordíttassék.⁵⁾

1743 február 12-én tartott tanácsülésben közölte a városbíró azon feltételeket, melyek mellett a jezsuiták rectora egy gyógyszer-tárt céloz föllálitani, biztosítván a várost, „hogy mindenkoron friss és jó orvosságokkal fogja a közönséget ellátni, s nem magasabb áron, mint a Bécsi nyomatott Taxa megállapította, fogja azokat eladatni, a szegényeknek és ügyefogyottaknak pedig irgalmasságból, ex simplicibus quidem, sed efficaceibus medicinis ingyen kiszolgáltatni.“ Ezen kedvezés fejében viszont csak azt kívánta: hogy a gyógyszereknek szabad, akadály nélküli eladását nékie, ugy

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Titkos levéltár 9 es. 156 sz.

⁵⁾ U. o. 9 es. 157 sz.

szerzetes utódjainak megengedjék, és minden adótól örökre mentesítsék. A jezsuita főnök ajánlatát feltételeivel együtt a tanács elfogadta.¹⁾

Dierntal Katalin ellen vezetett boszorkányper 1743.

Az egyházi hatalom hajdanában mindazokat, kik a varázslás, ördöngöség, és boszorkányság bűnébe estek, egyházi vezekléssel, vagy a körülményekhez képest egyházi átokkal sújtotta. Később, midőn a boszorkányok ördög imádóknak bélyegeztettek, mint isten tagadók, az egyházi bíróságok által szigorúbban fenytettek meg. A hitujítás korszakában a boszorkányok fölött Némethonban, de egyéb országokban is világi ítélőszékek bíraskodtak. A boszorkánysággal vádoltak sorsa azonban ezáltal legkevésbé sem könnyebbült, mert a bírák hivatásuknak ismerték: hogy a társadalmat a boszorkányoktól megtisztítsák, s ennél fogva a gyanusítottak ellen a legkiméetlenebb eljárást kövessék. Miután az eddig divó fenytő eljárást egészben átalakították, s a „bizonyító rendszer“ fölhagyásával, a döntő ítélet hozatalára a vádolt saját vallomását szükséges kellékül fogadták el, a boszorkányperek száma tetemesen fölszaporodott. Ekkor ugyanis a bíróságok az olasz törvénykezés gyakorlata után indulva a vallomások kicsikarása tekintetéből, a legborzasztóbb vallatási eszköz használatához nyultak, és a kinfaggatást alkalmazták. Idővel szokássá vált: hogy egyszerű földadásra a gyanusítottak ellen vizsgálatot rendeljenek el, mi által a boszorkányság ürügye alatt, a vallási düh, magán boszu, irigység, butaság és babona hit számos ártatlan áldozatot vezetett a vértanúság máglyájára. Legtöbb esetben a gyanusított, vagy vádolt a legcsekélyebb ok miatt letartóztatott, s ha lakása átmotozásánál kenőcsöket, füveket, vagy ehhez hasonló tárgyakat földöztek fel, ezeket mint terhelő bizonyítványokat a per irományaihoz mellékeltek. A boszorkányság bélyegéül a legsajátságosabb és legfonákabb jelek szolgáltak, a vádolt általános rossz hire, testi töredékenysége, ijesztő külseje, gyulladt szemei, gonosz pillantása, tudákossága, gyorsan és ismeretlen uton szerzett vagyona, végre más boszorkánynak ellene tett vallomása. A vádoltnak kihallgatása előtt első sorban rendesen a tanúk kérdeztettek ki, s ha az első kihallgatásnál a szerencsétlen vádolt az ellene emelt büntényeket nem vallotta be, akkor eleve a pokolnak borzadályaival, kinaival rémitgették, aztán pedig a bakó levetköztette

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

és megvizsgálta, ha nincsenek-e nála varázsszerek, vagy testén a boszorkányságot eláruló bélyegek. Ha a bakó esetlegesen testén valamely jelt talált, azonnal abba tüvel szurást tett, s ha a megsebzett pont nem vérzett, vagy az illető fájdalmat nem nyilvánított, ezen jelben határozottan az „ördög bélyegét“ ismerték föl. Nagyobb bebizonyítás meghatározására egyéb próba eszközöket is alkalmaztak, de ezeket a körülményekhez képest módosították és megváltoztatták. Ilyenek valának a „vizpróba“, „sulypróba“ és „könnypróba.“

Az első alkalmazásánál kötelet kötöttek a vádlott derekára, és vízbe dobták, ha elmerült ártatlannak, ellenkező esetben bűnösnek ítélték.

A „sulypróba“ pedig abból állott, hogy a vádolt testi súlyát megmérlegelték, s — ha ezt a rendes női sulynál könnyebbnek találták — vétkesnek ismerték el.

Végre a „könnypróba“-nál az illetőt levetköztették, s miután a kinfagगतó eszközöket nékie megmutatták, a szent Háromságra, és Krisztusnak a keresztfán elöntött könnyeire emlékeztették, s a könnyezésre felszóllították. Könyezés esetében — minthogy közhit szerint a boszorkányok könnyezni és sirni képtelenek valának — a vádlottat ártatlannak nyilatkoztatták ki.

A leghatályosb eszközül a vallomások kicsikarására a kinfagगतot vették foganatba, mert a bíróságok azon meggyőződéstől valának áthatva: hogy isten az ártatlant a kinok elviselésére, melyek alatt a bűnös összeroskad, megerősíti és segíti. A kinfagगतásnak több fokozatai, és különféle nemei valának gyakorlatban: mint a kifeszített testnek való korbácsolása, a hüvelykujjnak rovátkás, vagy tompa hegyű csavarfogókkal összenyomása, a karoknak kötelek általi összeszorítása, a lábaknak nagyobb csavareszközökkel „spanyol esizmá“-val való szorongatása. Ezeken kívül a vádlottat hátra fordított karokkal létrára függesztették, s lábára különféle nehezekeket akasztottak, hogy kifeszített állapotban elviselhetlen fájdalmak által vallomásra kényszerítsék.

Ha a szerencsétlen áldozat a kinfagगतás gyötrelmeit egy órán tul kiállotta, szabadon bocsáttatott. A legtöbb esetben a kinfagगतottak nem csak magok ellen vallottak, hanem borzasztó, leggyakrabban eszmélet nélküli helyzetükben, vagy sorsuk enyhítése, gyengébb büntetés kiszabása reményében más ártatlanokat is a boszorkányság részeseivé jelöltek ki. Ily körülményeket számba véve, nem csodálkozhatunk: hogy a boszorkánypereknek és az elítélt és kivégzett boszorkányoknak száma oly tekintélyes összegre

emelkedett. A legnevesebb országok, dicsőített fejedelmek boszorkány üldözés által fertőztették be magokat, midőn az osztó igazság színe alatt az embertelenségnek, butaságnak, és babonának annyi ártatlan emberéletet vetettek áldozatul.

A boszorkánypereknek virágzó kora a 16-ik század végétől a 17-ik század végéig húzódik ki, ezentúl a boszorkányok üldözésében általános csökkenés tapasztalható, miután e vadság ellenei mindegyre szaporodnak, mindegyre erélyesebben lépnek föl, a közmívelődés terjedelmesb térekre veti uralmát, a természettudomány ápolásával sok rejtély és tünemény megfejtetik, fölvilágosult fejedelmek, emberibb bíróságok a kinfaggatás alkalmazását korlátozzák, s általában szelidebb törvénykezési eljárást vezetnek be.

Némely államokban, Franciaországban és Hollandiában a boszorkányperek korábban szüntettek meg, másokban ellenben, mint Porosz-, Angolhonban, Osztrákbírodalomban a máglyák egész a mult század közepéig lobogtak.

Hazánkban legrégebb törvényeink, ugymint szent István király a boszorkányságot a vegyes törvényszéki vétségek közé sorozta.¹⁾ Szent László király pedig a boszorkányokat a püspökök bírósága alá helyezte, büntetésül rájuk börtönt, vezeklést, tüzes vassali bélyegzést rendelt, ha pedig harmadszor is a boszorkányság vétségében találtattak, világi bíróságok által határozta őket elítéltetni.²⁾

Kálmán királyunknak korát messze tulszárnyaló értelmisége oly törvényt alkotott, mely a boszorkányokat, mint nem létezőket a bíróságok elé vonni, és fölöttök ítélni megtiltotta.³⁾ Daczára ezen fölvilágosult királyi intézkedéseknek, a későbbi kor elfogult, szűk-körü szelleme úgy a babonahit befolyása számos boszorkányperekben és ártatlan véráldozatokban nyilatkozott. Különösen a 17-ik század óta a magyarországi törvényszékek által használatba vett „Praxis Criminalis“ szabályai a boszorkánypereket fölötté megszorították, s — bíróságainkat a barbarismus méltán megérdemelt vádjának tették ki. Még 1728-ban Szegeden hat varázsló és hét boszorkány, 1730-ban Nagy-Károlyban egy, 1745-ben pedig kettő ítéltetett máglyára és égettetett el.

Köszeg levéltárában több boszorkány üldözés, kinfaggatás, és kivégzés írott emlékeivel találkozunk. Az utolsó és legnevezetesebb az 1743-ban bevégzett boszorkányper, melynek lefolyása szomorú

¹⁾ Corpus juris. S. Stephani Dec. Liber. II. Caput 31. 32.

²⁾ U. o. S. Ladislai Dec. Liber I. Caput 34.

³⁾ U. o. Colomanni Dec. Liber I. Caput 57.

világot szolgáltat a mult század culturalis viszonyainak, ugy törvénykezésünk kiskoru gyarló eljárásának megítélésére. Közlöm tehát e törvényszéki gyilkosságot a következő főbb vonásokban:

„1743-ik esztendőnek November hó 22-ik napján, szabad királyi Kőszeg városának Tanács házában Vasmegyében az említett város tanácsa előtt

Fölvétetett bűnvádi pere

Főnczimzett N. Tanácsnak és Fölpörösnek

Dierntal Katalin, Schue János kapás felesége mint boszorkánysággal vádolt ellen.

A N. tanács, mint fölperes részéről Tekintetes Flaismann Antal ügyvéd elegendő jogi kellékekkel ellátva megjelenvén előadja:

Miképpen az fönt említett A. rab nem tudatik minémő gonosz és Istentelen indulattal viseltetvén, mind Isten, mind pedig az világhi Törvényt félre tévén, és ez által rendelt büntetéssel semmit sem gondolván, Boszorkányi tudományával, és bűbajoskodásával Embereknek, és S. V. Marháknak is ártanyi, azokat elveszteni, és ugy magha felebarátit megkárosítani nem irtózott, a mind elsőben is Errős Rosinára, Pallis András itten Keőszöghen lakozó Kalmár feleségéhez csak azon okra való nézve, hogy az kívánt Puttyont az A. Rabnak kölcsön adnyi nem akarta, oly sulyos betegséget, és fájdalmakat bocsájtot, hogy szegény asszony 6 egész óráigh magán kívül lévén, nagy kiáltásait, kinait és tapodásait az jelen valókk iszonyu volt hallanyi és látnyi. És tellyességgel mind addigh maghához sem tért, és meg nem gyógyult, mégh az Rab asszony az Asztal lába környekezésséből három darabotskát, vagy forgácsot az küszöghbül (küszeb) is hasonlóképpen hármot, ugy a söprüből is hármot, ezek mellett az szolgáló leány, és az magha hajából, ugy a kötényének kötőibül egy kis darabot meczvén, ezekkel Errős Rosinát meg nem füstölte.

Másodszor: Edler nevü kapást is azért, hogy midőn 1729. Esztendőben szőlőpásztor lévén az Rab asszonyt az Komlónak meghiltott szedése miatt meghzálogosította volna, boszorkányi mesterseghivel esztül meghfosztotta, ugy hogy alkalmas ideigh eszén kívül lévén mindaddig neküje szenvedni költetett, mégh valamely más tudós pásztor által meg nem gyógyitott.

Harmadszor: Engl Kata ugyan Keőszeghen lakozó Frayberger Pál feleséghe Tehenét ugy meghrontotta, hogy nem csak S. V. rut vizelese miatt megh nem lehetett főinyi (fejni) hanem rövid idő mulva el is költetett nekiye veszni, midőn pedig ezen bűbajos

cselekedet ellen, nevezett Engl Katának szolgáló leánya másoknak tanításával, a vizellő Tehén alá tartott kötenyét a kéménybe föl-akasztotta volna a véghre, hogy mivel aztot okozó boszorkánynak valamit kölesön kényi külletik, az ki légyen megtudhatná, ezen cselekedetere az A. Rab az házhoz megjelenvén, csakhamar oly keserves betegséget bocsátot az szolgáló leányra, hogy utóbbi életéhez semmi reménséghe nem volt, melyből föl sem épült volna, ha csak a Rab aszony hozzája menvén nekiye megh nem ereztet volna, melynek elmenetele után az szolgáló meghjobbult, és az második napon föl is költ, e mellett folyúl irt Frayberger Pál edgyik lovának száját, ugyan azon szolgáló Leány beteghsége idejében ugy becsukta, hogy sem Templom kulcsával se másképp föl nem nyithatták, mely miatt az Lónak el is köllete veszni.

Negyedszer: Raiff Istvánnak is egyik Tehenén Béka képében járván a Tejet egészen elvette, ugy hogy éppen csekély tejét, és azt is vérrel elegyítve atta, és az szolgáló leányra is kemény hideglölést bocsátot.

Ötödször: Az ördöggel való társalkodása, és czimborálása is megh volt, mivel éczakán valamely polka (pulyka) az ablakján bemenvén az asztalán ennyi szokott, mely szükségképpen nem egyébb, hanem az polka képiben az ördögnek kölletett lennyi.

Kivánnya azért a Dno M. és A. Prokátora, hogy az megh-nevezett I. Rab az illetén gonosz, Istentelen, búbajos és boszorkányos cselekedeteiért, ördöggel való társalkodása és zimboralásáért hazánknak Törvénye és Törvényes bevett szokása szerint nevezett szerint juxta Tit. 15-um Part. 1-mae et Articulum 60-mum Praxis Criminalis másoknak is példájára praevio examine Torturae érdemessen megbüntetessék. Az praemittált expositioknak edoctiójára sine praejudicis Jurium Fiscalium producálván az Mgtualis Authentica Inquisitiókat sub Lris A. B. C. D. E. ugy nem különben az I. Rabnak maga saját vallását sub Lra F.

Ezen önkénytes vallomásában a vádlott kimondotta: miszerint 18 éves, r. katolikus, vasárnap és innepnapokon a szent miséket látogatta, a füstölést egy más asszonytól látta, midőn ez nyughatatlan gyermekénél alkalmazta, s miután a vádlott ezt babonaságnak tartotta, mint vétket meg is gyónta; a többi vádpontokra vonatkozó kérdésekre határozottan tagadólag válaszolt. Ennek folytán a tanács minthogy a vádlott első kihallgatásánál az általa véghez vitt füstölést valónak elismerte, ezen cselekedet pedig babonaság volna, hivatkozva az „Prologiales Questiones“ 16-ik czikkére, továbbá Kitthon. 8-ik fejezetének 6-ik czikkére, végre a Praxis Criminalis

35. czikkére, a vádlottat kinfaggatás minden fokozata alá vettetni ítélte.¹⁾

November 28-án tartott tanácsülésben határozott: Miután Schue Katának az egész Tortura adjudikáltatott, aztot pedig ekkorúgh azért, hogy ünnepek és más publikumok intereurálták el nem lehetett kezdeni. A véghe azért a mai nap annak kezdésére, és véghe vitelére exmittáltattak e gremio Senatus Glick Antal, Pürgler József város kapitánya, és Lada Ferencz Uramék, a kik is ma három graduson az delinquens személyel által foghnak esny, holnap regvel 7 órakor continuative a többin által esny, és a Nemes Magistratusnak reportálni, mivel pedig ezen Criminalis processusba pro Parte Magistratus Fiscalis Procurator Flaismann Antal, pro parte vero Reae I. Ifjabbik Meesery István Uramék voltak, in recompensam aliqualem fatigiorum suorum az N. Magistratus determinálta, hogy Flaismann Urnak (mivel több dolga volt) három aranyat, ifjabbik Meesery István uramnak pedig egyet N. város kamarása adgyon, fogh számadásban acceptáltatnyi, s ugyan a végre az assignatio ki is fogh adatnyi.²⁾

Csakugyan még az napon alperes vádlott ellen a kinfaggatás háromféle fokozata eszközésbe vétetett, de miután mit sem vallott másnap november 29-én folytatólag kinpadra vonatván beismerte: miszerint a vádlevélben fölemlített személyeket különféle babona és varázsszerek használása által megkárosította. Továbbá, hogy az ördöggel háromszor összejött, s vele társalkodott, névszerint először a jezsuiták téglá kemenezéjénél, midőn az erdőből fát hozván ott kinyugodott, s az ördög vadász öltözetben hozzája közeledett, kivel beszédbe bocsátkozván, ez haza mentében késérőül szegődött, s a Fodor utcában levő szállásáig követte, itt tőle az ördög ebédet és italt kért, szegénysége miatt azonban a vádlott csak itallal szolgálhatott. Mielőtt az ördög az oda nyújtott italt elfogadta volna azt mondta: hogy ő az ördög s felszólította: hogy adjon nékie véréből, mit a vádlott megtagadván az ördög eltávozott. Ezentul vele egy év mulva Kanicsár kertjének ajtajánál akkor találkozott, midőn a magyar utcában nem rég vásárolt házába hordozóskodott, hol az ördög ismét vadász alakjában jött elébe, s tőle ismét vért kívánt, de ő ezt ujabbán megtagadta, mire az ördög tovább ment. Végre vele harmadszori alkalommal ismét egy év mulva férje házában jött össze. Ekkor az ördög az egész éjjel az istállóban fölhalmozott

1) Városi levéltár levelek gyűjteménye.

2) Városi jegyzőkönyv.

csalitba töltötte, s reggel midőn vádlott a szükséges tüzelő fáért a kertbe indula, az ördög ötet kísértve háromszori kéznyújtásra kérte meg, azon kérdésére, hogy ezt mi okból kívánja az ördög azt válaszolta: hogy más emberek is nyujthatnak egymásnak kezét, mire ő kezét oda nyujtván az ördög eltűnt.

Miután a törvényszék által a felől is megkérdeztetett: hogy az ördögnek jele, vagy bélyege testén hol vagyon? vádolt mit sem akart vallani, azért újabban kinpadra vonatni rendeltetett. Ennek folytán Deczember 2-án kihalgatván, előbb tett vallomását egészben megerősítette, s midőn a „spanyol esizmak“-kali kinzást alkalmazták, az ördöggel való szövetségét, mulatozását, tivornyázását bevallotta, oly hozzáadással: miszerint több asszonyokkal a Fodormalom rétjén lakmározás és mulatság végett ő is megjelent, s itt az ördög magyar öltözetben szinte jelen volt és hegedün játszott, ő pedig előtte tisztelete jeleül térdét meghajtotta, vele tánczolt és két izben bujálkodott.

Ezen töredelmes vallomására a bíróság vádlottat a kinfaggatás többi fokozatai alul fölmentvén, fölötte következő ítéletet hozott:

Ítéltetett:

Miután vádlott A. mint a kinpadon beismerte, mint pedig a bíróság által való újabb kihalgatásánál megerősítette: hogy nem csak a vádlevélben ellene fölhozott bűbajos cselekedeteket követte el, mellyekkel ördögös és boszorkányi mesterség által az embereknek ártalmat okozott, ugy szinte hasonló mesterséggel azokat meggyógyította, — hanem kézfogas mellett az ördöggel szövetséget kötött a végett: hogy vele társaloghassék s ennek folytán jobb lába talpán az ördög jelét, vagy bélyegét elfogadta, s így szövetkezését elfogadván más hasonló ördögös mesterségben megrögzött asszonyokkal éjjeli időben összegyülekezetekeket tartott, ezekben tánczolás, lakmározás és ivás közbe az ördöget istenének imádta, és igazi Teremtőjét és Megváltóját megtagadta, és a mi több két izben az ördöggel, magjának bevévése mellett testileg közösködött, és így magát valóságos boszorkányá avatta föl. Mivel pedig hasonló károkozatra méltó, borzasztó és tilalmas cselekedetek mások elrettentő példájára megboszulandók lennének, a vádlott Alperes, mint a fentemlitett módon megátalkodott boszorkány igazságosan megérdemelt büntetéséül, és másoknak elrettentő példájára halálra ítéltetik, és a hohér által elevenen megégetetni, s — eképpen az élők sorából kitörültetni rendeltetik. Svetics József város bíró (s. k.) Pallosay János belső tanácsos (s. k.) Glick Antal belső rendes tanácsos (s. k.) Par György belső Tanács személy (s. k.) Radiskovics

György belső Tanács személy (s. k.) Pirrehler József belső tanácsos (manu aliena) Lada Ferencz belső Tanács személy (s. k.) Némethy László belső Tanácsos (s. k.) Németh István B. T. személy (s. k.) Fodor Ferencz Formunder (s. k.) Ambrosy Mihály Formunder (s. k.) Iwsich György tanácsos és törvényszéki rendes városi jegyző (s. k.)¹⁾

1743 december 4-én tartott tanácsülésben határozatott: Die 22-a evoluti mensis Novembris kezdett Criminalis Processus continuative folyván 1-ma Decembris véghben menvén, az A. rabnak, maga szája vallásából kijött Istentelen bűbajos boszorkánysága miatt halálra sentenciáztatott, és hogy elevenen hóhér által megégetessék determináltatott. Mivel pedig az A. rab maga Istentelenségét és Istentől lett elpártolását töredelmes keserves siránkozással megháta, és siratta, az ördögnek és minden zimborálásinak lemondván, az N. Magistratus ezen kemény büntetést megkönnyebítette, úgy hogy leghelelőször Hóhér által feje vitédgyék, azután úgy teste elégetessék.

Eljövén azért ma az executionnak napja Bíró uram ő kglme szokás szerint az Rab asszonyt az N. Magistratus eleibe hozatatta, és uyonnan eleibe adta, hogy az meghirt okokra nézve halálra sentenciázva légyen, annak véghben vitelére extra serialiter az Sentenciát németh nyelven nekie uyonnan megmondotta, és úgy a pálczát ketté törvén Lábához haitotta, melyre a Börtön(őr) az vasat róla levevén, Bíró Uram az Hóhért kiáltotta, kiis az Nemes Tanács szobájában bejövén, az Rab kezében adatott, hogy leghelelőszér fejét vegye, és azután testét elégesse, s ilyformában az élők számából kitörültessek. És így meghlevén az resignatió, az N. város kapitánya szokott, és arra rendelt fegyvereskezet levő Emberekkel edgyütt ad Locum Suplicii pro efectuenda Executione kikésérte.²⁾

Midőn a rabasszony az ítélethez képest a hóhérnak átadatott, és kivézetetett, a város bírása némely bizonyító leveleket közölt, melyek szerint a rab némely általa megnevezett, s boszorkányságban vele részesnek állított, de ártatlan asszonyokra vonatkozó valóságát visszavonta.³⁾

S valóban a szerencsétlen nő az ítélet értelmében kivégeztett. Szóhagyomány szerint az elégetés a katona növelde, és benzések kertjei között találtató téren ment véghez.

¹⁾ Városi levéltár irománygyűjteménye.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

Ily embertelen lefolyású perek, ily fonák igazságszolgáltatási eljárások és visszaélések meggátlására Mária Terézia 1756-ik évben a törvényszékeknek meghagyta: miszerint a boszorkány perekben hozott ítéleteket kihirdetés és végrehajtás előtt fölterjesszék. Továbbá 1758-ban szinte elrendelte: hogy minden előforduló eset, mielőtt a bűnvádi eljárás megindítnék, legfőbb helyre bejelentessék. Végre pedig 1768-ban megparancsolta: hogy a vizsgálat is csak a legkétségtelenebb bizonyítékok, és más kapcsolatos büntettek esetében engedhető meg.

Ezen intézkedések folytán a boszorkányperek, a rövidlátóság, a szűkkeblűség eme szomorú bizonyítványai, melyekre a polgárosodás, a tudomány és humanismus jelenkori álláspontjáról csak gyászoló pillantással tekinthetünk, egészen megszűntek. És nem is hihetjük: hogy a természettudományok ápolása, az ujabbnak nevezetes fölfedezései, a közmívelődés folytonos vívmányai mellett lehető legyen, hogy bárki bűbájosság miatt bíróilag befogassék, testi kínok alkalmazásával vallomásra kényszerítenek és elítéltessek, de ha mégis ily eset előfordulna, az ily vadon eljárást a beszámíthatlan bódultság vagy szívtelenség cselekvényei közé soroznók, s mint abnormis kivételt a józan értelem, a jobb indulat körén kívül eső eljárásnak bélyegeznők.

1746 márczius 18-án Radiskovits György mint egyház atya jelentette: hogy T. Faludy Klára asszony T. N. V. Tili Ferencz kapitány házastársa azon 100 frtokat, melyeket T. Radostich Justina asszony néhai Faludy János özvegye az itt való Calvaria hegyén épített kápolnában levő új Oltárnak megföstésére rendelt, nékie nyugta mellett fogytatkozás nélkül letette, ennek folytán nevezett egyház atyának tanácsülésileg meghagyták: hogy a Calvaria hegynek gondviselésére rendelt Paterrel egyet értvén a festővel megalkudgyék, hogy azon új oltár mentül előbb megföstessék, mivel pedig megnevezett rendelkező asszony a Temető kápolnájának építésére is 25 frtokat hagyott, hogy addig is miglen azon kápolnának építését megkezdzenék, haszon nélkül ne heverjen, utasítatott nevezett egyház atya: hogy azon hagyományt is mentül előbb átvevén biztos helyre kamatozás végett elhelyezze.¹⁾

1747 január 4-én gróf Pálffy Miklós eladta kőszegi házat és szőlejét, melyek eddig Krumbachi uradalmához (Austriában) tartoztak, s melyeket öregebb Mecsery István és neje Stettner Anna Mária 4500 frtért vettek meg. A szőlőket utóbb 1747-ik január

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

30-án Mecsery a városnak — azon jog és feltételek mellett, mint a melyekkel megszerezte — átengedte.¹⁾

A Pálffy család ezen elárusított szőlője, mely jelenleg is Grumbachernek neveztetik, most Zanelli Károly ügyvéd birtokában van. 1824-ben egy a Krumbachi várban tartott lakoma alkalmával a vár ura gróf Pálffy Miklós vendégeinek ezen szőlőhegyben termesztett bort adott föl, mely 1517-ik évben, Luther Márton elszakadásának évében szüretett és 307 éven át a nevezett várban emlékezetül őriztetett.²⁾

1749 május 16-án tartott tanácsülésben a városbíró jelentette: „hogy ő kegyelménél lévén tisztelendő P. Kelez Imre Jezus társaságbeli pap és Missionarius azon szándékkal, hogy ő kglme ezen N. Városban, a hol legalkalmasbnak találtnék lenni, egy árvaházat kívánna föllálatni, és azt ugy instruálni és regulálni valamint más városokban és helyeken az Árvaházak instruálva és regulálva vannak, a szükséges költséget pedig, mint a háznak megvételére, mint pedig annak fölépítésére, ugy regulatiójára azon fog iparkodni, hogy Benefactorokat szerezvén, melyek által ezen istenes szándékát végbe vihesse, hogy ez által a szegény árváknak táplálása és istenes fölneveltetése lehessen. És ugyan annak végbe vitelére T. N. V. Lada Ferencz ő kegyelmétől, ezen Város egyik belső tanácsbeli tagjától azon házat a belső városban sub titulo „arany korona“ a melyet in Anno 1748. die 28-ta mensis Junii Gattermann Mátyás kávéfőző az N. Magistratus előtt pleno jure et Titulo maga adóságának a kivel Lada Ferencz Urnak adós volt contentiójára transferálta 1700 frton megvette, a régi árvaház eladásából bejött somma is ide fordítván.“³⁾

Az „arany korona“ vendéglő volt, és a jelenlegi árvaház nyugoti részét képezi, hol a főbemenet van. A korona vendéglő látható kőszeg városát ábrázoló 1736-ban festett olajképen. A régi árvaház, melynek eladásáról főlebb említés történik, a Sziget külvárosban volt.⁴⁾

1750 február 19-én Kőszeg város mint felperes, herczeg Eszterházy Pál Antal mint alperes ellen a várkertbeni bormérés iránt 1744-ben a királyi tábla előtt folyamatban levő perben a felek oly módon egyeztek ki, hogy a külső várkertben gyakorlatban

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Kőszegi jezsuiták évkönyve.

³⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁴⁾ U. o.

volt bormérés örökre megszüntetett, ellenben a herczeg följegositattott, hogy kőszegi várában a szabad bormérést jövőben minden akadály nélkül gyakorolhassa.¹⁾

1751 május 4-én a lövöldöző házhoz 3000 téglá utalványoztatott.²⁾

Május 7-én a temető templom tornyában fölállítandó haranglábhhoz a tanács fűt utalványozott.³⁾

December 7-én a város felső erdejét vadásztíllossá tették.

1752 augusztus 4-én a városbíró jelentette: hogy a plébánia templomba rendelt orgona elkészült.⁴⁾

Augusztus 8-án a svábfalusi kápolnához a tanács 2000 téglát szolgáltatott ki.⁵⁾

1753 január 2-án a helytartó tanács a város kebelében lakozó izraeliták névjegyzékét fölterjesztetnei kívánta, minek folytán a tanács válaszában közölte: hogy semmiféle izraelita sem lakik a város területén, de a város ezeket nem is fogadja be falai közé.⁶⁾

1756 márczius 12-én a tanácsülésben a magyar udvari kamarának egy rendelete hirdettetett ki: „melyszerint Six József Tyrolból való kincsásó abbeli fölterjesztésére, hogy bizonyos esalhatatlan jelekből kitanulta, hogy a város határában a feő várnál (ó ház) a föld alatt nagy kincs légyen, vagy öszveforrasztott ezüstből, vagy pedig arany és ezüst érczből álló — ehhez képest meghagyta, hogy miután részéről Six Józsefnek a kincsásást engedélyezte, a kincs kutatás alkalmával a város nékie segédkezet nyujtson. Ennek folytán Six József a tanács eleé hivatott, s miután a kincs jelezésére szolgáló varázsveszőt előmutatta. a próbaásás eszközlésére a tanács a legközelebbi hétfőt tűzte ki, s egy küldöttséget nevezett ki oly utasítással, hogy ez a városi hajdukat maga mellé vevén, isteni szolgálat után a meghatározott napon a felső várhoz fölmenjenek, s este pedig Six Józseffel visszatérjenek, hogy e szerint se a küldöttség a kincsásótól, se pedig ez a küldöttségtől az ásatás után el ne válhasson.“ Utasítása szerint a küldöttség márczius 23-án a felső várhoz Six Józseffel együtt fölment, hol ez a helyszínén varázsveszéjét kivette, s azonnal két varázsveszővel a kincs kifürkészésére kísérletet tett, de minthogy a kincsnek semmi jelenségét sem

---

¹⁾ Városi titkos levéltár 9. cs. 159. sz.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

tapasztalhatta, más két veszővel ismételte a kísérletet. Ekkor úgy látszott mintha a varázsveszők gyöngén, de csak alig észrevehetőleg meghajoltak volna. Végre a harmadik pár varázsveszőkkel is tett kísérletet, de ezek éppen nem mozdultak, miért is ezeket néhány küldöttségi tagok kezeibe adta, hol szinte mozdulatlan maradtak, csupán a várbeli tisztartó kezében — ki kíváncsiságból csatlakozott a küldöttséghez — emelkedtek a veszők az ég felé. Ezután Six József az ásítás helyét kijelölve, négy munkás az ásást azonnal megkezdte, s a porhanyu földben egész délig folytatta. Pihenés és lakmározás után az ásást délután folytatván, munka közben kősziklára akadtak, melyből egy jó nagy darabot kifeszítettek, melyre Six reá ülve a negyedik pár veszővel újra kísérletet tett, a nélkül hogy azok valamely jelenséget árultak volna el. A munkások által kifeszített sziklából egy darabot — mely a tanácsnak is bemutatott — Six szemügyre véve, azonnal minden kedvét elvesztette, s a küldöttségnek kinyilatkoztatta, hogy e helyen igazi kincs nem található, hanem csak olyan haszontalan kincs, melyet a németek „Faxen“-nak neveznek, s mely a munka fáradságát és költségét meg nem érdemli, ezért ő az ásást saját költségén tovább folytatni nem akarja, ha csak a kamara hajlandó nem lenne a költségek megtérítésére. Jelen eredményről a magyar kamarát a tanács márczius 26-án tudósította.¹⁾

1757 január 14-én Fodor Ferencz plébania templom felügyelőjének jelentése szerint a temetőben levő kápolnának tornya és boltozata kijavított.²⁾

1758 május 12-én tartott tanácsülésben közölte a városbíró: hogy a jezsuiták Rectora Kereskényi Ádám „a kis üdvözítő Jesusunknak a kinek képe most a Pater Jesuita Uraimék templomában lévő privilegiált oltáron áll“ különös oltárt akar csináltatni, a mely oltár a Templomnak szűk volta miatt bent a Templomban el nem tér, hanem a Templomon kívül valamely kevés kápolna formát kell fából építetni, oly formában a mint a privilegiált oltár vagy, melyet néhai Bezerédy Imre Uram kurucz háboruban építtetett, mivel pedig ezen szent szándoknak végbe vitelére elegendő költsége nincsen, Pater Rector uram az N. Magistratust kéri hogy téglakkal segítse. Erre a város 5000 téglát határozott kiadni.³⁾

Deczember 11-én a királyi kamara ismétlőleg sürgette a várost

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

hadi költségek fedezése fejében egy 6000 forintos kölcsön lefizetésére.¹⁾

1759 szeptember 11-én a tanács hivatkozva az 1729-ik évi 22. t. cikkelyre, a szőlőhegyet és felső erdőt tilossá tette, s ezen tilalmat a vármegye közgyűlésén is kieszközölván, erről magának bizonyítványt állíttatott ki.²⁾

1761 augusztus 25-én a jezsuiták szent János tiszteletére templomukban egy kápolnát terveztek építtetni, s a tanácsot megkeresték, hogy a szükséges meszet Lékáról a város lovain elhozzathassák.³⁾

Ezen kápolna a szent Jakab templomának sekrestyéje fölötti oratorium.

Szeptember 20-án ez idétt még mindig gyakorlatban volt, hogy a bitófa fölállítása vagy kijavitása alkalmával a tanács tagjai, úgy a czéhbeli mesteremberek azt egy ütessel érintették.⁴⁾

1762 július 30-án Janacsek Ferencz kalvariai remete foglmodott, hogy Nagy Zsófia asszonyság a Donati kápolnát (vásárgyepen) — melyet még anyja született Lada építtetett — kijavíttatni és új kereszttel ellátni szándékozván, ezen célra a város a szükségelt téglát szolgáltatassa ki.⁵⁾

1763 május 20-án a kalvaria lépesőzet szobrainak a városi fogatokon leendő elhozatala Sopronból elrendeltetett.⁶⁾

1764 június 7-én a város kapitányi buzogány (mely jelenleg a polgármester jelvénye) egy tolvajnál talált és elkobzott ezüst szelence árából készíttetett.⁷⁾

1765 május 15-én a rohonezi utcza kapujánál néhai Svetics József kertje szögleténél lévő Nepomuk szent János kápolnácska fentartására — melyet Palocsay Ferencznek anyja Mesko Éva építtetett — Palocsay Ferencz végrendeletileg 25 Rhenus forintot hagyományozott, úgy szinte a Szigetben lévő ispotálynál építendő kápolnára 500 frtot.⁸⁾

1766 januar 31-én Mikos Károly Csekonicsné majorját megvásárolta és 100 db. arany lefizetése mellett, az „az arany

---

¹⁾ Titkos levéltár. 9. cs. 162. sz.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

angyal"hoz czimzett vendégfogadót állította föl.¹⁾ Csekonics család Kőszegen birtokos volt, háza a belvárosban a plebánia templom keleti részére tekintett s Batyányi Ádám házának szomszédságában volt, most 58. sz. alatti ház.

Ápril 25-én Khern Mihály városi kamarást a tanács utasította, hogy a belső város lánczos kutját három esőví szivattyús kuttá alakíttassa át.²⁾ (A városház terén álló kut.)

Május 16-án Kelez József a város bástyafalából egy részt házához (jelenleg 14. sz. a.) csatolandó 100 db. aranyon megvett.³⁾

Junius 20-án báró Sigraynak a tanács megengedte, hogy a város bástyáján át a lövöldözőháznak árkába csatornát vezethessen.⁴⁾ (A volt Sigray-ház jelenleg 13. sz. a. uri utcában.)

December 16-án a városi tanács beleegyezett, hogy Kelez József a város bástya falán által házához két ablakot türethessen.⁵⁾

1769 ápril 11-én Khern József városi kamarás utasított, hogy a külvárosban lévő tavat (fapiaczon) kijavíttassa, jövő esztendőben pedig a szigetben és fertő kut (fürdőkut) mellett lévőket is kitisztogattassa.⁶⁾

Ápril 11-én a vadászat a felső erdőben löfegyver elvétele és vadászebek agyonlövétése mellett tilalmaztatott.⁷⁾

Julius 7-én vallási csábítások elhárítása tekintetéből a esői protestans lelkésznek kötelességül tették, hogy valahányszor valamely vallási functio teljesítése végett, vagy más ezelből a városba bejön, mindannyiszor magát a városbirónál jelentse, ki azután fölügyeletül egy hajdut adott melléje.⁸⁾

1770 július 11-én a parochialis, ugy temető templom tornyának építését a királyi kamara megengedte.⁹⁾

September 13-án a plebánia templom tornyának vörös rézeli befödétése elhatároztatott.¹⁰⁾

1772 május 2 -án az országos és heti vásárok tartását a helytartó tanács megengedte.¹¹⁾

1) Titkos levéltár. 9. cs. 126. sz.

2) U. o.

3) U. o.

4) U. o.

5) U. o.

6) U. o.

7) U. o.

8) U. o.

9) U. o.

10) U. o.

11) U. o.

Augusztus 14-én Szent Imre hercegnek — mint a plebánia templom védszentjének — napját a tanács megünnepeltetni határozta.¹⁾

1773. Asbóth János nemes-esői protestans lelkésznek a tanács megengedte, hogy egészsége helyreállítása végett két hónapig a városban tartózkodhasson, következő kikötéssel: 1-ször hogy megérkezése után azonnal magát a helybeli plebánosnál és városbírónál jelentse. 2-or hogy mellette városi hajdu lehessen. 3-or hogy ez oldalától egy pillanatra se távolittassék el. 4-szer hogy a nevezett lelkész itt tartózkodása egész ideje alatt a hajdut élelemmel lássa el. 5-ször csak napnyugtáig járhasson a városban, de semmi szín alatt se érintkezhessen hitfelekezete tagjaival. 6-szor minden vallásgyakorlat tartásától eltiltatik, nehogy 7-szer a tanács kényszerítve legyen erős rendszabályok által a nevezett lelkészt a város határából kiutasítani.²⁾

1774 január 11-én helytartó tanácsi intézmény folytán a föloszlott jezsuiták könyvtára összeiratni rendeltetett, az e végre kiküldött Strodler János, midőn a helytartó tanácsi intézményt Say János jezsuita atyával közölte, ez az összeírást ellenezte, mondván: „Nego suppositum: hogy világi Embernek szabad legyen, azon könyveknek csak titulusait is látni, s mivel nekie a fölséges Cameralis Commisarius Urainék azon Bibliothekának gondját és kulcsait átadták legyen, azért annak öszve írását véghez nem vitetheti, s kulcsait ki nem adja, a mignem újabb parancs nem érkezik.“³⁾

December 15-én miután ezen évben a jezsuiták eloszlottak, a székházukban talált butorok, ugy gyógyszerári eszközök s egyébbszerelvények helytartó tanácsi intézmény folytán elárvereztettek.⁴⁾

December 23-án a helytartó tanács meghagyta, hogy az adó arányához képest minden forintra egy verébfej szolgáltatassék be, oly megjegyzéssel azonban, hogy a veréb-, varju- vagy csóka fejek egyenkint 3 krajczárral megválthatók legyenek.⁵⁾

1775 február 10-én Frater Elias Kalvaria hegyi remete folyamodására, a Kalvaria lépcsőzetének és falkörnyezetének fölépítéséhez a tanács 6000 téglát utalványozott.⁶⁾

Február 26-án gróf Niezky Kristóf egy darab földtért a

---

¹⁾ Titkos levéltár. 9. cs. 126. sz.

²⁾ U. o.

³⁾ Városi levéltár irományok gyűjteménye.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ Városi jegyzőkönyv.

város tulajdonából házához (jelenleg Fűgh ház 337. sz. a.) kívánván esatolni. Paar György és Szombathelyi József tanácsosok küldettek ki szemlére.¹⁾

1777. A halászkapunál (82. és 83. sz. alatti házak között) lévő hidnak falai, nehogy a szemét az ott levő kertekbe szórassék, báró Prényi szomszéd háztulajdonosnak kérelmére magasabbra vététt.²⁾

Junius 9-én a rohonezi kapunál délutáni negyedfél órakor tűz támadott és 209 házat hamvasztott el. A belváros fele része, a quártély ház (mostani tábornoki lak), városház, a herezegi vár, Luesont utca, a felső kapun kívüli utcának mindkét sora (Rózsa utca) egész a fa piaczig, nagy mennyiségű vagyon, gróf Zsigray Károlynak 30.000 fitra becsült könyvtára s több emberélet a lángok martaléka lett.³⁾

Március 22-én Czierler Ignác hóhérnak conventiója következő mód szerint állapittatott meg:

1. A város által rendelt házban szabad lakása lészen, melyben a nagyobb igazításokat a város saját költségén, a kisebbeket pedig a nevezett hóhér maga költségén fogja teljesíteni.
2. Készpénzben kap . . . . . 52² frt — kr
3. Évenként a felső erdőben 4 szál fa fog kijelölteni számára, melyeket maga költségén összevágatni és haza hordatni köteles.
4. A Steiner-féle hóhérréten megengedtetik neki a termesztés.
5. A kivégeztetési díj ezen Conventio folytán egy fejért . . . . . 3 frt — kr.
6. Akasztásért . . . . . 4 „ — „
Szolgájának . . . . . 2 „ — „
7. Ha valaki felakasztatik s aztán elégettetik 8 „ — „
Ezért szolgájának . . . . . 2 „ — „
8. Ha valaki elevenen elégettetik . . . . . 10 „ — „
9. Ha valamely személy lefejeztetik s aztán elégettetik, jár neki és szolgájának . . . 9 „ 75 „
10. Valamely öngyilkos kiviteléért . . . . . 2 „ — „
11. Egy árnyékszék tisztogatásért . . . . . — „ 50 „

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

12. Ebek, macskák s hasonló állatok kiviteléért, úgy 1 esztendőn alul való borjuk kihordásáért, ha ennek bőre visszaadatik . . . — frt 25 kr.
13. Két éves borjuért a bőr visszaadásával . . . — „ 50 „
14. Oly marháért, mely vemhes, vagy borjuzott a bőr visszaadásával . . . . . — „ 60 „
15. Ló kiviteléért semmi díj sem jár, mivel bőre nem adatik vissza.
16. Idegenek vagy átutazók nagyobb marhájának kiviteléért, a nélkül hogy a bőr visszaszolgáltatnák . . . . . 2 frt.¹⁾

Október 20-án Strodler János városbíró jelentette, miszerint gróf Niezky Kristóf rendeletére Zomi Lajost, a piaristák rectorát, az eltörlött jezsuiták kollegiumába, templomába és kertjébe hivatalosan beiktatta.²⁾

A kegyesrendiek ugyanazon év november havában Piller Coelestin igazgatása alatt a tanítást a gymnasiumban meg is kezdték.³⁾

Október 31-én Svetics Jakab királyi személynök sürgetésére az uri uteza déli végén kijárás eszközöltetett. November 14-én pedig a város elhatározta, hogy ugyanott a város bástyája áttöréssék és a sánczárkon hid emeltessék.⁴⁾

Ez ideig a mostani uri utezából közvetlen közlekedés a külvárossal nem volt. Csak Svetics Jakab kezdeményezésére — kinek háza az uri utezai 12. sz. a. ház volt — nyitattott meg a közlekedés.

1778 január 9-én Pater Coelestinus kegyesrendi igazgató a tanuló ifjuság számára lapdázó helyet kért kijelölteni. Minek folytán a kívánt ezélra a tanács a vásárgyöpöt tüzte ki, oly megjegyzéssel, hogy a Donáti kápolna mellett lévő hársfák kiméltessenek és épen tartassanak.⁵⁾

Kőszeg városát ábrázoló olajfestményen, mely 1736-ban készült s a mult évben függesztetett föl a tanácsház termében, az említett hársfák láthatók s ekkor tehát már állottak,

Márczius hónapban (nap hiányzik) az árvaház nagyobbitása

¹⁾ Városi levéltár irományok gyűjteménye.

²⁾ Városi jegyzőkönyv.

³⁾ A kegyesrendiek letelepítését illetőleg lásd I. rész 72. lapon.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ U. o.

ezéljából a város bástyafalán 30 ablaknak kivágatása engedélyeztetett.¹⁾ Az árvaház keleti homlokzatán létező ablakok.

Márczius 27-én reggeli nyolczadfél órakor Czetzl János szües mester sziget utcai házában tűz támadott, mely 360 házat, 29 kalmárboltot, 17 pajtát, a tanácsházat, városi majort, plebánia házat, kis iskolát, hajduk házat, vásárbíró házat, a mesterek (tornyosok) házánál lévő tornyot (alsókapu), a szombathelyi és csepregi kapuknál lévő őrházakat s több más magánházat emésztett meg.²⁾

Ápril 2-án a város tanácsházában a tanácsbeliek, úgy az uri osztályból e célra meghívott palinyi Inkey Boldizsár, chernelházi Chernel Sámuel magányzók, Málik Ferencz, Szelestey János kir. tanácsos táblai ülnökök jelenlétében tartott ülésben fölolvastatott a városi főjegyző által fogalmazott és ő Főlségéhez, a helytartó tanácshoz, úgy a m. kir. kamarához a legközelebbi márczius hó 27-én történt iszonyu és szörnyű tűzveszedelemről fölterjesztendő fölrata. „Ezen alkalmatossághal Plébános és Kanonok Uram is meghjelenvén, a Ns. Magistratussal együtt öszvekapcsolt akarattal, szívbeli faidalommal beszélgetvén ebbeli sok és sulyos csapásiról Isten eő szent Főlségének, úgy végeztek, hogy a megbántódott Nagy Isten megengesztelődgyék és mind a tűzbeli veszedelmeket, mint egyéb károkat és csapásokat ezen várostul eltávoztatni méltóztassék, disponálta a N. Magistratus, hogy ennekutánna örök emlékezetre, tizenegy órakor az város templomának tornyában, az legkisebb haranggal délelőtt, nem csak azért, a mint eddig azon üdőtül fogva szokásban volt, hogy 1532-ik Esztendőben, második Solyman Pogány és a Keresztény vért szomjúhozó Török Császár nagy szégyenével ezen Várostul a keresztény, és többnyire a város népétől elveretett, hanem azért is, hogy az illyes veszedelmet ezen Várostul a Nagy Ur Isten ezután eltávoztatni kegyelmesen méltóztassék; az első harangozástul három circ. minutáigh tartó idő alatt megállapodván, azután ismét jel adatassék és kiki ezen harangszóra Szent Florian Martyr tiszteletére 5 Miatyánkot és annyi üdvözetet térdre esvén áhitatosan elmondjon. Azonkívül pedig, hogy nem csak Szent Florian Martyr napján solennis énekes Mise és az belső Városban, az fölső kapunál lévő Statuájánál, Délután 4 órakkor az énekes Litania megtartassék, hanem az Piarcon álló Statuánál az eloszolhatatlan Szent Háromságnak tiszteletére, Szent Háromságh Vasárnap Délután minden esztendőben Solennis

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

és illendő assistentiával, musikával, addigh is, miglen az Isten erre valami ajtatos Fundatort nem rendel, az Városnak költségén megtartassék, ezen ájtatosságokra ezen Városnak népe számosan és aytatossan meghjelenni tartozik.¹⁾

Ápril 11-én a jezsuiták szőlejét Tolnai Ádám megvette.²⁾ Ezen szőlő a Kalchgraben kezdeténél volt, a Seybold-féle erdőnek átel-
lenében.

1780 május 31-én Szili János szombathelyi püspök és Kő-
szeg városa között a nemzeti iskolák tárgyában egyezkedés jött
létre.³⁾

1781-ben a lakosság száma hiteles összeírás szerint 4997
lélekből állott.⁴⁾

December 3-án helytartó tanácsi intézmény folytán megen-
gedtetett, hogy a protestans lelkészek utlevél nélkül utazhassanak.⁵⁾

1781-ben az alsó- vagy ugynevezett koldus-hid építettett.⁶⁾

1782. A város tulajdonából herczeg Eszterházy tisztsége egy
részt a vár árkanál (Kelez kertjének fala mellett uri utezai 14. sz.
a. ház tartozéka) elfoglalván, a város azt ismét visszafoglalta.⁷⁾

1782. Több szőlő- és házbirtokos szőlőiket és házaikat,
csak hogy az adó és katonatartás terhe alul kibujhassanak, elhanya-
golták és elpusztulni engedték. Ennek megakadályoztatására a hely-
tartó tanács meghagyta, hogy az ilyen tulajdonosok házaik fentar-
tására, szőlőik és gyümölcsöseik mivélésére intessenek, ellenkező
esetben, három esztendő lefolyása után, az ily elhanyagolt birtokok
a legtöbbet igérőnek nyilvánosan eladatnak.⁸⁾

1782. A protestans hitközség azon tért, hová később a pro-
testans imaház épült, Ludwigh és Strobel tulajdonosoktól megvette.⁹⁾

1783. A protestansoknak magán vallásgyakorlat engedtetett
meg, a nyilvános isteni tiszteletet továbbá is Nemes-Csóban kény-
szerítették tartani.¹⁰⁾

1785 január 14-én Schay Izrael lakompaki izraelitának, az

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ Titkos levéltár. 16. cs. 168. sz.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

általa üzött titkos kereskedés és házalás miatt portékái elkoboztat-
tak, jövődre pedig hason kereskedéstől szigoruan eltiltatott.¹⁾

1785. II. József császár Kőszeg városában a marhavásárok
tartását megengedte.²⁾

Február 7-én. A jezsuitáknak könyvtára, mely a rend fölsz-
latása után a kőszegi székházban maradt, fölsőbb rendelet folytán
a pozsonyi akademia számára elszállíttatott.³⁾

1786. A városi jegyzőkönyv fölsőbb rendelet folytán német
nyelven vezetettet.⁴⁾

1786. A vadászat gyakorlása iránt hozott rendelet kihirdettetett.⁵⁾

September 7-én a viharok alkalmával szokásban volt haran-
gozás helytartó tanácsi rendelet által beszüntetett s ennek szükség-
telenségéről a nép fölvilágosíttatni parancsolatott.⁶⁾

1789. A városi levéltár fölsőbb rendelet folytán regisztráltatni
határoztatott.⁷⁾

1789. A plebánia templom nagy harangja újra öntetvén, föl-
vonására a szombathelyi püspöktől kötelek kölcsönöztek.⁸⁾

1792 november 16-án Lendvay Márton kir. kamarai allevel-
tárnok hiteles átiratban kiadta I. Lajos királynak „Datum Visseg-
rad in festo beatae Agathae virginis, és Martyris A-o dni 1348“
kelt okmányát, melyben Hypolit kőszegi plebános, ugy István nevű
városbíró kérésére, hitelesen átirja atyjának I. Károlynak „Datum
per manus Magistri Endreae Praepositi Ecclesiae Albensis, et Aulae
nostrae Vice Cancellarii dilecti, et fidelis nostri Anno dnicae incar-
nationis 1328. Tertio nonas Juny“ kelt szabadalom levelét, melyben
mindazon jogok és szabadalmak, melyekkel Heinrik bán és ennek
fia János nádor a várost fölépitették és alapították, megerősítetnek.
Ezen szabadalmak foglaltattak Miklós levelében, ki Gergelynek fia
volt és János nádornak unokája, a szabadalmak ugyanazok, melye-
ket a Garák is megerősítettek 1407-ben, s melyben a többek között
ezen kifejezés jön elő: „ab omni dono, seu censu statuto, qui vul-
gariter Ruga vocatur.“⁹⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ Titkos levéltár. 10. cs. 170. sz.

³⁾ Városi levéltár irományok gyűjteménye.

⁴⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ Városi titkos levéltár. 10. cs. 117. sz.

1798 november 9-én hirdettetett ki a helytartó tanácsnak rendelete, mely szerint az ugynevezett „Lese-Cabinet“-ek fölterjesztése meghagyatott, úgy a szépirodalmi hírlapoknak kávéházakban vagy más nyilvános helyeken való olvasása eltiltatott.¹⁾

1798-ban állittatott föl a városi rajztanoda.²⁾

1799 május 24-én helytartó tanácsi rendelet folytán a könyvkötőknek a könyvek kikölcsönzése megtiltatott.³⁾

Julius 19-én a lövöldözőház mellett lévő földtér kiméretésére Szombathelyi tanácsos kiküldetvén, a fölmért tér 980 □ölnek találattott, s ennek ölet 10 krral számítva, a lövöldöző egylet megvásárolta.⁴⁾

1800. október 3-án Kovaacsics Ignác plebános kérelmére Lada Anna kisasszony házát a város 4000 frton plebánia háznak megvette.⁵⁾

1801. A régi plebánia ház (60. sz. a.) ujabban árvereztetett.⁶⁾

September 1-én a község panaszt emelt az iránt, hogy a hazai törvények ellenére az izraeliták a városban elszaporodnak és birtokokat szereznek, ennek folytán határozatba ment:

1. Hogy izraelita a városban házat és földbirtokot nem vehet.

2. A mennyiben 1791-ik évtől fogva az izraeliták házat vagy belsőséget szereztek volna, az iránt „in capacitate possesoru“ érdemében keresztény lakosnak a törvényes rend szerint szabott panasza és actiója fenmarad.

3. Az ujjonnan eladott és Schey izraelita által árverés utján megvásárlott Simon János-féle háznak árvereztetése, azon okból, mert Schey izraelita a maga neve alatt egy Lackenbachi zsidónak részére vásárolta, azonkívül is csak egy árverező volt, egészen megsemmisítettett.⁷⁾

1801. A régi lövöldöző ház eladatott.⁸⁾ Ez a város bástyáján volt az öreg Zwingernél.

1802 márczius 29-én az előbbeni plebánia ház Pum Józsefnek 2500 frton elárusittatott.⁹⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

Deczember 12-én Stettner Mihály és Reinisch Ignác kiküldettek Keltz Károly csődtömegéhez tartozó háznak eladására. Miután ezt becsáron el nem adhatták, oda utasítottak, hogy az árverést 10.650 frton kezdjék meg. Időközben gróf Festetics Imre 13.000 frtot ajánlott, s a ház néki tulajdoni joggal átengedtetett.¹⁾ E ház az uri utcza 14. sz. alatti ház

1805 május 3-án a lövöldöző társaság folyamodott, hogy magát egyenruhával elláthassa. Ez ügyben a tanács a helytartó tanácsához fölterjesztést tett, melyben megemlítette, hogy az egyenruhás polgárság Mária Terézia királyné idejében állított föl, s egyedül az idők viszontagságai miatt szűnt meg, továbbá hogy jelenleg már 50 tagot számlál. Jelen kérelemre az engedély 1805. augusztus 19-én megérkezett.²⁾

September 20-án Oppenrieder János orvosi bizonyítvány nyomán a lövöldöző társaság igazgatóságától fölmentetett, helyébe Windpassinger Erneszt tanácsbeli választatott.³⁾

Augusztus 1-én a szőlők ültetésénél a vegyes szőlőfajoknak ültetése megtiltatott.⁴⁾

1806 február 4-én a temető templom sirboltjának kiürítése és tisztogatása elrendeltetett.⁵⁾

1806. Ott nevét viselő lovas ezred stabja Lékáról Kőszegre helyeztetett.⁶⁾

Május 6-án a város piacán álló pelengér az alsó gyepre Fellner raktára eleibe tétetett.⁷⁾

A harminczas években a pelengér a mostani kereszt vendéglő átellenében az ujonnan épült honvéd laktanya déli oldalánál állott.

1807 február 7-én Donaszy József házában kávéház nyitása engedtetett meg.⁸⁾ Jelenlegi Lehner kávéház a piacon.

1807. Az alsó téglakemenczénél lőportorony építettett.⁹⁾

1808 ápril 24-én a városi tisztújítást gróf Batthyányi Miklós, mint kiküldött kir. biztos vezette.¹⁰⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

Augusztus 26-án a felállítandó nemzeti muzeum javára a város 642 frt 30 kr. adományozással járult.¹⁾

A francia megszállás 1809 május 30-án.

Az 1809-ik francia háboru mindegyre aggasztóbb jelekkel, mindegyre veszélyesb következményekkel fenyegette az osztrák birodalomnak hatalmi állását. Mig Károly főherceg az eckmühli és regensburgi szerencsétlen harcok után megkuszált hadával Csehországon keresztül Bécs védelmére sietett, addig Napoleon őt megelőzve, rövidebb vonalon győztes hadoszlopaival a főváros alá érkezett, mely csekély ellentállás után kapuit a francziáknak megnyitotta. Ezen csapásra János főherceg hadseregével Olaszországból kiindult, s az utját álló Beauharnais Eugen alkirályt néhány kedvező csata után az Etsch folyamig szorította, de ez összeszedvén erejét, május elején a főherceget Piavenál megverte. E vereség folytán a főherceg Chasteller cs. tábornok hadát, Gyulay bánt horvátországi táborával magához rendelte. Gyulay utközben a francziáktól vereséget szenvedvén, János főherceg őtet, hogy Marmont előrenyomulását és Eugen alkirálylyali egyesülését megakadályozza, Horvátországban marasztotta. A mint Gyulaynak nem sikerült meggátolni Marmont csatlakozását az alkirálylyal, úgy János főherceg sem volt képes megakadályozni Eugennek Napoleon főseregével való egyesülését, sőt a főherceg érzékeny veszteséggel Körmendig kényszerült visszavonulni. Napoleon Bécs elfoglalása után, itt kevés ideig késedelmezve, schönbrunni főhadiszállásáról a duna balpartjára az osztrák had megtámadására által ment. Miután Károly főherceg hadi terve szerint Pozsony és Győr megtartására fekteté a fősulyt, hol János főherceg seregével szándékozott egyesülni, a francziák dunáni átmenetének ellent nem állott. Napoleon ennek folytán május 21-én a császári főhaddal Aspernnál megütközött. A közben mig e makacs ütközet öldöklő napjai lefolytak, Eugen alkirályt Napoleon Magyarország nyugot határszéli megyéibe parancsolta azon reményben, hogy kiáltványai által a magyarokat ügyéhez csábíthatja. Eugén Mura-Bruckból Németujhelyen át hadtestével a Lajthánál május hó vége felé hazánk határait csakugyan minden akadály nélkül átlépven, előőrsei Sopronig hatoltak. A francziák közeledésének hírére Kőszegen azonnal egy állandó bizottmány alakíttatott, oly feladattal, hogy magát Sopron- és

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

Vasmegyék hatóságaival érintkezésbe tévén, a bekövetkezendő eseményekhez képest a szükségelt intézkedéseket eszközölje.

A mint Eugen előhada Magyarország területére lépett, Sopron megye alispánja késedelem nélkül tudósította a várost a francia seregek előnyomulásáról. Május 29-én pedig gyorsfutár által hírül adta, hogy e napon délután 1 órakor Sopronba 600 lovas és gyalog francia csapat vonult be, parancsnokának azon nyilatkozatával, hogy csupán átmenni szándékoznak a városon, annélkül hogy hosszabb ideig itt vesztegleni akarnának. E tudósítást nyomban egy újabb tudósítás kísérte, mely szerint ugyan május 29-én esti 11 órakor 3000 gyalog és 1000 lovas szállott meg Sopronba, 2000 gyalog és 1000 lovas főből álló hadosztály pedig Kópháza és Harka helységekbe érkezett. Miután József főherczeg és nádor által kiadott titkos utasítások Kőszeg hatósága előtt ismeretlenek valának, az itteni bizottmány saját alkalmazása végett Sopron- és Vas megye alispánjait megkereste, hogy azon esetben, ha az ellenség a vármegye és város határain áttörne, minő rendszabályok lennének foganatosítandók. Erre azonban a fölkért alispánoktól határozott választ nem nyerhetvén, a fenyegető veszedelemmel szemben kétség és aggályal tekintett a megrémült város a történendők elébe. Kinos helyzetéből azonban már a következő nap kiemelte. Május 20-án déli 12 óra tájban 60 lovas, kevés idő múlva pedig 50 gyalog s 150 lovas kivont karddal a város felé közeledett. Fölsőbb utasítás hiányában a tanács azonnal egy küldöttséget indított a soproni ut hidjához a czélból, hogy a bevonuló francziákat üdvözölje s minden erőszakoskodások és károk elmellőzése végett azoknak elszállásoltatását és élelmezését egész készséggel följánlja. Minek megtörténte után az ellenséges csapat a szükségesekkel ellátatván, minden zsarolástól megkímélte a lakosságot. Este felé a francia parancsnok a király és kormánya ellen lázadásra ingerlő kiáltványokat küldött a tanácsnak oly meghagyással, hogy ezeket haladéktalanul a templom és tanácsház kapuira fölfüggesztesse. Miután a tanács különféle ürügy alatt késedelmezett e parancsot végrehajtani, a francia lovas ezredes esti 11 órakor a tanácsházba ment s kemény fenyegetések kíséretében megparancsolta, hogy a kiáltványok másnap reggelig okvetetlenül a közönség tudomására juttassanak, ha csak a város a legközelebb megérkező tábornok haragját és szigoru megfenyítését magára vonni nem akarja. Mint-hogy a parancsnak ellentállani lehetlén volt, a boszu következményeit elhárítandó, a tanács éjji két óra tájban a kiáltványok egyes példányait a tanácsház és templomok kapuira fölragasztatta. Napoleon

kecsegtető ígéretei azonban semmi nagyobb látható hatást sem idéztek elő a városi lakosságnál, mert ha bár voltak is egyesek kik a közigazgatás elveit roszzallották s a kormány intézkedéseit alkotmányba ütközőknek, sérelmeseknek ismerték el, mégis a lakosság nevezetes része a francziák iránt idegenkedéssel viseltetett s a királyhozi hűségében tántorithatlan maradt. Május 31-én nagyobb francia csapatok érkeztek a városba s másnap, június 1-én az urnapi körmenetben ünnepélyes kivonulással résztvettek. Beauharnais Eugen június 7-én összes tábornokától követve, maga is beszállott Kőszegre és Festetics Imre gróf házába helyeztetett el.¹⁾ Bevonulása napján Svetics javaslatára, minthogy az alkirály következő nap Szombathelyre vala indulandó, a város részéről Stankovits József bíró, Fügh János tanácsnok és Reinisch Ignác főjegyző üdvözlétére küldettek, egyuttal a várost pártfogásába ajánlandók. E nap esti óráiban a francia had élelmezési tábornoka s a tanács között három napra szükségelt élelem kiszolgáltatása iránt megálapodás és egyezkedés létesült, mely a következő napon írásba foglaltatott. Miután Eugen a várost elhagyta s hadtestének egy része János főherczegnek hátráló seregével Karakónál harcba keveredett, maga az alkirály kisebb csatározások után Győrig nyomult előre, hol a József főherczeg nádor vezérlete alatt levő felkelt nemes hadal úgy János főherczeg lehangolt seregével június 14-én megütközött. A szerencsétlen bár, de méltatlanul rágalmazott ütközet után számos sebesült francia és osztrák szállittatott át Kőszegen Sopronba, kinek ellátása nem csekély költséget rótt a városra.

Mialatt a hadviselő felek fokozott erőfeszítéssel készülének a közelgő wagrami ütközetre, Kőszeg megkimélve maradt minden nagyobb átvonulásoktól s csak kisebb csapatok érintették időközben határát. Június 29-én déli 11 órakor Chasteller császári tábornok parancsolatjából Garnika insurrectionalis ezredes mintegy 600 főből álló fölkelte nemeséget vezetett át a városon, kik a szomszéd Sopron megyébe kém szemlére indultak, de még azon nap éjjén ismét vissza tértek, s rövid időzés után a vidékről elvonultak. Következő nap Borostyánkő tájáról déli órákban 18 főből álló Hohenlohe ezredbeli őrség jött a városba, mely a belváros felső kapujánál a francziák őrszemeivel találkozott, összeütközött s ezeket visszavonulásra kényszerítette. A cs. őrség, minthogy hirre terjedt, hogy 500

¹⁾ Beauharnais az uri utcza 14. szám alatti háznak keleti szőlső, a 13. számú ház oldalára dőlő szobájában volt elszállásolva, mint ezt Festetics Imre szóbeli közléséből értettem, kit nevezetes vendége egy arany burnót szelenczével tisztelt meg, mely jelenleg is a család birtokában őriztetik.

francia közeledik, a várost azonnal elhagyta. S csakugyan július 1-én reggel 20 francia a városba berobogott, de reggeli elköltése után ismét eltávozott. Kevés napok múlva Hohenlohe lovas ezrednek egy osztályával Feigl őrnagy Vasmegyébe érkezett, ki Chasteller cs. tábornok parancsa folytán a gabonának és egyébnemű élelmi szereknek Sopron felé leendő kiszállítását érzékeny büntetés terhe alatt megtiltotta.

Július 14-én déli 11 órakor egy csapat francia mutatkozott a Sopronba vezető utvonalon, ezeknek bejövetelét megakadályozandó 30 Hohenlohe ezredbeli katona vonult ki ellenük, de a francziák által vissza veretvén, egy fogoly veszteséggel a városból kimentek s nyomukba a francia bejött; ételben, italban, szüleségben zsarolásokat követtek el.

A wagrami ütközet után bekövetkezett fegyverszünet ideje alatt augusztus 3-án 550 francia had tisztikarával együtt szállotta meg Kőszegét, kiket a város október 22-ig jelentékeny költséggel élelmezett. Ezek elvonulása után október hó 31-én, nem különben november hó első három napjaiban naponként 3000 francia jött a városba, kik úgy látszik némi rendetlenségeket, vagy bántalmazásokat követtek el, minthogy a tanács biztonsága tekintetéből a főtisztviség jónak találta öröket állítani a városházához.

Végre az október 4-én Bécsben kötött békeszerződés folytán a háboruszkodások beszüntetvén, a birodalom francia hadseregektől kiűritetett. Kőszegét a francziák az itt ápolt 2000 beteggel november 20-án hagyták el.

A francia megszállás fölötté igénybe vette a város pénzerejét és polgárainak áldozatkészségét. Mert eltekintve a megszállás ideje alatt egyeseknek okozott zsarolásoktól, károsításoktól, csupán a város által a francziák élelmezésére fölvett kölcsön 124.781 frt 42 kr. összegre rugott. Augusztus 4-től egész november 20-ig 60.936 kenyér, 55.658 itcze bor, 54.367 font hus szolgáltatott ki az ellenségnek természetben.

Főlső parancs következtében a béke helyreálltának megünneplése végett fényes szertartással „Te deum“ tartatott, melynek diszét a helyben tanyázó Longizan gyalog ezred összes tisztikárának megjelenésével emelte.¹⁾

1811 augusztus 11-én Ferencz király Kőszeg város részére szabadalom levelet adott ki, melyszerint Advent után harmadik hétfőn, még egy országos vásárnak tartását engedélyezte.²⁾

¹⁾ Rainisch Ignác főjegyző jegyzetei. Városi jegyzőkönyv. Városi levéltár irományok gyűjteménye.

²⁾ Városi titkos levéltár, 10. csomag, 177. szám.

1813 szeptember 24-én a m. k. helytartó tanács elrendelte, hogy a jövendőben megválasztott városbíró vagy polgármester (hitkülönbség nélkül) nem a templomban, hanem a tanácsházban hiteztessék meg.¹⁾

Október 29-én Gerhauser Samuel az egyenruhás polgárságnak őrnagya jelentette, hogy a polgárság szerveztetésével elkészült s ennél fogva a zászló ünnepélyes fölszenteltetésére október 30-a tűzetett ki.²⁾

1814. Ezen, ugy a lefolyt évben a gyakori felhőszakadások folytán bekövetkezett áradások által a város sok kárt szenvedett ³⁾

Szeptember 14-én József főherczeg nádor parancsára a háborus idők miatt a városi polgárság fölfegyverkeztetett.⁴⁾

1815. Paitner Mihály győrkerületi tanfőigazgatónak József nádorhoz intézett fölterjesztésére a községi gymnasium vezetésével a panonhalmi sz. Benedek rendiek bizattak meg. Helytartó tanácsi intézmény folytán az említett kerületi főigazgató november hó 6-án Imre Elek első igazgatót 6 tanártársával a gymnasiumba ünnepélyesen bevezette oly kötelezettséggel, hogy az első osztály tanítását, melyet ekkoráig világi tanító látott el, s most a gymnasiumhoz csatoltak, magokra vállalják.⁵⁾

1816 február 19-én az öreg bástya toronyt vagyis Zwingert (uri uteza végén) színházzá tervezték alakítani.⁶⁾

Julius 12-én a kerületi táblának máshová leendő elhelyeztetésének hírére, Ferencz királyhoz a táblának továbbá is Kőszegen való meghagyatása végett a tanács föliratot terjesztett föl.⁷⁾

1818 ápril 3-án a belváros köre jegenye fákkal beültetett⁸⁾ (ezen fáknak egy része a város körén most is tenyészik).

Julius 2-án Ferencz király dalmátiai útjából vissza térvén, Kőszeget érintette s a „fehér ló“ szállodában éjjelezett. Radeczky ekkor mint tábornok a fejedelem kíséretében volt.⁹⁾

1821. A jelenlegi bálház tő szomszédságában levő bástya torony alatt gyalogolók számára kijárás csináltatott.¹⁰⁾

Junius 15-én miután a kerületi tábla elhelyeztetésének hire

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ Kőszegi gymnasium története. Holler Engelbert.

⁶⁾ Városi jegyzőkönyv.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

ismét fölmerült, a község folyamodására a tanács Gerhauser Samuel s Fügh Zsigmond tanácsosokat a tábla meghagyása végett Ferencz királyhoz menesztette.¹⁾

1822 január 18, 19 és 20-ik napjaiban szánt szándékos gyujtogatás következtében több ház leégett.²⁾

Május 24-én Sennyei báró háza előtt (584. sz. a.) levő tavacska betöltetni és oda egy csöves kut határoztatott csináltatni.³⁾

1825 ápril 21-én a kerületi tábla hivatalos helyisége számára a város Nagy Ferencz házát (64. szám a.) 14,000 váltó forinton megvásárolta.⁴⁾

Május 26-án a felső kapunak hidja alatt találtató kamrákat s pinezét Parczer Antalnak használatul a város oly feltétel mellett engedte át, hogy a torony kapuján és hidján átvezető utat kiköveztesse s a kövezetet mindenkor saját költségén jó karban tartozzék tartani; házának eladása esetében pedig ezen kötelezettség a ház tulajdonosát illesse.⁵⁾

1826. A belváros házai, ugy a kerületi táblának tagjai által lakott házak, katona szállásolástól mentek voltak.⁶⁾

1827. Mayer Terézia azon okból, mert a Begoni-féle ház kapujára gunyiratot ragasztott, büntetésül egy órára a pellengérre állítatott.⁷⁾

1828 junius 17-én gulácsi Farkas Antal kerületi táblai ülnök mint királyi biztos vezetése mellett megejtett tiszujítási jegyzőkönyvbe azon tétel is bele jött, hogy a városhírói hivatalt csak katolikus viselheti és ennél fogva ezen állomásra csak ilyen jelölhető ki jövődöben. Ez ellen Fügh Zsigmond azon ellenvetést emelte, hogy miután ezen rendelkezés által a katolikusoknak kizáró jog adatnék, a törvény ugy a királyi parancsolat a megválasztandó városhíró vallására nézvest semmiféle különböztetést sem tesz, ezen pont ellen tiltakozott és óvását jegyzőkönyvbe vétette.⁸⁾

1829 december 9-én a városi levéltár czélszerűbb elhelyezése végett tervezet dolgoztatott ki és a magyar királyi kamarának fölterjesztett.⁹⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

1830 szeptember 3-án a bálháznál lévő bástya torony kényelmesb közlekedés czéljából lerontatni határozatott.¹⁾

December 3-án Chernel György vadászat bérlőnek a felső erdei vadászlakot a magyar királyi kamara átépíttetni s megnagyobbitani engedélyezte.²⁾

1831. A magyar királyi helytartó tanács megküldötte a városnak a cholera járványban elhunytaknak kimutatását, mely szerint Magyarországon e ragálynak 151.734 ember esett áldozatul.³⁾

Október 14-én a magyar királyi helytartó tanács értesítette a várost, miszerint a cholera megszűnése folytán az egészség ügyben kinevezett királyi biztosok működése szükségtelené vált, s ennél fogva a város részére kinevezett királyi biztosnak Bezeredy Györgynek hivatala is beszüntetik. Egyébiránt a városi tanácsnak meghagyta, hogy minden ez érdemben kiadott rendszabályokat a körülményekhez képest továbbá is végrehajtsa. Erre a tanács tudósította a helytartó tanácsot, hogy a város ezen nyavalától mindekkoráig ment maradt.⁴⁾

1832 február 17-én a lövöldöző ház 8000 frton a város által megvásároltatott és kórházzá alakítatott át.⁵⁾

Augusztus 24-én a halotti kamarának fölépítése a temetőben — miután a cholera járvány a városban kitört — elhatározatott s a költségeknek jegyzéke a magyar királyi kamarának fölküldetett.⁶⁾

1832 október 5-én a kórház tornyának építése foganasításba vétetett.⁷⁾

1834. A város jégeső, áradások és mostoha termés által sok kárt szenvedett.⁸⁾

1835. A halász, úgy a felső kapunak leromboltatása s ebből nyert anyagnak árvereztetése elhatározatott.⁹⁾

Julius 14-én tartott városi tisztujítás vezetésére mint királyi biztos taeszkándi Csergheő Ferencz táblai ülnök, midőn a városi kapitányi hivatalra Graff Károly evangélikus tanácsost kijelölte, a választó község katolikus tagjai azon okból, hogy még ekkoráig

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

protestans ezen hivatalra nem volt kijelölve, óvásukat nyilatkoztatták ki. Ez ellenében az evangélikus választók hivatkozva a törvényre úgy a királyi parancsolatnak szavaira, végre az ellenkező gyakorlatot bizonyító régibb városi jegyzőkönyvekre, a katolikusok tiltakozását visszautasítani kérelmezték. Ennek folytán az elnökösködő királyi biztos kijelentette, hogy a kijelölésnél valláskülönbőségre tekintettel nem lehet, s a kifejezett óvásnak helyt nem adhat.

A városbírói állomás betöltésénél a kir. biztos szinte Graff Károly evangélikust jelölte ki, ki azonban Fűgh Zsigmond hitsorsosa s öregebb tanácsostársa iránti tekintetből a kijelöltetést nem fogadta el, minek következtében helyette Fűgh jelöltetett ki városbíróul. A. katolikus választók ismétlődően a régi gyakorlatot hangoztatván, a kir. biztos eljárása ellen tiltakoztak s a többek között egyik akadályozó okul azt hozták föl, hogy a plebánia templom nagy harangját, a mint régi időktől fogva szokásban volt, evangélikus birónak meghuzni nem lehet. Az evangélikus választók minden ellenvetések daczára Fűgh kijelöltetését szorgalmazták, ellenben a katolikusok kinyilatkoztatták, hogy a szavazáshoz járulni nem fognak. Ennél fogva a királyi biztos a bírói választást elhalasztotta és mindaddig míg e vitás ügy érdemében felsőbb helyről utasítás nem érkezend, Schildhauer János helyettes bíró-t továbbra is bírónak helyettesítette.¹⁾

1836. Reichard Károly könyvnyomdát állított.²⁾

1837 február 3-án az építendő nemzeti tanoda terve a tanács által helyben hagyatott és özvegy Andaházy Boldizsárné házának e célra leendő megvásárlására Graff Károly tanácsos és Stuna János népszószóló kiküldettek. A megvásárlott ház október 11-én a városnak tulajdoni joggal átadatott.³⁾

Május 12-én állandó színház építésére részvényes egylet alakult s az építkezés tervezetének kidolgozására és annak idejében leendő végrehajtására a tanács részéről Graff Károly és Ertl János tanácsosok küldettek ki.⁴⁾

September 15-én a soproni út mellett a városi téglakemenczénél álló bitófa leromboltatott és anyaga 3 frton Palocsay Jánosnak elárusítatott.⁵⁾

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

1838 július 5-én az egyenruhás polgárok elavult zászlója helyett egy új lobogó csináltatott.¹⁾

Augusztus 10-én három évi határidő alatt a szalma födelű házaknak, cserép zsindelylyel való fedezése megparancsoltatott.²⁾

1840. Zene egyesület alakult, úgy a nemzeti tanodának építése megkezdetett. Továbbá a kéthelyi erdőn át, könnyebb közlekedés tekintetéből Sopronmegye részéről, átmetszéssel egy új szekér út terveztetett és munkálatba vétetett. Minthogy a földön átszivárgó vizerek számos nehézséget okoztak, sok munka és költség után a vállalat abban hagyatott.³⁾

1841 május 13-án Deckelmann Jakab és Schöck Márton kapások a felső erdei ördögasztalánál (Teufelstisch) egy szirt üregben egymás mellé helyezve 44 darab barbárkori bronz sarlót leltek. Ezekből egy példány a városi levéltárba helyeztetett el, másik a nemzeti múzeumnak küldetett, a többiek pedig a városi tisztviselők és képviselők közt elosztattak.⁴⁾

November és december havában Hevesi Szabó Imre színigazgató társaságával magyar színi előadásokat adott. Ezt megelőzőleg október 20-án Abday Sándor igazgató is folyamodott, de az előadási engedélyt az előbbi nyerte meg.⁵⁾

December 3-án a városi raktár előtt (mostani honvédlaktanyának déli sarkánál) álló pellengér lerontatott.⁶⁾

December 21-én a magyar királyi helytartó tanács megegyezte, hogy a város magyar köriratu pecsétet használhasson, melyet a következő 1842 július 1-én a tanács használatban vett.⁷⁾

1842 márczius 18-án az alsó kaputól balra eső belvárosi mézsárszékek beszüntettek és lakhelyiségekké alakítottak át.⁸⁾

Október 1-én a templomok alatt létező sirboltoknak ajtai a helytartó tanácsai intézmény folytán befalaztattak.⁹⁾ Köszén ásásra részvény társulat alakult.¹⁰⁾

1843 márczius 31-én az evangélikus hitközség által építendő

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

anodához és lelkész lakhoz szükségelt anyagok a katolikus és az evangélikus hitfelekezetek között 1801 november 12-én létre jött közösönös egyezés alapján a városi hatóság által kiszolgáltattak.¹⁾

Ápril 24-én Noszlopy Ignác soproni váltótörvényszéki elnök vezetése mellett megejtett tisztujítás alkalmával, királyi engedély folytán a polgármesteri hivatal életbe léptetett s ezen hivatalra Fügh Zsigmond ügyvéd választatott meg.²⁾ Kisdedovodának föllállítása tervezetett.³⁾

1844 márczius 29-én a magyar és kovács utcák közötti tér sétányá alakítatott és platán fákkal beültetett.⁴⁾

Ápril 19-én V. Ferdinánd király olajfestményü arczképe ünnepelesen a városház termében fölfüggesztetett. Ezen alkalommal önkéntes adakozásra aláírási ívek köröztettek s a bejövendő összeg vasárnapi tanoda föllállítására határoztatott fordítatni.⁵⁾

Május 24-én Győri János városi plebános a városnak szaporodó népességét tartván szem előtt, a plebániaegyház megnagyobbitását, vagy esetlegesen egy új egyháznak építését indítványozta a közgyűlésben; mely alkalommal a katolikus lakosok az indítvány támogatására szinte ez ügyben kérelmet nyújtottak be.⁶⁾

Augusztus 12-én a takarékpénztári egyesület alapszabályait a magyar királyi helytartó tanácshoz leendő fölterjesztés s megerősítés végett a városi tanácsnak beadta.⁷⁾

Október 28-án Ertl János városbíró egy posztógyárnak föllállítását indítványozta, mely a tanács, úgy a választó község meleg partolásában részesült, s az említett indítványozót felkérték, hogy a vállalatot a közönség pártfogásába ajánlja, nem különben e czél kivitelére megkívántató intézkedéseket eszközölje.⁸⁾

1845. Az építendő posztógyárhoz megajánlott köveket és téglákat a tanács kiszolgáltatta.⁹⁾

Február 28-án Stettner Antal, Slamatinger András tanácsnokoknak, Pados János másod szószólónak az 1843 június 30-án hozott tanácsi határozat nyomán a városi levéltár rendezése és lajstromozása meghagyatott.¹⁰⁾

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ U. o.

⁷⁾ U. o.

⁸⁾ U. o.

⁹⁾ U. o.

¹⁰⁾ U. o.

November 21-én minthogy a vaspálya Kőszegnek terveztetett vezetetni, Rohonczy Ignác igazgatói tag két mérnök kíséretében megérkezvén, ez ügyben értekezletet hívott össze.¹⁾

1846 május 24-én az egyenruhás polgári őrségnek új zászlója ünnepélyesen felszenteltetett, a zászló anyai tisztséget Zichy Ferraris Bódog grófnak neje viselte.²⁾

Junius 5-én Chernel Kálmán, Sándorfy Antal, Zsoldos Ferencz a tanácshoz beadott folyamodványukban egy magyar nyelven vezénylendő és nemzeti egyenruhával ellátandó új polgári őrségnek alakítását helybe hagyatni kérelmezték.³⁾

1847 október 1-én István főherczeg magyar királyi helytartót az országban tett körutja alkalmával egy városi küldöttség Nagy Károly városbíró vezetése mellett Szombathelyen, egy másika pedig október 2-án Fügh Zsigmond polgármesterrel élén a város határán üdvözölte.⁴⁾

Az 1848/9. forradalom alatt.

A párisi forradalom győzelme, mely a juliusi királyságot halomra döntötte — Magyarország állami szervezetét legbensőbb alapjaiban rendítette meg.

A mint a franczia főváros eseményeinek híre elterjedt, azonnal erjedő izgatottság gyűlpontjává változott az ország s a forrongás lázheve széles áramlatban vett erőt a köz és társadalmi élet minden viszonyain, sőt még ott is nyilatkozott, hol sajátlagos politikai érdekek iránt eddigelé minden részvét, minden buzgalom hiányzott. Legnagyobb hatást azonban az ország szabadelvű ellenzékére gyakorolt, mely a forradalmi válságot megelőző tizedben, évről évre tömörebb párttá alakulva, növekvő erejében mindegyre szilárdabb, követelőbb állást foglalt el alkotmányos jogainak sérthetetlen megőrzésében és haladási céljainak kiküzdésében. Ezen törekvések tapasztaltára a bécsi kormány a helyett, hogy a haladási irányok kijelölésével, korszerű igények számbavételével az életre való elemeknek szabadabb fejlődését előzta volna, hatalmát féltéken őrizve, alkotmányt csorbitó, megcsontosult kormányzati rendszere által minden szabadabb ösztönnek, minden emelkedetebb szellemi mozgalomnak és ujitási gerjedelmnek mereven ellenállott. Mig ezek folytán a szabadelvű eszmék hívei, az ország szellemi hátramaradásának

¹⁾ Városi jegyzőkönyv.

²⁾ U. o.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

okát, az anyagi jólét áldásainak hiányát, a bécsi kormány tespedő, közönyös politikájának tulajdonították, addig ez és pártja a létező állapot fentartását védvén, az ellenzékét lázongó ösztöntől vezetett, a dynastia és birodalom bukására törekvő forradalmi pártnak tekintette, s ezért korszerű követelményeit visszautasította. Ily szétváló irányok és nézpontok közepette, midőn a forradalom Bécsben is diadalt vívott ki, igen természetes, hogy az események az ellenzék magatartására, a Pozsonyban ekkor ülésező országgyűlésre végzeteljes befolyással hatottak. Az országgyűlési ellenzék ugyan is elérkezettnek látta ekkor az időt arra, hogy az éveken át sürgetett reformok életbe léptetését követelje annál inkább is, mert az általánosan uralkodó izgalom jelei után törekvései valószínűségében, a nemzet tömegének támogatására biztosan számíthatott. A közhangulat zajos nyilatkozványai által megrendült kormánypártiak nem bírván többé korlátozni az áramlatot, az ellenzék követelményeinek teljesítését, többé nem akadályozták, a király pedig az eleibe terjesztett törvényjavaslatokat szentesítette. A nemzeti önálló kormányzatnak létesülését, a hűbéri viszonyok maradványainak megsemmisítését, a polgári és politikai jogoknak minden néposztályra való kiterjesztését, melyek az ország állami életének alapos s üdvös átalakítását helyezték kilátásba, a legtávolabb és legszigeteltebb vidék lakosai is örömmel üdvözölték. Kőszeg lakossága az átalakulási viszonyokat szinte az öröm és lelkesedés kitörő nyilatkozvaival fogadta, s a városi hatósággal karöltve késedelem nélkül sietett hazafiui buzgalmát a nemzeti kormány intézkedéseinek végrehajtása által bebizonyítani. Márczius 19-én érkezett az első ministeri átírat a városhoz, melyben Batthyányi Lajos gróf minister elnökké lett kineveztetését és a magyar felelős ministeriumnak legközelebb leendő alakítását közölte, s ennek kapcsán a tanácsot fölszólította: hogy a nyugalom és közbéke fentartására minden erélyét fölhasználja, nehogy a ministerium s országgyűlés, mint az átalakulás s törvényesség közegei a nagy, nehéz munka megoldásában kicsapongások vagy idő előtti követelések által akadályoztassanak.

Batthyányi Lajosnak minister elnökké való kineveztetéséről örömmel értesülvén a tanács, fölszólításának eleget teendő a közbátorság fentartására s a netalán eredhető zavarok elnyomására ideiglenes nemzetőrség alakítását vette eszközlésbe. E czélból rögtön aláírási ivateket köröztetett a városban, hogy a nemzetőrség soraiba belépő polgárok, birtokosok és magányzók magokat bejegyezzék. Másnap márczius 20-án Batthyányi minister elnök levelét a város országgyűlési képviselőjének Nagy Károlynak tudósítása

követte, melyből a tanács értesült, hogy a sajtó felszabadulására, a felelős magyar ministeriumnak föllállítására, a nemzeti őrség szervezésére, örökváltságra, népképviselési rendszerre, közösteheviselesre úgy minden egyéb alkotmányos intézményekre vonatkozó és kifejezett kívánatát a nemzetnek Ferdinand király teljesítette. Mihelyt e fontos vívmányok a hatóság hirdetményei útján köztudomásra jutottak, a közönség azonnal a kerületi királyi tábla ügyvédeknek Hrabovszky Jánosnak, Szovják Mátyásnak, Kis Sándornak, Sándorfy Antalnak, Makovitz Edének, Gobra Jánosnak, Csaplovits Sándornak, Mecséry Gyulának stb. úgy a város ifjabb nemzedékének kezdeményezésén és buzdító példáján bevélve tömegesen lépett a nemzet-őrség soraiba, azonkívül nemzeti cocardák, tollak föltüzése s egyéb külső nyilatkozványok által adott kifejezést a korszerű eszmék alkotmányos diadala fölötti örömének. Voltak ugyan egyes kivételek, kik mindezen tüntetésekre gúnynyal, a nyert hódítványokra bizalmatlan idegenkedéssel tekintettek, mások pedig ellenséges indulattal konkolyt hintve titkon, a népet az alkotmányos engedmények megtámadására ingerelték, a nélkül azonban, hogy alattomos izgatásaik képesek lettek volna a közesend kapesait érezhetőleg megingatni: mert a lakosoknak alkotmányos ragaszkodása, nem különben a hatóságnak éber erélye minden nagyobb bujtogatási kitörést eredetben elnyomott.

A rend érdekében már márczius 24-én a választó közönség indítványára egy állandó választmány neveztetett ki, melynek föladata vala a netalán előforduló kiesapongások s mozgalmak elnyomásáról intézkedni. De daczára a városi hatóság, úgy az állandó választmány alkalmoszerű rendszabályainak a titkos bujtogatások még is némely rendzavarokat idéztek elő. A titokban működő gonoszok izgatási eszközül mindenekelőtt a nemzetőrségi intézményt használták föl, melyről a nép között oly véleményt terjesztettek el: hogy a nemzetőrök rendes katonai szolgálatok teljesítésre lévén hivatva, szükség esetében kimozdítatnak és családi tűzhelyeiktől távolabb vidéken az ellenség ellen alkalmaztatnak. Továbbá a zsidóság elleni gyűlölet élesztésére a választási törvényjavaslatot fordították, mely minden tekintet nélkül a valláskülönbségre, a választási jog gyakorlásában a zsidókat a többi hazai polgárokkal egyenlően részesítette. Ezen galád izgatások folytán csakugyan történtek némely botrányos jelenetek, mint ápril 9-én délután, midőn az előlegesen alakult nemzetőrség fegyvergyakorlat végett a kitűzött téren megjelent és itt vele az országos ideiglenes ministeri bizottságnak abbeli rendelete közöltetett, hogy a zsidók személyi és

vagyoni jogaikban védelmeztessenek. E rendelet tartalma az őrsegnek kapásokból álló osztálya által a megelőzött bujtogatások folytán ellenszenvvel fogadtatván, közülök számosan zajos nyilatkozatokra fakadtak és kijelentették, miszerint ők a zsidókat nem csak védeni nem fogják, hanem ezeknek kiköltözködését erőszakolni szándékozzák. Miután a zajongó tömeghez intézett minden felvilágosító és engesztelő kísérlet siker nélkül maradt, a nemzetőrség értelmesb része, hogy a mozgalmas tömeg figyelmét elvonhassa, a fegyvergyakorlatot akarta megkísérteni. De minthogy ez nem sikerült 6 óra tájban rendezett sorban a város házához indult, az elégtelennek csoportjától és ezekhez csatlakozott esőcselektől követve. Midőn a józanabb nemzetőrség a városház udvarába bevonula, a zajongók közül többen ide szinte betolakodtak, nagyobb része pedig kün a főtéren összeseregelve lázító zajjal előbb kijelentett boszus szándékokat a zsidóság irányában, újra ismételték. Erre a helyettes bíró Stettner Antal a lázongók közé lépett, békítő beszédével és azon ígérettel, hogy legközebb közgyűlést fog tartani oly czélból, hogy a nép követeléseit és sérelmeit előadhassa — a zajongó csoportot eloszlásra bírta. A rend helyre állván, egész este nem zavartatott meg. Éjjli két órakor azonban Krötzl József izgatására többen ismét összeesortortak, kik ordítások s káromlások között Schey Antal izraelita gyöngyös-utczai 340. szám alatti lakását erőszakosan megtámadták és háza előtt lévő kertecske fakerítését elrombolták. Ugyan ezen időben mások a Schey Fülöp háza előtt álló lámpa oszlopokat ledöntötték. Midőn amaz rakonezátlan esőcseleket Turesányi Lajos evangélikus magyar hitszónok átellenben lévő lakásának ablakából nyugalomra és hazamenetelre intette, a lázangók ellene szinte kifakadtak és ablakait beverték. De ekkor az ide érkezett nemzetőrség a főkolompos Krötzl Józsefet elfogván a további kicsapongásnak véget vetett. Midőn Krötzl a város házához kísértetett, utközben, az őt kísérő nemzetőrség tagjait, Csaplovits Sándor ügyvédet és Degel Tamást megtámadta, de ezek ugyan a reájuk mért csapást elhárították, ellenben egy városi hajdut megsebzett. Krötzl bezáratása után Marton János, Stehr, másként Miller János, Weber János, Kappel Károly, Tischoffszky János, Sandweber János czimbora társak a városba berohantak s letartóztatott társuknak kibocsátását vakmerően követelték, mire Marton elfogatott a többi lázangók futással menekültek. A tettesek ellen bünvádi eljárás elrendeltetvén, ezentul a nemzetőrségnek hazafias magatartása minden további rendbontási merényletet megakadályozott.

Ápril 29-én hirdettek ki az 1847/8-diki törvények, mely

alkalommal a közgyűlés elhatározta, hogy a város némely középületein s nyilvános helyein még létező császári színek a mennyire ez még mindeddig nem történt volna, Magyarország czimerével és színeivel fölcseréltessenek, de azon kívül az egész nemzetre földerült azon fontos napon — melyben a hon közkiválmalmi teljesültek, a törvényes szabadság alapján leteendő korszerű alkotmány kivivatott, mulhatlan örökitésül s az utókornak is örök hálás emlékéül a város némely nagyobb téreinek és utcáinak fenálló nevei a kor nagy eseményeire, a kitűnő férfiakra vonatkozó s emlékeztető elnevezéssel átváltoztassanak. Együttal a hadi ministerium fölkérte, miszerint a helybeli nemzetőrség czélszerű beoktatása végett intézkedjék. Továbbá a városi közönség a nemzeti kormánynak hazafias érdemeiért elismerését s határtalan bizalmát külön üdvözlő föliratban fejezte ki. Végre Szemere Bertalan belügyminister fölhívására a város lelkesedett készséggel elhatározta, tehetsége szerint közadományok után a haza oltárára áldozatokkal járulni. Az e végre kinevezett küldöttségek által gyűjtött és június 9-én beszolgáltatott adományok ezek valának: készpénzben 1142 frt, 3 darab arany, 145¹/₂ lat ezüst, 9 darab ezüst gomb, 15 darab régi ezüst pénz, 1 kapos, 2 kanál, 1 cukorfogó, 2 kosár ezüsből, 10 akó bor.

Június 30-án Zarka Sándor Vas megye alispánja a magyar ministerium rendelete folytán megkereste a várost, hogy a megye által kiállítandó 3000 önkénteshez aránylagos számmal hozzájáruljon és az illető egyéneket Vidos József ezredes parancsnoksága alatt a Drávához mozgósítandó őrseregbe besorozza. A város közönsége polgári kötelmei érzetétől áthatva lévén, a hazát környező veszély láttára, a szükséges eszközöknek kiállításában tetteles részt venni ohajtott s ennél fogva a toborzás a városban felállítván, sikeres fogamatba vételére a hatóság czélszerűen intézkedett és a toborzás után beavatandó önkéntesek nagyobb ösztönzésére azon 8 frt és a naponkénti kenyér adagokon kívül, melyeket az országos kincstárból nyertek, segélydíj fejében naponta minden önkéntes 4 pgő kr. árt, egyszer mindenkor 10 pgő frt beállási pénzt ajánlott. Minthogy a városnak az önkéntesek kiállítása által nevezeteseb költségei származtak, a kiadások enyhítésére a városban lakó több buzgó hazafi áldozatok hozására késznek nyilatkozott. Az első lépést ez irányban tétí Takács Sándor kerületi kir. táblai ülnök tette meg, ki naponta bizonyos összeget ajánlott föl az önkéntesek ellátására. Hason áldozatok gyűjtésére egy bizottmány nevezetett ki, melynek kezéhez rövid idő alatt 432 frt 20 kr. adomány gyűlt be. A toborzás után 23 egyén állott be önkéntesnek, kik azonnal Szombathelyre szállítottak.

Julius 6-án Preiszler Antal nyugalmazott kapitány, mint a helybeli nemzetőrségnek parancsnoka, magát a közgyűlésnek hivatalosan bemutatta.

Augusztus 21-én gróf Batthyányi Lajos miniszerelnök augusztus 15-én kelt levelében a Duna s Dráva közti hatóságokat, a vészszel fenyegetett haza megmentésére, önkéntesen ajánlkozó nemzetőröknek minél nagyobb számban leendő kiállítására, fölfegyverzésére fölhívta s figyelmeztette, hogy a honmaradó nemzetőrök előkészítessenek s fegyverben gyakoroltassanak, mikép a horvátok beütése esetében első fölszolgáltatására általános népfelkeléssel, azok az ország határaiból visszaveretessenek. A város közönsége a haza védelmében késni nem akarván, tüstént a lakoságot fölszolgáltatta, hogy minél számossabban jelentkezzenek önkéntesül és ezek fölfegyverkezésére a fegyvert nem fogható lakosok fegyvereiket átengedjék. Ezen alkalommal a kimozdítandó önkéntesek számára, a ministeri szabály szerint előírt 100 darab fegyvert határozott a város beszerezni, a belügyministert pedig megkereste, hogy a helyben maradt nemzetőrök részére szükséges töltenyeket mentül előbb szolgáltatassa ki.

September 17-én gróf Batthyányi Lajos miniszerelnök fölszolgáltatta a várost, hogy toborzás útján a honvédsereg szaporítására önkénteseket állítson. Ennélfogva a toborzás azonnal eszközlésbe vétetett.

September 19-én Kosztolányi Mór a dunántuli mozgó önkéntes sereg parancsnoka a várost megkereste, hogy a sebesültek számára kívántató gyolcsdarabokat, tépéseket küldjön, mely kívánat sikeresb eredmény elérése végett egyházi szószékekről kihirdetetett, nem különben a lelkészek a megsebesítendő hazafiak ápolására szükséges anyagok kiszolgáltatására a népet buzditották.

September 21-én gróf Batthyányi Lajos miniszerelnök tudósította a várost, miszerint a népfelkelés, ugy a honvédsereg gyarapítása tekintetéből eszközzendő toborzás biztosabb és gyorsabb fogadásitása végett Békásy Imrét nevezte ki kormány biztosnak. E kineveztetést a közönség bizalommal és közmegelegedéssel fogadta, azonnal 40 honvédet ajánlott toborzás útján kiállítani, kiket ruhával, fegyverrel és naponkénti 12 krajczár segélybérrel vala ellátandó. Azon esetben pedig, ha september 24-ig az ajánlott szám toborzás útján nem volna kiállitható, az összeirt 19, 20, 21 és 22 éves ifjabból sorshuzás által határozta az ígért mennyiséget kiszolgáltatni. Ezen alkalommal elrendeltetett, hogy a helybeli nemzetőrök minthogy a veszprémi táborba valának mozgosítandók, kaszákkal fölfegyverkeztessenek.

September 28-án Békásy Imre kormánybiztos a városi közgyűlésben megjelenvén, előterjesztette: miszerint az országba betörő ellenség útjában pusztit, rabol és ártatlan esecsemőket dühének föláldozza, így tehát a haza saját gyermekeinek megmentő karjai után esdekkel, ehhez képest a miniszerelnök rendelete szerint a népeség arányához mérve, Kőszegre 97 ujonez esik, azért a már előbb kiállított 40 leszámítása után még fenmaradó 57 ujoneznak mentől előbbi kiállítását meghagyta. Minthogy a városi közönség a nemzeti kormány intézkedéseit ekkoráig is a legnagyobb készséggel teljesítette, most a vész perczében, midőn a nemzet létevel minden egyes polgárnak léte forgott kérdésben, legszentebb hazafiui kötelességének ismerte minden áldozat kimélet félretételével a miniszeri rendeletnek hódolni és a városra kivetett ujonezokat mielőbb kiállítani.

Október 7-én Békásy Imre kormánybiztos október 5-ről kelt levelében a városi hatóságnak meghagyta: miszerint Jellasichek seregének mozgalmi következtében a helybeli nemzetőrség kiindulására a szükséges előintézkedéseket tegye.

Október 8-án Preiszler Antal nemzetőri őrnagy a várost értesítette, hogy Vidos József tábornok utasítása szerint a kőszegi nemzetőrség október 11-én ki fog mozdítani. Miután október 9-én érkezett hír szerint a horvát ellenség Sopron s Kőszeg felé tervezte irányát, a kimozdítás elmaradt, ellenben Békásy kormánybiztos a városi polgármesternek meghagyta, hogy a népfölkelésre az intézkedéseket tüstént tegye, az ellenség mozdulatainak kipuhatolása végett előfutárokat alkalmazzon, nem különben az ellenség által Horvátországba küldött, vagy onnét a császári táborba intézett leveleket, sürgönyöket és futárokat föltartóztassa.

Október 10-én Békásy kormánybiztos rendeletére a nemzetőrség kimozdítandó lévén, a szükséges lőszer anyagok kiadattak és szakértők által töltvények készitettek. Ugyan e napon Szél József kormánybiztos reggeli 6 órakor kelt levelében a polgármestert értesítette, hogy miután az ellenség Kőszeg felé közeledik, a népfölkelés eszközlésével Reisig Alajos kormánybiztos bizatott meg, s ennek folytán a városi lakosság a fegyveres fölkelésre készen legyen, hogy a harangok félreverésére mindenki a kitűzött helyszínén megjelenhessék.

Október 11-én reggeli 6 órakor Niezky Sándor soproni kormánybiztos a városi közönséget tudósította, hogy a sopronmegyei népfölkelés a horvát seregnek útját állotta, de siker nélkül, mert rövid ellentállás után az ellenség visszaverte, mely 20,000 emberből álló táborával Kőszeg felé vonul, s ha itt meg nem támadják és

élelemmel ellátják, a várost megkíméli és a lakoságot nem bántalmazza. Miután a város annyi fegyveres erővel nem rendelkezett, hogy a nagy számú ellenséget sikeresen megtámadhatta volna, a közgyűlés abban állapodott meg, hogy az ellenségnek átvonulását nem akadályozza, ha mindazonáltal annak idejében segéd csapatok érkeznének, akkor a város közönsége hazafiui kötelessége szerint elvan határozva, kitelhető erővel és legnagyobb elszántsággal az ellenséget visszaverni.

Október 11-én déli 12 órakor Teodorovits császári tábornok Horpácson kelt levelében a várost megkereste, hogy miután felsőbb parancsra 20.000 határőrt Horváthonba visszavezetni szándékozik, Sopronmegye kormánybiztosával kötött egyességhoz képest, minden összeütközés elkerülése és békés átvonulása végett, tábora számára szükségelt élelmi szereket kiadatni kívánja.

Miután Békásy kormány biztos a horvát tábornok kívánságáról, úgy szinte a város védtelen állapotáról gyors futár által rögtön tudósítatott, s daczára a város sürgetésére a hadisegély nem érkezett, sőt az ide berendelt lékai és rohonczi nemzetőrök haza tértek, és ekként Kőszeg minden támogatás nélkül maradt, a nagy számú ellenség visszaverésére annál inkább is képtelennek érezte magát, mert a helybeli nemzetőrök egy része előtte való nap Csepregbe mozgósítatott, azonkívül a horvát táborból parlamentairképpen küldött őrnagy életének kezességével oly biztosítást nyújtott, hogy a horvát sereg Magyarország ellen többé hadakozni nem akar, hanem csak hazájába ohajt békével visszatérni. Ily körülmények között, nehogy a város a féktelen csorda rablásainak, gyújtogatásainak kitétessék, föltéve, hogy addig segély nem érkezend, az ellenség háborítlan elvonulásában, nem különben a kívánt élelmi szerek kiszolgáltatásában kényszerűségből bele egyezett. A létre jött megállapodás folytán a horvát had táborhelyéül az alsó erdő alatti térzet, mely a csepregi ut mellett vonul el, jelöltetett ki. Nagy Károly polgármester pedig utasítatott, hogy Teodorovits tábornaggal értekezzék és ezt katonái által elkövetendő minden kicsapongások s kártételek iránt felelősség fölvállalására kötelezze.

Miután a horvát tábornokkal az egyességet a városi polgármester megkötötte, a horvát sereg a kijelölt téren táborba szállott, hová az egyesség értelmében meghatározott élelmi szereket a város kiszállította, nem különben saját biztonsága tekintetéből a Gyöngyös folyam balpartjának hosszában a koldus hidjától kezdve, egész a szt. János hidjáig őrvonalként nemzetőröket állítatott föl, hogy ezek a netalán rablási szándékkal kitérő egyes horvátokat a prédálástól

vissza tartóztassák és a tábornok beleegyezéséhez képest, mint szökevényeket elfogják.

Midőn Teodorovits az est beálltával Meszleny és Szombathely irányában a nagy számban össze sereglett megyei fölkelő népek kiterjedt őrüzzeit megpillantotta, nehogy hadtestét az elfogatás veszélyének tegye ki, Kőrmendnek tervezett hadmenetét megváltoztatván, éjjeli tizenkét óra után seregével tábori állásából kimozdult nyugoti irányba Röth és Léka felé intézte visszavonulását. Hadtestének előcsapata zavartalanul haladt a városi örvonal mellett el, de a mint a szürke zárda nők kertjének közelében lévő kőhidaeskházhoz érkezett, hol Handler József építőmester állott őrt, ki hivatása buzgalmában már több szálangó horvátot lefegyverzett, a most ide közeledett előcsapat számában tévedve, ezt fölakarta tartóztatni, a horvátok azonban ellenszegültek s a bátor megtámadót szurony szurásokkal és lövésekkel megölték. Ezután a horvát ellenség minden további akadály nélkül Lékán keresztül Steierhon területére menekült.

Míg a kőszegi nemzetőrség honlevő része, úgy a fegyvert fogható lakóság másnap reggel az elmaradozott horvátok üldözésére Léka felé kivonult, azalatt a városhoz közeledett vasmegyei fölkelő népek egy része izgatottan a városba berohanván, dühös káromlások között Kőszeg lakosságát az ellenséggel való szövetségessel vádolta és a horvátok megmenekülését egyedül a város árulásának tulajdonította. A „fehér ló” vendéglő előtt csoportosult össze a bortól izgatott tömeg, melyet néhány józan férfiú hasztalan erőlködött lecsillapítani, mert a rakoncátlan népvezetők azt még nagyobb bősziúségre ingerelték. E közben a zajongóknak tudomására jutott, hogy a városházban több fogoly horvát őriztetik, ide rohantak tehát tömegesen és miután a városház kapuját betörték, azonnal a börtönök ajtait is fölfeszítették s az őrizet alatt itt tartott horvátokat az udvarra erőszakkal kiczepelvén a szerencsétleneket részint itt, részint az utczán délelőtti 11 és 12 óra között embertelenül kaszáikkal fölkoncizolták. E vér fagyaláló jelenetnek halál rémület közt 32 fogoly horvát, kik helyszüke miatt a városház hátsó épületébe zárattak el, szemtanuja volt, ők bizonyosan szinte társaik borzasztó sorsában fogtak volna részesülni, ha az őrző bősziú tömeg ezeknek ott létéről tudomást szerezhet, vagy ha a történetek hírére megjelent néhány Miklós ezredbeli huszár a gyilkosokat kardlapozva kellő időben el nem ugrasztja.

E szomorú esemény után nem sokára Vidos József kormány biztos a városba érkezett, ki rögtön oly intézkedéseket tett, melyek

a féktelen nép által a város ellen czélba vett gyujtogatási boszu szándékot elhárították.

A közsziek ellen intézett méltatlan gyanusításokra és rágalmakra azon körülmény szolgált okul, mert hogy a viszonyok zavarában a városi hatóság elmulasztotta Niezky Sándor soproni kormány biztos fölszólítása következtében a város és a horvát parancsnok között az élelem kiszolgáltatása iránt eszközölt egységről Vas megye kormánybiztosait értesíteni. Mely hiba szülte azon hiedelmet és gyanut, mintha Kőszeg titokban az ellenséggel szövetkezett volna, s ennek menekülését a biztos kelepezéből elősegítendette. És így a viharos idők eseményai a hazaárulás méltatlan bélyegét sütötték a közsziekre s e mellett egy véres cselekvényt hoztak elő, melytől ők undorral fordultak el, s melynek előidézésével vagy részvételével mindaddig, míg a vizsgálatok büntelenségüket kinem derítették, a közvélemény által jogtalanul sujtattak.

Október 20-án Ivánkovits János nemzetőri őrnagy és helybeli térparancsnok kinyilatkoztatta, miszerint a nemzetőrségből 100 egyént legközelebb ki fog mozdítani. A meghatározott számot a város részint önkéntes beállítás, részint sorshuzás útján állította ki. Szovják Mátyás nemzetőri hadnagy pedig utasított, hogy 100 db. löfegyvert a kimozdítandó őrség számára szerezzen be.

November 8-án Ivánkovits őrnagy megkeresésére a nemzetőrség szakaszonként nyolcz napi fölváltással a megye határára Pergelénybe előőrsi szolgálatra kiindítatott. A szegényebb sorsu nemzetőrök, minthogy távollétük alatt foglalkozásuktól elvonulva a szükséges élelmi szereket be nem szerezhették, naponta a városi pénztárból segélyeztettek. Ugyan e napon Ivánkovits őrnagy által a városban lakozó császári királyi nyugdíjas katonatisztek a magyar alkotmányra fölesküdtettek.

November 15-én a honvédelmi bizottmány a városhoz intézett leiratában a hatóságnak mindazon intézkedéseit, melyeket a horvát ellenség átvonulása alkalmával eszközlésbe vett helytelenítette, egy-szersmind a miatt, hogy a város az ellenség részére bort szolgáltatott ki, megütközését fejezte ki. Ezen vád igazolásául a hatóság a honvédelmi bizottmánynak megírta, miszerint az ellenséges tábor meghatalmazottja október 11-én déli 11½ órakor tartott népgyűlésben 20.000 iteze bornak kiszolgáltatását multhatatlanul és határozottan követelte, mit a város a helyzet kényszerűségénél fogva meg nem tagadhatott.

Deczember 25-én a császári katonaságnak Sopronból való közeledtéről értesülvén a város, rögtöni intézkedések végett Nagy

Károly polgármester déli 11 órára közgyűlést hirdetett, ennek megnyitása előtt Wölfl József esztergályos mester a tanácssteremben megjelenvén, közölte: hogy a városon kívül megállapodott császári katonaság parancsnoka, gróf Schaffgotsch őrnagy, általa a tanácsnak kinyilatkoztatja, hogy mielőtt e várost megszállaná, a polgármester és tanácsnok társaival értekezés végett hozzája kimenjen. Ennek folytán Nagy Károly polgármester, Raab István városbíró, Slamatinger András, Stettner Antal, Szaivert József, Ege Miklós tanácsnokok, Zsoldos Ferencz, Polster András, Kurcz András, Klügel József, Wagner András, Stegmüller János, Leitner János, Steinbach Károly és több más képviselőkkel kiindultak s a nevezett őrnaggyal a városi kórháznál találkoztak, hol ez nekik kijelentette: hogy ma délelőtti 11 és 12 óra között ezen szabad királyi várost egy osztály lovasság és két század gyalogsággal ő felsége Ferencz József austriai császár és magyar király nevében megszállja, meghódítja és hadi törvény alá helyezi, mindenek előtt pedig követeli, hogy a város közönsége ő felsége, mint magyar király iránti hódolatát írásba foglalva kinyilatkoztassa s nékie még e nap kézbesítse, hogy ezt Rohonczy Ignác császári biztosnak haladéok nélkül át küldhesse. Az őrnagy parancsához képest a város közönsége hódolatát kényszerűségből kijelentette azon meggyőződésének s reményének hangsúlyozásával: miszerint ő felsége fejedelmi elődeinek példájára alkotmányos törvényeink értelmében magát megkoronáztatni s az országot esküje szerint fogja kormányozni.

A hódolati irat átvétele után a császári parancsnok katonáinak elszállásolását, élelmezését meghagyván, azonnal a fegyverek beszedését rendelte el, s egyszersmind megparancsolta, hogy a falakra fölragasztandó császári kiáltványokat bántani senki se merészelje. Ezen pontok tárgyalása alatt Schaffgotsch őrnagy a gyűlésben maga is megjelenvén, pótlólag még azt kívánta: hogy az adópénztár állapota személyes, vagy megbízottja jelenlétében fölvétség és írásba foglalt kimutatása a pénztár egyik kulcsával nekie kézbesítség. Végül felszólította a gyűlést, hogy kebeléből egy tagot válasszon, a ki ötlet a postára fogja kísérni, minthogy ottani teendőit annak jelenlétében akarja teljesíteni.

Miután a város katonai hatalom alá szorítatott, az őrnagy kívánalmainak foganasítása, vagy nem foganasítása iránt minden tanácskozás, minden ellenvetés ki lőn zárva, a hatóság azokat rögtön végre hajtotta. A helybeli nemzetőrségtől bekívánt fegyverek minőségére nézve a császári őrnagy világosan nem nyilatkozván, a polgármester pedig ezeknek löfegyverei alatt csak a szuronyos

puskákat akarta érteni, az őrnagynak oly választ adott, hogy ezeket már Békásy s Szél vasmegyei kormánybiztosok rendeletére Ivánkovits János nemzetőri őrnagy beszédette és Szombathelyre szállította.

Másnap Schafgotsch őrnagy Tuvais Károly császári nyugdíjas kapitányt, mint e város térparancsnokát a közgyűlésnek bemutatta, nemkülönben herczeg Windischgrätz főhadvezér utasítását, mely szerint a meghódolt város haditörvénytörvény alá vettetett, fölolvasta. A város e szerint tényleg ostrom állapotba helyeztetvén, december 27-én a katonai parancsnokság a lakosság lefegyverkezését ujabban szigorú felelőség mellett meghagyta, minek eszközzésére a hatóság egy küldöttséget nevezett ki, mely a beadott fegyvereket átvette, jegyzőkönyvileg bevezette s a városház hátsó termében, a jelenlegi levéltárba további intézkedésig elhelyezte. Ugyan e napon déltájban gróf Althan alezredes újabb haderővel a városba bevonult és rövid idő múlva a polgármestert magához hívatta s komoly szemrehányásokkal illette azért, mert a hatóság elmulasztotta testületileg üdvözlésére sietni, egyuttal az összes tanácsnak nyombani megjelenését megparancsolta. Parancsa folytán a tanács tagjai fél óra alatt az alezredes szállásán megjelentek, ki tőlük azt kívánta, hogy tüstént ő fölsége iránt feltétlen hódolati nyilatkozatot az általa kézbesített minta szerint szolgáltatassanak ki, minthogy az előbb kiadatott, mint hiányosat, Rohonczy Ignác császári biztos visszautasította; meghagyta egyszersmind, hogy a fekete-sárga lobogók a templomok tornyaira, középületekre kitűzessenek, úgy a császári kiáltványok bizonyos helyekre fölragasztassanak.

December 30-án Rohonczy császári biztos rendeletére, miután a törvényhatóság hadi állapotba helyheztetett, a közgyűlések tartásától eltiltatott, minek folytán a közgyűlés azonnal szétoszlott. A folytatólag tartott tanácsülés a császári biztos parancsához képest a császári lobogókat kitűzette, a kincstári épületekre, úgy az árvaház homlokzatára a császári kétfejű sast fölfestete.

December 31-én Rohonczy császári biztos Nagy Károly polgármester által értesítette a tanácsot, hogy herczeg Windischgrätz főhadvezér Vasme gyét és Kőszeg várost az itt fogva tartott horvátok legyilkoltatása miatt 100.000 frt bündijban, vagy a tettes bűnösök fölfedezése esetében 50.000 frtban elmarasztotta.

Minthogy Kőszeg lakói a horvát foglyoknak október 12-én történt lekonzultatásában legkisebb részt sem vettek, sőt akkor a város falai közé betodult népfölkelés által számos méltatlanságot, élet és vagyon elleni fenyegetést türtek el, e mellett mindenki a fölkeléshez csatlakozni és a városból kivonulni kényszeritetett, s ez

okból a szerenésetlen foglyokat nem védelmezhettk, a városra rótt igazságtalan sarez elengedése végett a tánaes Windischgrätz főhadvezérhez egy fölvilágosító védiratot terjesztett, melynek támogatására és fölterjesztésére egyuttal Röhönczy es. biztost is fölkerkte.

1849. Ily előzményekkel nyilt meg az új év, méhében hordva válságos eseményeket, minck bekövetkezte elé Kőszeg hazafiasb népe ekkor már aggályos sejtelmekkel, baljóslatu kilátásokkal tekintett.

A mint a móóri csatavesztés után seregeink az ország szívébe vonulának és a főváros földadásával a dunántuli országrész esászári hatalomba jutott, azonnal a hódítási jog és fegyveres erő alapján tett katonai intézkedések s rendőri boszantások napról napra sűrűbb és súlyosabb nyomásokkal nehezettek Kőszegre, melyek alól az egész hadjárat tartama alatt nem menekülhetett. Röhönczy esászári biztos, miután a közgyűlések tartását már deczember 30-án betiltotta, január 12-én a községi ülések miképen leendő tartása iránt szabatos utasításokat adott s egyszersmind az általa kijelölt, legnagyobb részben reactionarius érzelmű képviselők jegyzékét közölte, végre a horvát legyilkolásának megvizsgálására Gáál József kerületi táblai ülnök elnöklete mellett küldöttséget nevezett ki.

Midőn a magyar kormánynak Debreczenbe való vonulásáról a kőszegiek értesültek, s a esászári hadi hirdetmények, a bécsi hivatalos lapok fényesnél fényesebb győzelmeket kürtöltek, oly esüggedés szállotta meg a kedélyeket, hogy legtöbben a magyar szabadság harcznak befejeztét elkerülhetlennek tartották. Nem hiányoztak ugyan némelyek, kik a viszonyok e balfordulatu folyamában daczára az ostromállapot rendszabályainak a kislelkűek bizalmát a nemzeti ügy diadalának reményivel emelni törekedtek, de a híresztelt tények irányában az általános aggodalmat eloszlatni képesek nem voltak s pedig annál kevesbé, mert a reactionak helybeli hivei, mihelyt a magyar hadak visszavonulásáról biztos híreket szereztek, azonnal merészebben léptek föl, s a boszu indulatának különféle, gyakran igen mocskos nemeit használták föl a nemzeti ügyért hevülő lakosoknak rettegtesére, üldöztetesére. E tekintetben kézséges végrehajtóra találtak Mediero gyalogsági ezred kapitánynak és helyőrségi parancsnoknak személyében, ki a zaklatásokban sokkal nagyobb végletekre ragadtatta volna magát, ha a humanus lelkű Tuvais esászári térparancsnoknak mérséklő befolyása fanatikus intézkedéseit nem korlátozza. De mind e mellett a szorongatások napi renden voltak és változtatlan gyötrődés közt folyt az élet, a nélkül, hogy valamely biztos vigasztaló hír földerítette volna az elborult kedélyeket. Ily nyomott hangulat, ily reménytelen viszonyok

között január 20-án Slamatinger András városi tanácsnok indítványára, a majdnem egészben esászári érzelmű képviselőkől összeállított községi gyűlés által egy hódoló és üdvözlő fölirat átadására Ferencz József esászárhoz Olmützbe küldöttség inditatott. A küldöttség tagjai: Nagy Károly polgármester, Raab István városbíró, Martony Imre tanácsnok, Zins Lajos képviselő stb. Bécsben megérkezvén, uti leveleik kinyerése végett Schwarzenberg herczeg minister elnökhöz utasitattak, hol küldetésük czélját előadván uti leveleiket átvették és Olmützben Grüne gróf főudvarmester közbenjárulásával február 3-án déli 11 órákor fogadtattak az ifju esászár által. Midőn a polgármester a küldöttség föladatát üdvözlő magyar szavak kíséretében előterjesztette, s a város hódoló iratát kézbesítette, a esászár magyar nyelven ekként nyilatkozott: „Kedvesen fogadom alázatos hódoló nyilvánítását a városnak, meg vagyok győződve jobbagyi hűségéről és irántunki valódi vonzódásáról, meg várom szinte jövődöre, hogy tettleg is szóbeli nyilvánítását minden alkalommal bebizonyítani fogja, nehéz idők voltak, de Isten segedelmével a béke, rend és jólét ismét helyre fog állani, jelentsék küldöiknek fejedelmi kegyelmemet s hajlamamat.“ Ezen kijelentés után a esászár azt kérdezte „ha már most esend és béke vagyon e a városban“ mire a küldöttség azt válaszolta, hogy a városban esend uralkodik és azon egy borzasztó eseményen kívül — itt a esászár közbe vágván „tudom, a horvátok megölése“ — a béke nem zavartatott meg, ennek pedig a város oka nem vala. Ezekután a küldöttség a várost a esászárnak további kegyelmébe ajánlván, eltávozott.

Mig a téli hónapokon át a nemzeti kormány Debreczenben a hadügy szervezetével foglalkozott, azon idő alatt a dunántuli részek a megszállott esászári hadak által az események színhelyétől anyira elvalának szigetelve, hogy a nemzeti ügy állapotáról Vas megye kevés, kétséges, vagy csak eltorzított hireket nyerhetett. Sőt később is, midőn a magyar hadsereg támadó műveleteit megindította s a szabadság hareznak kedvező fordulata állott be, Kőszeg folytonosan a katonai hatalom önkénye alatt nyögve, a magyar kormánynyali minden érintkezéstől el vala zárva.

Midőn Windischgrätz hadait győzelmes seregünk visszavonulásra szoritotta, Batthyányi Lajos és idősb Károlyi István grófok Budapestről biztosabb fogságba szállítatván, ápril hó derekán utjokban Kőszeget érintették. Mihelyt a foglyok közeledtének hire a városban elterjedt, számos nép sietett a jeles hazafiak látására. A tanuló ifjúság, közte számos árvaházi növendék intézeti magyar egyenruhában, a svábfalvi malomig ment a foglyok elébe, itt

érkezésüket bevárando. A mint a menet ide közelebb ért és a foglyokat kíséző fedezet az egyenruhás árvaházi növendékeket észre vette, ezeket magyar önkénteseknek lenni vélvén, azonnal a vezénylő parancsnok egy dzsidás tisztet a tanulók csoportjához ugrasztott, megjelenésük oka s kilétük iránt tudakozandó. Nyert fölvilágosítás után az ifjakat nyers hangon és durva modorban haza takarodásra parancsolta. A menet megindultakor az ifjuság a hintókat csekély távolra oldalvást követte, haladás közben Batthyányi az ifjak egyikét magához szólította és vele néhány nyújas szavakat váltott. A foglyok délutáni 4—5 óra között érkeztek a városba, hol a kovács-uteza 584. szám alatti házában szállásoltattak el s másnap utjokat további rendeltetésük helyére Laibachba folytatták. Batthyányi látszólag derült hangulatban volt, hisz ekkor ártatlanságának öntudatában alig gyanította, hogy néhány hó múlva a reactio boszujának leend vértanuja.

A magyar hadak győzelmeit örömmel üdvözölte Kőszeg lakosága, és reménytelve várta az ostrom állapotból való felszabadulásának óráját. Voltak ugyan némelyek, kik az ügyek szerencsés fordulataiban hazafiúi bűneik miatt aggodalommal tekintettek a nemzeti fegyverek dicsőségére. A reactionak ezen gyáva szolgálai, mihelyt Pöltenberg tábornok a hetedik hadtesttel Győrben állást foglalt, azonnal a kárhozat félelmétől üzetve menekvésről gondolkodtak és biztos helyre távoztak. A többek között Raab István városbíró és Stettner Antal tanácsnok egészségük helyre állítása ürügye alatt május 22-én fürdőbe utaztak s csak akkor tértek vissza, midőn a viszonyok nagyobb biztonságot ígértek.

A szabadság ügyének folyton kedvező alakulásával Vas megye népének élesen nyilatkozó lelkesedését, előre látható kitérését meggátlandó Wyss Ferencz császári tábornok megyeszerte a rögtön ítélői eljárást kihirdettette, azonkívül május 23-án a kőszegi főbírói járásra, Kőszeg szabad királyi várost is bele értve, 20,000 részlet kenyeret, 6000 részlet zabot, 6000 részlet szénát, 160 akó bort, 32 ökröt vetett ki, melyeket negyvennyolcz óra alatt a szent-miklósi táborba parancsolt szállítatni. Május 25-én pedig Rohonczy császári biztos értesítette a várost, hogy Wyss tábornok parancsnoksága alatt álló hadtest Sopron- s Vas megyében requisitio útján fog élelmeztetni.

Röviddel ezután, midőn junius elején hadseregünk a feldunához indítatott, s Kmetty hadosztálya Csornánál Wyss dandárát szétverte, mindenki Kőszegen azon biztos hitben élt, hogy a legközelebbi napok alatt magyar harczosok vonulnak a városba s nemzeti lobogók fogják hirdetni falairól, hogy a katonai uralomnak vége lett.

De e remény hiu volt, mert az epedve várt magyar hadak nem jöttek, sőt a várt öröm helyett az ostromállapot szigora napról napra keserűbben nyilatkozott. Azon időtől fogva, hogy császári katonaság szállotta meg a várost, az önkény védelme alatt több közmegvetésű egyének vergődtek a fölszínre, kik most az alkalmat fölhasználták arra: hogy alaptalan gyanúsítások és rágalmazó vádak által a legtisztább jellemű férfiak üldöztetését eszközöljék. Így a többek között a derék Hrabovszki János ügyvéd gonosz feladás folytán néplázítási vád miatt a katonai parancsnokság rendeltére befogatott és Sopronba kísértetett, honnét 14 napi fogság után bizonyítékok hiányában, csak összes vagyonának lekötésével bocsátatott szabad lábra. És hason eset nem volt egyetlen, ily faggatásokban más érdemes polgárok is részesültek. A reactio szolgálai meg nem elégedve egyesek üldözésével, nemzeti nyelvünk elnyomására is kiterjesztették figyelmüket s augusztus 1-én kierőszakolták, hogy a városi jegyzőkönyvek s egyéb kiadványok, melyek századokon át hazai nyelven fogalmaztattak, németül szerkesztessenek. Ily kínos állapot uralgott Kőszegen, melynek kínosabb része azonban ezután következett.

Mihelyt Világosnál a szabadság zászlói porba hullottak és Komárom átadása után a harcok moraja elnémult, a boszu ördöge azonnal vérpadokat állított föl legérdemesb hazánkfiainak legyilkolására. Az önkény ez irgalmatlan munkáját még be sem végezte, már is a legszentebb nemzeti érdekek széttrombolását kezdte meg. Az ország alkotmányát megsemmisítette, épségét megeseonkította, nemzeti nyelvét elnyomni, erkölceit megmételyezni, szellemét eltörpíteni erőlködött. Szóval oly kormányzati rendszert alkalmazott, mely éveken át pusztító harcot viselt a nemzet élete ellen. És így folyt ez ellenséges rombolás éveken át az állam pénzerejének kimerítésével, mignem e költséges rendszer a nemzetnek szívós erkölcsi erején megtörvén, a bécsi kormány az 1859-iki szerencsétlen olasz hadviselés után kényszerüsből az alkotmányos térre lépett, az október 20-ki diploma által akarta a birodalmat az elsülyedéstől megmenteni. E hibás kísérlet meghiusultával, ugy a provisorium tartama után végre 1867-ben vissza nyerte a nemzet alkotmányos törvényes birtokát, közjogi szerkezetének biztos alapját. Az ország állami életének ezen legbecsesebb biztosítékát fentartani, szilárdítani és szélesíteni lévén minden honpolgárnak legszentebb föladata, Kőszeg jelen és jövő nemzedéke tehát e mellőzhetlen köteleességet tartván szívében, a hazaszeretet lelkesült érzetével oda törekedjék: hogy a magyar nemzetiség alapján, népnevelésének előmozdítása,

mivelődési érdekeinek ápolása, a munkaösztön és iparszorgalom ébresztése, a polgári erények művelése által a közhaza jólétéhez, szabadságához, dicsőségéhez e város számarányához és erejéhez képest járulhasson.

Ezen irányt jelölte ki múltja, ezen érdeket követeli jelene és jövője, hogy erőben és hirben növekedvén a bekövetkező idők kedvező, vagy sanyaru viszonyai között a hazafiság, a szabadság és polgárisodás felemelt lobogójával foglalhasson helyt jeles városaink sorában. Ezt várom én Kőszeg hazafiui hűségétől, ezt reménylem én a közjóra czélzó törekvésétől, szívem mélyéből kívánva: hogy a gondviselés, mely e várost a mult idők annyi balsorsu viszontagságaiban a végpusztulástól megóvta — segélyezze jövőre is boldogítólag anyagi fejlődésének, szellemi műveltségének menetében és terjessze pazar áldásait évről évre, századokról századokra e város sorsára.

T a r t a l o m.

	Lap
Kőszeg város történelme az Árpádházi és vegyes nemzetbeli királyok alatt	1
Az Osztrák házbeli királyok alatt a vallás és alkotmányos vil- longások kitöréséig	27
Török ostrom 1532.	31
Az alkotmányos és vallási mozgalmak korszakában a szathmári békekötésig	57
Boeskey István fölkelése alatt	59
Bethlen Gábor mozgalma alatt	64
Kőszeg visszacsatoltása Magyarországhoz	75
Szent Jakab templomnak visszafoglalása	88
Magyar templomnak elfoglalása	102
Széchy Mária letelepülése és halála	108
Tököly Imre fölkelése alatt	115
II. Rákóczy Ferencz alkotmányos harcrai alatt	137
Bezerédy Imre ezredes elfogatása	198
Balogh Ádám támadása	211
A szathmári béke utáni korszakban, az 1848/9-diki szabadság harcz bevégeztéig	215
Dierntal Katalin boszorkánypere	226
Francia megszállás	248
Az 1848/9-diki forradalom alatt	258

Javitandók

az első részben.

1-ső lapon alulról 2-dik és 3-dik sorban olvasd: A legnagyobb hideg északnyugoti, északi és északkeleti széllel szokott beállani. Keleti és nyugoti szelek nem uralkodnak s csak néhány perezekig érintik a szélrózsát.

2-ik lapon felülről a 32-ik sor után következik: Kőszegen a szélnek közép előfordulása:

Északi szél	42 ₄	százalék
Északkeleti	4 ₄	"
Délkeleti	13 ₄	"
Déli	18	"
Délnyugoti	15	"
Északnyugoti . . .	6 ₈	"

Összesen: 100

Ezen szeleknek légűnieti következményei egész közép Európában hasonló. közvetlen éjszaki szél a leghidegebb, — északnyugoti és északkeleti szél már enyhébb; ez utóbbinál már a légmérő súlyedni, a hőmérő pedig emelkedni kezd, azaz a légmérsék melegebb lesz. A légmérő délnyugoti széllel legalantibb állást nyer és ezen szelet rendszeren esőzés kíséri, nyáron pedig ez a legmelegebb szél, miután leginkább van vízpárával terhelve.

3-ik lapon alulról 11-ik sorban 18 hónap helyett olvasd 5 év.

3-ik lapon alulról 15-ik sorban nedveség helyett olvasd csapadék.

4-ik lapon felülről 10-ik és 11-ik sorban 89₀₈ helyett olvasd 289₀₈ b. láb.

4-ik lapon a magassági méretek következőleg igazítandók: Kőszeg tenger szintezeti magassága a lebézeti állomás légmérőjének helyéről (tanoda utca 55-ik szám alatti házban) vére és körülbelül 5000 egyidejű légmérői leolvasások szerint Budapesten és Kőszegen 277₇₅ meterrel számítatott ki, 1877. évi május hó 7-én a cs. kir. földrajzi intézet által közvetlen a tengertől vett szintezés által essközöltetett és a kőszegi cs. kir. katonai alreál intézet kapujánál jellel meghatározatott, mely a légmérői számításokkal tökéletesen megegyez.

Ezen föntebb említett tenger szintéri magasság a város közepén, egy mindenki által megközelíthető és szembe szökő pontra helyezettett át. Ezen pont a plébánia templom tornyának talpazatja, mely pontnak tenger szintéri magassága 274₇ metert tesz. Ezen pontról vannak tehát a következő magasságok megállapítva:

	absolut	relativ
	magasságok meterben	
Jelenlegi észlelési állomás	277 ₇₅₄	—
A plébánia templom talpazatja	274 ₇	—
Kubahegy	322	49

	absolut magaságok	relativ meterben
Kalvaria	389	115
Ó-ház	609	334
Hétkut	443	169
Stajerházak	536	262
Hermannkut	713	438
Háromszögkő (legmagasb pont Kőszeg határában)	767	492
Irottkő (legmagasabb pont északnyugot Magyarorszáiban)	881	607

4-ik lapon a kut- és forrásvízhez pótlék: 1873. évi márczius hó 26-án eszközölt mérés folytán a források következő hőmérséket s fajsulyt mutattak.

	hőmérsékek R. szerint	fajsuly
Hermannkut	4. ₆	1000. ₅₀
Stajerházi forrás	7. ₁	1000. ₉₁
Hétkutak	7. ₈	1000. ₉₂
Városkut	8. ₂	1004. ₁₂
Esővíz		1000
Tengervíz		1021. ₃₃

76-ik lapon felülről 2-ik sorban két rendes tanár helyett olvasd három rendes tanár, két segédtanító.

77-ik lapon felülről 22-ik sorban 50,000 frt helyett olvasd 5000 frt.

116-ik lapon alulról 18-ik sorban öt ablak helyett olvasd hat ablak.

131-ik lapon felülről 23-ik sorban Fekete János helyett olvasd Fekete István.

A második részben.

<i>Lap</i>	<i>sor</i>	<i>helyett</i>	<i>olvasd</i>
4.	10. alulról	igazgatásai	izgatásai
14.	19. felülről	elleük	ellenük
21.	4. „	megnyittott	megnyíllott
22.	4. alulról	tegyenek	legyenek
28.	7. felülről	ejji	éji
33.	1. „	ákó	álló
34.	5. „	töréseken	öréseken
35.	6. alulról	sorokozik	srakozik
44.	10. „	Jusisich	Jwisich
46.	4. „	Jurisich Miklós mint	Jurisich Miklós
48.	4. felülről	kövelték	követtek
53.	5. alulról	eszközöl	eszközölt
56.	13. felülről	elaustri	claustrji
58.	20. „	idött	idétt
62.	12. alulról	sanyergatta	sanyargatta
77.	13. felülről	küdetének	küldetének
80.	17. alulról	akarnak	akarnák
80.	8. és 9. „	bírónak s. t. b.	bíró s tanácsbeliek előtt szabad- akaratból
85.	1. felülről	emléket	emlékét
86.	16. „	thát	tehát

<i>Lap</i>	<i>sor</i>	<i>helyett</i>	<i>olvasd</i>
89.	9. alulról	lutheranus ag	lutheranuság
90.	2. felülről	küldöttek a soproni	küldöttek soproni
90.	5. alulról	minek megh lenni	minek megh kell lenni
91.	8. felülről	meghallgatása	minek meghallgatása
91.	19. „	resinotentiokat	resistentiákat
92.	12. alulról	áltat	áltat
93.	11. felülről	is kőszegiek	is a kőszegiek
97.	16. alulról	tanácsától	tanácsától
100.	1. felülről	hatoltak	hatottak
110.	10. alulról	metiosi	meliori
115.	7. „	fekelés	felkelés
119.	10. felülről	nincsene	nincsen
142.	13. alulról	részébe	részbe
144.	2. „	Károlyi	Nádasdy
145.	4. fölülről	exaperiálta	experialta
155.	16. „	védelmébe	védelmére
160.	17. „	királyunkhoz	királyukhoz
164.	1. „	tempora	tempore
165.	7. „	quardiatól	quardiaról
165.	7. alulról	kiküldje	kiküldjen
167.	17. „	öt	et
175.	16. felülről	Potoransaky	Potoranszky
177.	19. „	nyerhete ki	nyerhetnek e ki
186.	10. „	sigitette	segitette
100.	2. „	ssallására	szállására
200.	15. „	minthoyy	minthogy
201.	15. „	diserntioval	diseretioval
205.	11. „	emberrek	emberek
205.	9. alulról	ürmüs	ürmös
206.	7. fölülről	ugy	ügy
207.	10. alulról	e városba	a városba
210.	8. „	tovább terjedés	és tovább terjedése
214.	18. felülről	hasson	hason
220.	10. „	monento	momento
223.	19. „	proter	propter
223.	23. „	beconomiae	oeconomiae
224.	9. alulról	utasiföttá	utasítottá
224.	1. „	ruhát rajta minden	ruhát rajta esináltatni, minden
236.	11. „	elé	eleibe
246.	12. „	possesoru	possessorii
261.	6. „	városba	városházba
269.	22. felülről	kiadottt	kiadottat
270.	18. „	horvát	horvátok
271.	9. alulról	nyügve	nyögve